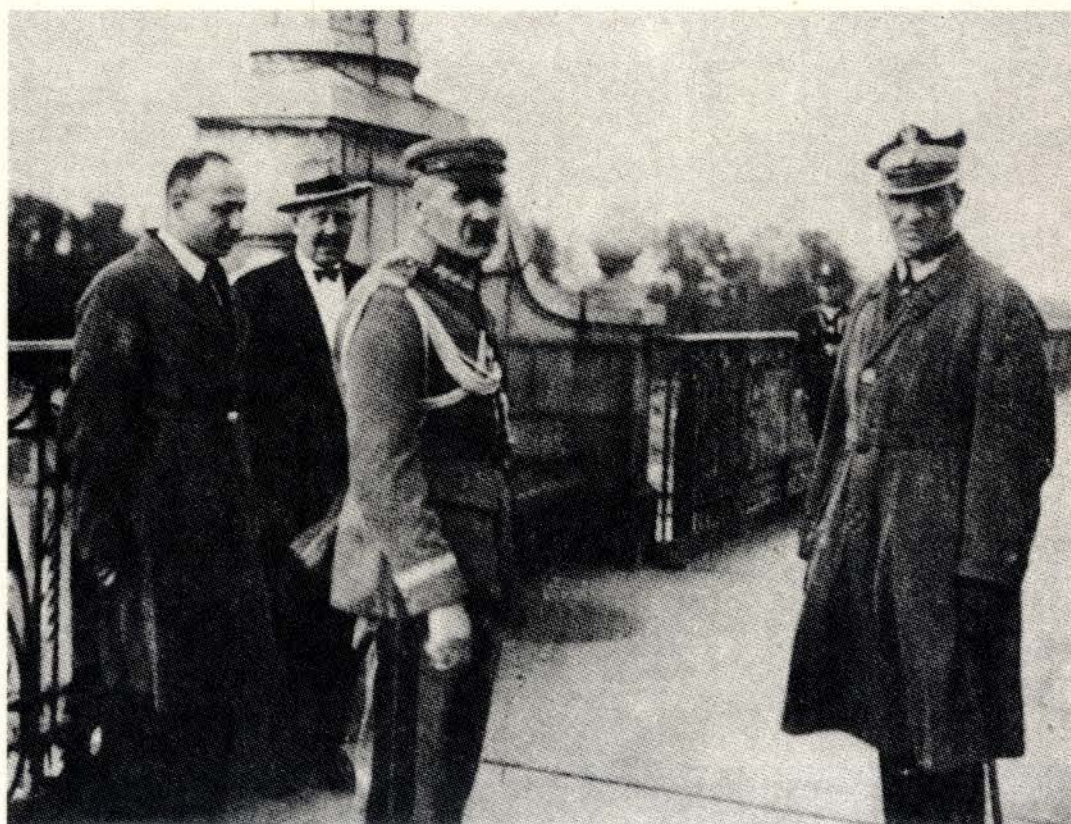

HISTORIA USTROJU I PRAWA POLSKIEGO

(źródła i materiały)

Zbigniew Jerzy Hirsz

II RZECZPOSPOLITA

II RZECZPOSPOLITA

(narodziny, ustrój konstytucyjny, zmierzch)

+

HISTORIA USTROJU I PRAWA POLSKIEGO
(źródła i materiały)

Zbigniew Jerzy Hirsz

II RZECZPOSPOLITA
(narodziny, ustrój konstytucyjny, zmierzch)

Temida2

Białystok 1994

k

© Copyright by TEMIDA 2
Białystok 1994

czyt. główna
54714

Żadna część tej pracy nie może być powielana i rozpowszechniana, w jakiegokolwiek formie i w jakikolwiek sposób (elektroniczny, mechaniczny) włącznie z fotokopiowaniem, bez pisemnej zgody wydawcy.

Wydanie pierwsze

ISBN 83-86137-08-8

Opracowanie graficzne okładki:

Jerzy Banasiuk
Władysław Pietruk

Układ typograficzny:
Władysław Pietruk

Redaktor techniczny:
Jerzy Banasiuk

225548

Y-286/94 p

Wydawca: TEMIDA 2
Przy współpracy i wsparciu finansowym
Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego
w Białymstoku 130.000,-

Wstęp

Duża liczba studentów oraz brak wydawnictw źródłowych w bibliotekach i w księgarniach sprawiły, iż Zakład Historii Państwa i Prawa Wydziału Prawa Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku rozpoczął drukowanie źródeł i materiałów z zakresu historii państwa polskiego i prawa w nim obowiązującego. Publikowane będą źródła czasów najdawniejszych, ustawy i konstytucje, sądowe prawo stanowe i kodeksowe kapitalizmu, burżuazji i socjalizmu, zestawy edycji źródłowych i literatury pomocniczej.

Serię tę traktujemy jako pomoc w prowadzeniu zajęć dydaktycznych na I roku studiów prawa. Przewidujemy, iż w ciągu najbliższych kilku lat powstanie zestaw źródeł, ułatwiających poznawanie dziejów naszego państwa.

Zeszyty składające się na serię nie będą numerowane, a ich zakres dopiero po wydaniu wszystkich ułoży się w całość przewidzianą przez jej autorów.

Wydany drukiem zeszyt - zawierający źródła dotyczące narodzin i funkcjonowania Niepodległej - jest więc częścią zapowiadanej całości. Mógł on ukazać się drukiem dzięki życzliwości Władz Dziekańskich decydujących o pomocy finansowej Wydziału Prawa Filii Uniwersytetu Warszawskiego.

Zbigniew Jerzy Hirsz

Nr 1

11 XI 1918, Warszawa - Dekret Rady Regencyjnej o przekazaniu władzy wojskowej Józefowi Piłsudskiemu

Wobec grożącego niebezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego, dla ujednostajnienia wszelkich zarządzeń wojskowych i utrzymania porządku w kraju, Rada Regencyjna przekazuje władzę wojskową i naczelne dowództwo wojsk polskich jej podległych, Brygadierowi Józefowi Piłsudskiemu.

Po utworzeniu Rządu Narodowego, w którego ręce Rada Regencyjna, zgodnie ze swymi poprzednimi oświadczeniami, zwierzchnią władzę państwową złoży, Brygadier Józef Piłsudski władzę wojskową, będącą częścią zwierzchniej władzy państwowej, temuż Rządowi Narodowemu zobowiązuje się złożyć, co stwierdza podpisaniem tej odezwy.

Dan w Warszawie, dnia 11 listopada 1918 roku.

Aleksander Kakowski
Józef Ostrowski
Zdzisław Lubomirski
Józef Piłsudski

Dziennik Praw Państwa Polskiego 1918, nr 17, poz. 38.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 236.

Nr 2

14 XI 1918, Warszawa - Pismo Rady Regencyjnej do Naczelnego Dowódcy Wojsk Polskich Józefa Piłsudskiego w sprawie przekazania mu władzy państwowej

Do Naczelnego Dowódcy Wojsk Polskich Józefa Piłsudskiego

Stan przejściowy podziału zwierzchniej władzy państwowej, ustanowiony odezwą z dnia 11 listopada 1918 roku, nie może trwać bez szkody dla powstającego Państwa Polskiego.

Władza ta powinna być jednolita.

Wobec tego, kierując się dobrem Ojczyzny, postanawiamy Radę Regencyjną rozwiązać, a od tej chwili obowiązki nasze i odpowiedzialność względem narodu polskiego w Twoje ręce, Panie Naczelnny Dowódcu, składamy do przekazania Rządowi Narodowemu.

Dan w Warszawie, dnia 14 listopada 1918 roku.

Aleksander Kakowski
Zdzisław Lubomirski
Józef Ostrowski

Dz.Pr. PP 1918, nr 17, poz. 39.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 440.

14 XI 1918, Warszawa - Dekret Tymczasowego Naczelnika Państwa o powierzeniu misji tworzenia rządu Ignacemu Daszyńskiemu

Wyszedszy z niemieckiej niewoli, zastałem wyzwalającą się Polskę w najbardziej chaotycznych stosunkach wewnętrznych i zewnętrznych wobec zadań niezmiernie trudnych, w których lud polski sam musi wykazać swoją zdolność organizacyjną, bo żadna siła z zewnątrz nie może mu jej narzucić. Uważałem za swój obowiązek ułatwić ludowi prace organizowania się i postanowiłem rozważyć rolę i znaczenie przywódców polskich stronnictw ludowych, które miały nadać charakter nowemu rządowi.

W rozmowach przeprowadzonych z przedstawicielami niemal wszystkich stronnictw w Polsce, spotkałem się, ku wielkiej mej radości, z zasadniczym potwierdzeniem mych myśli. Przeważająca większość doradzała utworzenie rządu nie tylko na podstawach demokratycznych, ale i z wybitnym udziałem przedstawicieli ludu wiejskiego i miejskiego. Licząc się z potężnymi prądami zwyciężającymi dzisiaj na Zachodzie i Wschodzie Europy, zdecydowałem się zamianować prezydentem gabinetu pana posła Ignacego Daszyńskiego, którego długoletnia praca patriotyczna i społeczna daje mi gwarancję, że zdoła w zgodnej współpracy z wszystkimi żywiołami przyczynić się do odbudowy dźwigającej się z gruzów Ojczyzny.

Ciężkie położenie ludu nie pozwoliło mu wyłonić spośród siebie licznych sił fachowych, których kraj dzisiaj potrzebuje; zażądałem więc od pana prezydenta ministrów, aby, licząc się z tym, wzmocnił skuteczność pracy swego gabinetu przez udział w nim wybitnych sił fachowych, niezależnie od ich przekonań politycznych.

Z natury położenia Polski jest charakter rządu aż do czasu zwołania Sejmu Ustawodawczego prowizorycznym i nie dozwala na przeprowadzenie głębokich zmian społecznych, które uchwalić może tylko Sejm Ustawodawczy. Przekonany, że twórcą praw narodu może być tylko Sejm, zażądałem zwołania go w możliwie krótkim, kilkumiesięcznym terminie.

Licząc się z wyjątkowym pod tym względem prawnym położeniem narodu, wezwałem p. Prezydenta Ministrów, aby mi przedłożył projekt utworzenia najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej aż do czasu zwołania Sejmu Ustawodawczego, obejmującej wszystkie trzy zabory.

Liczne uwagi i programowe żądania stronnictw złożone na moje ręce, przekazuję niniejszym Rządowi Republiki.

Warszawa, d. 14 listopada 1918 r.

J. Piłsudski

Dz.Pr. PP 1918, nr 17, poz. 40.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 440-441.

16 XI 1918, Warszawa - Telegram Józefa Piłsudskiego zawiadamiający o powstaniu państwa polskiego, skierowany do państw Zachodu

Do P. Prezydenta Stanów Zjednoczonych,
Do Królewskiego Rządu Angielskiego,
Do Rządu Rzeczypospolitej Francuskiej,
Do Królewskiego Rządu Włoskiego,
Do Cesarskiego Rządu Japońskiego,
Do Rządu Rzeczypospolitej Niemieckiej i do rządów wszystkich Państw wojujących i neutralnych.

Jako Wódz Naczelny Armii Polskiej, pragnę notyfikować rządowi i narodom wojującym i neutralnym istnienie Państwa Polskiego Niepodległego, obejmującego wszystkie ziemie zjednoczonej Polski.

Sytuacja polityczna w Polsce i jarzmo okupacji nie pozwoliły dotychczas narodowi polskiemu wypowiedzieć się swobodnie o swym losie. Dzięki zmianom, które nastąpiły wskutek świetnych zwycięstw armii sprzymierzonych - wznowienie niepodległości i suwerenności Polski staje się odtąd faktem dokonanym.

Państwo Polskie powstaje z woli całego narodu i opiera się na podstawach demokratycznych. Rząd Polski zastąpi panowanie przemocy, która przez sto czterdzieści lat ciążyła nad losami Polski - przez ustrój, zbudowany na porządku i sprawiedliwości.

Opierając się na Armii Polskiej pod moją komendą, mam nadzieję, że odtąd żadna armia obca nie wkroczy do Polski, nim nie wyrazimy w tej sprawie formalnej woli naszej. Jestem przekonany, że potężne demokracje Zachodu udziela swej pomocy i braterskiego poparcia Polskiej Rzeczypospolitej Odrodzonej i Niepodległej.

Za Ministra Spraw Zagranicznych
Filipowicz

Wódz Naczelny
Piłsudski

Warszawa, dn. 16 listopada 1918 r.

Monitor Polski 18 XI 1918, nr 206.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 441-442.
Druga Rzeczypospolita, s. 24.

18 XI 1918, Warszawa - Protokół pierwszego posiedzenia Rady Ministrów RP

Przewodniczący: P. Prezydent Ministrów, Andrzej Moraczewski

Obecni:

Minister Spraw Zewnętrznych
Minister Spraw Wewnętrznych

p. Leon Wasilewski
p. Stanisław Thugutt

Minister Sprawiedliwości	p. Leon Supiński
Minister W[yznań] R[eligijnych] i O[święcenia] P[ublicznego]	p. Ksawery Prauss
Minister Ochrony Kultury i Sztuk Pięknych	p. Medard Downarowicz
Minister Przemysłu i Handlu	p. Jerzy Iwanowski
Minister Poczty i Telegrafów	p. Tomasz Arciszewski
Minister Z[drowia], P[racy] i O[pieki] S[połecznej]	p. Bronisław Ziemięcki
Minister	p. Tomasz Nocznicki
Minister	p. Marian Malinowski
Kierownik Ministerstwa Skarbu	p. Władysław Byrka
Szef Biura Prezydiального	p. dr Władysław Wróblewski
Protokołuje:	p. dr Bronisław Hełczyński

Początek posiedzenia o godz. 10 m[in.] 40 rano.

1. P. Prezydent Ministrów odczytuje pisma, wymienione między Komendantem Piłsudskim a b. Prezydentem Ministrów Daszyńskim, a dotyczące się ukonstytuowania się nowego rządu, oraz pismo Komendanta Piłsudskiego, powołujące do życia obecny rząd.

2. P. Prezydent Ministrów w krótkim przemówieniu wskazuje na wielkie zadania, stojące przed obecnym rządem, oraz wzywa wszystkich pp. Ministrów do wyjątej a harmonijnej współpracy w celu ich wypełnienia.

3. P. Prezydent Ministrów odczytuje rotę ślubowania, które składa na ręce najstarszego wiekiem p. Ministra Nocznickiego, po czym wszyscy pp. Ministrowie kolejno składają ślubowanie na jego ręce.

4. P. Prezydent Ministrów zapowiada postawienie na porządku dziennym najbliższych posiedzeń Rady Ministrów, jako bardzo pilnych, sprawy ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego oraz spraw zagranicznych - w szczególności sprawy Galicji Wschodniej w ogóle kresów wschodnich i zaboru pruskiego.

5. P. Minister Wasilewski wskazuje na potrzebę ogłoszenia jak najrychlej expose nowego rządu. W wyniku dyskusji nad tą sprawą zdecydowano, by wszyscy pp. Ministrowie nadesłali swoje wnioski w sprawie expose do p. Ministra Wasilewskiego do godziny 6 wieczorem. Na ich podstawie ułoży on projekt expose, który stanie się przedmiotem obrad specjalnego posiedzenia Rady Ministrów o godz. 8 wieczorem. Na posiedzeniu tym tekst expose zostanie ostatecznie ustalony, tak, by mógł się pojawić już w porannych pismach w dniu następnym.

6. W myśl wniosku p. Prezydenta Ministrów postanowiono unikać w zasadzie nocnych posiedzeń Rady Ministrów i zwoływać je jedynie w okresie czasu między godz. 9 rano a 11 wieczorem.

7. P. Kierownik Min. Skarbu przedstawia w ogólnych zarysach obecny stan skarbu Państwa Polskiego i widoki jego gospodarki finansowej na przyszłość. Zwraca uwagę na to, że pożyczka wewnętrzna, która zapowiadała się bardzo dobrze, w ostatnich dniach przestała znajdować nabywców, tak że subskrybowano na ogół tylko niewielką sumę 17 mil[ionów] marek. Nie pozostaje wobec tego nic in-

nego jak czerpać ze znalezionych w skarbcu Krajowej Kasy Pożyczkowej zapasów banknotów, emitując je bez pokrycia, co oczywiście jest niepożądanym z punktu widzenia gospodarki walutowej, lecz co jest konieczne wobec braku innej drogi wyjścia. Nadto konieczne jest zapobieżenie możliwej emisji tych banknotów w Niemczech, wobec tego, że tam znajdują się przyrządy służące do ich wyrabiania.

P. Prezydent Ministrów zwraca uwagę na potrzebę podwyższenia podatków, zwłaszcza majątkowego i osobisto-dochodowego, względnie wprowadzenia ich, oraz prosi Ministerstwo Skarbu o przedłożenie jak najrychlej planu budżetowego na najbliższy okres czasu.

W wyniku dłuższej dyskusji nad tymi sprawami uchwalono, że wszyscy pp. Ministrowie wydadzą w swych Ministerstwach zarządzenia, by do dni pięciu zostały przedłożone Ministerstwu Skarbu dodatkowe preliminarze budżetowe odnoszących Ministerstw na okres czasu do 31 grudnia br. oraz przypuszczalne preliminarze budżetowe na okres od 1 stycznia do 30 czerwca 1919 roku. Równocześnie zostaną do Ministerstwa Skarbu delegowani urzędnicy dla ustnego omówienia tych spraw i uzgodnienia żądań danych Ministerstw ze stanowiskiem Ministerstwa Skarbu. W ciągu dni ośmiu Ministerstwo Skarbu opracuje ogólne preliminarze budżetowe państwa polskiego na wspomniane okresy czasu i przedstawi je do zatwierdzenia Radzie Ministrów.

8. Wobec zwolnienia znajdujących się dotąd w służbie państwowej austriackiej w instytucjach centralnych w Wiedniu urzędników Polaków, uznano za wskazane pozyskać ich dla władz centralnych polskich. W tym celu zostaną rozesłane poszczególnym Ministerstwom wyciągi z ich ogólnego spisu, znajdującego się w Prezydium Rady Ministrów, tak, by poszczególne Ministerstwa mogły zorientować się w tym materiale urzędniczym, jaki mogą stamtąd pozyskać.

9. P. Minister Ziemięcki porusza sprawę Urzędu Zdrowia Publicznego, który nie ma swego przedstawiciela w obecnym rządzie. Postanowiono pozostawić tymczasowo kierownictwo tym Urzędem dr. Szenajchowi - co do budżetu, to będzie on korzystał z odpowiednich pozycji budżetowych w dotychczasowym budżecie b. Ministerstwa ZPOS i OP. Oczywiście w najbliższym czasie konieczne będzie postanowienie co do definitywnego ustalenia losu tego Urzędu.

Koniec posiedzenia o godz. 12 m[in.] 10 pp.

Archiwum Akt Nowych, Prezydium Rady Ministrów, t. IV, k. 317-318.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 442-444.

Nr 6

22 XI 1918, Warszawa - Dekret o organizacji najwyższych władz w Republice Polskiej

Na podstawie dekretu z dnia 14 listopada br. przedłożył mi p. Prezydent Ministrów, uchwalony przez Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej, projekt utworzenia Najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej aż do czasu zwołania Sejmu Ustawodawczego.

Zatwierdzając przedłożony mi projekt, stanowią, co następuje:

Art. 1. Obejmuję, jako Tymczasowy Naczelnik Państwa, Najwyższą Władzę Republiki Polskiej i będę ją sprawował aż do czasu zwołania Sejmu Ustawodawczego.

Art. 2. Rząd Republiki Polskiej stanowią mianowani przeze mnie i odpowiedzialni przede mną aż do zebrania się Sejmu, Prezydent Ministrów i ministrowie.

Art. 3. Projekty ustawodawcze, uchwalone przez Radę Ministrów, ulegają mojemu zatwierdzeniu i uzyskują moc obowiązującą, o ile sama ustawa inaczej nie stanowi, z chwilą ogłoszenia w „Dzienniku Praw Państwa Polskiego”; tracą one moc obowiązującą, o ile nie będą przedstawione na pierwszym posiedzeniu Sejmu Ustawodawczego do jego zatwierdzenia.

Art. 4. Akty rządowe kontrasygnuje Prezydent Ministrów.

Art. 5. Sądy wydają wyroki w imieniu Republiki Polskiej.

Art. 6. Wszyscy urzędnicy państwa polskiego składają przysięgę na wierność Republice Polskiej według ustalić się mającej przez Radę Ministrów rot.

Art. 7. Mianowanie wyższych urzędników państwowych zastrzeżone w myśl przepisów dotychczasowych Głowie Państwa, wychodzić będzie ode mnie, na propozycję Prezydenta Ministrów i właściwego Ministra.

Art. 8. Budżet Republiki Polskiej na pierwszy okres budżetowy uchwali Rząd i przedłoży mi do zatwierdzenia.

Dan w Warszawie, dnia 22 listopada 1918 roku.

Prezydent Ministrów
[Jędrzej] Moraczewski

Józef Piłsudski

Dz.Pr. PP 1918, nr 17, poz. 41.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 446.
Druga Rzeczypospolita, s. 25.

Nr 7

23 XI 1918, Warszawa - Dekret o ośmiogodzinnym dniu pracy

Art. 1. Od dnia ogłoszenia w „Dzienniku Praw Państwa Polskiego” niniejszych przepisów, praca robotnika lub pracownika we wszystkich zakładach przemysłowych, górniczych, hutniczych, rzemieślniczych, przy komunikacjach lądowych i wodnych oraz przedsiębiorstwach handlowych trwać ma bez wliczenia przerw odpoczynkowych najwyżej 8 godzin na dobę, zaś w dni sobotnie godzin 6.

Art. 2. W tych działach pracy, w których charakter zajęć wymaga dłuższej jednorazowej pracy, ogólna liczba godzin pracy w tygodniu nie może przekraczać 46 godzin, nie wliczając przerw odpoczynkowych.

Art. 3. W handlu 6-godzinny dzień pracy przeniesiony być może, na mocy uchwały gminy miejskiej lub wiejskiej, z dnia sobotniego na inny powszedni dzień w tygodniu. Uchwała taka wymaga zatwierdzenia Ministra Pracy i Opieki Społecznej.

Art. 4. Dekret niniejszy nie może pociągać za sobą obniżenia płac robotników i pracowników.

Art. 5. Nadliczbowe godziny pracy muszą być specjalnie wynagradzane, przy czym odnośna umowa, dotycząca dobrowolnych nadliczbowych godzin, winna być bezzwłocznie przedstawiona do zatwierdzenia inspektorowi pracy. Obowiązkowa praca dodatkowa usprawiedliwiona być może tylko przez warunki wywołane siłą wypadków żywiołowych lub przez wyjątkowe okoliczności.

Art. 6. Pracodawcy, winni przekroczeń w zakresie niniejszych przepisów, podlegać będą w drodze administracyjnej grzywnom do marek 5000.

Art. 7. Wykonanie niniejszego dekretu przekazuje się Ministerstwu Pracy i Opieki Społecznej. Do chwili zorganizowania w Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej inspekcji pracy, czynności w tym zakresie spełniać będą polityczne władze administracyjne.

Art. 8. Minister Pracy i Opieki Społecznej wydawać będzie w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu rozporządzenia szczegółowe co do wykonania niniejszych przepisów i rozstrzygać wątpliwości, wyniknąć mogące przy ich stosowaniu.

Dan w Warszawie, dnia 23 listopada 1918 roku.

Prezydent Ministrów
J. Moraczewski

Naczelnik Państwa
J. Piłsudski

Dz.Pr.PP 1918, nr 17, poz. 42.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 446-447.

Nr 8

28 XI 1918, Warszawa - Dekret Tymczasowego Naczelnika Państwa o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego

Na podstawie uchwalonego przez Radę Ministrów projektu stanowią co następuje:

Rozdział I Prawo wybierania

Art. 1. Wyborcą do Sejmu jest każdy obywatel państwa bez różnicy płci, który do dnia ogłoszenia wyborów ukończył 21 lat.

Art. 2. Wyborcy winni być mieszkańcami tego obwodu głosowania, w którym głosują, przynajmniej od przede dnia zarządzenia wyborów (patrz art. 15).

Art. 3. Wyborcy głosować wolno tylko w jednym obwodzie głosowania .

Art. 4. Wojskowi wszystkich stopni i wszystkich rodzajów broni w służbie czynnej nie biorą udziału w głosowaniu.

Art. 5. Prawa wyborczego nie mają osoby sądownie pozbawione praw obywatelskich.

Art. 6. Prawo głosowania winno być wykonywane osobiście.

Rozdział II Wybieralność

Art. 7. Wybieralni do Sejmu są wszyscy obywatele(ki) państwa, posiadający czynne prawo wyborcze, niezależnie od miejsca zamieszkania, jak również wojskowi.

Art. 8. Urzędnicy państwowych władz administracyjnych, skarbowych i sądowych nie mogą być wybrani w tych okręgach wyborczych, na które rozciąga się ich działalność służbowa.

Przepis ten nie dotyczy urzędników i wojskowych władz centralnych.

Art. 9. Płatni urzędnicy państwowi oraz wojskowi z chwilą wyboru na posła zostają zwolnieni na czas trwania mandatu ze swych czynności służbowych i nie otrzymują za ten czas poborów, związanych z ich urzędem.

Przepis ten nie dotyczy ministrów, podsekretarzy stanu i profesorów wyższych uczelni.

Art. 10. Poseł powołany do płatnej służby państwowej przestaje być członkiem Sejmu.

Przepis ten nie dotyczy ministrów, podsekretarzy stanu i profesorów wyższych uczelni. [...]

Rozdział III Okręgi wyborcze i obwody głosowania

Art. 12. Jeden poseł przypada przeciętnie na 50 000 ludności okręgu; na ułamki tej liczby, wynoszące powyżej 25 000, przypada jeden poseł.

Art. 13. Główna komisja wyborcza dzieli okręg wyborczy na obwody głosowania.

Rozdział IV Wybory poselskie

a) Zarządzenie wyborów, dzień i miejsce wyborów

Art. 14. Wybory poselskie będą zarządzane przez Naczelnika Państwa.

Art. 15. W zarządzeniu wyborów oznaczony będzie dzień głosowania, na który wybrać należy niedzielę lub święto. Głosowanie odbywa się w jednym dniu w całym kraju. Głosowanie powinno być wyznaczone najpóźniej na sześćdziesiąty dzień po dniu zarządzenia wyborów.

Zarządzenie wyborów winno być ogłoszone w „Dzienniku Praw Państwa” oraz w dziennikach politycznych, stołecznych i prowincjonalnych.

Dzień ogłoszenia wyborów w „Dzienniku Praw Państwa” uważa się za dzień zarządzenia wyborów. [...]

b) Komisje wyborcze

Art. 18. Dla każdego okręgu wyborczego ustanawia się główną komisję wyborczą, dla każdego obwodu głosowania - miejscową komisję wyborczą. Kontroluje normalne powstanie i funkcjonowanie komisji oraz udziela im instrukcji i komentarzy minister spraw wewnętrznych, od którego postanowień przysługuje im odwołanie się do Sądu Najwyższego. Nadzór nad czynnościami będzie pełnił w każdym

okręgu komisarz wyborczy, mianowany przez ministra spraw wewnętrznych i pozostający pod bezpośrednią kontrolą generalnego komisarza wyborczego, mianowanego przez Naczelnika Państwa na wniosek Rady Ministrów.

Art. 19. Główna komisja wyborcza składa się z przewodniczącego, zastępcy przewodniczącego i trzech członków.

Przewodniczącym głównej komisji jest prezes sądu okręgowego, lub też sędzieja przez niego powołany. [...]

Art. 25. Miejscowa komisja wyborcza składa się z przewodniczącego, zastępcy przewodniczącego i trzech członków; wszystkich powołuje główna komisja wyborcza. [...]

Art. 28. Kandydat na posła nie może brać udziału w pracach komisji wyborczych. [...]

d) Zgłaszanie kandydatur poselskich

Art. 43. Kandydatury poselskie będą zgłaszane piśmiennie na ręce przewodniczącego głównej komisji wyborczej nie później jak dwudziestego czwartego dnia od ogłoszenia wyborów.

Art. 44. Zgłoszenie winno być podpisane łącznie lub na oddzielnych deklaracjach, co najmniej przez pięćdziesięciu wyborców zamieszkałych w okręgu wyborczym.

Art. 45. Zgłoszone listy kandydatów będą oznaczone przez główną komisję wyborczą numerem porządkowym w kolejności ich składania i w tym samym porządku zostaną wydrukowane na afiszach wyborczych.

Art. 46. Zgłaszający listę kandydatów winni wskazać swego pełnomocnika, uprawnionego wyłącznie do składania w imieniu grupy oświadczeń w sprawie wad zgłoszenia.

Art. 47. Grupy, które zgłosiły listy kandydatów, mogą przez swoich pełnomocników, wyraźnie do tego w zgłoszeniu upoważnionych, oświadczyć, najpóźniej dwudziestego siódmego dnia od ogłoszenia wyborów, że tworzą związek wyborczy, a wówczas będą miały wobec innych grup prawa jednej grupy, a zgłoszenia ich będą stanowiły jedno zgłoszenie.

Art. 48. W zgłoszeniu kandydaci winni być wymienieni w porządku pierwszeństwa, w jakim wybrani wchodzi do Sejmu.

Art. 49. W zgłoszeniu powinno być podane imię i nazwisko, zawód, wiek i miejsce zamieszkania każdego kandydata.

Art. 50. Ta sama osoba nie może kandydować w wielu okręgach wyborczych. [...]

Art. 53. W razie zgłoszenia w terminie jednej tylko listy kandydatów, jak również w razie zgłoszenia paru list z ogólną ilością kandydatów nie większą od liczby posłów, przypadającej na dany okręg, głosowanie nie odbywa się; natomiast główna komisja wyborcza ogłasza o wyborze na posłów kandydatów zgłoszonych.

Art. 54. W razie zgłoszenia więcej niż jednej listy o łącznej ilości kandydatów większej od liczby posłów, których okręg ma wybrać, komisja główna ogłosi najpóźniej trzydziestego drugiego dnia od ogłoszenia wyborów listy kandydatów - wszystkie równocześnie w kolejnym porządku ich zgłoszenia.

e) Głosowanie

Art. 55. Głosowanie rozpoczyna się o godzinie ósmej rano i trwa bez przerwy do godziny dziesiątej wieczorem.

Art. 56. Od chwili rozpoczęcia głosowania aż do chwili zakończenia winni być obecni w lokalu wyborczym bez przerwy co najmniej trzej członkowie komisji wyborczej.

Przewodniczący komisji i członek komisji, wybrany do pisania protokołu, nie mogą równocześnie oddalić się z lokalu wyborczego.

Art. 57. Głosowanie raz rozpoczęte, nie może być przerwane. Gdyby wskutek siły wyższej czynności wyborcze były wręcz uniemożliwione, komisja wyborcza może przedłużyć głosowanie o kilka godzin lub odroczyć do dnia następnego. [...]

f) Stwierdzenie wyniku głosowania w komisji miejscowej

Art. 75. Natychmiast po ukończeniu głosowania komisja przystępuje do obliczania głosów, oddanych na poszczególne listy kandydatów.[...]

g) Stwierdzenie wyniku głosowania w całym okręgu wyborczym

Art. 80. Posiedzenie głównej komisji wyborczej, w celu ustalenia wyniku głosowania, odbywa się najpóźniej na trzeci dzień po ogłoszeniu w poszczególnych obwodach głosowania. O miejscu i czasie tego posiedzenia powinni być zawiadomieni, co najmniej na 24 godziny przed terminem, członkowie komisji i pełnomocnicy grup wyborczych.[...]

h) Koszta wyborcze

Art. 87. Wszystkie wydatki połączone z przeprowadzeniem wyborów ponosi państwo, z wyjątkiem kosztu kart do głosowania.

Dostarczenie urny, lokalu, sprzętów i przyborów do pisania dla komisji wyborczej jest obowiązkiem gminy, w obrębie której komisja urządzuje.

Rozdział V

Sprawdzanie ważności mandatów

Art. 88. W ciągu 14 dni po ogłoszeniu wyniku głosowania przez główną komisję wyborczą każdy obywatel może wnieść protest przeciwko wyborowi. Protest winien być wniesiony w dwóch egzemplarzach na ręce przewodniczącego głównej komisji wyborczej.[...]

Rozdział VI

Utrata i zastąpienie mandatu

Art. 97. Mandat poselski zostaje unieważniony, jeżeli się okaże, że poseł nie był wybierany według art. 7 i 8, albo później prawo wybieralności utracił.

Art. 98. Sąd Najwyższy może unieważnić wybór:

1) jeżeli zostanie stwierdzone, że w danym okręgu wyborczym mandat poselski został uzyskany przy użyciu przekupstw, wymuszeń, fałszu lub jakichkolwiek podstępów;

2) jeżeli w postępowaniu wyborczym przepisy niniejszej ordynacji wyborczej nie były przestrzegane.

Art. 99. Jeżeli ten sam kandydat będzie wybrany więcej niż w jednym okręgu, powinien oświadczyć, z którego okręgu wybór przyjmuje, najpóźniej na pierwszym posiedzeniu nowo wybranej Izby. W przeciwnym razie losowanie dokonane przez Marszałka Izby na publicznym posiedzeniu rozstrzyga, z którego okręgu poseł ma mandat zatrzymać.

Art. 100. W razie unieważnienia wyboru według art. 98, o ile Sąd Najwyższy orzecze, że nie może mieć zastosowania art. 101, minister spraw wewnętrznych zarządzi wybór ponowny w okręgu lub obwodzie, gdzie prawo zostało przekroczone, w ciągu 15 dni od unieważnienia.

Wybór może być przeprowadzony przez te same komisje wyborcze i na podstawie tych samych list wyborców, co wybór poprzedni.

Art. 101. W pozostałych wypadkach unieważnienia lub ustania mandatu posła główna komisja wyborcza ogłosi o wstąpieniu na jego miejsce kolejnego kandydata z tej samej listy kandydatów i wystawi mu list wierzitelny.

Dz.Pr.PP 1918, nr 18, poz. 46.

Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 448-451.

Nr 9

28 XI 1918, Warszawa - Dekret Tymczasowego Naczelnika Państwa o wyborach do Sejmu Ustawodawczego

Na mocy zatwierdzonej przeze mnie ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego zarządzam powszechne wybory poselskie na dzień 26 stycznia 1919 roku.

Wybory rozpoczną się o godz. 8 rano i trwać będą bez przerwy do godz. 10 wieczorem.

Wybory odbędą się:

Numer okręgu wyborczego	Okręgi wyborcze (powiaty)	Ilość mandatów	Siedziba głównej komisji wyborczej
2.	I. Na ziemiach dawnego zaboru rosyjskiego: Suwałski, Sejneński i Augustowski	4	Suwałki
3.	Łomżyński, Szczuczynski, Kolneński, Ostrołęcki, W. Mazowiecki i Ostrowski	9	Łomża
4.	Mławski, Przasnyski, Ciechanowski, Makowski i Pułtusi	8	Ciechanów
5.	Lipnowski i Rypiński	4	Lipno
6.	Płocki, Płoński i Sierpecki	6	Płock
7.	Włocławski i Nieszawski	6	Włocławek
8.	Słupecki, Koniński i Kołski	7	Konin
9.	Łęczycki, Kutnowski i Gostyński	7	Kutno

Numer okręgu wyborczego	Okręgi wyborcze (powiaty)	Ilość mandatów	Siedziba głównej komisji wyborczej
10.	Kaliski i Turecki	6	Kalisz
11.	Sieradzki i Wieluński	7	Sieradz
12.	m. Łódź	10	Łódź
13.	Łódzki, Łaski i Brzeziński	10	Łódź
14.	Łowicki, Skierniewicki, Rawski i Sochaczewski	6	Łowicz
15.	Grójecki, Błoński, lewy brzeg Warszawskiego	8	Grodzisk
16.	m. Warszawa	16	Warszawa
17.	Radzyński, Mińsko-Mazowiecki, prawy brzeg Warszawskiego	7	Mińsk-Mazow.
18.	Siedlecki, Węgrowski i Sokołowski	5	Siedlce
19.	Garwoliński, Łukowski	6	Łuków
20.	Biański, Janowski, Radzyński, Włodawski	6	Biała
21.	Chełmski, Hrubieszowski i Tomaszowski	7	Chełm
22.	Puławski, Lubartowski, Lubelski	10	Lublin
23.	Janowski, Krasnostawski, Biłgorajski i Zamojski	10	Zamość
24.	Sandomierski, Opatowski i Hżecki	9	Sandomierz
25.	Opoczyński i Konecki	6	Opoczno
26.	Kielecki, Włoszczowski i Jędrzejowski	8	Kielce
27.	Stopnicki i Pińczowski	6	Pińczów
28.	Miechowski i Olkusi	6	Olkusz
29.	Będziński i Dąbrowski	9	Sosnowiec
30.	Częstochowski i Radomszczański	9	Częstochowa
31.	Piotrkowski	5	Piotrków
32.	Radomski i Kozienicki	7	Radom
33.	Sokółski i Białostocki	7	Białystok
34.	Bielski	4	Bielsk
	II. Na ziemiach dawnego zaboru austriackiego:		
	a) Śląsk Cieszyński		
35.	m. Bielsk i powiat Bielski, Cieszyn i Frysztat bez gmin: Orłowej, Dzieńmorowic, Pietwałdu, Łaz, Suchej Średniej i Dolnej, dalej z żupaństwa Trenczyńskiego gminy Czaca, Turzówka, Rakowa, Oszczadnica, Skalite, Czarna, Oleśna, Świerczynowieś, Gorzelice, Staszków, Podwysoka, Maków i Wysoka	8	Cieszyn
	b) Galicja		
36.	m. Kraków i pow. Krakowski, Podgórski i Wielicki, bez pow. sąd. Dobczyckiego	8	Kraków
37.	pow. polit. Chrzanowski, Oświęcimski i pow. sąd. Biański	5	Oświęcim
38.	Pow. polit. Wadowicki, Żywiecki		

39.	i pow. sąd. Kęcki pow. polit. Nowotarski, Limanowski, Myślenicki i pow. sąd. Dobczycki, tudzież z Orawy, z pow. Trzciańskiego, gminy: Bereźnica, Biały Potok, Chabówka, Bukowina, Harkubuz, Czymkowa, Chyżne, Dołów, Stodówka, Jabłonka, Lasek, Lipnica Górna, Lipnica Dolna, Orawka, Piekielnik, Podszkle, Podwilk, Sarna, Studzienki, Szulagorsk, Witanowa, Zuberec, Zubrzyce Górne, Zubrzyce Dolne, dalej zaś z pow. Namiestowskiego gminy: Benedyków, Czernica, Danielki, Erledka, Hrusztyn, Klin Zakamienny, Krusetnia, Mętna, Nowoty, Półgóra, Rabcza, Rabczyca, Sichelne, Wesele, Lubowla i Stara Wieś	5	Wadowice
40.	pow. polit. Nowosądecki, Grybowski i Gorlicki	8	Nowy Targ
41.	pow. polit. Jasielski, Krośnieński i Sanocki	5	Nowy Sącz
42.	pow. polit. Tarnowski, Brzeski, Bocheński, Dąbrowski i Pilżeński	6	Jaśło
43.	pow. polit. Rzeszowski, Strzyżowski i Ropczycki	9	Tarnów
44.	pow. polit. Tarnobrzegi, Niski, Kolbuszowski i Mielecki	6	Rzeszów
45.	pow. polit. Jarosławski, Przeworski i Łańcucki	6	Tarnobrzeg
46.	pow. polit. Przemyśki, Brzozowski i pow. sąd. Birczański	6	Jarosław
		5	Przemyśl

Ponieważ w okręgach: 47 (m. Lwów, pow. sąd. Lwów, 6 mandatów, siedziba komisji wyborczej Lwów); 48 (pow. polit. Rawa Ruska, Cieszanów, Jaworów, tudzież powiat sąd. Janów, 6 mand. - Rawa Ruska); 49 (pow. polit. Sambor, Rudki, Mościska i pow. sąd. Gródek, 6 mandatów - Sambor); 50 (pow. polit. Skole, Dolina, Turka, Lisko, Stary Sambor i pow. sąd. Dobromil, 9 mand. - Skole); 51 (pow. polit. Stanisławów, Kałusz i Bohorodczany tudzież powiaty Nadwórna i Tłumacz bez pow. sąd. Delatyn i Ottynia, 9 mand. - Stanisławów); 52 (pow. polit. Kołomyja, Horodenka, Śniatyn, Peczeniżyn, Kosów i pow. sąd. Delatyn i Ottynia, 10 mand. - Kołomyja); 53 (pow. polit. Drohobycz, Stryj, Żydaczów, 7 mand. - Stryj); 54 (pow. polit. Bóbrka, Rohatyn, Przemyślany i pow. sąd. Winniki i Szerzecz, 7 mand. - Bóbrka); 55 (pow. polit. Złoczów, Zborów, Brody i Załozce, 6 mand. - Złoczów); 56 (pow. polit. Żółkiew, Sokal, Kamionka Strum., 6 mand. - Kamionka Strum[ilowa]); 57 (pow. polit. Brzeżany, Podhajce i Buczac, 7 mand. - Brzeżany); 58 (pow. polit. Tarnopol, Zbaraż i Skalał, 6 mand. - Tarnopol); 59 (pow. polit. Trembowla, Husiatyn, Czortków, Borszczów i Zaleszczyki, 9 mand. - Czortków) - wybory nie mogą być obecnie przeprowadzone, przeto do Sejmu Ustawodawczego wejdą byli posłowie polscy z tych okręgów do byłej Izby Posłów Rady Państwa monarchii austriackiej.

W opróżnionych przez śmierć posłów okręgach wyborczych V i VII (m. Lwów) według dawnej ordynacji wyborczej do Izby Posłów austriackiej Rady Państwa rozpisuję wybory uzupełniające na dzień 26 stycznia 1919 r. na 8 rano wedle postanowienia dawnej austriackiej ordynacji wyborczej z r. 1907. Przeprowadzenie tych wyborów poruczam urzędującemu zarządowi miasta.

W sprawie wyborów w okręgach: 60 (pow. Kartuski, Pucki, Wejherowski, Kościerski, Stargardzki, Kwidziński, Sztumski, Grudziądzki, Brodnicki, Świecki, Tczewski i Chełmiński, 12 mandatów - Kartuzy); 61 (Ostródzki, Niborski, Olsztyński, Reszelski, Elcki, Lecki, Olecki, Jańsborski, Szczytnowski, Żądzborski, Lubawski i Suski, 12 mand. - Olsztyn); 62 (Chojnicki, Tucholski, Bydgoski, Toruński, Wąbrzeski, Szubiński, Wyrzyski, Chodzieski, Czarnkowski, Żniński i Wieleński, 12 mand. - Toruń); 63 (Obornicki, Szamotuński, Gnieźnieński, Wągrowiecki, Inowrocławski, Mogilnicki, Poznański, Grodziski, Nowotomyski, Międzychoski, Strzelneński i Skwierzyński, 13 mand. - Poznań); 64 (Międzyrzecki, Babimojski, Kościański, Śmigielski, Gostyński, Rawicki, Leszczyński, Wschowski, Środzki, Śremski, Jarociński, Pleszewski, Ostrowski, Ostrzeszowski, Odolanowski, Krotoszyński, Koźmiński, Witkowski, Wrzesiński i Kępiński 12 mand. - Gostyń); 65 (pow. Kluczborski, Oleski, Opolski, Kozielski, Strzelecki, Prudnicki, Głubczycki, Namysłowski, Sycowski, 13 mand. - Opole); 66 (ow. Tosko-Gliwicki, Lubliniecki, Bytomski, Królewska Huta, Tarnogórski, 9 mand. - Bytom); 67 (Katowicki, Zaborski, Pszczyński, Rybnicki i Raciborski, 11 mand. - Katowice); 68 (pow. Elbląski, Malborski, Gdański, m. Gdańsk, 8 mand. - Gdańsk); 69 (pow. Łęborski, Słupski, Bytowski, Człuchowski, Złotowski i Wałecki, 7 mand. - Złotów); 70 (Grodzowski, Niemodliński i Niski, 3 mand. - Nissa) nastąpi niebawem zarządzenie po porozumieniu z przedstawicielami społeczeństwa polskiego na ziemiach zaboru pruskiego.

Również powołani zostaną do Sejmu Ustawodawczego w porozumieniu z miejscowym społeczeństwem polskim przedstawiciele Polaków na Litwie i Rusi.

Przeprowadzenie wyborów poruczam Ministrowi Spraw Wewnętrznych.

Dan w Warszawie dnia 28 listopada 1918 roku.

Prezydent Ministrów
J. Moraczewski

Naczelnik Państwa
J. Piłsudski

Minister Spraw Wewnętrznych
S. Thugutt

Dz.Pr.PP, 1918, nr 18, poz. 47.

Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 452-454.

Nr 10

8 I 1919, Warszawa - Dekret Tymczasowego Naczelnika Państwa o wykroczeniach przeciwko wyborom do Sejmu Ustawodawczego i posłom

Na wniosek Rady Ministrów stanowią:

Art. 1. Winny przeszkodzenia wyborcy za pomocą gwałtu na osobie, groźby karalnej, podstępu, nadużycia władzy lub uniemożliwienia styczności z odpowied-

nimi osobami w urzeczywistnieniu prawa wolnego wyboru do Sejmu ulegnie karze: więzienia do roku jednego.

Jeżeli przestępstwo zostało spełnione przez kilka osób lub przez urzędnika podczas wykonywania obowiązków służbowych, dotyczących nadzoru nad prawidłowością wyborów, winny ulegnie karze: więzienia na czas od roku jednego do lat 3 (dom poprawy).

Usiłowanie będzie karane.

Względem winnego urzędnika sąd mocen będzie zastosować część 3 art. 65 K.K.

Art. 2. Winny podburzania do przeciwdziałania wyborom do Sejmu ulega karze: więzienia do roku jednego.

Art. 3. Winny nakłonienia wyborcy za pomocą poczęstunku, daru, obietnicy korzyści osobistej lub podstępu do głosowania przy wyborach do Sejmu na rzecz nakłaniającego lub wskazanej przezeń osoby ulegnie karze: więzienia do roku jednego. Usiłowanie będzie karane.

Tej samej karze ulegnie wyborca, który zgodził się za poczęstunek, dar lub korzyść osobistą głosować na rzecz wskazanej mu osoby.

Art. 4. Winny przeszkodzenia czynnościom zebrań przedwyborczych lub komisji wyborczych do Sejmu za pomocą gwałtu na osobie, groźby karalnej, podstępu, nadużycia władzy, uszkodzenia lokalu, przeznaczonego na zebranie lub sztucznego zanieczyszczenia powietrza, jeśli ustawa nie przewiduje kary cięższej, ulegnie karze: więzienia na czas od roku jednego do lat 3 (dom poprawy).

Jeżeli przestępstwo zostało spełnione przez kilka osób uzbrojonych, to winni ulegną karze: więzienia na czas od lat 3 do lat 6 (dom poprawy). Usiłowanie będzie karane.

Art. 5. Winny wzięcia udziału w wyborach do Sejmu z wiedzą, że prawa do tego nie posiada, ulegnie karze: aresztu.

Tej samej karze ulegnie wyborca, winny głosowania więcej niż raz jeden lub też poza swoim obwodem.

Art. 6. Winny nadużycia przy przyjmowaniu lub obliczaniu głosów wyborczych do Sejmu ulegnie karze: więzienia na czas od roku jednego do lat 3 (dom poprawy). Usiłowanie będzie karane.

Art. 7. Winny ukrycia, uszkodzenia, sfalszowania list, protokołów lub innych dokumentów, dotyczących wyborów, ulegnie karze: więzienia na czas od roku jednego do lat 3 (dom poprawy).

Jeżeli przestępstwo zostało spełnione przez kilka osób uzbrojonych, to winni ulegną karze: więzienia od lat 3 do 6 (dom poprawy). Usiłowanie będzie karane.

Art. 8. Winny niedopuszczenia posła do Sejma - za pomocą gwałtu na osobie, groźby karalnej, podstępu lub nadużycia władzy - do wykonania obowiązków, związanych z jego mandatem, ulegnie karze: więzienia na czas od lat 3 do lat 6 (dom poprawy). Usiłowanie będzie karane.

Art. 9. Winny przeszkodzenia czynnościom Sejmu za pomocą gwałtu na osobie, groźbie karalnej, podstępu, uszkodzenia lokalu Sejmu albo sztucznego zanieczyszczenia powietrza w tym lokalu ulegnie karze: więzienia na czas od lat 3 do lat 6 (dom poprawy). Usiłowanie będzie karane.

Jeżeli przestępstwo zostało spełnione przez kilka osób uzbrojonych, to winni ulegną karze: ciężkiego więzienia na czas od lat 8 do lat 10.

Art. 10. Winni wymienionych przekroczeń sądeni będą zgodnie z przepisami Ustawy Postępowania Karnego.

Dan w Warszawie, dnia 8 stycznia 1919 r.

Prezydent Ministrów
J. Moraczewski

Naczelnik Państwa
J. Piłsudski

Minister Spraw Wewnętrznych
S Thugutt

Dz.Pr.PP 1919, nr 5, poz. 96
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 464-465.

Nr 11

10 I 1919, Warszawa - Statut Komisji Rządzącej dla Galicji i Śląska Cieszyńskiego oraz Górnej Orawy i Spiszu

Art. 1. 1) Komisja Rządząca składa się z 48 przedstawicieli kraju, delegowanych na podstawie porozumienia stronnictw.

2) Komisja Rządząca, jako tymczasowy organ rządu centralnego w Warszawie, posiada - oprócz zakresu działania przedstawionego w artykule 2 - kompetencje prawodawczą i kontrolującą.

3) Normalną formą aktów Komisji Rządzącej, mających moc obowiązującą na jej terytorium działania, będzie forma rozporządzeń tymczasowych. Rozporządzenia te, jeżeli są zmianą istniejących przejętych ustaw państwowych albo krajowych, mogą być wydane jedynie za aprobatą Naczelnika Państwa na podstawie wniosku właściwego ministerstwa. Zaprowadzenie nowych danin publicznych i zaciąganie zobowiązań trwałych wymaga takiego samego zatwierdzenia.

4) Komisja Rządząca nie może wydawać rozporządzeń sprzecznych z istniejącymi ustawami lub rozporządzeniami, wydanymi przez rząd z mocą obowiązującą dla całego Państwa.

Art. 2. Na czele wykonawczej władzy krajowej stanie, wybrany przez Komisję Rządzącą, Wydział Wykonawczy pod przewodnictwem Komisarza Generalnego i 2 do 4 jego zastępców. Komisarza Generalnego i jego zastępców mianuje, na propozycję Komisji Rządzącej, Naczelnik Państwa aktem, kontrasygnowanym przez Prezydenta Ministrów. Istniejący dotąd aparat administracyjny władz krajowych i powiatowych podlega Wydziałowi Wykonawczemu, przy czym będzie przeprowadzone odpowiednie zespolenie ich działalności z działalnością dotychczasowych organów samorządu krajowego i powiatowego.

Art. 3. W wypadkach, w których sprawy administracyjne dopuszczały tok instancji aż do trzeciej, tj. do dawnych ministerstw w Wiedniu, zasadniczą trzecią instancją będzie właściwe ministerstwo w Warszawie. O ile rząd centralny w Warszawie na razie nie będzie wykonywał funkcji III instancji, to tak długo wykonywa je z ramienia rządu warszawskiego Wydział Wykonawczy. Unormowanie rodzaju kompetencji w tej mierze nastąpi na propozycję Komisji Rządzącej dekretem Naczelnika Państwa.

Art. 4. Komisja Rządząca ma - oprócz załatwienia spraw bieżących - za zadanie przygotowanie w porozumieniu z rządem jak najszybszego zupełnego zespolenia byłego zaboru austriackiego z resztą ziem polskich.

Art. 5. Sprawy polityki zagranicznej, jak również sprawy administracji wojskowej nie należą do zakresu działania Komisji Rządzącej.

Całkowicie wyłączone z zakresu działania Komisji rządzącej są sprawy dowództwa wojskowego.

Art. 6. Urządzenie administracji na Śląsku Cieszyńskim odbywa się na podstawie dotychczasowego stosunku między rządem warszawskim, Radą Narodową w Cieszynie, i byłą Polską Komisją Likwidacyjną. Zmiany tego stosunku wymagać będą w każdym wypadku zgody rządu warszawskiego.

Art. 7. W miarę możliwości rząd obejmować będzie poszczególne działy administracji w byłym zaborze austriackim. Czas przejęcia będzie ustalony w każdym poszczególnym wypadku osobnym rozporządzeniem Rady Ministrów. Równoległe z objęciem pewnego działu pod bezpośrednie zawiadywanie rządu centralnego, dział ten przestaje podpadać pod kompetencję Komisji Rządzącej.

Art. 8. Siedzibą Komisji Rządzącej jest Lwów.

Art. 9. Komisja Rządząca rozpoczyna działalność z dniem dzisiejszym. Z tą chwilą ustaje zarówno działalność Polskiej Komisji Likwidacyjnej, jak i Tymczasowego Komitetu Rządzącego, a dotychczasowe ich agendy wraz z prawami i obowiązkami przechodzą na Komisję Rządzącą w terminie, który będzie przez Komisję Rządzącą oznaczony.

Dan w Warszawie, dnia 10 stycznia 1919 r.

Prezydent Ministrów
J. Moraczewski

Naczelnik Państwa
J. Piłsudski

Dz.U. PP 1919, nr 7, poz. 106
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 465-466.

Nr 12

8 II 1919, Warszawa - Dekret Tymczasowego Naczelnika Państwa o związkach zawodowych

Zgodnie z uchwałą Rady Ministrów stanowią co następuje:

Art. 1. Związki pracownicze, których zadaniem jest obrona i popieranie interesów ekonomicznych i kulturalnych pracowników danej gałęzi pracy, lub gałęzi pokrewnych lub podobnych podlegają specjalnym przepisom, poniżej wskazanym.

Art. 2. Wymienione w artykule 1 związki zawodowe podlegają rejestracji przez odpowiednie organy Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej.

Art. 3. Dla zarejestrowania związków należy złożyć podanie, podpisane co najmniej przez trzech członków założycieli z dołączeniem dwóch egzemplarzy projektu statutu związku. Podania winny być składane Inspektorowi Pracy tego obwodu, w którego obwodzie związek ma mieć swą siedzibę prawną.

Art. 4. Podania o zarejestrowanie związków zawodowych, które przewidują w swych statutach prawo tworzenia oddziałów w obrębie całego Państwa Polskiego, należy składać, bądź bezpośrednio, bądź za pośrednictwem miejscowego Inspektora Pracy, Głównemu Inspektorowi Pracy w Warszawie. W razie zarejestrowania takiego związku, oddziały jego nie podlegają odrębnej rejestracji, wymagane jest jednak, przy otwarciu każdego nowego oddziału, zawiadomienie odpowiedniego Inspektora Pracy, z przedstawieniem zarejestrowanego przez władzę centralną statutu.

Art. 5. Statut winien zawierać następujące dane:

- a) o nazwie, terenie działalności i siedzibie związku,
- b) o zadaniach i formach działalności związku,
- c) o warunkach przyjęcia na członków, sposobie ich przyjmowania i wykluczania,
- d) o sposobie pobierania składek członkowskich,
- e) o prawach i obowiązkach władz związku,
- f) o tworzeniu, terminie i formach urzędowania tych władz,
- g) o rozporządzaniu majątkiem związkowym,
- h) o porządku wprowadzania zmian w ustawie, likwidacji działalności związku i o przeznaczeniu majątku jego, w wypadkach rozwiązania związku.

Art. 6. Związek zawodowy, zarejestrowany na podstawie przepisów niniejszego dekretu, jest osobą prawną. Może on nabywać prawa i zaciągać zobowiązania, w szczególności zaś nabywać nieruchomości, otrzymywać zapisy i darowizny bez ograniczeń, przewidzianych w art. 910 kodeksu cywilnego, zawierać umowy zbiorowe (cennikowe), pozywać przed sąd i być pozwanym.

Art. 7. Ustawa związku może zawierać przepisy o odpowiedzialności dyscyplinarnej i materialnej członków związku za niespełnianie przyjętych na siebie względem związku zobowiązań.

Art. 8. Odmowa rejestracji może nastąpić jedynie w wypadkach następujących:

- 1) gdy statut związku nie czyni zadość wymaganiom art. 1 i 5 niniejszych przepisów,
- 2) gdy statut jest przeciwny prawu.

Art. 9. Na postanowienie Inspektora Pracy, względnie Głównego Inspektora Pracy, przysługuje prawo skargi do sądów ogólnych w terminie miesięcznym, od daty zakomunikowania przez Inspektora Pracy, względnie Głównego Inspektora Pracy, motywowanej odmowy rejestracji.

Art. 10. O ile w ciągu dwudziestu dni od czasu złożenia podania nie nastąpi odpowiedź, związek uważać należy za zarejestrowany.

Art. 11. Związki zawodowe jednej gałęzi pracy, lub gałęzi pokrewnych albo podobnych, o ile mają siedziby swe w różnych miastach, jako też związki zawodowe różnych gałęzi pracy, działające w jednym mieście lub okręgu, mogą łączyć się w większe zrzeszenia. Rejestracja zrzeszeń związkowych odbywa się w ten sam sposób, co rejestracja poszczególnych związków.

Art. 12. Wszelkie zmiany statutu winny być rejestrowane. Do rejestracji zmian statutu mają zastosowanie przepisy o rejestracji statutu.

Art. 13. Zarządy związków zawodowych obowiązane są nadsyłać właściwym Inspektorom Pracy sprawozdania składane na ogólnym zebraniu w przeciągu 14 dni od daty walnego zgromadzenia pod karą grzywny w wysokości mk 100.

Art. 14. W razie skierowania działalności związku do zadań, stanowiących przestępstwo lub wykroczenie, sąd okręgowy, w komplecie karnym, może bądź nałożyć grzywny na winowajców, bądź zawiesić działalność związku na pewien przeciąg czasu, bądź rozwiązać związek.

Art. 15. Przy powołaniu do życia wszelkich ciał zbiorowych przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej i jego organach, przedstawiciele związków zawodowych będą uważani za przedstawicieli interesów zawodowych klas pracujących.

Art. 16. Związki zawodowe, które powstały przed wydaniem niniejszego dekretu, powinny w przeciągu dwóch miesięcy od daty ogłoszenia niniejszego dekretu w „Dzienniku Praw”, przystosować się do przepisów niniejszego dekretu.

Art. 17. Dotychczasowe przepisy o związkach zawodowych pracowniczych tracą moc obowiązującą.

Art. 18. Przepisy wykonawcze w kwestii rejestracji wydaje Minister Pracy i Opieki Społecznej.

Art. 19. Powyższe postanowienia nie mają zastosowania do zrzeszeń pracowników instytucji państwowych, których statuty podlegają zatwierdzeniu Rady Ministrów.

Dan w Warszawie, dnia 8 lutego 1919 r.

Prezydent Ministrów

I.J. Paderewski

Naczelnik Państwa

J. Piłsudski

Minister Pracy i Opieki Społecznej

J. Iwanowski

Dz.Pr.PP 1919, nr 15, poz. 209.

Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 474-476.

Nr 13

10 II 1919, Warszawa - Przemówienie J. Piłsudskiego, otwierające pierwsze posiedzenie Sejmu Ustawodawczego

Panowie posłowie!

Półtora wieku walk, krwawych nieraz i ofiarnych, znalazło swój tryumf w dniu dzisiejszym. Półtora wieku marzeń o wolnej Polsce czekało swego ziszczenia w obecnej chwili. Dzisiaj mamy wielkie święto narodu, święto radości po długiej ciężkiej nocy cierpień.

W tej godzinie wielkiego serc polskich bicia czuję się szczęśliwym, że przypadł mi zaszczyt otwierać Sejm polski, który znowu będzie domu swego ojczystego jedynym panem i gospodarzem.

Radość dnia dzisiejszego byłaby stokroć większą, gdyby nie troska, że zbieracie się w chwili niezwykle ciężkiej. Po długiej, nieszczęsnej wojnie świat cały, a z nim i Polska, czekają z tęsknotą upragnionego pokoju. Tęsknota ta w Polsce dziś ziszczyć się nie może. Synowie Ojczyzny muszą iść, by bronić granic i zabezpieczyć Polsce swobodny rozwój.

Sąsiedzi nasi, z którymi pragnęlibyśmy żyć w pokoju i zgodzie, nie chcą zapomnieć o wiekowej słabości Polski, która tak długo stała otworem dla najazdów i była ofiarą narzucania jej obcej woli przemocą i siłą.

Nie chcemy mieszać się do życia wewnętrznego któregokolwiek z naszych sąsiadów, lecz pozwolić nie możemy, by pod jakimkolwiek bądź pozorem, chociażby pod pozorem rzekomego dobrodziejstwa, naruszano nasze prawo do samodzielnego życia.

Nie oddamy ani piędzi ziemi polskiej i nie pozwolimy, by uszczuplano nasze granice, do których mamy prawo.

Dążności naszych sąsiadów sprawiły, że ze wszystkimi nimi znajdujemy się obecnie w otwartej wojnie lub co najmniej w stosunkach mocno naprężonych.

Jasną stroną w naszych stosunkach zewnętrznych są zacieśniające się węzły przyjaźni z państwami Ententy. Głęboka sympatia łączyła już dawniej Polskę ze światem demokratycznym Europy i Ameryki, nie szukającym sławy w podbojach i ucisku innych narodowości, a pragnącym ułożenia stosunków w myśl zasad sprawiedliwości i słuszności.

Sympatia ta spotęgowała się, gdy sławne armie państw sprzymierzonych, druzgocąc ostatnią potęgę naszych ciemieżycieli, wyzwoliły Polskę z niewoli.

Jestem przekonany, że serdeczne uczucia i niezaprzeczona spójność interesów z tymi państwami uczynią niezbędną dla nas z ich strony pomoc - wydatną i skuteczną.

Naród polski przez półtora wieku zmuszany był stosować się do praw, narzucanych przez obcą przemoc. Nie mogąc normować swego życia według własnej woli, zatracił przez ten długi okres poczucie prawa i wiarę we własne siły.

Obdarzeni dziś zaufaniem narodu, dać mu macie podstawy dla jego niepodległego życia w postaci prawa konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej. Na tej podstawie utworzycie rząd, oparty o prawa, przez wybrańców narodu ustanowione. Prawa, przez was uchwalone, będą początkiem nowego życia wolnej i zjednoczonej Ojczyzny.

Polska, otoczona zewsząd przez wrogów, musi posiadać armię, któraby mogła sprostać swoim ciężkim zadaniom. Macie poprzeć i rozwinąć rozpoczętą budowę wojska, tak, by Ojczyzna, zasłonięta piersiami żołnierza, mogła się czuć bezpieczną i przeświadczoną, że honoru jej i praw broni silna i dobrze wyposażona armia.

Wreszcie zwróćcie panowie, niechybnie baczną uwagę na niedomagania naszego życia gospodarczego, upośledzonego przez gospodarkę obcych i zrujnowanego silnie przez wojnę i okupację. W tej dziedzinie należyte uregulowanie spraw znajdującego się w upadku przemysłu i niezbędnych reform agrarnych w duchu postępu i wielkiej demokracji Zachodu stworzy zdrowe podstawy dla siły duchowej narodu i da trwale podłoże dla budowy jego przyszłości.

Życząc panom powodzenia w ich trudnej i odpowiedzialnej pracy, ogłaszam pierwszy Sejm wolnej i zjednoczonej Rzeczypospolitej Polskiej za otwarty i powołuję najstarszego z panów posła Ferdynanda Radziwiłła do objęcia tymczasowego przewodnictwa.

J. Piłsudski: *Pisma zbiorowe*. Warszawa 1937, t. V, s. 55-57.

Nr 14

20 II 1919, Warszawa - Uchwała Sejmu Ustawodawczego o powierzeniu Józefowi Piłsudskiemu urzędu Naczelnika Państwa, zwana *Małą Konstytucją*

I

Sejm przyjmuje oświadczenie Józefa Piłsudskiego, że składa w ręce Sejmu urząd Naczelnika Państwa, do wiadomości, i wyraża Mu podziękowanie za pełne trudów sprawowanie urzędu w służbie dla Ojczyzny.

II

Aż do ustawowego uchwalenia tej treści Konstytucji, która określi zasadniczo przepisy o organizacji naczelnych władz w Państwie Polskim Sejm powierza dalsze sprawowanie urzędu Naczelnika Państwa Józefowi Piłsudskiemu na następujących zasadach:

1) Władzą suwerenną i ustawodawczą w Państwie Polskim jest Sejm Ustawodawczy; ustawy ogłasza Marszałek z kontrasygnacją Prezydenta Ministrów i odnośnego Ministra fachowego.

2) Naczelnik Państwa jest przedstawicielem Państwa i najwyższym wykonawcą uchwał Sejmu w sprawach cywilnych i wojskowych.

3) Naczelnik Państwa powołuje rząd w pełnym składzie na podstawie porozumienia z Sejmem.

4) Naczelnik Państwa oraz rząd są odpowiedzialni przed Sejmem za sprawowanie swego urzędu.

5) Każdy akt państwowy Naczelnika Państwa wymaga podpisu odnośnego Ministra.

Prezydent Ministrów
I.J. Paderewski

Marszałek [Sejmu]
W. Trąmpczyński

Dz.Pr.PP 1919, nr 19, poz. 226.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 400.

Nr 15

25 II 1919, Londyn - *Nota rządu Wielkiej Brytanii uznająca rząd Rzeczypospolitej Polskiej*

Panie Prezydencie!

Mam honor zawiadomić Pana, że rząd Jego Królewskiej Mości polecił zakomunikować Waszej Ekscelencji o oficjalnym uznaniu Rządu Polskiego przez Rząd Wielkiej Brytanii, oraz wyrazić głębokie zadowolenie z powodu odzyskania przez Ojczyznę Pańską należnego Jej stanowiska wśród narodów świata. Rząd Jego Królewskiej Mości wyraża głębokie przekonanie, że kraje Wielkiej Brytanii i Polska będą nadal złączone węzłami szczerzej przyjaźni a stosunki serdeczne między Nimi panujące, pozostaną nadal niezmiennie.

Rząd Jego Królewskiej Mości ocenia należycie powagę zadania, które wypełnić Rząd Pana się podjął, ale jest głęboko przekonany, że kierowanie nawą państwową wśród niebezpieczeństw ze wszech stron jej zagrażających, powiedzie się Panu w zupełności. Dobro Polskiego Narodu bez różnicy wyznań i kierunków politycznych jest serdecznym pragnieniem rządu Wielkiej Brytanii, który jest gotów użyć całkowitej pomocy, będącej w Jego rozporządzeniu, w okresie odrodzenia i odbudowy, który Polska ma przed sobą.

Proszę przyjąć, Panie Prezydencie, wyrazy najgłębszej czci i szacunku.

Esmé Howard

Monitor Polski 27 II 1919, nr 47, s. 3.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 480-481.

Nr 16

27 III 1919, Warszawa - Uchwała Rady Ministrów w sprawie przejmowania władzy w byłym zaborze pruskim

a) Przyjąć do wiadomości oświadczenie Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej, że z chwilą ostatecznego uregulowania granic zachodnich polskich złoży w ręce rządu polskiego władzę ustawodawczą i administracyjną,

b) powierzyć Komisariatowi Naczelnej Rady Ludowej rolę organu, który by przygotował się z ramienia rządu polskiego do objęcia władzy administracyjnej w całym zaborze pruskim z chwilą ustalenia granic zachodnich Polski.

AAN, Prezydium Rady Ministrów, 9591/19, k. 1,
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 489.

Nr 17

8 IV 1919, Warszawa - Ustawa o immunitacie posłów Sejmu Ustawodawczego

Art. 1. Członkowie Sejmu Ustawodawczego nie mogą być nigdy pociągani do odpowiedzialności prawnej za swoją działalność w Sejmie lub poza Sejmem, wchodzącą w zakres wykonywania mandatu poselskiego.

Za przemówienia i odezwania się, tudzież manifestacje w Sejmie lub [w] komisjach sejmowych odpowiadają tylko przed Sejmem podług przepisów regulaminu Sejmowego.

Art. 2. Przez cały czas trwania Sejmu Ustawodawczego posłowie nie mogą być w żadnym wypadku pozbawieni wolności.

W tymże samym czasie nie wolno żadnej władzy sądowej lub administracyjnej wdrażać przeciwko nim postępowania karnego lub dyscyplinarnego bez uprzedniej zgody Sejmu.

Postępowanie karne lub dyscyplinarne, wdrożone przeciw posłowi przed uzyskaniem mandatu poselskiego, winno być na żądanie Sejmu zawieszane aż do wygaśnięcia tegoż mandatu.

Art. 3. Członkowie Sejmu Ustawodawczego, badani jako świadkowie przed sądem, władzami administracyjnymi i dyscyplinarnymi, mają prawo uchylecia się od zeznań co do faktów, które im w wykonywaniu zawodu poselskiego do wiadomości podano, jako też co do osób, od których pośrednio lub bezpośrednio wiadomość o tych faktach uzyskali.

Art. 4. Mieszkanie członków Sejmu Ustawodawczego jest nietykalne. Wkroczenie do mieszkania, rewizja domowa i zatrzymanie papierów oraz wszelkich ruchomości może mieć miejsce jedynie na podstawie nakazu władzy sądowej w tych wypadkach, w których członkowie rodziny posła, wspólnie z nim mieszkający, lub domownicy, ścigani są z powodu popełnienia czynów karygodnych, i powinno być wyłącznie do tych osób ograniczone.

Art. 5. Nikt nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za zgodne z prawdą sprawozdania z jawnych obrad Sejmu i komisji sejmowych, ani też za częściowy lub zupełny przedruk tychże jawnych obrad, zgodny z urzędowym stenograficznym protokołem.

Te sprawozdania i przedruki nie podlegają konfiskacie i wolne są od cenzury.

Art. 6. Członkowie Sejmu Ustawodawczego mogą bez pozwolenia i zawiadomienia władz zwoływać zgromadzenia celem zdania sprawy z działalności sejmowej. Na tych zgromadzeniach przedstawiciele i organy władzy nie mają prawa mieszania się do obrad.

Art. 7. Listy i telegramy, wystosowane do członków Sejmu Ustawodawczego, jako też korespondencja tychże ostatnich - nie podlegają żadnej cenzurze.

Władze mogą zatrzymywać tylko telegramy, których treść narusza tajemnice wojskowe i państwowe.

Art. 8. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

za Prezydenta Ministrów

Marszałek W. Trąpczyński

Minister Spraw Wewnętrznych S. Wojciechowski
Minister Sprawiedliwości L. Supiński

Dz.Pr.PP 1919, nr 31, poz. 263.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 489-490.

Nr 18

22 IV 1919, Wilno - Odezwa Józefa Piłsudskiego do mieszkańców Litwy w sprawie powołania Zarządu Cywilnego Ziemi Wileńskiej

Kraj Wasz od stu kilkadziesiąt lat nie zna swobody, uciskany przez wroga przemoc rosyjską, niemiecką, bolszewicką - przemoc, która nie pytając ludności, narzucała jej obce wzory postępowania, kępujące wolę, często łamiące życie.

Ten stan ciągłej niewoli, dobrze mi znanej osobiście, jako urodzonemu na tej nieszczęśliwej ziemi, raz nareszcie musi być zniesiony i raz wreszcie na tej ziemi, jakby przez Boga zapomnianej, musi zapanować swoboda i prawo wolnego, niezłym nie skrępowanego wypowiedzenia się o dążeniach i potrzebach.

Wojsko Polskie, które z sobą przyprowadziłem, dla wyrzucenia panowania gwałtu i przemocy, dla zniesienia rządów krajem wbrew woli ludności - wojsko niesie Wam wszystkim wolność i swobodę.

Chcę dać Wam możliwość rozwiązania spraw wewnętrznych, narodowościowych i wyznaniowych, tak jak sami tego sobie życzyć będziecie, bez jakiegokolwiek gwałtu lub ucisku ze strony Polski.

Dlatego to, pomimo że na Waszej ziemi grzmią jeszcze działa i krew się leje, nie wprowadzam zarządu wojskowego, lecz cywilny, do którego powoływać będę ludzi miejscowych, synów tej ziemi.

Zadaniem tego zarządu cywilnego będzie:

1) Ułatwienie ludności wypowiedzenia się co do losu i potrzeb przez swobodnie wybranych przedstawicieli. Wybory te odbędą się na podstawie tajnego, powszechnego, bezpośredniego, bez różnicy płci głosowania.

2) Danie potrzebującym pomocy w żywności, poparcie pracy wytwórczej, zapewnienie ładu i spokoju, otoczenie opieką wszystkich, nie czyniąc różnicy z powodu wyznania lub narodowości.

Na czele zarządu postawiłem Jerzego Osmałowskiego, do którego bezpośrednio lub do ludzi, przez niego wyznaczonych, zwracajcie się otwarcie i szczerze we wszelkiej potrzebie i sprawach, które Was bolą i obchodzą.

J. Piłsudski

K. Kumaniecki: *Odbudowa państwowości...*, s. 172-173.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 490-491.

Nr 19

28 IV 1919, Lida - Rozkaz J. Piłsudskiego wydany po zdobyciu Wilna

Żołnierze! W niespełna dwa tygodnie męstwem swym i dzielnością zmieniliście stosunki na wschodzie Polski. W niespełna dwa tygodnie przerzuciliśmy zagrażający nam front o dobrych kilkadziesiąt kilometrów, zdobywając przy tym niezwykle ważne punkty wojskowe, jak Lida, Baranowicze i mickiewiczowski Nowogródek, a przede wszystkim oswobodzając stolicę kraju - Wilno.

Wróg pobity pierzcha zdeorganizowany na wszystkie strony.

W imieniu Ojczyzny, która was na obronę swych kresów wysłała, dziękuję wam za waszą pracę, za wasze żołnierskie trudy. Kampania wileńska, przez was wygrana, pozostanie na zawsze jedną z piękniejszych stron naszej historii wojskowej i każdy z was może być dumny, że w niej brał udział. Szczególniej dziękuję generałowi Szeptyckiemu, który swą energią i uporczywą wolą doprowadził do zajęcia Baranowicz i Nowogródka. Generałowi Rydzowi-Śmigłemu, który pomi-

mo wielkich przeszkód technicznych, doprowadził na czas dywizję do Wilna i ostatecznie wygnał wroga ze stolicy.

Przed wszystkim jednak podnieść muszę działanie oddziału jazdy pod dowództwem podpułkownika Beliny-Prażmowskiego. Świetnie prowadzona jazda, wspartym marszem obeszła cały układ sił wroga, by z tyłu wpaść do głównego siedliska wszystkich władz bolszewickich; śmiałym a nagłym napadem zajęła ona miasto z ogromnymi zapasami materiału wojennego i utrzymała je, pomimo ogromnej przewagi wroga, aż do przyjścia piechoty.

Jest to najpiękniejszy czyn wojenny, dokonany w tej wojnie przez polską jazdę. Dziękuję za to podpułkownikowi Belinie-Prażmowskiemu i jego szefowi sztabu, majorowi Piskorowi.

Wszystkie nasze prace wojenne zależały jednak od sprawności kolei, bez których utrzymanie wojska było w zniszczonym kraju zupełnie niemożliwe. Jeżeli cała operacja się udała, jeżeli najśmielsza i najdzielniejsza praca żołnierza nie poszła na marne, zawdzięczamy to pracy naszych dzielnych kolejarzy. Budowa zerwanych mostów, szybkie uruchomienie linii kolejowych ze zdobytym na wrogu materiałem kolejowym, to ich zasługa, a przede wszystkim zasługa ich energicznego naczelnika majora Brzozowskiego. Całe wojsko na równi ze mną z wdzięcznością wspomni jego pracę, od której zależało nasze życie.

Żołnierze! Wojna jeszcze nie skończona. Czekają nas nowe prace, nowe trudy. Lecz po tym świetnym zwycięstwie ze spokojem i pewnością patrzę w przyszłość, będąc jej pewnym.

Jeszcze raz dziękuję wam wszystkim za Wilno, Lidę, Nowogródek i Baranowicze.

Rozkaz ten przeczytać przed frontem kompanii, szwadronów i baterii.

Lida, 28 kwietnia 1919 r.

Józef Piłsudski

Monitor Polski 30 IV 1919.

J. Piłsudski: *Pisma Zbiorowe*, t.V, s. 77-78.

Nr 20

1 VIII 1919, Warszawa - Ustawa o godłach i barwach Rzeczypospolitej Polskiej

Art. 1. Dopóki nie zostaną ustalone granice Państwa Polskiego i dopóki konstytucja nie określi godeł, barw państwowych, jak i tytułów urzędów i instytucji państwowych, urzędy Rzeczypospolitej używać winny godeł i barw według załączonych wzorów:

1. Herbu Rzeczypospolitej.

Za herb Rzeczypospolitej Polskiej uznaje się znak orła białego z głową zwróconą w prawo (dla patrzącego w lewo), ze skrzydłami wzniesionymi do góry, ze złotymi szponami, koroną i dziobem w czerwonym polu prostokątnym (wzór nr 1).

Szczegółowy rysunek orła państwowego ustali Rada Ministrów na wniosek Ministra Sztuki i Kultury.

2. Pieczęci Rzeczypospolitej.

Za pieczęć Rzeczypospolitej Polskiej uznaje się pieczęć okrągłą z herbem państwa na tle heraldycznym (wzór nr 1, 2, 3, odmiany: 1 - dla aktów prawno-państwowych, 2 - dla Naczelnika Państwa, 3 - dla władz i urzędów państwowych).

3. Barw narodowych.

Za barwy Rzeczypospolitej Polskiej uznaje się kolory biały i czerwony, w podłużnych pasach, równoległych, z których górny - biały, dolny zaś - czerwony (wzór nr 5).

4. Chorągwi Rzeczypospolitej.

Za godło Rzeczypospolitej, przysługujące Naczelnikowi Państwa, uznaje się chorągiew barwy czerwonej, przytwierdzoną do drzewca z herbem Rzeczypospolitej pośrodku (wzór nr 4. Stosunek długości do szerokości stanowi 8:5).

5. Flag dyplomatycznych przedstawicieli państwa: konsulów, wicekonsulów oraz handlowej bandery morskiej.

Za flagę poselstw i konsulatów oraz banderę handlową morską uznaje się chorągiew bez wycięcia o barwach państwowych, przytwierdzoną do ruchomego sznurka na drzewcu z herbem Rzeczypospolitej w pośrodku białego pasa (wzór nr 6a). Stosunek długości do szerokości chorągwi stanowi 8:5.

6. Chorągwi i sztandarów wojskowych pułkowych.

Za chorągiew pułkową w piechocie uznaje się chorągiew białą, prawie całkowicie zajętą przez polski krzyż kawalerski barwy czerwonej, pośrodku którego w otoku liści wawrzynowych istnieje napis „Honor i Ojczyzna”. Po rogach chorągwi w wieńcach laurowych umieszczony jest nr pułku. Chorągiew stanowi kwadrat, którego bok wynosi 1 metr (wzór nr 10).

Za chorągiew pułkową w jeździe uznaje się chorągiew tego samego wzoru, jednak bok kwadratu wynosi 65 cm (wzór nr 11).

Na jednej stronie sztandaru pułkowego dozwolone jest zastąpienie przepisane go godła przez emblematy szczególne i napisy, podlegające zatwierdzeniu Naczelnika Państwa na wniosek Rady Ministrów.

7. Flagi wojennej lądowej i bandery morskiej wojennej oraz proporca i znaku polskiej marynarki wojennej.

Za flagę wojenną lądową oraz za banderę wojenną morską uznaje się chorągiew z wycięciem o barwach narodowych, przytwierdzoną do ruchomego sznurka na drzewcu z herbem Rzeczypospolitej w pośrodku białego pasa (wzór nr 7a). Stosunek długości do szerokości chorągwi stanowi 8:5. Prócz bandery wojennej, która stanowi wojskowy sztandar na okręcie, ustanawia się następujące chorągwie okrętowe marynarki wojennej:

a) proporzec, który wywiesza się na dziobie okrętu wojennego, o ile ten należy do pierwszych 2 klas okrętu, tj. ma większą pojemność i artylerię. Proporzec przedstawia chorągiew prostokątną o barwach narodowych; na niej znajduje się polski krzyż kawalerski, w którego sercu umieszczona ręka z mieczem (wzór nr 8). Stosunek długości proporca do szerokości tegoż stanowi 6:5;

b) znak, który umieszcza się na szczycie wielkiego masztu okrętu wojennego, dla oznaczenia, że okręt jest w służbie czynnej pod dowództwem oficera polskiej marynarki wojennej. Znak przedstawia wstęgę o barwach narodowych z polskim krzyżem kawalerskim przy drzewcu (wzór nr 9). Stosunek długości do szerokości tegoż stanowi 25:1.

8. Flagi i godła poszczególnych ministerstw, projektowane w zgodności z niniejszą ustawą, ustala Rada Ministrów na odnośne przedstawienie. [...]

Prezydent Ministrów	Marszałek Sejmu [W.] Trąpczyński
Minister Spraw Zagranicznych	
I.J. Paderewski,	
Minister Spraw Wojskowych	
J. Leśniewski,	
Minister Spraw Wewnętrznych	
S. Wojciechowski,	
Minister Sprawiedliwości	
L. Supiński	

Dz.U. RP 1919, nr 69, poz. 416.

Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 514-515.

Nr 21

1 I 1920, Warszawa - Rozkaz J. Piłsudskiego powołujący członków Kapituły Tymczasowej Orderu Virtuti Militari

Uchwałą Sejmową z dn. 1-go sierpnia 1919 r. został wskrzeszony order wojskowy <Virtuti Militari>, który ongiś ozdabiał piersi naszych najwaleczniejszych dziadów i pradziadów. Nie potrzebuję mówić o znaczeniu tej zaszczytnej odznaki - każdy prawdziwy żołnierz rozumie i odczuwa to doskonale.

Ustawa nakłada na mnie obowiązek zorganizowania pierwszej Kapituły orderu i przewodniczenia w niej. Wobec tego mianuję członkami Kapituły tymczasowej orderu <Virtuti Militari> i nadaję im order ten klasy V-ej.

1. Generała broni Hallera Józefa, d-cę frontu pomorskiego, jako zastępcę mego w przewodniczeniu.
2. Generała-porucznika Iwaszkiewicza Wacława, d-cę frontu podolskiego.
3. Generała-podporucznika Romera Jana, d-cę 13-tej Dywizji.
4. Generała-podporucznika Roję Bolesława, d-cę O. G. Kielce.
5. Generała-podporucznika Rydza-Śmigłego Edwarda, d-cę Grupy.
6. Generała-podporucznika Latinika Franciszka, d-cę frontu śląskiego.
7. Pułkownika Kulińskiego I zastępcę Szefa Sztabu.
8. Pułkownika Skrzyńskiego, d-cę dywizji pomorskiej.
9. Majora Mackiewicza, d-cę pułku suwalskiego.
10. Kapitana Kopę.
11. Kapitana Koca Adama, z Oddziału II Nacz. Dow.

Wszyscy wymienieni oficerowie mają zgłosić się w Warszawie dn. 22-go stycznia na pierwsze posiedzenie Kapituły i na otrzymanie odpowiednich dekoracji. Wybieram dzień ten, jako rocznicę wybuchu powstania 63 r., chciałabym bowiem, aby ci, co pierwsi powołani są do trudnego i odpowiedzialnego sądu o bohaterstwie swych kolegów, przejęli się i związali z duchem najofiarniejszego i zarazem najmniej ubranego w zewnętrzne pozory chwały ruchu narodowego.

Warszawa, dn. 1-go stycznia 1920 r.

J. Piłsudski, m.p.

Dziennik Rozkazów Wojskowych 17 I 1920, nr 1.
J. Piłsudski: *Pisma zbiorowe*, t. V, s. 125-126.

Nr 22

20 I 1920, Warszawa - Ustawa Sejmu Ustawodawczego o obywatelstwie polskim

Art. 1. Obywatel polski nie może być jednocześnie obywatelem państwa innego.

Art. 2. Z chwilą ogłoszenia ustawy niniejszej prawo obywatelstwa polskiego służy każdej osobie bez różnicy płci, wieku, wyznania i narodowości, która:

1) jest osiedlona na obszarze Państwa Polskiego, o ile jej nie służy obywatelstwo innego państwa. Za osiedlonego w Państwie Polskim w znaczeniu niniejszej ustawy jest uważany kto:

a) jest zapisany lub ma prawo być zapisanym do ksiąg stałej ludności b. Królestwa Polskiego;

b) ma prawo swojszczyzny w jednej z gmin na obszarze Państwa Polskiego, stanowiącym poprzednio część składową państwa austriackiego lub węgierskiego;

c) miał już przed 1 stycznia 1908 r. z tytułu obywatelstwa niemieckiego stałe miejsce zamieszkania na obszarze państwa polskiego, stanowiącym poprzednio część składową Państwa Pruskiego;

d) był zapisany do gminy miejskiej lub wiejskiej, albo do jednej z organizacji stanowych na ziemiach b. cesarstwa rosyjskiego, jakie wchodziły w skład Państwa Polskiego;

2) urodziła się na obszarze Państwa Polskiego, o ile nie służy jej obywatelstwo innego państwa;

3) ponadto której na mocy traktatów międzynarodowych obywatelstwo polskie przysługuje.

Art. 3. Obywatele państw innych pochodzenia polskiego oraz ich potomkowie uznani będą za obywateli Państwa Polskiego, skoro po powrocie do polskiego państwa w urzędzie administracyjnym miejsca zamieszkania złożą dowody pochodzenia polskiego wraz z oświadczeniem, że chcą być obywatelami polskimi i zrzekają się obywatelstwa innego państwa.

Art. 4. Obywatelstwo polskie nabywa się:

1) przez urodzenie,

2) przez uprawnienie, uznanie lub przysposobienie,

3) przez zamążpójście,

4) przez nadanie,

5) przez przyjęcie urzędu publicznego lub przyjęcie do służby wojskowej w Państwie Polskim, o ile nie uczyniono przeciwnego zastrzeżenia.

Art. 5. Przez urodzenie dzieci ślubne nabywają obywatelstwo ojca, dzieci nieślubne - obywatelstwo matki. Dzieci rodziców niewiadomych, urodzone lub znalezione na obszarze Państwa Polskiego, uważane będą za obywateli polskich, o ile nie wykaże się ich inne obywatelstwo.

Art. 6. Przez uprawnienie, uznanie lub przysposobienie dziecko, liczące nie więcej niż 18 lat, nabywa obywatelstwo ojca lub matki, względnie innej osoby, uznającej lub przysposabiającej.

Art. 7. Przez zamążpójście nabywa obywatelstwo polskie cudzoziemka, poślubiająca obywatela polskiego.

Art. 8. Nadanie obywatelstwa polskiego nastąpić może na prośbę osoby, pragnącej je uzyskać, jeżeli wykaże:

1) że prowadziła nieposzlakowany tryb życia;

2) że przebywa stale przynajmniej od 10 lat w granicach Państwa Polskiego;

3) że posiada środki utrzymania lub zarobkowania dla siebie i swojej rodziny;

4) że posiada znajomość języka polskiego.

Za małoletnich oraz inne osoby, ograniczone w zdolności do działań prawnych, wnoszą prośbę o nadanie im obywatelstwa polskiego ich prawni zastępcy.

Art. 9. W wypadkach wyjątkowych, zasługujących na szczególne uwzględnienie, obywatelstwo polskie może być nadane osobom, nie odpowiadającym poszczególnym warunkom spośród wymienionych w art. 8, zwłaszcza na obszarze b. Cesarstwa Rosyjskiego, jaki wchodzi w skład Państwa Polskiego. W żadnym jednak razie obywatelstwo polskie nie może być nadane osobom, ukaranym przez sądy polskie za przestępstwa, pociągające za sobą ograniczenie praw, dopóki to ograniczenie trwa, tudzież osobom, znajdującym się w stanie upadłości.

Art. 10. Obywatelka polska, która przez zamążpójście za cudzoziemca utraciła obywatelstwo polskie, odzyskuje je, jeżeli po ustaniu małżeństwa i osiedleniu się w Polsce złoży odpowiednie oświadczenie w urzędzie administracyjnym miejsca swego zamieszkania.

Art. 11. Utrata obywatelstwa polskiego następuje:

1) przez nabycie obcego obywatelstwa;

2) przez przyjęcie urzędu publicznego lub wstąpienie do służby wojskowej w państwie obcym bez zgody Rządu Polskiego.

Osoby obowiązane do czynnej służby wojskowej, nabyć mogą obywatelstwo obce nie inaczej, jak po wyjednaniu na to zezwolenia od Ministra Spraw Wojskowych, w przeciwnym razie wobec Państwa Polskiego nie przestaną być uważane za obywateli polskich.

Art. 12. O nadaniu i utracie obywatelstwa polskiego rozstrzyga Minister Spraw Wewnętrznych, po zasięgnięciu w wypadkach nadawania obywatelstwa opinii gminy, w jakiej dana osoba jest zamieszkała, tudzież właściwego urzędu administracyjnego.

Minister Spraw Wewnętrznych jest władny przekazać uprawnienia, wynikające z niniejszego artykułu, władzom administracyjnym II instancji.

Art. 13. Nadanie i utrata obywatelstwa polskiego, o ile inaczej nie zastrzega postanowienie Ministra Spraw Wewnętrznych, rozciąga się na żonę nabywającego lub tracącego obywatelstwo polskie, tudzież na jego dzieci, w wieku do lat 18.

Art. 14. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.

Art. 15. Wykonanie ustawy niniejszej poleca się ministrowi spraw wewnętrznych.

Marszałek W. Trąpczyński

Prezydent Ministrów

L. Skulski

Minister Spraw Wewnętrznych

S. Wojciechowski

Dz.U. RP 1920, nr 7, poz. 44.

Nr 23

21, IV 1920, Warszawa - Umowa między rządami Rzeczypospolitej Polskiej a Ukraińskiej Republiki Ludowej

Rząd Rzeczypospolitej Polskiej z jednej strony i rząd Ukraińskiej Republiki Ludowej z drugiej strony - w głębokim przeświadczeniu, że każdy naród posiada przyrodzone prawo samostanowienia o swoim losie i określenia stosunków swoich z sąsiadami i jednakowo ożywione chęcią ugruntowania podstaw pod zgodne i przyjazne współżycie dla dobra i rozwoju obu narodów - zgodziły się na następujące postanowienia:

I

Uznając prawo Ukrainy do niezależnego bytu państwowego na terytorium w granicach, jak będą one na północ, wschód i południe określone na zasadzie umów Ukraińskiej Republiki Ludowej z graniczącymi z nią z tych stron sąsiadami - Rzeczypospolita Polska uznaje Dyrektoriat niepodległej Republiki Ludowej z głównym atamanem Simonem Petlurą na czele za zwierzchnią władzę Ukraińskiej Republiki Ludowej.

II

Granice między Rzeczpospolitą Polską a Ukraińską Republiką Ludową zostają określone w sposób następujący: na północ od rzeki Dniestru wzdłuż rzeki Zbrucz, a następnie wzdłuż byłej granicy między Austro-Węgrami a Rosją do Wyszechródka na północ przez wzgórza Krzemienieckie, a następnie po linii na wschód od Zdołbunowa, następnie wzdłuż wschodnich granic administracyjnych powiatu rówieńskiego, dalej na północ wzdłuż granicy byłej guberni mińskiej do przecięcia jej przez rzekę Prypec, a następnie Prypecią do ujścia jej. Co do powiatów rówieńskiego, dubieńskiego i części krzemienieckiego, które obecnie przypadają Rzeczypospolitej Polskiej, nastąpi później ściślejsze porozumienie.

Szczegółowe określenie linii granicznej powinno być przeprowadzone przez specjalną polsko-ukraińską komisję, złożoną z odpowiednich fachowców.

III

Rząd Polski przyznaje Ukrainie terytoria na wschód od linii granicznej, wymienionej w art. II niniejszej umowy - do granic Polski z roku 1772 (przedrozbiorowej), które Polska już posiada lub odzyska od Rosji drogą orężną lub dyplomatyczną.

IV

Rząd Ukraiński zobowiązuje się nie zawierać żadnych umów międzynarodowych skierowanych przeciwko Polsce; do tego samego zobowiązuje się Rząd Rzeczypospolitej Polskiej wobec Ukraińskiej Republiki Ludowej.

V

Prawa narodowo-kulturalne, jakie Rząd Polski zabezpieczy obywatelom narodowości ukraińskiej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, będą nie w mniejszym stopniu zabezpieczone obywatelom narodowości polskiej w granicach Ukraińskiej Republiki Ludowej i odwrotnie.

VI

Zostają zawarte umowy ekonomiczno-handlowe między Rzeczpospolitą Polską a Ukraińską Republiką Ludową.

Sprawa agrarna na Ukrainie będzie rozwiązana przez konstytuante. Do chwili zwołania konstytuanty prawne stanowisko właścicieli ziemskich polskiej narodowości na Ukrainie określa się na zasadzie specjalnego porozumienia między Rzeczpospolitą a Ukraińską Republiką Ludową.

VII

Zostaje zawarta konwencja wojskowa, która stanowi część integralną niniejszej umowy.

Dokumenty i materiały..., t. II. s. 745-746.

Nr 24

9 V 1920, Warszawa - Komunikat Sztabu Generalnego Wojsk Polskich o zajęciu Kijowa

Piechota nasza wkroczyła do Kijowa dnia 8 bm. rano, po czym nie zważając na silny ogień nieprzyjaciela, broniącego uporczywie mostów na Dnieprze, sforsowała takowe dnia 9 bm. i umacnia się na lewobrzeżnym przyczółku mostowym. W ciągu dnia wczorajszego bolszewicy ogniem artylerii ostrzeliwali miasto.

Na Polesiu, po przełamaniu zacieklego oporu w nader trudnych warunkach, zwycięskie nasze wojska nocą z dnia 8 na 9 bm. zdobyły szturmem miasto i stację kolejową Rzeczyce. W ten sposób ofensywa nasza doprowadziła do opanowania linii Dniepru do ujścia rzeki Krasnej.

Oddziały naszej południowej armii, rozbijając dwa pułki bolszewickie, zajęły Braclaw i Tulczyn. Równocześnie sprzymierzone wojska ukraińskie zajęły Jampol.

Na odcinku Dźwiny ożywiona działalność wywiadowczych oddziałów.

K. Kumaniecki: *Odbudowa państwowości...*, s. 272.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 555.

Postanowienia ogólne

Art. 1. Celem obowiązkowego ubezpieczenia na wypadek choroby tworzy się Kasy Chorych, po jednej na każdy powiat. W każdym mieście, liczącym ponad 50 000 ludności, może być tworzona za zezwoleniem Urzędu Ubezpieczeń oddzielna Kasa Chorych. Pracownicy kolei państwowych podlegają obowiązkowi ubezpieczenia w oddzielnych Kasach Chorych, które zostaną zorganizowane przez Rząd na podstawie osobnej ustawy z uwzględnieniem zasad, w ustawie niniejszej przyjętych.

Art. 2. Kasa Chorych, oparta na podstawie niniejszej ustawy, jest osobą prawną. Może ona w swoim imieniu nabywać prawa i zaciągać zobowiązania, pozywać przed sąd i być pozwana. Za zobowiązania Kasa odpowiada swoim majątkiem.

1. Podlegający obowiązkowi ubezpieczenia

Art. 3. Obowiązkowi ubezpieczenia podlegają wszystkie osoby bez różnicy płci, zatrudnione na podstawie stosunku roboczego lub służbowego, a w szczególności:

Robotnicy, pomocnicy, czeladnicy, terminatorzy, praktykanci, przodownicy, dozorczy, maszyniści, pracownicy i urzędnicy biurowi i techniczni, kierownicy i dyrektorowie - zatrudnieni w przemyśle, rzemiośle, górnictwie, handlu i komunikacji.

Pracownicy banków, magazynów, zakładów handlowych, technicznych, sklepów, zakładów gastronomicznych, hoteli, aptek, biur, wydawnictw i czasopism, pracownicy widowisk publicznych i orkiestr oraz wszelkich instytucji i stowarzyszeń społecznych, religijnych, dobroczynnych i zawodowych.

Osoby zatrudnione w przedsiębiorstwach samorządowych i państwowych oraz pracownicy i funkcjonariusze samorządów i państwa.

Pracownicy dróg żelaznych oraz innych przedsiębiorstw przewozowych, załogi statków i innych środków komunikacji wodnej.

Robotnicy i pracownicy rolni i leśni zarówno stali, jak i sezonowi.

Pracownicy, nauczyciele i wychowawcy wszelkich zakładów naukowych i wychowawczych.

Służba domowa.

Prócz tego obowiązkowi ubezpieczenia podlegają nie stale zatrudnieni chałupnicy i osoby z nimi pracujące.

Art. 4. Osobom, zastępującym bezpośrednio właścicieli przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych (dyrektorowie naczelni, dyrektorowie prokurencji), o ile ich zarobek przekracza 30 000 mk rocznie, przysługuje prawo zwolnienia się od obowiązku ubezpieczenia.

Urzędnicy państwowi, powołani nie na podstawie umowy pracy, lecz przez nominację, nie podlegają obowiązkowi ubezpieczenia.

II. Rodzaje i warunki członkostwa

A. Obowiązkowo ubezpieczeni

Art. 5. I. Do każdej Kasy Chorych, tworzonej na podstawie ustawy niniejszej, należą obowiązkowo wszystkie osoby wskazane w art. 3, których stałe miejsce zatrudnienia znajduje się w okręgu Kasy.

II. Ubezpieczenie na wypadek choroby w innych instytucjach ubezpieczeniowych nie zwalnia od obowiązku należenia do Kasy Chorych.

III. Terminatorzy i praktykanci wszelkich kategorii należą obowiązkowo do Kasy również wtedy, gdy nie otrzymują żadnego wynagrodzenia. Dotyczy to również wszystkich osób pobierających wynagrodzenie tylko w naturze.

Art. 6. Chałupnikami w znaczeniu ustawy niniejszej są wszyscy pracujący u siebie w domu, bądź w innym lokalu pracy, wyłącznie lub przeważnie dla jednego lub więcej przedsiębiorców, dla pośrednika, majstra lub kupca, choćby używali własnych surowców i narzędzi pracy i zatrudniali członków rodziny lub obcych pracowników, jeżeli ta praca stanowi główną podstawę ich utrzymania.

Art. 7. Niestale zatrudnionymi w znaczeniu niniejszej ustawy są osoby, których głównym źródłem utrzymania jest najem usług i które, nie pozostając w stałym stosunku roboczym do jednego i tego samego pracodawcy, pracują nieprzerwanie u jednego pracodawcy nie dłużej, niż 6 dni.[...]

D. Początek i koniec członkostwa

Art. 10. Obowiązkowo ubezpieczeni stają się członkowie Kasy od dnia rozpoczęcia zatrudnienia, uzasadniającego członkostwo (art. 3), z wyjątkiem niestale zatrudnionych, którzy stają się członkami z chwilą wpisania ich na listę ubezpieczonych.[...]

Art. 12. Niezdolni do pracy wskutek choroby (względnie połogu) pozostają członkami tak długo, dopóki Kasa udziela im zasiłków pieniężnych.

Art. 13. Obowiązkowo ubezpieczony przestaje być członkiem Kasy, gdy:

I. na podstawie obowiązku ubezpieczenia stanie się członkiem innej Kasy Chorych;

II. porzuca zatrudnienie, na podstawie którego podlegał obowiązkowi ubezpieczenia, przy czym jednak zachowuje prawo do świadczeń, przewidziane w art. 36 ust. I i II.

Obowiązkowo ubezpieczony, w razie opuszczenia zatrudnienia, na podstawie którego był członkiem Kasy, ma prawo w ciągu 4 tygodni od dnia opuszczenia zajęcia przystąpić do Kasy Chorych w charakterze członka dobrowolnego, bez względu na to, czy odpowiada warunkom wymaganym w art. 8.

Niestale zatrudniony przestaje być członkiem Kasy także wtedy, gdy przez 4 tygodnie nie płaci przypadającej nań części składek.[...]

III. Płaca ustawowa

Art. 19. I. Płacą ustawową, miarodajną dla określenia wysokości zasiłków pieniężnych i składek, jest ustalona w ustawie niniejszej płaca jednej z grup ubezpie-

czonych, do których zaliczają się członkowie na podstawie swego zarobku miesięcznego, tygodniowego lub dziennego. Przy obliczaniu składek i zasiłków tydzień liczyć należy za 7 dni, a miesiąc za 30 dni. Celem ustalenia płacy ustawowej Kasa dzieli członków na 14 grup zarobkowych.

II. Do zarobku ubezpieczonych, obok pensji lub płacy roboczej, zaliczać należy wszelkie świadczenia w gotówce (premie, tantiemy, gratyfikacje, dodatki itp.) i w naturze (mieszkanie, życie, ordynaria, odzież itp.), jak nie mniej świadczenia osób trzecich, o ile udzielanie takich świadczeń jest w zwyczaju i wpływa na wysokość wynagrodzenia.

Wartość świadczeń w naturze określa Urząd Ubezpieczeń na podstawie cen miejscowych[...]

Prezydent Ministrów
L. Skulski,
Minister Pracy i Opieki Społecznej
F. Pełowski

Marszałek (Sejmu)
W. Trąpczyński,
Minister Zdrowia Publicznego
w.z. Chodźko

Dz.U. RP 1920, nr 44, poz. 272.
Odbudowa II Rzeczypospolitej, s. 555-557.

Nr 26

1 VII 1920, Warszawa - Ustawa o utworzeniu Rady Obrony Państwa

Art. 1. Tworzy się Radę Obrony Państwa.

Art. 2. Skład Rady stanowią:

- a) Naczelnik Państwa jako przewodniczący,
- b) Marszałek Sejmu Ustawodawczego,
- c) dziesięciu posłów wyznaczonych przez Sejm Ustawodawczy,
- d) Prezydent Ministrów,
- e) trzech członków Rządu wyznaczonych przez Radę Ministrów,
- f) trzech rzedstawicieli wojskowości wyznaczonych przez Naczelnego Wodza Wojsk Polskich.

W zastępstwie Naczelnika Państwa przewodniczy Radzie Prezydent Ministrów.

Art. 3. Do zakresu działania Rady należy:

- a) decydowanie we wszystkich sprawach związanych z prowadzeniem i zakończeniem wojny oraz z zawarciem pokoju,
- b) wydawanie w tych sprawach rozporządzeń i zarządzeń.

Art. 4. Wszystkie rozporządzenia i zarządzenia Rady podlegają natychmiastowemu wykonaniu.

Te rozporządzenia i zarządzenia, które w myśl ustaw wymagają uchwały Sejmu, winny być następnie na najbliższym posiedzeniu Sejmu składane za pośrednictwem Prezydenta Ministrów Sejmowi do zatwierdzenia.

Art. 5. Radę zwołuje Naczelnik Państwa, względnie z jego upoważnienia Prezydent Rady Ministrów.

Do ważności uchwał potrzebna jest obecność dwóch trzecich części członków, a w tym przynajmniej połowa ilości posłów, w skład Rady wchodzących.

Art. 6. Decyzje Rady zapadają zwykłą większością głosów; w razie równego podziału głosów rozstrzyga głos przewodniczącego.

Art. 7. Biurowością Rady kieruje Prezydent Ministrów.

Art. 8. Rada zostaje rozwiązana mocą uchwały Sejmu Ustawodawczego.

Art. 9. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.

Prezydent Ministrów
W. Grabski

Marszałek Sejmu
W. Trąpczyński

Dz.U. RP 1920, nr 53, poz. 327.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 560.

Nr 27

3 VII 1920, Warszawa - Odezwa Rady Obrony Państwa

Obywatele Rzeczypospolitej!

Ojczyzna w potrzebie! Wrogowie, otaczający nas zewsząd, skupili wszystkie siły, aby zniszczyć wywalczoną krwią i trudem żołnierza polskiego niepodległość naszą. Zastępy najeźdźców, ciągnący aż z głębi Azji, usiłują złamać bohaterskie wojska nasze, by runąć na Polskę, stratować nasze niwy, spalić wsie i miasta i na cmentarzysku polskim rozpocząć swoje straszne panowanie.

Jak jednolity, niewzruszony mur stanąć musimy do oporu. O pierś całego narodu rozbić się ma nawała bolszewizmu. Jedność, zgoda i wyteżona praca niech skupi nas wszystkich dla wspólnej sprawy.

Żołnierz polski, krwią broczący na froncie, musi mieć to przeświadczenie, iż stoi za nim cały naród, w każdej chwili gotowy przyjść mu z pomocą.

Chwila taka nadeszła.

Wzywamy tedy wszystkich zdolnych do noszenia broni, by dobrowolnie zaciągali się w szeregi armii, stwierdzając, iż za ojczyznę każdy w Polsce z własnej woli gotów złożyć krew i życie.

Niech spieszą wszyscy: i ci, młodość i siłę czujący w żyłach, co żelazem odpiąć będą najazd wroga, i ci, którzy stanąć mogą do pracy w instytucjach wojskowych, by zwolnić z nich i zastąpić tych, co na froncie przydatni być mogą. Niech na wołanie Polski nie zabraknie żadnego z jej wiernych i prawych synów, co wzorem ojców i dziadów pokotem położą wroga u stóp Rzeczypospolitej.

Wszystko dla zwycięstwa! Do broni!

W imieniu Rady Obrony Państwa:

Naczelnik Państwa i Naczelný Wódz Józef Piłsudski

Warszawa, dnia 3 lipca 1920 roku.

K. Kumaniecki: *Odbudowa państwowości...*, s. 281-282.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 561.

Nr 28

10 VII 1920, Spa - Układ mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych z Polską w sprawie rozejmu z RSFRR

Rząd polski zgadza się na to, by:

a) zainicjować i podpisać niezwłocznie rozejm na tej podstawie, że wojsko polskie cofnie się i stanie na linii ustalonej przez konferencję pokojową dnia 8 grudnia 1919 roku, jako tymczasowej granicy polskiego zarządu i że wojsko sowieckie stanie o 50 km na wschód od linii. Jednakże Wilno ma być niezwłocznie oddane Litwinom i wyłączone ze sfery zajmowanej przez bolszewików podczas rozejmu. Co się tyczy wschodniej Galicji, to armie staną na linii, którą osiągną w dniu rozejmu, po czym każda armia cofnie się o 10 km, celem utworzenia strefy neutralnej;

b) wysłać pełnomocników na konferencję, która ma się odbyć następnie najrychlej w Londynie. Na konferencji tej mają być obecni delegaci Polski, Sowieckiej Rosji, Finlandii, Litwy, Łotwy i ma ona się odbywać pod auspicjami konferencji pokojowej, która dążyć będzie do zaprowadzenia trwałego pokoju między Rosją a jej europejskimi sąsiadami. Przedstawiciele wschodniej Galicji będą również zaproszeni do Londynu dla przedłożenia na konferencji swojej sprawy;

c) przyjąć decyzję Rady Najwyższej w sprawie granic litewskich, przyszłości Galicji Wschodniej, sprawy Cieszyńskiej i przyszłego traktatu gdańsko-polskiego.

W razie przyjęcia przez Polskę powyższego Rząd Angielski uczyni niezwłocznie podobną propozycję Rosji sowieckiej,

a w razie, jeżeli wojska rosyjskie odmówią rozejmu, to Sprzymierzeni dadzą Polsce wszelką pomoc, specjalnie w materiale wojennym - ile tylko to będzie możliwe, z uwzględnieniem swego własnego, wyczerpania i ciężkich zobowiązań, gdzie indziej powziętych - a to celem umożliwienia narodowi polskiemu obrony jego niepodległości.

Ville Fraineuse, 10 lipca 1920 r.

K. Kumaniecki: *Odbudowa państwowości...*, s. 291-292.

Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 561.

Nr 29

11 VII 1920, Spa - Nota N. Curzona do G. Cziczeryna w sprawie zawarcia rozejmu z Polską

Rząd Brytyjski stwierdza, że Rosyjski Rząd Radziecki przyjmuje zasady wyłożone w naszym memorandum z 1 lipca jako podstawę porozumienia w sprawie wznowienia stosunków handlowych i wzajemnego zaprzestania wrogich działań; dlatego zgadzamy się na kontynuowanie rokowań celem zawarcia traktatu handlowego natychmiast po powrocie delegatów rosyjskich.

Rząd Brytyjski proponuje ponadto co następuje: rząd Radziecki niejednokrotnie deklarował, że pragnie zawrzeć pokój ze wszystkimi sąsiadami. Rząd Brytyjski niemniej gorąco pragnąc przywrócenia pokoju w całej Europie, proponuje takie

rozwiązanie: Polska i Rosja Radziecka zawrą rozejm, który niezwłocznie wstrzyma działania wojenne; do warunków rozejmu włączy się, z jednej strony wycofanie się armii polskiej na linię wyznaczoną w ubiegłym roku przez konferencję pokojową jako wschodnią granicę obszaru, na którym Polska ma prawo wprowadzać swoją administrację.

Linia ta biegnie w przybliżeniu następująco: Grodno-Wałowka-Niemirów-Brześć Litewski-Dorochusk-Ustług, na wschód od Hrubieszowa, przez Kryłów i dalej na zachód od Rawy Ruskiej, na wschód od Przemyśla do Karpat; na północ od Grodna granica z Litwą biegnie wzdłuż linii kolejowej Grodno-Wilno, a następnie w kierunku na Dźwińsk. Z drugiej strony należałoby włączyć do warunków rozejmu postanowienie, iż wojska Rosji Radzieckiej zatrzymają się w odległości pięćdziesięciu kilometrów na wschód od tej linii. W Wschodniej Galicji obydwie strony pozostaną na linii zajętej przez nie na dzień podpisania rozejmu.

Następnie w możliwie krótkim czasie zwoła się w Londynie pod patronatem konferencji pokojowej - konferencję przedstawicieli Rosji Radzieckiej, Polski, Litwy, Łotwy i Finlandii celem prowadzenia rokowań w sprawie ostatecznego zawarcia pokoju między Rosją a jej sąsiadami. Należy również zaprosić do Londynu przedstawicieli Galicji Wschodniej celem umożliwienia im obrony swoich interesów. Wielka Brytania nie zgłosi żadnych zastrzeżeń odnośnie przedstawicieli, których Rosja Radziecka zechce wysłać na tę konferencję, jeśli zobowiążą się oni nie ingerować w polityczne lub wewnętrzne sprawy Imperium Brytyjskiego i nie uprawiać propagandy.

Oprócz powyższego Rząd Brytyjski proponuje, aby armie Rosji Radzieckiej podpisały również rozejm z generałem Wranglem na warunkach niezwłocznego wycofania się wojsk generała Wrangla na Krym, z tym aby na czas rozejmu uznać przesmyk za strefę neutralną oraz aby zaprosić Wrangla do Londynu - choć nie w charakterze członka konferencji - dla rozpatrzenia losu jego wojsk oraz uchodźców.

Rząd Brytyjski rad byłby otrzymać niezwłoczną odpowiedź, bowiem Rząd Polski prosił sojuszników o interwencję i w razie zwłoki może powstać sytuacja, która bardzo poważnie utrudni zawarcie trwałego pokoju w Europie Wschodniej. Rząd Brytyjski zobowiązał się nie pomagać Polsce w przedsięwzięciach wrogich wobec Rosji i nie prowadzić żadnych wrogich działań przeciwko Rosji, jednakże zobowiązał się on również podpisując Pakt Ligi Narodów bronić nietykalności i niepodległości Polski w granicach jej prawnie ustalonego obszaru etnograficznego.

Dlatego też, jeśli Rosja Radziecka nie bacząc na powtarzane oświadczenia o uznaniu niepodległości Polski nie zadowolili się wycofaniem polskich armii z rosyjskiego terytorium pod warunkiem wzajemnego rozejmu, lecz zechce przenieść działania nieprzyjacielskie na terytorium Polski - Rząd Brytyjski i jego sojusznicy będą uważali się za zobowiązanych do udzielenia narodowi polskiemu pomocy w obronie jego bytu wszelkimi środkami pozostającymi w ich rozporządzeniu.

Rząd polski oznajmił, że gotów jest zawrzeć pokój z Rosją Radziecką i rozpocząć rokowania o rozejm na podstawie wyżej wymienionych warunków, gdy tylko zostanie zawiadomiony o zgodzie Rządu radzieckiego. Dlatego Rząd Brytyjski rad będzie otrzymać w terminie tygodniowym ostateczną odpowiedź, czy Rosja Ra-

dziecka zgadza się przyjąć tę propozycję dla zaprzestania dalszego, zbędnego przewleku krwi i ustanowienia pokoju w Europie.

L. Gelberg: *Prawo międzynarodowe...*, t. II, s. 95-97.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 562-563.

Nr 30

15 VII 1920, Warszawa - *Ustawa konstytucyjna regulująca odrębności funkcjonowania województwa śląskiego w ramach Rzeczypospolitej Polskiej*

I. Przepisy ogólne

Art. 1. Województwo Śląskie będzie obejmowało wszystkie ziemie śląskie, przyznane Polsce czy to ze Śląska Cieszyńskiego, czy też na mocy art. 88 Traktatu Wersalskiego z Niemcami z 28 czerwca 1919 r. („Dz.Ustaw” z 26 kwietnia 1920 r. Nr 35, poz. 200).

Województwo Śląskie będzie nieodłączną częścią składową Rzeczypospolitej Polskiej i będzie posiadało prawa samorządne stosownie do przepisów niniejszego statutu organicznego.

Art. 2. Dotychczasowe prawa i rozporządzenia, obowiązujące w dniu wejścia w życie niniejszego statutu w granicach Śląska, pozostają w mocy nadal, o ile nie zostaną zmienione zgodnie z przepisami tego statutu.

Art. 3. Wszyscy mieszkańcy Województwa Śląskiego, posiadający prawa obywatelskie Rzeczypospolitej Polskiej, są równouprawnieni, a wszelkie prawa wyjątkowe zostają zniesione z chwilą wejścia w życie niniejszego statutu.

II. Kompetencja ustawodawstwa i samorządu śląskiego

Art. 4. Dla ustawodawstwa Sejmu Śląskiego są zastrzeżone sprawy następujące:

- 1) ustawodawstwo o używaniu języka polskiego i niemieckiego w służbie zewnętrznej wszelkich cywilnych władz i urzędów na obszarze Śląska;
- 2) ustawodawstwo o ustroju śląskich władz administracyjnych i o samorządzie powiatowym i gminnym, tudzież podział administracyjny Śląska;
- 3) ustawodawstwo sanitarne w zakresie higieny publicznej i samorządowych urzędów sanitarnych z wyjątkiem przepisów o zwalczaniu chorób zaraźliwych i zaraz zwierzęcych;
- 4) ustawodawstwo o organizacji sił policyjnych i żandarmerii;
- 5) ustawodawstwo o policji budowlanej, ogniowej, drogowej i o utrzymywaniu dróg lądowych;
- 6) ustawodawstwo w zakresie szkolnictwa ogólnokształcącego oraz zawodowego wszelkich typów i stopni;
- 7) ustawodawstwo w sprawach wyznaniowych z wykluczeniem spraw kościelnych, wchodzących w zakres polityki zagranicznej (Concordat);
- 8) ustawodawstwo o zaopatrzeniu ubogich i o zwalczaniu żebractwa i włóczęgostwa;
- 9) ustawodawstwo we wszystkich sprawach, których przedmiotem jest ustawa organizacja zawodowa rolnicza, organizacja kredytu rolniczego, komasacja

gruntów, wytwórczość rolnicza i leśna oraz uprawianie i używanie przeznaczonych na nie obszarów, jako to: leśnictwo, polowanie, rybołówstwo, chów bydła, ochrona pól (policja polowa) i zarządzenia celem tępienia szkodników rolnych i leśnych;

10) ustawodawstwo o melioracjach rolnych;

11) ustawodawstwo wodne łącznie z ustawodawstwem o budownictwie wodnym, z wyjątkiem ustawodawstwa o sztucznych drogach wodnych, tudzież regulacji rzek spławnych i granicznych;

12) ustawodawstwo o zaopatrzeniu ludności śląskiej w energię elektryczną dla celów prywatnych i publicznych;

13) ustawodawstwo o kolejach drugo- i trzeciorzędnych (lokalnych) oraz o komunikacji elektrycznej i motorowej;

14) ustawy przeciwko lichwie, tudzież ustawodawstwo, zmierzające do ukrócenia spekulacji na każdym polu (spekulacji nieruchomościami, skup towarów, kwestia mieszkaniowa itd.);

15) ustawodawstwo w sprawie zakładów użyteczności publicznej względnie w sprawie robót publicznych, dokonanych na koszt skarbu śląskiego, tudzież w sprawie dotowanych ze skarbu śląskiego spółek akcyjnych lub kooperatyw;

16) ustalanie dorocznego budżetu śląskiego i zatwierdzanie zamknięć rachunkowych, zaciąganie pożyczek wojewódzkich, zbywanie, zamiana i obciążanie nieruchomości majątku wojewódzkiego i przyjęcie gwarancji finansowej przez skarbu Śląski.

Sprzedaż publiczna rent i innych obligacji wojewódzkich śląskich może być dokonywana poza granicami Śląska tylko za zezwoleniem Ministerstwa Skarbu;

17) nakładanie podatków i opłat publicznych śląskich stosownie do przepisów ustawy, przewidzianej w art. 5.

Art. 5. Zakres spraw Sejmu Śląskiego w dziedzinie skarbowości, a zwłaszcza stosunek systemu podatkowego śląskiego do systemu podatkowego państwowego i wzajemny stosunek administracji skarbowej państwowej i śląskiej będą ustalone w równobrzmiących ustawach: państwowej i śląskiej. Projekt tych ustaw będzie ułożony przez Radę Ministrów w porozumieniu z Radą Wojewódzką.

Do tego czasu obowiązują na terenie Województwa Śląskiego:

1) ustawy o podatkach i opłatach, które obowiązywały na Śląsku dnia 1 stycznia 1919 roku;

2) ustawy o podatkach i opłatach, wprowadzonych później przez rządy niemiecki, pruski lub czeski i komisje międzysojusznicze o tyle, o ile ich ważność będzie utrzymana ustawą Sejmu Śląskiego;

3) ustawy o dodatkach do podatków bezpośrednich, uchwalone na potrzeby województwa przez Sejm Śląski, które bez zgody Ministra Skarbu nie będą mogły przekraczać 100%;

4) obowiązywać będą wreszcie i te podatki i opłaty, które zostały jednolicie uregulowane przez ustawy państwowe na całym terenie Rzeczypospolitej, a których moc rozciąga się także na terytorium Województwa Śląskiego. W wypadku tym podatki te i opłaty wchodzi w miejsce analogicznych podatków i opłat poprzednio obowiązujących.

Sejm Śląski mocen będzie ujednoczyć podatki, dotąd pobierane na ziemiach śląskich, i utrzymać te systemy, które w czasie objęcia władzy przez Polskę na tych ziemiach obowiązywały, o ile nie będzie się to sprzeciwiało powyższemu punktowi 4.

Dochód z podatków i opłat, pobieranych ze Śląska, wpływać będzie do skarbu śląskiego, który też prowadzi administrację podatkową.

Z tych dochodów oddaje skarb śląski na potrzeby ogólnopaństwowe część, odpowiadającą liczbie mieszkańców i sile podatkowej Śląska, a obliczoną w sposób podany w dodatku.

Kwotę należną ustala corocznie Rada Ministrów na podstawie wniosków Rady Wojewódzkiej i publikuje swą decyzję wraz ze szczegółowym uzasadnieniem.

Art. 6. We wszystkich sprawach, nie zastrzeżonych dla Śląska, jest ustawodawstwo śląskie właściwe, o ile Województwo Śląskie jest wyraźnie wyjęte spod zakresu działania odnośnej ustawy państwowej.

Ustawodawstwo śląskie będzie jednak zawsze uprawnione do wydawania przepisów cywilnych i karnych w sprawach zastrzeżonych dla ustawodawstwa śląskiego.

Art. 7. Ustawodawstwo o ubezpieczeniu socjalnym i zaopatrzeniu inwalidów wojennych, tudzież wdów i sierot wojennych jest rzeczą Sejmu Śląskiego tak długo, dopóki ustawodawstwo państwowe nie zapewni klasie robotniczej, względnie inwalidom, wdowom i sierotom wojennym w całej Rzeczypospolitej Polskiej lepszego lub przynajmniej takiego samego zaopatrzenia, co ustawy, na Śląsku obowiązujące.

Art. 8. Zgody Sejmu Śląskiego będzie wymagało:

1) Wszelkie ograniczenie ilościowe wytwórczości przedsiębiorstw śląskich w dziedzinie produkcji węgla, hutnictwa, wyrobów chemicznych, cementu i innych gałęzi produkcji, zatrudnionych na Śląsku co najmniej tylu robotników, co odpowiednie przedsiębiorstwa w innych dzielnicach Polski razem wziętych;

2) wprowadzanie podatków od produkcji lub monopolu na węgiel, wyroby chemiczne, cement i inne gałęzie produkcji, zatrudniające na Śląsku co najmniej tylu robotników, co odpowiednie przedsiębiorstwa w innych dzielnicach Polski razem wziętych.

Podatek handlowy lub podatek konsumpcyjny nie będzie uważany za podatek od produkcji.

Art. 9. Wprowadzenie waluty polskiej, jako jedynego prawnego środka płatniczego w Województwie Śląskim, nastąpi w drodze porozumienia się Ministerstwa Skarbu z Radą Wojewódzką. W powyższy sposób zostanie ustalony sposób przejścia na walutę polską, przy czym będą obowiązywały przepisy art. 10.

Art. 10. Znaki pieniężne w walucie niemieckiej, znajdujące się w posiadaniu ludności Województwa Śląskiego, nie będą poddane przymusowemu wykupowi na rzecz Skarbu Państwa, będą natomiast traktowane na równi z innymi walutami zagranicznymi i jako takie dopuszczone do transakcji bankowych i giełdowych.

Przepisy art. 2 ustawy z dnia 20 listopada 1919 r. o walucie w obrębie b. dzielnicy pruskiej, według którego wszystkie zobowiązania w markach niemieckich

winne być uiszczone markami polskimi w równej nominalnej sumie, nie znajdują w Województwie Śląskim zastosowania.

Art. 11. Połączenie administracji kolejowej na terenie Województwa Śląskiego z administracją kolejową państwową będzie przeprowadzone stopniowe w porozumieniu Rządu Rzeczypospolitej z Radą Wojewódzką, względnie z Tymczasową Radą Wojewódzką.

Art. 12. Na własność skarbu śląskiego przechodzi położona w obrębie Województwa Śląskiego własność b. prowincjonalnego związku komunalnego śląskiego, a względnie funduszy i zakładów, pozostających pod zwierzchnim zarządem Sejmu i Wydziału Prowincjonalnego we Wrocławiu, tudzież własność b. funduszu krajowego śląskiego i innych funduszy i zakładów, pozostających pod zwierzchnim zarządem Sejmu Krajowego i Wydziału Krajowego w Opawie.

III. O Sejmie i ustawodawstwie śląskim

Art. 13. Pierwszy Sejm Śląski będzie wybrany w głosowaniu powszechnym, bezpośrednim, równym, tajnym i stosunkowym. Na każdym 25 000 mieszkańców będzie przypadał jeden poseł.

Podział na okręgi wyborcze ustali Rada Ministrów na wniosek Tymczasowej Rady Wojewódzkiej. Wybory do Sejmu Śląskiego muszą się odbyć najdalej w ciągu 80 dni od chwili objęcia kraju przez władze polskie.

Wybory będą się odbywały według ordynacji wyborczej, obowiązującej przy wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, z tym zastrzeżeniem, że prawo wyborcze czynne przysługuje każdej osobie, posiadającej obywatelstwo polskie i zamieszkałej na Śląsku w dniu objęcia kraju przez władze polskie. Gdyby ze względu na odrębne stosunki Śląska niektóre przepisy tej ordynacji nie mogły znaleźć zastosowania - zastąpi je Rada Ministrów na wniosek Tymczasowej Rady Wojewódzkiej innymi przepisami.

Art. 14. Sejm Śląski uchwali ustawę o wewnętrznym ustroju Województwa Śląskiego.

Ustawa ta określi szczegółowo skład Śląskiego Sejmu Wojewódzkiego, ordynację wyborczą i prawo wyborcze do tegoż Sejmu, sposób uchwalania i ogłaszania ustaw Śląskich, ewentualnie zaprowadzenie referendum ludowego, prawo sejmu do wykonywania kontroli nad działalnością Rady Wojewódzkiej, zwłaszcza zaś prawo Sejmu do zwracania się z interpelacjami do wojewody i do rady Wojewódzkiej, prawo Sejmu do urządzenia ankiet lub do delegowania specjalnych komisji w obrębie ustawodawstwa śląskiego i administracji śląskiej, czas trwania mandatu wybieralnych członków Rady Wojewódzkiej, zakres działania i ustroj izby obrachunkowej śląskiej i inne ważniejsze kwestie ustroju Sejmu Śląskiego, Rady Wojewódzkiej i jej departamentów administracyjnych, śląskiego urzędu wojewódzkiego i innych urzędów śląskich.

Art. 15. Ustawa o wewnętrznym ustroju Województwa Śląskiego będzie opublikowana w „Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej” i w „Dzienniku Ustaw Śląskich” po podpisaniu jej przez Naczelnika Państwa. Naczelnik Państwa może odmówić swego podpisu, gdyby ustawa ta naruszała przepisy niniejszego statutu.

Decyzja Naczelnika Państwa winna nastąpić w ciągu 45 dni od dnia wręczenia Mu ustawy.

Zmiana ogłoszonej w ten sposób ustawy o wewnętrznym ustroju Województwa Śląskiego może nastąpić tylko z zachowaniem warunków, w niniejszym artykule wyszczególnionych.

Art. 16. Sejm sprawdza ważność wyborów nie zaprotestowanych. O ważności wyborów zaprotestowanych rozstrzyga sąd wyznaczony przez ustawę śląską, względnie co do pierwszego Sejmu Śląskiego - przez Sejm Śląski.

Art. 17. Członkowie Sejmu Śląskiego korzystają z takich samych praw nietykalności poselskiej, co posłowie do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 18. Posłowie otrzymują diety w wysokości określonej uchwałą Sejmu. Oprócz tego przysługuje im prawo bezpłatnego przejazdu na kolejach, w obrębie Śląska położonych.

Art. 19. Nikt nie może być pociągnięty do odpowiedzialności za zgodne z prawdą sprawozdanie z jawnego posiedzenia Sejmu.

Art. 20. Sejm wybiera ze swego grona Marszałka i jego zastępców. Regulamin sejmowy określi prawa i obowiązki Marszałka, liczbę wicemarszałków i sekretarzy, rodzaj i ilość komisji sejmowych, tudzież sposób i porządek obrad sejmowych.

Art. 21. Naczelnik Państwa zwołuje, odracza i zamyka Sejm Śląski. Sejm winien być zwołany na pierwsze posiedzenie w trzeci wtorek po dniu wyborów i corocznie we wrześniu na sesję zwyczajną. Sesja ta nie może być ani odroczone, ani zamknięta przed uchwaleniem budżetu.

Naczelnik Państwa może zwołać Sejm Śląski w każdym czasie na sesję nadzwyczajną, winien zaś to uczynić na żądanie Rady Wojewódzkiej w ciągu dwóch tygodni.

Art. 22. Ustawa o wewnętrznym ustroju Województwa Śląskiego określi okres wyborczy Sejmu Śląskiego. Okres ten nie może trwać dłużej niż 5 lat, licząc od dnia otwarcia Sejmu.

Naczelnik Państwa może rozwiązać Sejm Śląski, w wypadku tym jednak winien równocześnie zarządzić nowe wybory, które się muszą odbyć w ciągu 75 dni od dnia rozwiązania.

Art. 23. Inicjatywa ustawodawcza w Sejmie Śląskim przysługuje wojewodzie z upoważnienia Rządu Rzeczypospolitej, Radzie Wojewódzkiej i posłom sejmowym stosownie do przepisów regulaminu sejmowego.

Wojewodzie, zastępcy wojewody, członkom Rady Wojewódzkiej oraz wydelegowanym przez wymienionych urzędnikom przysługuje prawo przemawiania w Sejmie poza kolejną zapisanych mówców. To samo prawo przysługuje ministrom Rzeczypospolitej.

Ustawy śląskie nie mogą naruszyć niniejszego statutu, praw obywatelskich, zagwarantowanych w ustawie konstytucyjnej Rzeczypospolitej Polskiej, przepisów traktatów międzynarodowych, obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej, ani też przepisów innych ustaw państwowych obowiązujących w dziedzinie nie zastrzeżonej dla ustawodawstwa śląskiego.

IV. Władze administracyjne Województwa Śląskiego

Art. 24. Naczelnymi organami administracji Województwa Śląskiego są: wojewoda i Rada Wojewódzka.

Art. 25. Rada Wojewódzka składa się z wojewody śląskiego, z tegoż zastępcy i 5 członków, wybranych w głosowaniu stosunkowym przez Sejm Śląski. Przepisy o sposobie wyboru tych członków uchwali Sejm Śląski.

Wojewodę i jego zastępcę mianuje Naczelnik Państwa na wniosek Rady Ministrów.

Naczelnik Państwa może na wniosek Rady Ministrów zwolnić z urzędu wojewodę i jego zastępcę z prawem do emerytury.

Art. 26. O ile ustawy państwowe lub śląskie stosownie do swych kompetencji nic innego nie przepiszą, łączy wojewoda w sobie zakres praw naczelnego prezesa Regencji, a względnie prezydenta kraju.

Wojewoda mianuje, odwołuje i przenosi wszystkich niższych i średnich urzędników podlegających mu władz państwowych na Śląsku oraz przedstawia Naczelnikowi Państwa przez Prezydenta Ministrów, a względnie odpowiednim ministrom nominację lub odwołanie wyższych urzędników tych władz.

Art. 27. Rada Wojewódzka korzysta z praw, ustawą niniejszą i późniejszymi ustawami państwowymi lub śląskimi jej nadanych, tudzież z praw, nadanych ustawami pruskimi Radzie Prowincjonalnej, względnie Wydziałowi Prowincjonalnemu, a względnie z praw, nadanych statutem krajowym lub innymi ustawami austriackimi Wydziałowi Krajowemu.

Art. 28. O ile ustawy śląskie nic innego nie przepiszą, zastępuje Rada Wojewódzka w całym zakresie ustawodawstwa śląskiego organ, przewidziany dotychczas przez prawodawstwo dla zatwierdzenia rozporządzeń naczelnego prezesa lub prezesa Regencji.

Art. 29. Aż do wydania ustaw przez Sejm Śląski wyda Rada Wojewódzka za zgodą wojewody przejściowe przepisy o używaniu języka polskiego we władzach i urzędach, w szkołach itd.

Art. 30. Rada Wojewódzka pełni aż do innego uregulowania sprawy ustawą lub w drodze przewidzianej w art. 39 funkcje Wydziału Regencji; o ile by była sądem administracyjnym, wystarcza obecność 4 członków Rady i sędziego zamianowanego przez Naczelnika Państwa. W wypadku tym wojewoda i jego zastępca nie biorą udziału w Radzie.

Art. 31. Radę Wojewódzką zwołuje wojewoda, musi ją zaś zwołać na żądanie trzech członków rady. Rada rozstrzyga większością głosów w obecności co najmniej trzech członków, nie licząc atoli wojewody, względnie tegoż zastępcy.

Art. 32. Wojewodzie przysługuje prawo do zawieszania uchwał rady, sprzeciwiających się ustawom lub przekraczających zakres działania Rady. W wypadkach takich oddaje wojewoda sprawę do rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego w Warszawie.

Art. 33. Przeznaczonych dla spraw administracji państwowej wyższych urzędników urzędu wojewódzkiego od VIII klasy począwszy mianuje Naczelnik Państwa na wniosek Rady Ministrów po wysłuchaniu wojewody.

Urzędników tych przenosi Naczelnik Państwa na wniosek wojewody, może ich zaś w ciągu pierwszych dwóch lat od objęcia kraju przez Polskę na wniosek Rady Wojewódzkiej usunąć z urzędu z prawem do emerytury.

Art. 34. Urzędnicy śląscy, nauczyciele i urzędnicy komunalni składają przysięgę służbową według roty i w sposób przepisany dla urzędników Rzeczypospolitej.

Członkowie Rady Wojewódzkiej przysięgają, że będą pełnili obowiązki sumiennie, zgodnie z prawem i w zamiarze służenia Rzeczypospolitej Polskiej.

V. Sądy

Art. 35. Wszystkie sądy wydają wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 36. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z Radą Wojewódzką utworzy sąd apelacyjny dla Województwa Śląskiego, wyznaczy jego siedzibę i wprowadzi w drodze rozporządzenia zmiany niemieckiej ustawy o ustroju sądownictwa i austriackiej ustawy o organizacji sądów, oraz ustaw wprowadzających do tychże ustaw, potrzebne celem zupełnego odłączenia sądów od Niemiec i przystosowania ich ustroju do ustroju obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej.

O ile ustawa państwowa nic innego nie przepisze, przysługują:

1) Sądowi apelacyjnemu, oznaczonemu w ust. 1, kompetencje sądu apelacyjnego we Wrocławiu i sądu kameralnego w Berlinie w stosunku do ziem z Śląska Pruskiego oraz sądu apelacyjnego w Krakowie i w Berlinie w stosunku do ziem Śląska Cieszyńskiego;

2) Sądowi Najwyższemu w Warszawie atrybucje sądu Rzeszy Niemieckiej w Lipsku, jako instancji rewizyjnej i zażaleniowej, z wyjątkiem spraw o przestępstwa, których akt oskarżenia nie kwalifikuje jako zbrodnie. W sprawach tych będzie sąd apelacyjny, oznaczony w ustępie 1, właściwą instancją do rozstrzygania zażaleń oraz rewizji, wniesionych przeciwko uchwałom sądów okręgowych, względnie wyrokom, wydanym przez nie jako sądów pierwszej instancji;

3) Sądowi Najwyższemu w Warszawie atrybucje Sądu Najwyższego w Wiedniu w stosunku do ziem z Śląska Cieszyńskiego.

Art. 37. Nadzór nad wszystkimi sądami zwyczajnymi przysługuje Ministrowi Sprawiedliwości.

Art. 38. Mianowanie urzędników wymiaru sprawiedliwości dokonuje się na zasadach obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej, a to w pierwszych 5 latach po wysłuchaniu wojewody.

Art. 39. Ustawa śląska ustanowi w miejsce sądów niemieckich i pruskich, a względnie austriackich, które nie są sądami zwyczajnymi, sądy administracyjne z właściwością aż do ujednostajnienia danego prawodawstwa dla całej Polski.

Celem bezzwłocznego utworzenia śląskiego trybunału administracyjnego wyda Tymczasowa Rada Wojewódzka stosowne przepisy przejściowe.

VI. Przepisy końcowe

Art. 40. Od chwili przyznania Polsce Śląska Cieszyńskiego aż do objęcia kraju przez Polskę na Górnym Śląsku rządzić będzie na Śląsku Cieszyńskim Komisja Tymczasowa, złożona z komisarza rządowego, z jego zastępcy i z 5 członków,

mianowanych przez Radę Ministrów. Komisarza i jego zastępcę mianuje Naczelnik Państwa na wniosek Rady Ministrów.

Od chwili przejęcia władzy na Górnym Śląsku przez Rzeczypospolitą obejmą zarząd administracyjny Województwa Śląskiego zamianowani na wniosek Rady Ministrów przez Naczelnika Państwa wojewoda i jego zastępcę i Tymczasowa Rada Wojewódzka, złożona z 20 członków, mianowanych przez Radę Ministrów. Z tych 20 członków pochodzić będzie 3/4 z Górnego Śląska, a 1/4 ze Śląska Cieszyńskiego. Mianowanie nastąpi na wniosek wojewody z uwzględnieniem miejscowych potrzeb administracyjnych, gospodarczych i narodowościowych, tak polskich, jak i niemieckich.

Czynność Tymczasowej rady Wojewódzkiej ustaje z chwilą ukonstytuowania się Rady Wojewódzkiej, co nastąpić winno najpóźniej w 2 tygodnie po zebraniu się Sejmu Śląskiego.

Art. 41. W ciągu pierwszych 10 lat od chwili objęcia Śląska przez Polskę nominacja wszystkich urzędników, których nie mianują lub nie wybierają władze lub instytucje śląskie, nie może nastąpić bez wysłuchania wojewody.

Art. 42. Niniejsza ustawa konstytucyjna uchyla wszelkie dotychczasowe przepisy sprzeczne z jej postanowieniami.

Art. 43. Wykonanie niniejszej ustawy należy do Prezydenta Ministrów.

Art. 44. Ustawa, zmieniająca niniejszą ustawę konstytucyjną, a ograniczająca prawa ustawodawstwa lub samorządu śląskiego (artykuły 1, 4 do 12, 13 do 33, 36 do 42 i 44), wymagać będzie zgody Sejmu Śląskiego.

Art. 45. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem objęcia Województwa Śląskiego przez Rzeczypospolitą Polską.

Dodatek do art. 5. należy obliczyć corocznie:

1) ludność cywilną województwa Śląskiego = a;

2) ludność cywilną Rzeczypospolitej Polskiej wraz z Województwem Śląskim = b;

3) dochód ogólny skarbu śląskiego z podatków i opłat pobieranych ze Śląska, atoli bez dochodu z dodatków do podatków (punkt 3. art. 5) = c;

4) dochód ogólny Skarbu Rzeczypospolitej i skarbu śląskiego z podatków i opłat wszelkiego rodzaju (bez dodatków do podatków) = d;

5) skarb śląski zatrzymuje na własne potrzeby część równającą się

$$\frac{c}{2} + \frac{d}{2} \cdot \frac{a}{b}$$

6) skarb śląski oddaje na potrzeby ogólnopaństwowe część równającą się:

$$\frac{c}{2} - \frac{d}{2} \cdot \frac{a}{b}$$

Prezydent Ministrów

W. Witos

Marszałek Sejmu

W. Trąpczyński

Dz.U. RP 1920, nr 73, poz. 497.

Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 563-569.

I. Zapas ziemi

Art. 1. Na cele przeprowadzenia reformy rolnej w myśl uchwały Sejmu z dnia 10 lipca 1919 r. przeznaczają się do dyspozycji Głównego Urzędu Ziemskiego następujące grunty:

a) dobra będące własnością państwa (skarbowe i donacyjne) oraz te, które wskutek likwidacji władz b. państw zaborczych, jako też na mocy specjalnych ustaw przejdą na własność państwa;

b) dobra należące do członków b. dynastii i panujących zaborczych lub członków ich rodzin, bez względu na to, czy są oni obecnie obywatelami Państwa Polskiego, czy obcokrajowcami, a to zgodnie z traktatami międzynarodowymi;

c) dobra b. rosyjskiego Banku Włościańskiego i b. pruskiej Komisji Kolonizacyjnej;

d) dobra tzw. martwej ręki (duchowne, biskupie, kapitulne, klasztorne, plebańskie, kościołów i gmin wyznaniowych) oraz nie rozparcelowane dobra poduchowne i poklasztorne, stosownie do postanowień ustaw, wydać się mającym w tym względzie po porozumieniu ze Stolicą Apostolską, względnie z właściwymi władzami kościelnymi co do uregulowania uposażenia duchowieństwa i instytucji kościelnych;

e) dobra innych instytucji publicznych, a w szczególności dobra fundacji, bądź pod zarządem państwa, bądź pod innym zarządem się znajdujące, przy zabezpieczeniu celu fundacji.

Nadto Główny Urząd Ziemski przeprowadzi przymusowy wykup:

1) majątków ziemskich nieprawidłowo, z uszczerbkiem dla wytwórczości krajowej gospodarowanych;

2) dóbr parcelowanych samowolnie, bez zezwolenia właściwych organów państwowych lub nie przez instytucje do tego urzędowo upoważnione;

3) majątków nabytych w okresie wojny po 1 sierpnia 1914 r. do 14 września 1919 r. przez osoby, dla których rolnictwo nie było albo nie stało się zajęciem zawodowym;

4) dóbr, które w ciągu ostatnich 5 lat zmieniały więcej niż dwukrotnie właściciela, z wyjątkiem wypadków przejścia własności drogą dziedziczenia lub rozporządzenia ostatniej woli;

5) majątków ziemskich nabytych w czasie wojny z zysków lichwiarskich;

6) majątków, których właściciele od czasu istnienia b. pruskiej Komisji Kolonizacyjnej sprzedali ziemię państwu zaborczym na parcelację;

7) majątków ziemskich znajdujących się w sferze oddziaływania interesów mieszkaniowych miejskich, jako położonych w obrębie lub w najbliższym sąsiedztwie większych miast i ośrodków przemysłowych;

8) wszystkich innych majątków ziemskich prywatnych, nie wykluczając ordynacji, według zasad objętych art. 2 niniejszej ustawy, przy czym w pierwszym rzę-

dzie wykupowi przymusowemu ulegną ordynacje założone po roku 1888, majątki będące w dzierżawie i nie administrowane przez właścicieli, majątki, w których nie przystąpiono dotąd do uregulowania serwitutów, oraz ajatki zniszczone przez wypadki wojenne, jeśli właściciel nie podjął w miarę możliwości prac, zmierzających do umożliwienia regularnej gospodarki.

Art. 2. Przymusowemu wykupowi w myśl ustępu 18 art. 1 podlegają:

a) nadwyżki gruntu ponad 60 ha ogólnego obszaru w majątkach, położonych w okręgach przemysłowych i podmiejskich, oraz nadwyżki ponad 400 ha ogólnego obszaru w majątkach, położonych w niektórych częściach ziem b. zaboru pruskiego oraz ziem wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej, które to okręgi, względnie części państwa, oznaczy rozporządzenie Rady Ministrów na wniosek Głównego Urzędu Ziemskiego;

b) nadwyżki ponad 180 ha ogólnego obszaru w majątkach położonych na pozostałym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej.

Właścicielowi majątku lub majątków, podlegających przymusowemu wykupowi, przysługuje prawo zatrzymania tylko jednego zabudowanego folwarku, na którym on lub jego rodzina gospodarstwo prowadzi, przy czym rodzina, nie podzielona przed 1 stycznia 1919 r., uważana ma być za jednostkę.

W gospodarstwach poświęconych wytwórczości nasiennej, hodowlanej lub rybnej, istniejących w chwili wejścia w życie niniejszej ustawy, jak również w gospodarstwach stanowiących typ wysoce uprzemysłowiony - dopuszcza się zachowanie ich obszarów w całości lub w pewnej określonej części, niezbędnej dla utrzymania na odpowiedniej wysokości kultury rolniczej kraju.

Art. 3. Przy wykupie majątków prywatnych stosowana ma być kolejność wedle porządku wskazanego w ustępach 1 do 8 art. 1, z tym że w braku lub po wyczerpaniu w danym powiecie nieruchomości ziemskich rzędu wcześniejszego, wykup rozpoczyna się od rzędu bezpośredniego następującego.

Art. 4. Dobra, znajdujące się w posiadaniu państwa, będą przez Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych przekazywane Głównemu Urzędowi Ziemskiemu na parcelację i osadnictwo po wyłączeniu niezbędnych dla innych celów państwowych obiektów.

O wykupnie w myśl art. 11, 1-8 i art. 2 zawiadomi Główny Urząd Ziemski niezwłocznie w każdym wypadku Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych, które w ciągu miesiąca od daty zawiadomienia ma prawo dany majątek całkowicie lub częściowo wyłączyć od parcelacji - o ile za zgodą Ministra Skarbu przeznaczy go na inne cele państwowe i w tym celu na własność państwa nabędzie.

W razie różnicy zdań między Głównym Urzędem Ziemskim a Ministerstwem Rolnictwa i Dóbr Państwowych, co do potrzeby i celowości wyłączenia Dóbr Państwowych lub prywatnych spod parcelacji rozstrzyga Rada Ministrów.

Art. 5. Przekazywane Głównemu Urzędowi Ziemskiemu przez Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych grunty państwowe lub w posiadaniu państwa się znajdujące będą oszacowane przez komisję, złożoną w równej liczbie z przedstawicieli Głównego Urzędu Ziemskiego i Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych pod przewodnictwem delegata Ministerstwa Skarbu, według przepisów

niniejszej ustawy o oszacowaniu dóbr prywatnych, a to celem uzyskania podstawy do obliczenia wartości dóbr państwowych jako zastawu dla renty ziemskiej.

Oszacowanie dóbr instytucji publicznych i fundacyjnych nastąpi na podstawie przepisów niniejszej ustawy o oszacowaniu dóbr prywatnych, a to bez względu na przepisy dotyczących ustaw, statutów i aktów fundacyjnych lub ordynackich oraz bez uzyskania zatwierdzenia odnośnych władz.

II. Wykup przymusowy i cena wykupna

Art. 6. Przymusowy wykup dóbr prywatnych przeprowadza Okręgowy Urząd Ziemski, w obrębie którego dana nieruchomość jest położona, a to na podstawie uchwały Okręgowej Komisji Ziemskiej, powziętej na wniosek Okręgowego Urzędu Ziemskiego lub powiatowego komisarza ziemskiego, względnie powiatowej komisji ziemskiej, przedłożony za pośrednictwem Okręgowego Urzędu Ziemskiego.

Art. 7. Przed przystąpieniem do przymusowego wykupu Okręgowy Urząd Ziemski zawiadomi właściciela danej nieruchomości o zamierzonym wykupie, zakreślając mu 30-dniowy termin do dobrowolnej sprzedaży nieruchomości państwu. Za podstawę ceny kupna przy układzie dobrowolnym przyjmie Okręgowy Urząd Ziemski zasady, określone w niniejszej ustawie dla oszacowania majątków prywatnych przy wykupie przymusowym.

Art. 8. Projekt dobrowolnej umowy w przedmiocie kupna-sprzedaży nieruchomości przedłoży Okręgowy Urząd Ziemski bezzwłocznie po dojściu do skutku układu z właścicielem Głównemu Urzędowi Ziemskiemu do zatwierdzenia.

Art. 9. Jeżeli układ dobrowolny do skutku w wyżej zakreślonym terminie nie dojdzie, względnie przez Główny Urząd Ziemski nie zostanie zatwierdzony - wdroy Okręgowy Urząd Ziemski postępowanie celem zastosowania przymusowego wykupu nieruchomości i ustalenia ceny wykupna, należnej właścicielowi, i w tym celu przedłoży sprawę Okręgowej Komisji Ziemskiej do wydania orzeczenia.

Art. 10. Orzeczenie Okręgowej Komisji Ziemskiej, rozstrzygające, czy dana nieruchomość ma być przymusowo wykupiona oraz jaki obszar gruntu ma być pozostawiony właścicielowi, w myśl art. 2 niniejszej ustawy wydane będzie na jawnym posiedzeniu komisji. Od orzeczenia tego przysługuje prawo odwołania się do Głównej Komisji Ziemskiej właścicielowi wykupić się mającej nieruchomości względnie prezesowi Okręgowego Urzędu Ziemskiego, a to do dni trzydziestu, licząc od dnia następującego po doręczeniu orzeczenia.

Art. 11. na podstawie prawomocnego orzeczenia Okręgowej Komisji Ziemskiej, wydanego w myśl art. 10, przeprowadzi Okręgowy Urząd Ziemski lub na zlecenie tegoż powiatowy komisarz ziemski po wysłuchaniu opinii powiatowej komisji ziemskiej i wniosków właściciela ustalenie, które części wykupić się mającej nieruchomości mają wejść w skład obszaru pozostawionego właścicielowi przy wykupnie. Od orzeczenia ustalającego Okręgowego Urzędu Ziemskiego przysługuje właścicielowi odwołanie w ciągu 30 dni do Głównego Urzędu Ziemskiego. Właściciel nieruchomości, co do której nie zapadło jeszcze orzeczenie Okręgowej Komisji Ziemskiej w przedmiocie przymusowego wykupu, może żądać od Okręgowego Urzędu Ziemskiego wcześniejszego ustalenia obszaru, który na wypadek przymusowego wykupu ma mu być pozostawiony, a Okręgowy Urząd Ziem-

ski powinien przeprowadzić to ustalenie pod warunkiem, jeśli właściciel dostarczy rękojmi, że na nadwyżce ziemi ponad obszar, przypadający mu wedle ustalenia, zabezpieczy należycie prawidłową i możliwie najwydatniejszą wytwórczość aż do czasu wykupna i objęcia jej przez Okręgowy Urząd Ziemski do parcelacji w terminie, przez Urząd ten na podstawie upoważnienia Głównego Urzędu Ziemskiego wyznaczyć się mającym.

Art. 12. Okręgowa Komisja Ziemska na jawnym posiedzeniu ustali na podstawie opinii komisji szacunkowej sumę wykupu nieruchomości. Komisja szacunkowa, która przeprowadzi oszacowanie wykupywanej nieruchomości, składać się będzie z delegata Okręgowego Urzędu Ziemskiego, delegata Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych, rzeczoznawcy leśnego oraz dwóch przez urząd ten przybranych zaprzysiężonych rzeczoznawców, a to po jednym z większej i mniejszej własności z listy rzeczoznawców, przez Okręgowy Urząd Ziemski zestawionej, a zatwierdzonej przez Główny Urząd Ziemski. O terminie oszacowania zawiadomi Okręgowy Urząd Ziemski właściciela lub jego ustawowego zastępcę oraz ewentualnego posiadacza (dzierżawcę, ordynata) wykupywanej nieruchomości lub jej części, wreszcie, uprawnionych z tytułu serwitutów. Osoby te mają prawo być obecne przy oszacowaniu i przedkładać komisji swe wnioski.

Art. 13. Cenę wykupna nieruchomości stanowić ma połowa przeciętnej ceny targowej, płaconej za majątki o zbliżonym obszarze w danej okolicy.

Art. 14. Budynki, należące do gospodarstwa i z nim związane, a postawione po 1 sierpnia 1914 r. mają być wykupione według wartości, jaką miały w czasie budowy.

Budynki znajdujące się w obrębie majątku, lecz nie należące do gospodarstwa i z nim nie związane - pozostawia się właścicielowi razem z przestrzenią ziemi, niezbędną do ich normalnego użytkowania lub kupuje się je z wolnej ręki.

Art. 15. Osobno mają być oszacowane melioracje, wykonane po dniu 1 sierpnia 1914 r., jako też nakłady na uprawę, nawożenie sztuczne i zasiewy, bezpośrednio poprzedzające oszacowanie. Odszkodowania za te melioracje i nakłady winny być obliczone wedle wartości, jaką miały w chwili dokonania.

Inwentarz żywy i martwy nie podlega przymusowemu wykupowi.

Art. 16. Od orzeczenia Okręgowej Komisji Ziemskiej, ustalającej cenę wykupu nieruchomości, przysługuje prawo odwołania się tak właścicielowi, jak i prezesowi Okręgowego Urzędu Ziemskiego w terminie 30 dni od dnia następującego po doręczeniu decyzji, do Głównej Komisji Ziemskiej.

Art. 17. Równocześnie z przeprowadzeniem oszacowania wykupywanego majątku komisja szacunkowa (art. 12) oznaczy kwotę ewentualnej opłaty za prawo rzeczowe używania, użytkowania, inne ciężary i służebności gruntowe, o ile zachowanie ich nie okaże się niezbędne, wreszcie kwotę odszkodowania dzierżawców za poczynione w dzierżawionych przez nich gruntach, a nie zamortyzowane, nakłady pożyteczne, o ile Główny, względnie Okręgowy Urząd Ziemski uzna za potrzebne rozwiązanie dzierżawy przed terminem jej wygaśnięcia. W tym ostatnim wypadku dzierżawca winien oddać dzierżawiony grunt za co najmniej rocznym wypowiedzeniem przed terminem, od którego liczy się rok gospodarczy danej dzierżawy i nie przysługuje mu prawo żądać dalszego odszkodowania z powodu

utraconych korzyści. Na podstawie tak dokonanego oszacowania wymienionych praw i roszczeń wyda Okręgowa Komisja Ziemska na jawnym posiedzeniu stanowcze orzeczenie, przeciw któremu służą interesowanym środki prawne, w ustawie o organizacji urzędów ziemskich przewidziane.

Regulację serwitutów przeprowadzi Okręgowy Urząd Ziemski równocześnie z przymusowym wykupem zgodnie z ustawą o likwidacji serwitutów.

Art. 18. Z chwilą prawomocności orzeczenia przymusowego wykupu Okręgowy Urząd Ziemski ma prawo objąć wykupioną nieruchomość w swe fizyczne posiadanie i rozporządzanie.

Art. 19. Po prawomocności orzeczenia przymusowego wykupna i objęcia wykupionej ziemi w posiadanie, państwo odpowiada wobec wszystkich wierzycieli i roszcujących sobie pretensje do zaspokojenia z wykupionego gruntu, tylko do wysokości ceny kupna, ustalonej w orzeczeniu. Okręgowy Urząd Ziemski przeprowadzi uregulowanie stanu biernego wykupionej ziemi w granicach ceny kupna na koszt i rachunek właściciela, w razie zachodzących zaś wątpliwości lub jeśli długi hipoteczne przewyższają cenę wykupna nieruchomości, odstąpi akta sądowe do rozdziału ceny kupna w myśl przepisów o licytacji nieruchomości.

Art. 20. Spłata ceny wykupna, należnej właścicielowi, oraz spłata długów i uprawnień, obciążających wykupioną ziemię, nastąpi stosownie do uregulowania stanu biernego względnie na podstawie sądowej uchwały działowej (art. 19), w myśl postanowień ustawy o tymczasowych środkach dla sfinansowania reformy rolnej. Właścicielowi wykupionej ziemi należą się w każdym razie od nie wypłaconej ceny wykupna, względnie jej części, od dnia objęcia przez Okręgowy Urząd Ziemski ziemi, wykupionej w posiadanie, odsetki w stosunku po 4% rocznie.

Art. 21. Prawomocne orzeczenie przymusowego wykupna, zaopatrzone przez Okręgowy Urząd Ziemski klauzulą prawomocności, stanowi tytuł prawny do przelewu prawa własności wykupionej nieruchomości na rzecz państwa, a sądy właściwe przeprowadzą na podstawie tego orzeczenia na wniosek Okręgowego Urzędu Ziemskiego wpis prawa własności na rzecz państwa.

Art. 22. Przy sprzedaży nieruchomości ziemskiej w drodze publicznego przetargu odnośny sąd winien zawiadomić o wdrożeniu postępowania i o wyznaczeniu terminu przetargu właściwy terytorialnie Okręgowy Urząd Ziemski. Urzędowi temu przysługuje prawo wzięcia udziału w przetargu bez obowiązku składania przepisanego wadium.

III. Parcelacja

Art. 23. Okręgowe Urzędy Ziemskie wygotują plan parcelacyjny położonych w ich okręgach, a w rozporządzeniu Głównego Urzędu Ziemskiego będących i na parcelację przeznaczonych obszarów, przy uwzględnieniu wskazanych robót melioracyjnych oraz przeprowadzeniu szczegółowej klasyfikacji gruntów.

Wypracowanie planu parcelacyjnego może Okręgowy Urząd Ziemski zlecić powiatowemu komisarzowi ziemskiemu. Przed wypracowaniem planu tego musi Okręgowy Urząd Ziemski, względnie powiatowy komisarz ziemski, wysłuchać opinii powiatowej komisji ziemskiej.

Plan parcelacyjny ma być zatwierdzony przez prezesa Okręgowego Urzędu Ziemskiego.

Art. 24. W planie parcelacyjnym uwzględnione być winny dalej: wyłączenie spod parcelacji i utrzymanie przez państwo zabytków historycznych, architektonicznych, pomników przyrody, terenów zawierających bogactwa mineralne, gruntów niezbędnych na przeprowadzenie komasacji i regulacji serwitutów, zachowanie i należyte zużytkowanie cennych budowli i urządzeń, podział zabudowań folwarcznych, przeprowadzenie dróg dojazdowych i polnych, komasacji gruntów, sprostowania granic, podziału i regulacji wspólnot, projekt zabudowania nowej osady, względnie wsi (plan regulacyjny) zapewnienia zaopatrzenia tychże w wodę, wreszcie zapobieżenie zbytnej odległości gruntów od zagrody nabywcy-osadnika.

Art. 25. Okręgowy Urząd Ziemski ustali po porozumieniu się z Ministerstwem Rolnictwa i Dóbr Państwowych za pośrednictwem głównego Urzędu Ziemskiego, czy i które tereny ze względu na jakość gleby, istniejące na parcelowanym obszarze większe budynki lub inne korzystne warunki, winny być przeznaczone na szkoły rolnicze, stacje doświadczalne, wzorowe gospodarstwa, stadniny państwowe, gospodarstwa dla produkcji warzywno-ogrodniczej, na cele gminne, szkolne, kościelne i inne cele społeczne lub przemysłowe. Gospodarstwa wzorowe, w myśl niniejszego artykułu, tworzone będą wydzierzawiane w długoletnią dzierżawę osobom lub stowarzyszeniom współdzielczym i innym zrzeszeniom zawodowo-rolniczym, dającym gwarancję wzorowego, celowego gospodarowania i wykazującym wybitne kwalifikacje zawodowo-rolnicze swoje, względnie swych kierowników. Dzierżawy te pozostawać będą pod nadzorem Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych.

Art. 26. Grunty położone w obrębie miast i osad przemysłowo-fabrycznych oraz w sferze ich interesów mieszkaniowych, a to co do miasta stołecznego Warszawy grunty położone w promieniu 15 km od centrum miasta, zaś co do innych większych miast w miarę potrzeby i wedle określenia Głównego Urzędu Ziemskiego - mają być pozostawione tym miastom na cele ich rozszerzania się oraz na tworzenie kolonii dla robotników, rzemieślników, urzędników itp., a to pod kontrolą Głównego Urzędu Ziemskiego.

Art. 27. Plan parcelacyjny obejmować będzie wreszcie podział gruntów na jednostki gospodarcze niżej wyszczególnionych typów i wielkości, mające stać się podstawą silnych i zdolnych do intensywnej wytwórczości gospodarstw włościańskich, opartych na zasadzie prywatnej własności, a to bądź przez utworzenie nowych gospodarstw, bądź przez powiększenie i usamodzielnienie istniejących karłowatych gospodarstw. W szczególności obszar nowo tworzonych jako samodzielne gospodarstwa jednostek gospodarczych oraz obszar, do którego powiększone być mogą istniejące karłowate gospodarstwa, celem uczynienia z nich gospodarstw samodzielnych, nie może przekraczać dla każdego z nich 15 hektarów, zaś 20% ogółu parcelowanych gruntów może być przeznaczonych na odsprzedaż małorolnym właścicielom istniejących już obecnie gospodarstw, celem powiększenia ich do rozmiaru najwyżej 23 hektarów, zaś na ziemiach wschodnich oraz na kresach zachodnich Rzeczypospolitej Polskiej do 45 ha.

Art. 28. Nabywcami działek gruntów, przeznaczonych na parcelację, mogą być własnowolni obywatele Państwa Polskiego, wykazujący dostateczne przygotowanie zawodowe do prowadzenia osobiście gospodarstwa. Od nabycia wykluczeni będą:

karani za zbrodnię przeciw sile państwa polskiego, oraz za zbrodnię dezercji z wojska polskiego, popełnioną po chwili ogłoszenia tej ustawy, wreszcie ci, którzy z pogwałceniem prawa brali samowolnie cudzą ziemię w posiadanie.

Art. 29. Przy uwzględnieniu wymogów, określonych w art. 28, pierwszeństwo w nabyciu ziemi przysługiwać będzie w następującym porządku:

1) inwalidom armii polskiej i innym inwalidom wojskowym zdającym do pracy na roli oraz żołnierzom armii polskiej, zwłaszcza tym, którzy dłuższy czas w formacjach frontowych służyli lub dobrowolnie do wojska polskiego wstąpili;

2) pracownikom rolnym (służbie rolnej, bezrolnym lub małorolnym), pozbawionym pracy przez parcelację, oraz właścicielom karłowatych gospodarstw, bezpośrednio sąsiadujących z parcelowanym folwarkiem;

3) innym robotnikom rolnym i małorolnym właścicielom karłowatych gospodarstw, a spośród tychże przede wszystkim ukończonym uczniom szkół rolniczych.

Art. 30. Plan parcelacyjny będzie zawierał obliczenie cen sprzedażnych dla każdego gospodarstwa, objętego parcelacją i dla każdej działki gruntu. ceny te mają być wyśrodkowane z wartości gruntu, opartej na klasyfikacji gruntu, oraz na wartości wkładów bieżących i stałych, wreszcie budynków, czyli na podstawie rzeczowej produkcyjnej wartości gruntów przy uwzględnieniu kosztów wspólnych urządzeń i parcelacji.

Art. 31. Państwo stworzy fundusz, z którego Główny Urząd Ziemiński wyposaży w ziemię tych, w art. 29 [1] wymienionych inwalidów i żołnierzów, którzy pozbawieni są środków na odpłatne nabycie tworzonych w myśl tej ustawy gospodarstw rolnych, a którzy walcząc w szeregach armii polskiej szczególnie się odznaczyli. Państwo udzieli im też taniego i długoterminowego kredytu na zagospodarowanie się. Podstawę tego funduszu stanowić ma odpowiednia część różnicy między ceną wykupu majątków ziemskich, a ceną sprzedaży gruntów nabywcom-parcelantom.

Do funduszu tego wpłyną nadto kwoty uzyskane z przeprowadzanej na ten cel redukcji cen wykupna, należnych w myśl art. 13 właścicielom majątków ziemskich według poniższej taryfy.

Mianowicie potrąci państwo na cel powyższy:

Od całości sumy, przypadającej do wypłaty właścicielowi po potrąceniu obciążających hipotekę do dnia 15 lipca 1920 r. lub po dniu tym wskutek prawnego przymusu przyjętych długów, względnie zobowiązań, a wynoszącej:

- a) ponad 500 000 marek 5%
- b) ponad 1 000 000 marek 10%
- c) ponad 2 000 000 marek 15%
- d) ponad 3 000 000 marek 20%
- e) ponad 4 000 000 marek 25%
- f) ponad 5 000 000 marek 30%

Rozstrzygnie zaś o tym, którym z kandydatów dobrodziejstwo to ma być przyznane, będzie zadaniem komisji powołanej przez prezesa Głównego Urzędu Ziemińskiego, w porozumieniu z Ministrem Spraw Wojskowych i Ministrem Skarbu.

Art. 32. Innym inwalidom oraz żołnierzom armii polskiej (art. 29, liczba 1) jako też bezrolnym i małorolnym właścicielom karłowatych gospodarstw (art. 29, liczba 2, 3) udzieli państwo długoterminowego amortyzacyjnego kredytu za zabezpieczeniem hipotecznym. Bliższe postanowienia w tym względzie zawierać będzie ustawa o Państwowym Banku Rolnym.

Art. 33. Gospodarstwa utworzone w drodze parcelacji na mocy niniejszej ustawy nie mogą być dzielone aktami prawnymi czy to między żyjącymi, czy to na wypadek śmierci, pod tytułem darmowym, czy obciążającym, dopóki są obciążone zostawioną przy hipotece resztą ceny kupna, a w każdym razie przed upływem 25 lat od ich powstania. Przy dokupnie gruntu do gospodarstwa już istniejącego mogą urzędy ziemskie uzależnić sprzedaż od zgody nabywcy na poddanie powyższym zastrzeżeniom całego gospodarstwa nabywcy, a obowiązane są zastrzec tę niepodzielność, gdy przeważna część danego gospodarstwa pochodzi z dokupna ziemi parcelowanej w myśl niniejszej ustawy.

Przeniesienie własności, obciążanie lub wydzierżawianie tych gospodarstw przed upływem wyżej oznaczonego terminu może nastąpić tylko za zezwoleniem urzędów ziemskich.

Wszelkie umowy wbrew tym postanowieniom zawarte są nieważne. O nieważności orzekają właściwe sądy na skutek powództwa właściwego Okręgowego Urzędu Ziemińskiego. Orzeczenie nieważności uzasadnia na rzecz Państwa Polskiego prawo odkupu danego gospodarstwa po cenie nabycia go przez parcelanta z doliczeniem koniecznych i pożytecznych wkładów.

Art. 34. Ograniczenia, przewidziane w art. 33 będą uwidocznione w księdze gruntowej.

IV. Postanowienia końcowe

Art. 35. Wszelkie pisma i podania urzędów ziemskich, wnoszone do sądów, urzędów i władz, dalej wszystkie akty w przedmiocie przeniesienia prawa własności na rzecz państwa, sporządzone w myśl postanowień niniejszej ustawy - są wolne od opłat skarbowych, stemplowych i komunalnych.

Art. 36. Wykonanie niniejszej ustawy porucza się Prezesowi Głównego Urzędu Ziemińskiego w porozumieniu z Ministrami Rolnictwa i Dóbr Państwowych, Sprawiedliwości, Skarbu, Spraw Wojskowych oraz Pracy i Opieki Społecznej.

Art. 37. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.

Prezydent Ministrów i Minister Skarbu
W. Grabski,
Prezes Głównego Urzędu Ziemińskiego
T. Wilkoński,
Kierownik Ministra Sprawiedliwości
dr J. Morawski

Marszałek W. Trąpczyński,
Minister Rolnictwa
i Dóbr Państwowych
F. Bujak,
Minister Spraw Wojskowych
J. Leśniewski

7 X 1920, Suwałki - Umowa między Polską a Litwą w sprawie uregulowania stosunków między obu państwami

Delegacja Rządu Polskiego w składzie osób następujących: [wymieniono nazwiska delegatów] a

podczas spotkania na konferencji w Suwałkach, od 30 września do 7 października 1920 r., i po wymianie pełnomocnictw, które zostały uznane za wystarczające i we właściwej wystawionej formie, zgodzili się na następującą umowę:

Art. 1. O linii demarkacyjnej.

a) Zostaje ustanowiona następująca demarkacyjna linia między polską a litewską armią, która nie przesądza w niczym terytorialnych praw żadnej z układających się Stron:

Od granicy Prus Wschodnich do ujścia rzeki Czarnej Hańczy do Niemna linia ustanowiona uchwałą Rady Najwyższej z 8 grudnia 1919 r.

Dalej wzdłuż rzeki Niemna do ujścia rzeki Grawe, dalej rzeką Grawe do punktu przecięcia jej z szosą Merecz-Rotnica;

dalej po linii prostej od ujścia rzeki Skroblis do rzeki Mereczanki;

dalej po rzece Mereczance, do ujścia w nią strumyka Dereźnika, pozostawiając wieś Soloworce po stronie litewskiej, a wieś Małe Dubno - po stronie polskiej; dalej po strumyku Dereźnica do punktu przecięcia z linią kolejową Wilno-Orany, w przybliżeniu o 2 kilometry na północny wschód od stacji kolejowej Orany; dalej wzdłuż drogi, idącej przez Bartele, Kucie, Nowy dwór, Ejszyski, Podzitava, Horodenka do stacji Bastuny, pozostawiając całą tę drogę i stację Bastuny w rękę władz polskich.

b) Określona wyżej linia w miarę zaprzestania działań bojowych pomiędzy polską a litewską armią, przewidzianego w art. 2 niniejszej Umowy, nie powinna być pod żadnym pozorem przekraczana przez wojska układających się Stron. Linia ta nie powinna być jednakże przeszkodą dla miejscowej ludności przy uprawianiu należących do niej pól, które ta linia przecina.

c) Określenie linii demarkacyjnej na terenie w b. gub. suwalskiej w tych częściach, co do których jest to przewidziane przez uchwałą Rady Najwyższej z 8 grudnia 1919 r., pozostawia się Komisji Kontrolującej Ligi Narodów.

Art. 2. O zaprzestaniu działań bojowych.

a) W potwierdzeniu i uzupełnieniu częściowego i czasowego zaprzestania działań bojowych między polską, a litewską armią, które były już przyjęte podczas niniejszej konferencji; obie układające się Strony zobowiązują się do zaprzestania wszelkich działań bojowych między obydwiema armiami na całej długości demarkacyjnej linii, ustanowionej w art. 1 pkt. a niniejszej Umowy, od granicy Prus Wschodnich do południka przechodzącego przez wieś Poturce, położoną w przybliżeniu o 9 kilometrów na północny zachód od Ejszyszek.

b) Co się tyczy części demarkacyjnej linii od południka wsi Poturce do stacji Bastuny włącznie, to zaprzestanie działań bojowych pomiędzy polską a litewską

armią nastąpi z chwilą usunięcia lub usunięcia się wojsk sowieckich na wschód od linii kolejowej Lida-Wilno.

c) Co się tyczy kwestii zaprzestania działań bojowych między polską a litewską armią w miejscowościach położonych na wschód od południka stacji Bastuny i określenia tam linii demarkacyjnej, to te sprawy będą rozstrzygnięte przez specjalną umowę po usunięciu lub usunięciu się stamtąd wojsk sowieckich. Gdyby umowa taka nie doszła do skutku, obie Strony pozostawiają sobie prawo zwrócić się do Ligi Narodów z prośbą o rozstrzygnięcie tych kwestii.

Art. 3. O stacji Orany.

a) Rząd Polski zobowiązuje się przepuszczać bez przeszkód przez stację Orany w kierunku z Wilna do Olity i odwrotnie wszystkie litewskie pociągi, z wyjątkiem pociągów z wojskami i wojennymi materiałami oraz gwarantuje, że wskazane pociągi znajdują na stacji Orany wszystkie techniczne warunki i pomoc, które są konieczne dla pomyślnego i swobodnego przejazdu ich w tę i odwrotną stronę.

b) Jako na wyjątek Rząd Polski zgadza się na przepuszczenie bez przeszkód w kierunku Olity-Orany-Wilno przez stację Orany nie więcej niż 7 (siedmiu) pociągów litewskich z materiałami wojennymi i wojskiem pod warunkiem, że w przeciągu doby będą przechodziły nie więcej jak dwa takie pociągi i że będą one przechodziły pomiędzy godziną 7 a 17 (przez stację Orany).

c) Kontrolowanie ścisłego wypełniania postanowień, zawartych w pkt. a) i b) niniejszego artykułu pozostawia się Komisji Kontrolującej Ligi Narodów.

Art. 4. O wymianie jeńców wojennych.

Obie układające się Strony konstatają wzajemną zasadniczą zgodę na przystąpienie do wymiany wszystkich znajdujących się u nich jeńców wojennych wziętych od strony przeciwnej. Sposób i termin wymiany jeńców wojennych będzie ustanowiony osobno.

Art. 5. O terminie umowy itp.

Umowa niniejsza zacznie być wykonywana od godziny 12 10 października 1920 r.; termin powyższy w niczym nie narusza wprowadzonego już w życie zaprzestania działań bojowych i będzie obowiązujący do czasu ostatecznego uregulowania sporów terytorialnych pomiędzy Rządem Polskim a Litewskim.

Przy układaniu umowy niniejszej Strony korzystały z map niemieckiego sztabu generalnego w skali 1 : 100 000.

Umowa niniejsza została spisana w dwóch jednakowo ważnych egzemplarzach w języku polskim i litewskim i podpisana w mieście Suwałki dnia 7 października 1920 r.

L. Gelberg: *Prawo międzynarodowe...*, t. II, s. 105-107.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 659-660.

Nr 33

12 X 1920, Wilno - Dekret gen. Lucjana Żeligowskiego w sprawie organizacji władzy na Litwie Środkowej

Ustanawiam i podaję do wiadomości powszechnej, co następuje:

1. Zwierzchniczą władzę na terenie Litwy Środkowej sprawuję ja, jako naczelny dowódca Litwy Środkowej.
2. Jako organ wykonawczy władzy zwierzchniej zostanie przeze mnie powołana Tymczasowa Komisja Rządząca.
3. Wszelkie dekrety będą ogłaszane za moim podpisem i kontrasygnaturą odnośnego dyrektora departamentu Tymczasowej Komisji Rządzącej.
4. Terytorium państwowe Litwy Środkowej określa się przez granice, ustalone w traktacie litewsko-bolszewickim z 12 lipca 1920 r. oraz przez linię demarkacyjną polsko-litewską z czerwca 1920 r.
5. Jako godło Litwy Środkowej ustanawiam tarczę z Orłem i Pogonią.
6. Flagę czerwoną z Orłem i Pogonią ustanawiam jako flagę państwa.
7. Wszelkie dekrety tracą moc obowiązującą, o ile nie zostaną złożone do Sejmu Ustawodawczego Litwy Środkowej w dniu jego otwarcia.

Generał [L.] Żeligowski

K. Kumaniecki: *Odbudowa państwowości...*, s. 418.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 603.

Nr 34

12 X 1920, Ryga - Umowa rozejmowa między Polską a RSFRR

Zgodnie z art. XIII umowy o preliminarjach pokojowych, zostaje zawarta następująca umowa o rozejmie:

§ 1. Po upływie 144 godzin od chwili podpisania umowy o preliminarjach pokojowych, tj o godz. 24 podług czasu środkowoeuropejskiego, dnia osiemnastego października tysiąc dziewięćset dwudziestego roku, obie umawiające się strony obowiązane są zaprzestać wszelkich działań wojennych na lądzie, wodzie i powietrzu.

§ 2. Wojska obydwóch umawiających się stron pozostają na zajmowanych przez nie aż do chwili zaprzestania działań wojennych w myśl § 1 pozycjach, jednak z tym warunkiem, by wojska rosyjsko-ukraińskie znajdowały się nie bliżej, niż w odległości 15 km od ustalonej linii frontu polskiego, w chwili zaprzestania działań wojennych.

§ 3. Powstały w ten sposób między obydwooma frontami pas szerokości 15 km stanowi strefę neutralną w znaczeniu wojskowym, która znajduje się w zarządzie administracyjnym tej strony, do której to terytorium należeć ma na zasadzie preliminarzów pokojowych.

§ 4. Na odcinku do rejonu Nieświeża aż do rzeki Dźwiny wojska polskie zajmują linię granicy państwowej, ustalonej w art. 1 preliminarzów pokojowych, wojska rosyjsko-ukraińskie na 15 km od tej linii.

§ 5. Wszelkie ruchy wojsk, wynikające z § 2 i 4, winny się odbyć z szybkością nie mniejszą, niż 20 km na dobę i nie później rozpocząć, jak w 24 godzin po zaprzestaniu działań wojennych, tj. nie później, niż do 24 godziny według czasu środkowoeuropejskiego, dnia dziewiętnastego października tysiąc dziewięćset dwudziestego roku.

§ 6. Po ratyfikacji preliminarzów pokojowych wojska obydwóch umawiających się stron zostaną cofnięte na swoje państwowe terytorium z szybkością nie mniejszą, niż 20 km na dobę, i umieszczają się nie bliżej, niż 15 km po obydwu stronach granicy państwowej. Powstała w ten sposób strefa szerokości 30 km stanowi pas neutralny w znaczeniu wojskowym, pozostający w zarządzie administracyjnym tej strony, do której dany obszar należy.

§ 7. W strefie neutralnej, w myśl § 3 i 6, nie wolno trzymać oddziałów siły zbrojnej, z wyjątkiem oddziałów wojsk polskich, niezbędnych do zajęcia obszaru w myśl § 4. Siła i rozmieszczenie tych oddziałów winny być przez dowództwo wojsk polskich podane do wiadomości strony przeciwnej.

§ 8. Szczegółowe zarządzenia w związku z wykonaniem niniejszej umowy wydają obustronne dowództwa nie niżej dowództw dywizji, w razie potrzeby po wzajemnym porozumieniu się. One też w tym celu natychmiast po podpisaniu umowy o rozejmie i preliminarzach wysyłają oficerów łącznikowych z niezbędnym personelem do dowództw dywizji i armii strony przeciwnej. Oficerom tym, zarówno jak ich personelowi i bagażom, gwarantują obie strony nietykalność dyplomatyczną, bezpieczeństwo osobiste, swobodę ruchów i komunikowania się ze swymi władzami.

Celem kontroli wykonania niniejszej umowy, a także dla rozstrzygania mogących wyniknąć sporów oraz regulowania koniecznych spraw zostanie utworzona Mieszana Komisja Rozjemcza, której skład, miejsce urzędowania, kompetencje i organa wykonawcze określa Naczelne Dowództwa stron obu, po wzajemnym porozumieniu.

§ 9. Przy opuszczaniu, zgodnie z § 4 i 6, zajmowanych terenów wojska pozostawiają zupełnie nietknięty cały znajdujący się na miejscu majątek, jako to budynki państwowe, społeczne, prywatne, drogi żelazne i będący na miejscu cały tabor kolejowy, mosty i urządzenia stacyjne, telegrafy, telefony i inne środki łączności, nie będące majątkiem wojskowym danej armii, składy, zboże na polu i w śpichrzach, inwentarz żywy i martwy, przemysłowy, rolniczy, wszelkie surowce itd., tak stanowiące własność państwową lub samorządową, jak i osób prywatnych i fizycznych. Przy odejściu wojsk nie wolno brać zakładników lub ewakuować ludności cywilnej, nie wolno względem tej ludności stosować jakichkolwiek represji, wywłaszczać, rekwirować, lub przymusowo wykupywać jej mienia.

§ 10. Na czas trwania rozejmu zawieszają się wszelki ruch lądem, wodą i powietrzem pomiędzy obiema walczącymi stronami; wyjątki w poszczególnych wypadkach będą ustalone przez mieszaną wojskową komisję rozjemczą, utworzoną na zasadzie § 8.

§ 11. Oddziały i osoby wojskowe, przekraczające postanowienia niniejszej umowy, będą traktowane, jako jeńcy wojenni.

§ 12. Rozejm niniejszy zawiera się na dni 21, każda jednak strona ma prawo wypowiedzieć go na 48 godzin naprzód.

O ile przed upływem terminu rozejmu żadna ze stron go nie wypowie, rozejm przedłuży się automatycznie aż do ratyfikacji definitywnego traktatu pokojowego i każda strona ma prawo wypowiedzieć go na 14 dni naprzód.

Niezależnie od powyższych postanowień i zgodnie z art. XVII umowy o preliminarjach pokojowych rozejm niniejszy traci moc obowiązującą jeśli w terminie, przewidzianym dla wymiany dokumentów ratyfikacyjnych i spisania odpowiedniego protokołu, czynności te z jakichkolwiek powodów dokonane nie będą. Wznowienie działań wojennych nie może jednak nastąpić wcześniej, niż w 48 godzin po upływie terminu wymiany dokumentów ratyfikacyjnych.

§ 13. Umowa niniejsza stanowi część składową umowy o preliminarjach pokojowych i ma tę samą moc obowiązującą.

W dowód czego pełnomocnicy obu stron umowę niniejszą własnoręcznie podpisali.

Dokumenty i materiały..., t. III, s. 472-475.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 601-603.

Nr 35

27 X 1920, Paryż - Decyzja Konferencji Ambasadorów w sprawie Wolnego Miasta Gdańsk

Wielka Brytania, Francja, Włochy i Japonia, które podpisały wraz ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki jako Główne Mocarstwa Sprzymierzone i Stowarzyszone Traktat Pokojowy w Wersalu, zważywszy, że w art. 102 Traktatu Pokojowego zawartego w Wersalu 28 czerwca 1919 r. z Niemcami, Główne Mocarstwa Sprzymierzone i Stowarzyszone zobowiązały się do utworzenia z Gdańska wraz z obszarem określonym w art. 100 wspomnianego Traktatu, Wolnego Miasta-

postanowiły przystąpić do jego ukonstytuowania.

Zgodnie z tym Konferencja Ambasadorów zadecydowała co następuje:

I

Miasto Gdańsk wraz z obszarem objętym przez następujące granice, jakie są lub będą oznaczone na miejscu przez Komisję przewidzianą w art. 101 Traktatu Pokojowego Wersalskiego z 28 czerwca 1919 r. ogłasza się Wolnym Miastem w granicach i pod warunkami przewidzianymi w wymienionym Traktacie:

Od Morza Bałtyckiego na południe aż do punktu zetknięcia się głównych koryt żeglownych Nogatu i Wisły:

Granica Prus Wschodnich, tak jak jest opisana w art. 28 Części II (granice Niemiec) Traktatu Wersalskiego, a mianowicie od punktu położonego na wybrzeżu Morza Bałtyckiego mniej więcej 1 km 500 m na północ od Kościoła Proebbernau w kierunku mniej więcej 159° (licząc od północy na wschód): linia długości około

2 km, która zostanie na miejscu oznaczona; stąd prostą linią prowadzącą do latarni morskiej znajdującej się w zgięciu koryta Elbląga, mniej więcej w miejscu: szerokość 50° 19' 1/2 na północ, długość 19° 26' na wschód od Greenwich; stąd do najbardziej wschodniego ujścia Nogatu w kierunku mniej więcej 209° (licząc od północy do wschodu); stąd w górę, biegiem Nogatu, aż do miejsca, w którym ta rzeka opuszcza Wisłę;

od tego miejsca, główne koryto żeglowne Wisły w dół, aż do punktu oddalonego około 6 km 500 m na północ od mostu tczewskiego;

stąd na północny zachód aż do punktu pomiarowego 5 położonego o 1 km 500 m na południowy wschód od kościoła Gütland:

linia, która na miejscu zostanie oznaczona;

stąd na zachód aż do występu, utworzonego przez granicę powiatu kościerskiego o 8 km 500 m na północny wschód od Skarszew:

linia, która na miejscu zostanie oznaczona, a przechodzić będzie między Miłobędziem, na południe, i Rębielczem, na północ;

stąd na zachód granica powiatu kościerskiego aż do wgłębienia, które tworzy o 6 km na północ-północ-zachód od Skarszew;

stąd aż do punktu położonego na linii średniej Łąckiego jeziora: linia, która zostanie na miejscu oznaczona, a idąca na północ od Nowego Wietca i Szatarp na południe od Kościerskiej Huty i Łąk;

stąd linia średnia Łąckiego jeziora aż do jego północnego krańca;

stąd na północny wschód aż do punktu położonego około 1 km na południe od kościoła w Kolibkach, gdzie droga żelazna Gdańsk-Wejherowo przecina strumień:

linia, która na miejscu oznaczona zostanie, a iść będzie na południowy wschód od Kameli, Skrzyszewa, Widlina, Sulmina, Materni, Owczarni i na północny zachód od Nowej Wsi, Marszew, Czapielska, Kiełpina Wysokiego i Kiełpinka, Pulvermuehl, Renneberga i miast Oliwy i Sopotu;

stąd bieg wyżej wspomnianego strumienia aż do Morza Bałtyckiego.

II

Niniejsza decyzja wejdzie w życie w dniu 15 listopada 1920 roku.

III

Wolne miasto Gdańsk poniesie wydatki poczynione przez Główne Mocarstwa Sprzymierzone i Stowarzyszone na administrację i okupację wojskową terytorium Wolnego Miasta w słusznej proporcji, która zostanie ustalona przez te Mocarstwa.

Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 603-604.

Nr 36

9 XI 1920, Paryż - Konwencja między Polską a Wolnym Miastem Gdańskiem

Polska i Wolne Miasto Gdańsk, biorąc pod uwagę zawarcie konwencji, ułożonej przez Główne Mocarstwa Sprzymierzone i Stowarzyszone, zgodnie z art. 104 Traktatu Pokojowego podpisanego w Wersalu 28 czerwca 1919 r. przez Główne Mocarstwa Sprzymierzone i Stowarzyszone i Niemcy,

i pragnąc, aby ta umowa doszła między nimi do skutku, odpowiednio do wymienionego artykułu tegoż Traktatu,

wyznaczyły w tym celu jako swoich Pełnomocników,

którzy po wymianie swych pełnomocnictw uznanych za dobre i należyte co do formy przyjęli następujące postanowienia:

Rozdział I

Art. 1. Przedstawiciel dyplomatyczny Rządu Polskiego z siedzibą w Gdańsku będzie pośrednikiem między Rządem Polskim a Rządem Wolnego Miasta.

Art. 2. Polska weźmie na siebie prowadzenie spraw zagranicznych Wolnego Miasta Gdańska, również jak i opiekę nad obywatelami gdańskimi za granicą. Opieka ta będzie udzielana na tych samych warunkach, jak obywatelom polskim.

Paszporty, wydane obywatelom gdańskim, będą zapewniały opiekę polską za granicą tylko w tym wypadku, jeżeli będą miały wizę Przedstawiciela Rządu Polskiego w Gdańsku.

Art. 3. W miastach zagranicznych, w których Wolne Miasto Gdańsk ma poważne interesy ekonomiczne, jeden lub kilku obywateli Wolnego Miasta Gdańska, oddanych przez Wolne Miasto do dyspozycji Rządu Polskiego, wejdzie w skład polskich Konsulatów.

Urzędnicy ci będą zależni od Rządu Polskiego i będą pod kierunkiem i władzą Konsula Polskiego zajęci sprawami dotyczącymi specjalnie interesów obywateli Wolnego Miasta Gdańska.

Art. 4. Exequatur będzie udzielał obcym agentom konsularnym, rezydującym w Gdańsku, Rząd Polski po porozumieniu się z władzami Wolnego Miasta.

Art. 5. Koszty Przedstawicielstwa dyplomatycznego i konsularnego Wolnego Miasta Gdańska, również jak i koszt opieki nad jego obywatelami za granicą, będzie ponosiła Polska.

Wszystkie podatki i opłaty, pobierane przez służbę dyplomatyczną i konsularną, będą należały do Rządu Polskiego.

Art. 6. Rząd Polski nie zawrze żadnego traktatu lub umowy międzynarodowej, obchodzącej Wolne Miasto Gdańsk, bez zasięgnięcia uprzednio opinii Wolnego Miasta. Wynik tej konsultacji będzie podany do wiadomości Wysokiego Komisarza Ligi Narodów.

Wysokiemu Komisarzowi przysługiwać będzie we wszelkich wypadkach prawo weta przeciwko wszelkim traktatom lub umowom międzynarodowym w tym zakresie, w jakim będą one miały zastosowanie do Wolnego Miasta Gdańska, jeżeli Rada Ligi Narodów uzna je za sprzeczne z postanowieniami niniejszego Traktatu lub Statutu Wolnego Miasta.

Art. 7. Wolne Miasto nie będzie mogło zaciągać pożyczek zagranicznych bez uprzedniego zasięgnięcia opinii Rządu Polskiego, który obowiązany jest zakomunikować swoją odpowiedź w przeciągu dni 15. W razie jakiegoś zarzutu ze strony Rządu Polskiego, sprawa może być przedstawiona przez Wolne Miasto do oceny Wysokiego Komisarza, który wyda decyzję stosownie do warunków przewidzianych w art. 39 niniejszego Traktatu.

Wysoki Komisarz będzie miał obowiązek upewnić się, czy warunki pożyczki nie są sprzeczne z postanowieniami niniejszego Traktatu lub Statutem Wolnego Miasta.

Art. 8. Prawo wywieszania flagi handlowej Gdańska będzie przysługiwało jedynie statkom, które są własnością wyłącznie obywateli Wolnego Miasta, zaliczając do nich spółki i stowarzyszenia, zarejestrowane w Wolnym Mieście, w których interesy obywateli Wolnego Miasta przeważają.

Wolne Miasto zanotyfikuje Rządowi Polskiemu każdą rejestrację statków pod flagą Gdańską z wyszczególnieniem praw własności i innych praw rzeczowych, ciążących na owych statkach.

Rządowi Polskiemu przysługiwać będzie prawo ustanowienia w Gdańsku przy urzędzie Przedstawiciela Polskiego, przewidzianego w art. 1, polskiej służby administracyjnej, potrzebnej do rejestrowania i sprawdzania sprawności morskiej statków polskich oraz do werbowania załogi. W sprawach z zakresu niniejszego artykułu, co do których Wolne Miasto i Polska nie osiągną zgody, będzie mogło być wniesione odwołanie do Wysokiego Komisarza Ligi Narodów na warunkach przewidzianych w art. 39.

Art. 9. Wolne Miasto Gdańsk i Polska zobowiązują się w miarę możliwości i z uwzględnieniem swych odrębnych interesów gospodarczych uzgodnić ustawodawstwo dotyczące prawa o banderze.

Art. 10. Wolne Miasto zobowiązuje się traktować w porcie gdańskim okręty pod flagą polską tak samo, jak statki pod flagą Wolnego Miasta.

Art. 11. Stosunki bezpośrednie między miejscowymi władzami administracyjnymi i sądowymi Wolnego Miasta Gdańska a pogranicznymi terytoriami Prus Wschodnich będą dozwolone na tych samych warunkach, co stosunki bezpośrednie między władzami polskimi i władzami niemieckimi, tak jak to ureguluje Konwencja, która zostanie zawarta między Polską a Niemcami.

Art. 12. Z zastrzeżeniem praw przysługujących Polsce, o których mowa w art. 2, kontrolę cudzoziemców na terytorium Wolnego Miasta Gdańska będą wykonywały władze Wolnego Miasta.

Rozdział II

Art. 13. Wolne Miasto Gdańsk jest objęte polską granicą celną; Polska i Wolne Miasto stanowią jeden obszar celny poddany prawodawstwu i taryfie celnej polskiej.

Art. 14. Terytorium Wolnego Miasta Gdańska stanowić będzie pod względem celnym jednostkę administracyjną, powierzoną urzędnikom Wolnego Miasta i działającą pod jeneralną kontrolą Centralnego Zarządu Celnego Polski; Rząd Polski będzie brał udział w nadzorze służby celnej przez polskich inspektorów, przydzielonych do personelu gdańskiego. Inspektorzy ci, opłacani bezpośrednio przez Rząd Polski, będą komunikowali swoje spostrzeżenia Centralnemu Zarządowi Celnemu Polski.

Formularze celne, których część drukowana winna być sporządzona po niemiecku i po polsku, będą mogły być wypełniane bez różnicy w języku niemieckim lub polskim.

W celu zapewnienia sprawności służby celnej Wolne Miasto winno posiadać dostateczną liczbę urzędników znających język polski.

Art. 15. Gdański Zarząd Celny będzie zobowiązany do zdawania rachunku Zarządowi Cei Polskich z wpływów celnych i będzie odpowiedzialny za ich pobór również jak i za wykonanie ustaw celnych.

Wydatki administracyjne, ponoszone wskutek tego przez Wolne Miasto, będą potrącane z sumy ogólnej wpływów celnych, pobranych na terytorium Wolnego Miasta.

Opłaty celne będą, stosownie do woli osób, które je będą ponosić, uiszczane bądź w walucie gdańskiej, bądź w walucie polskiej.

Rachunki będą zamykane w końcu każdego kwartału i Polska wypłacać będzie Wolnemu Miastu cały odsetek czystego zysku, określony w myśl przepisów art. 17.

Art. 16. Postanowienia niniejszego rozdziału wejdą w życie w przeciągu trzech miesięcy, które nastąpią po wejściu w życie niniejszego Traktatu: do tego czasu będzie stosowany Układ Prowizoryczny z 22 kwietnia 1920 r.

Art. 17. W przeciągu miesiąca od wejścia w życie niniejszego traktatu odbędą się rokowania między Polską a Wolnym Miastem w tym celu, aby:

a) Rozważyć zarządzenia, które należy poczynić w celu rozciągnięcia na Wolne Miasto prawodawstwa i taryfy celnej polskiej oraz w celu przystosowania w granicach możliwości prawodawstwa gdańskiego z zakresu monopoli i w ogóle wszystkich opłat i podatków pośrednich do prawodawstwa polskiego Wolne Miasto zobowiązuje się przyjąć i zapewnić wykonanie rzeczonych zarządzeń,

b) Ustalić zasady dotyczące wysokości kursu zamiany przy pobieraniu w porcie gdańskim opłat celnych w monecie gdańskiej podług taryfy równej co do wartości taryfie polskiej, na czas, w którym oba Państwa posiadać będą różne systemy monetarne,

c) Ustalić odsetek czystych zysków, mający być przyznany Gdańskowi w myśl art. 15. Przy określeniu tego odsetka weźmie się pod uwagę stosunek opłat celnych, pobranych za towary przeznaczone odpowiednio dla konsumpcji w Polsce i na terytorium Wolnego Miasta.

Art. 18. Strefa wolna, istniejąca obecnie w porcie Gdańska, będzie nadal utrzymana. Strefa ta będzie oddana pod kontrolę i zarząd Rady, przewidzianej w art. 19, która będzie władna stanowić o zmianie lub rozszerzeniu granic wspomnianej wolnej strefy lub o zmianie jej ustroju wewnętrznego, z zastrzeżeniem dla Rządu Wolnego Miasta i dla Rządu Polskiego prawa sformułowania w przeciągu 15 dni sprzeciwu, o ile taki zostanie wniesiony. W razie niezgody sprzeciw ten będzie miał moc zawieszającą i wymienionym Rządom będzie przysługiwało prawo założenia rekursu do Wysokiego Komisarza Ligi Narodów na warunkach przewidzianych w art. 39.

Rozdział III

Art. 19. Pod nazwą „Rady Portu i Dróg Wodnych Gdańska”, zostanie ustanowiona Rada, złożona w równych częściach z polskich i gdańskich Komisarzy, których liczba z każdej strony nie będzie przekraczała pięciu, a którzy będą wybrani

odpowiednio przez Rząd Polski i przez Wolne Miasto spośród przedstawicieli interesów gospodarczych obu krajów.

Prezydent Rady będzie wybrany za wspólnym porozumieniem między Rządem Polskim a Rządem Wolnego Miasta. W braku porozumienia w przeciągu miesiąca po wejściu w życie niniejszego Traktatu, Wysoki Komisarz Ligi Narodów w Gdańsku zwróci się do Rady Ligi Narodów z prośbą o zamianowanie Prezydenta narodowości szwajcarskiej. W razie zaważenia urzędu Prezydenta, należy zastosować taki sam sposób postępowania w ciągu miesiąca po zaprzestaniu urzędowania poprzedniego Prezydenta.

Prezydent będzie mianowany na lat trzy. Mandat ten będzie mógł być odnowiony.

Prezydent kierować będzie obradami, starając się doprowadzić do zgody pomiędzy stronami; weźmie on udział w głosowaniu dopiero po wyczerpaniu wszystkich środków dla osiągnięcia zgody; głos jego będzie rozstrzygał w razie równości głosów. Koszty i wydatki Rady będą pokrywane z dochodów urzędów, zarządzanych przez Radę.

Art. 20. Rada będzie zajmować się w granicach Wolnego Miasta kontrolą, zarządem i eksploatacją portu, dróg wodnych i ogółu tych dróg żelaznych, które obsługują specjalnie port, również jak i wszystkich dóbr i zakładów służących do ich eksploatacji, z wyjątkiem wszakże dóbr i zakładów służących do ogólnej eksploatacji kolei żelaznych.

Do Rady należeć będzie oznaczenie tych dróg żelaznych, które mają być uznane, jako specjalnie obsługujące port, z zastrzeżeniem dla rządu Wolnego Miasta i Rządu Polskiego prawa sformułowania w przeciągu 15 dni sprzeciwu, o ile taki zostanie założony. W razie niezgody, sprzeciw ten będzie miał moc zawieszającą i wspomnianym Rządom będzie przysługiwało prawo odwołania się do Wysokiego Komisarza Ligi Narodów na warunkach przewidzianych w art. 39.

Rada porozumie się z Rządem Polskim, w celu możliwie najściślejszego uzgodnienia administracji części Wisły, znajdującej się pod jej zarządem, z administracją Wisły Polskiej.

Rada zatrzyma na służbie w miarę możliwości urzędników, pracowników i robotników, obecnie znajdujących się w służbie portu lub dróg wodnych i żelaznych, poddanych jej kompetencji. Przy wprowadzeniu nowych pracowników i robotników do administracji, uzależnionej od Rady, nie mogą zachodzić żadne różnicowania na niekorzyść obywateli polskich.

Art. 21. Drogi żelazne, które nie są wymienione w art. 20, będą z wyjątkiem tramwajów i innych dróg żelaznych służących głównie potrzebom Wolnego Miasta, kontrolowane i zarządzane przez Polskę, która otrzymywać będzie zyski i ponosić koszty.

Art. 22. Umowy późniejsze między Polską a Wolnym Miastem, które winny być zawarte w ciągu czterech miesięcy od wejścia w życie niniejszego Traktatu, uregulują wszystkie sprawy, związane z wykonaniem art. 21, a mianowicie kwestie dotyczące się utrzymania urzędników, pracowników i robotników, będących obecnie w służbie kolei żelaznych, na zasadzie uszanowania praw nabytych, jak również kwestie, dotyczące gwarancji, które należy dać dla obopólnego zabezpie-

czenia używalności języka i monety gdańskiej i polskiej oraz interesów ludności miejscowej we wszystkim, co się tyczy administracji, eksploatacji i urzędów, o których mowa w art. 21.

W razie braku zgody, decyzja będzie powzięta przez Wysokiego Komisarza Ligi Narodów zgodnie z art. 39.

Art. 23. Rada pobierać będzie wszystkie opłaty, taksy i dochody, pochodzące z administracji portu, dróg wodnych i dróg żelaznych, o których mowa w art. 20, i ponosić będzie wszystkie koszty utrzymania, zarządu, eksploatacji, ulepszeń i rozwoju. Zyski i straty będą dzielone między Polskę a Wolne Miasto Gdańsk według stosunku, jaki będzie ustalony przez konwencję finansową, która zostanie przez nie zawarta.

W rozrachunku będą uwzględnione dochody i wydatki, które Wolne Miasto Gdańsk poniosło od dn. 10 stycznia 1920 r. na utrzymanie instytucji, o których mowa w art. 20 i 21, do chwili wejścia w życie art. 20, 21 i od 23 do 26.

Art. 24. Rada przedsięwzięcie w porozumieniu z Rządem Polskim wszystkie środki potrzebne do zabezpieczenia wolnego ruchu emigrantów i imigrantów z Polski do Polski.

Żadne Towarzystwo żeglugi ani żadna inna organizacja, stowarzyszenie lub osoba prywatna nie będzie mogła zająć się przedsiębiorstwem emigracyjnym lub imigracyjnym z Polski lub do Polski bez pozwolenia Rządu Polskiego.

Art. 25. Wolne Miasto Gdańsk i Rząd Polski zobowiązują się przelać na Radę własność wszystkich dóbr, które należąc do dawnego Cesarstwa Niemieckiego, lub do jakiegokolwiek państwa niemieckiego, zostały oznaczone przez Główne Mocarstwa Sprzymierzone i Stowarzyszone, jako stanowiące część portu i związane z zarządem lub eksploatacją tegoż, jak i dróg wodnych i żelaznych, o których mowa w art. 20.

Własność wszystkich dóbr, które należały do dawnego Cesarstwa Niemieckiego lub jakiegokolwiek Państwa Niemieckiego i są związane z zarządem i eksploatacją dróg żelaznych, o których mowa w art. 21, będzie przelana na Polskę.

Rada będzie miała prawo wydzierżawiać lub nabywać wszelkie inne dobra ruchome lub nieruchome, położone na terytorium Wolnego Miasta, o ile Rada uzna je za potrzebne do kierownictwa administracji lub eksploatacji portu, dróg wodnych i dróg żelaznych, które ma sobie powierzone, lub do ich rozwinięcia lub ulepszenia. Wolne Miasto Gdańsk zobowiązuje się podjąć wszelkie środki potrzebne do wykonania decyzji Rady, zwłaszcza do przeprowadzenia wywłaszczeń potrzebnych do wymienionych celów.

Wolne Miasto zobowiązuje się nie odmawiać wywłaszczenia dla Polski na sprawiedliwych warunkach terenów i innych posiadłości, potrzebnych do eksploatacji urzędów, o których mowa w art. 21.

W razie, gdyby niniejszy artykuł dał powód do jakiegokolwiek sporu między Rządem Wolnego Miasta a Rządem Polskim, spór będzie poddany decyzji Wysokiego Komisarza na warunkach przewidzianych w art. 39.

Art. 26. Rada będzie miała obowiązek zabezpieczyć Polsce swobodną używalność portu i środków komunikacyjnych, o których mowa w art. 20, bez żadnego ograniczenia i w mierze potrzebnej do zabezpieczenia ruchu wwozowego i wywo-

zowego do Polski lub z Polski; Rada będzie miała obowiązek powziąć wszelkie środki potrzebne, aby zabezpieczyć rozwój i ulepszenie portu i dróg komunikacyjnych w celu zadośćuczynienia wszystkim potrzebom tego ruchu.

W razie gdyby zarządzenia powyższe nie były stosowane, Wolnemu Miastu Gdańskowi i Polsce przysługiwać będzie prawo założenia rekursu przewidzianego w art. 39.

Art. 27. Postanowienia art. 20, 21 i 23 do 26 wejdą w życie w trzy miesiące po wyznaczeniu prezydenta Rady.

Art. 28. W każdym czasie i we wszystkich okolicznościach Polska będzie miała prawo importować i eksportować przez Gdańsk towary wszelkiego rodzaju, nie zakazane przez ustawy polskie.

Rozdział IV

Art. 29. Polsce przysługiwać będzie prawo założenia w porcie Gdańskim służby pocztowej, telegraficznej i telefonicznej połączonej bezpośrednio z Polską. W zakres działania tej służby wchodzić będą komunikacje pocztowe i telegraficzne przez port Gdański między Polską a krajami zagranicznymi, również jak i komunikacja między Polską a portem Gdańskim.

Art. 30. Wolne Miasto Gdańsk zobowiązuje się wydzierżawić lub sprzedać Polsce na warunkach sprawiedliwych tereny i gmachy potrzebne do założenia i działania urzędów, przewidzianych w art. 29 zarówno jak i 21.

Wolne Miasto Gdańsk zobowiązuje się udzielić Rządowi Polskiemu wszelkich żądanych ułatwień do założenia linii telegraficznych i telefonicznych, potrzebnych do wykonania wspomnianego artykułu.

Art. 31. Wszelkie inne komunikacje pocztowe, telegraficzne i telefoniczne na terytorium Wolnego Miasta, zarówno jak komunikacja między Wolnym Miastem a krajami obcymi, będą podlegały Wolnemu Miastu.

Art. 32. Polska i Wolne Miasto zobowiązują się zawrzeć w przeciągu 6 miesięcy, licząc od daty wejścia w życie niniejszego Traktatu, specjalną konwencję w celu ustalenia jednolitych taryf pocztowych, telegraficznych i telefonicznych we wzajemnej komunikacji. Konwencja ta ustali równocześnie szczegóły zastosowania niniejszego rozdziału.

Rozdział V

Art. 33. Wolne Miasto Gdańsk zobowiązuje się zastosować do mniejszości rasowych, religijnych i językowych przepisy podobne do tych, które są stosowane przez Polskę na terytorium Polskim, w wykonaniu rozdz. I Traktatu, zawartego w Wersalu 28 czerwca 1919 r. między Polską a Mocarstwami Sprzymierzonymi i Stowarzyszonymi, a szczególnie czuwać, aby w prawodawstwie i w prowadzeniu administracji żadna stronniczość nie objawiała się na szkodę obywateli polskich i innych osób pochodzenia lub języka polskiego, stosownie do art. 104 § 5 Traktatu Pokoju Wersalskiego z Niemcami.

Przepisy art. 14 do 19 Traktatu w Wersalu pomiędzy Głównymi Mocarstwami Sprzymierzonymi i Stowarzyszonymi a Polską 28 czerwca 1919 r., zarówno jak i przepisy art. 89 Traktatu Wersalskiego z Niemcami stosować się będą również do Wolnego Miasta Gdańska.

Art. 34. Warunki naturalizacji w Wolnym Mieście Gdańsku, zarówno jak warunki, na jakich towarzystwa zagraniczne będą się mogły ukonstytuować jako Towarzystwa Gdańskie, zostaną określone w porozumieniu między Wolnym Miastem a Polską.

Art. 35. Układ specjalny zostanie zawarty w najszybszym terminie między Polską a Wolnym Miastem w celu uregulowania obustronnego wykonywania w Polsce i na terytorium Wolnego Miasta wyroków, wydanych przez Trybunały Polskie, względnie Gdańskie, ścigania przestępców, którzy zbiegli na terytorium Polski lub Wolnego Miasta Gdańskiego, zarówno jak ich wydawania i wszelkich innych spraw natury sądowej.

Art. 36. Polska i Wolne Miasto Gdańsk zobowiązują się wzajemnie rozpocząć rokowania, skoro tylko okoliczności na to pozwolą, na żądanie jednej lub drugiej strony, w celu unifikacji swych systemów monetarnych. Termin roczny będzie przewidziany zanim unifikacja już zdecydowana wejdzie w życie.

Art. 37. Rząd Polski zobowiązuje się rozpocząć rokowania z Wolnym Miastem w celu ułatwienia mu wszelkimi środkami zaopatrywanie go w artykuły żywnościowe, paliwo i surowce.

Art. 38. Układy późniejsze zostaną zawarte między Polską a Wolnym Miastem co do wszystkich spraw, którymi niniejszy Traktat się nie zajmuje.

Art. 39. Każdy spór, który by powstał między Polską a Wolnym Miastem w przedmiocie niniejszego Traktatu lub wszelkich innych późniejszych umów, układów i konwencji, albo wszystkich spraw, dotyczących stosunków pomiędzy Polską a Wolnym Miastem, będzie oddany przez jedną lub drugą stronę do decyzji Wysokiego Komisarza, który jeżeli to uzna za potrzebne, odeśle sprawę do Rady Ligi Narodów.

Obu stronom przysługuje prawo odwołania się do Rady Ligi Narodów.

Art. 40. Żadna zmiana nie może być uczyniona w niniejszej konwencji bez wzajemnego porozumienia się między Polską a Wolnym Miastem Gdańskim.

Niniejsza konwencja, której oba teksty, francuski i angielski będą obowiązujące, wchodzi w życie z chwilą ukonstytuowania się Wolnego Miasta Gdańskiego.

Na dowód czego wyżej wymienieni pełnomocnicy podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Paryżu dnia dziewiątego listopada tysiąc dziewięćset dwudziestego roku w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwum Rządu Rzeczypospolitej Francuskiej i którego odpisy uwierzytelnione będą wręczone Polsce i Wolnemu Miastu Gdańskowi.[...]

Protokół

Wolne Miasto Gdańsk będzie korzystać przy opracowaniu stypulacji przewidzianych w art. 108 Traktatu Wersalskiego z potrzebnych ułatwień celem przedstawienia swych poglądów kontraktującym Mocarstwom.

Sporządzono w Paryżu dnia dziewiątego listopada tysiąc dziewięćset dwudziestego roku w jednym egzemplarzu, którego oba teksty, francuski i angielski, są au-

tentyczne i który zostanie dołączony do Konwencji podpisanej tegoż dnia przez niżej podpisanych pełnomocników.

Dz.U. RP 1922, nr 13, poz. 117.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 604-611.

Nr 37

19 II 1921, Paryż - Umowa polityczna między Polską a Francją

Rząd Polski i Rząd Francuski, troszcząc się w równej mierze o utrzymanie stanu pokoju w Europie, bezpieczeństwa i obrony ich terytorium oraz ich interesów wzajemnych, politycznych i gospodarczych, przez zachowanie traktatów, które zostały wspólnie podpisane lub które będą później wzajemnie uznane, zgodzili się na następujące postanowienia:

1. W celu uzgodnienia swych wysiłków pokojowych, oba rządy zobowiązują się działać w porozumieniu we wszystkich sprawach polityki zagranicznej, dotyczących obu Państw i mających związek z uporządkowaniem stosunków międzynarodowych w duchu Traktatów i zgodnie z Paktem Ligi Narodów.

2. Ponieważ odrodzenie gospodarcze jest warunkiem zasadniczym przywrócenia porządku międzynarodowego i pokoju w Europie, oba Rządy porozumieją się w tym względzie celem podjęcia akcji solidarnej i wspierania się wzajemnie.

Poczynią one starania, aby rozwinąć swe stosunki gospodarcze i w tym celu zawrą umowy specjalne i konwencję handlową.

3. Gdyby jednak, wbrew przewidywaniom i szczerym zamiarom pokojowym obu układających się Państw, oba lub jedno z nich zostało zaatakowane bez wyzwania ze swej strony, oba rządy porozumieją się, celem obrony swych terytoriów i ochrony swych słusznych interesów, w ramach zakreślonych we wstępie.

4. Oba Rządy zobowiązują się zasięgnąć wzajemnie zdania przed zawarciem nowych układów, dotyczących ich polityki w Europie Środkowej i Wschodniej.

5. Umowa niniejsza wejdzie w życie dopiero po podpisaniu umów handlowych, będących obecnie przedmiotem rokowań.

Dz.U. RP 1922, nr 63, poz. 563.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 616-617.

Nr 38

19 II 1921, Paryż - Tajna konwencja wojskowa między Polską a Francją

Ścisłe tajne

Paryż, dnia 19 II 1921

W ramach realizacji układu z dnia...II 1921 r. niżej podpisani przedstawiciele wojskowi, upoważnieni przez swoje rządy, postanawiają co następuje:

Artykuł I

W wypadku, gdyby sytuacja w Niemczech stała się groźna w takim stopniu, że wystąpiłoby niebezpieczeństwo wojny przeciwko jednemu z zainteresowanych krajów, a zwłaszcza w razie mobilizacji niemieckiej, jak również w wypadku, gdyby wykonanie Traktatu Wersalskiego wymagało wspólnego działania z ich strony, oba rządy zobowiązują się zwiększyć swe przygotowania tak, aby móc udzielić sobie szybkiej skutecznej pomocy i działać wspólnie. Na wypadek agresji niemieckiej przeciwko jednemu z obu krajów, oba kraje są również zobowiązane przystąpić do akcji w myśl obopólnego porozumienia.

Za agresję niemiecką uważana będzie wszelka agresja wychodząca z terytorium podlegającego rządowi niemieckiemu, a więc terytorium pozostającego w granicach ustalonych przez Traktat Wersalski.

Artykuł II

W razie gdyby Polsce groziła wojna ze strony Republiki Sowieckiej lub w razie napadu tej ostatniej, Francja zobowiązuje się do działania zarówno na lądzie, jak i na morzu, aby przyczynić się do zapewnienia Polsce bezpieczeństwa wobec Niemiec, tak jak kraj ten jest określony powyżej, jak również do udzielenia jej pomocy w obronie przeciwko armii Sowieckiej.

Artykuł III

W jednym i w drugim przypadku przewidzianym w wyżej wymienionych artykułach I i II, bezpośrednia pomoc, jakiej Francja zobowiązuje się udzielić Polsce, będzie polegać na przesłaniu materiałów wojennych i kolejowych, na wysłaniu personelu technicznego, ale nie na wysłaniu wojsk francuskich, które walczyłyby jako posiłki armii polskiej.

Francja zobowiązuje się również, w miarę jej możliwości, do zapewnienia bezpieczeństwa linii komunikacyjnych między nią a Polską, w tym również linii morskich.

Artykuł IV

Kierując się wspólnym zainteresowaniem Polski i Francji w ukonstytuowaniu w najkrótszym czasie możliwie silnej krajowej armii polskiej:

A. Polska zobowiązuje się wprowadzić obowiązek dwuletniej służby wojskowej i utrzymywać w okresie pokoju: 9 brygad kawalerii, minimum 30 dywizji piechoty (z bronią i odpowiadającą jej służbą stanowiącą organiczną część tych dywizji), a w drugiej kolejności, w zależności od posiadanych zapasów w materiale i w ludziach, odpowiednie proporcje ilościowe formacji rezerw ogólnych wszelkiej broni (artylerii polowej i ciężkiej, czołgów, wojsk saperskich, lotnictwa itp.).

B. Francja zobowiązuje się uczestniczyć w latach 1921 i 1922 poprzez udzielenie specjalnych kredytów wojskowych (których wysokość jest ustalona w załączniku do niniejszej konwencji) w realizowaniu programu reorganizacji armii polskiej w częściach tego programu, które zmierzają do: a) Ujednoczenia uzbrojenia piechoty według modeli zbrojeń stosowanych we Francji; b) Ujednoczenia uzbrojenia artylerii według modeli zbrojeń stosowanych we Francji; c) Utworzenia zapasów

mobilizacyjnych w zakresie amunicji dla piechoty i artylerii oraz granatów na 6 miesięczny okres wojny; d) Utrzymania i rozwoju pułku czołgów; e) Utrzymania i rozwoju lotnictwa i sprzętu transmisyjnego; f) Podjęcia środków zabezpieczenia przed gazami trującymi.

Wszystko to zostanie obliczone w oparciu o dane zawarte w p. A niniejszego artykułu, z tym że dywizje piechoty będą się składały z 3 pułków i 3 batalionów (każdy batalion posiada kompanię karabinów maszynowych) i że artyleria dywizji będzie się składać z 3 grup po 3 baterie i z 4 dział artylerii polowej oraz z 1 grupy - 3 baterie po 4 działa artylerii ciężkiej.

Artykuł V

Celem zapewnienia armii polskiej sprzętu niezbędnego do jej mobilizacji i do jej zaopatrzenia podczas wojny, Polska zobowiązuje się do rozwinięcia, przy pomocy Francji, swego przemysłu zbrojeniowego, zgodnie ze specjalnym planem.

Artykuł VI

Sztaby Główne obu zawierających układ krajów będą się nieustannie porozumiewać w sprawach przygotowań i potrzebnych środków dla wykonania postanowień niniejszej konwencji oraz do utrzymania linii komunikacyjnych między obu krajami.

Artykuł VII

Postanowienia układu z ..., odnośnie Francuskiej Misji Wojskowej w Polsce będą mogły, po upływie każdego roku, podlegać rewizji pod warunkiem uprzedniego porozumienia między obu państwami.

Celem zapewnienia pełnej harmonii i niezbędnej, ścisłej współpracy między oficerami francuskimi, polskie dowództwo i władze wojskowe, przy których ci oficerowie będą akredytowani, będą ich informować o wszystkich sprawach bieżących i zapraszać na wszystkie konferencje, posiedzenia i narady, aby dać im możliwość wypowiedzania się w odpowiednim czasie.

Ze swej strony Polska: a) powoła we Francji, przy attache wojskowym, Biuro Łączności składające się z oficerów sztabowych lub technicznych; b) przydzieli do szkół i oddziałów wojska francuskiego, celem wysłuchania całego cyklu instrukcji, pewną liczbę oficerów do ustalenia przez oba sztaby główne.

Artykuł VIII

Niniejsza konwencja wejdzie w życie dopiero po podpisaniu układów handlowych, będących obecnie w fazie pertraktacji.

Załącznik do konwencji wojskowej polsko-francuskiej z 1921 r.

Realizując postanowienia art. IV p. B niniejszej konwencji, rząd francuski zobowiązuje się udzielić Polsce zaliczek wojskowych, których wysokość ustalono na 400 mln franków, w tym 80 mln w materiale z nadwyżek demobilu francuskiego.

W zasadzie zaliczki te zostaną zrealizowane w 1921 i 1922 r. do wysokości 200 mln franków, nie włączając w to 80 mln określonych wyżej.

W wyjątkowych i nieprzewidzianych przypadkach wysokość zaliczek będzie mogła w okresie wspomnianych lat być podwyższona.

Zaliczki będą służyć na pokrycie dostaw towarów dla Polski bezpośrednio przez francuskie Ministerstwo Wojny lub za jego pośrednictwem. Dostawy te będą dokonywane w warunkach do ustalenia przez oba Ministerstwa Wojny Francji i Polski.

[F.] Foch

[P.] Doumer

[L.] Barthou

[K.] Sosnkowski

Najnowsze Dzieje Polski, Materiały i studia z okresu 1914-1939, Warszawa 1967, t. XI, s. 214-217.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 617-619.

Nr 39

17 III 1921, Warszawa - Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

W imię Boga Wszchemogącego!

My, Naród Polski, dziękując Opatrzności za wyzwolenie nas z półtorawiekowej niewoli, wspominając z wdzięcznością męstwo i wytrwałość ofiarnej walki pokoleń, które najlepsze wysiłki swoje sprawie niepodległości bez przerwy poświęcały, nawiązując do świetnej tradycji wiekopomnej Konstytucji 3 Maja - dobro całej, zjednoczonej i niepodległej Matki-Ojczyzny mając na oku, a pragnąc Jej byt niepodległy, potęgę i bezpieczeństwo oraz ład społeczny utwierdzić na wieki istnych zasadach prawa i wolności, pragnąc zarazem zapewnić rozwój wszystkich Jej sił moralnych i materialnych dla dobra całej odradzającej się ludzkości, wszystkim obywatelom Rzeczypospolitej równość, a pracy poszanowanie, należne prawa i szczególną opiekę Państwa zabezpieczyć - tę oto Ustawę Konstytucyjną na Sejmie Ustawodawczym Rzeczypospolitej Polskiej uchwalamy i stanowimy.

Rozdział I Rzeczypospolita

Art. 1. Państwo Polskie jest Rzeczpospolitą.

Art. 2. Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do Narodu. Organami Narodu w zakresie ustawodawstwa są Sejm i Senat, w zakresie władzy wykonawczej - Prezydent Rzeczypospolitej łącznie z odpowiedzialnymi ministrami, w zakresie wymiaru sprawiedliwości - niezawisłe Sądy.

Rozdział II Władza ustawodawcza

Art. 3. Zakres ustawodawstwa państwowego obejmuje stanowienie wszelkich praw publicznych i prywatnych i sposobu ich wykonania.

Nie ma ustawy bez zgody Sejmu, wyrażonej w sposób regulaminowo ustalony.

Ustawa uchwalona przez Sejm zyskuje moc obowiązującą w czasie przez nią samą określonym.

Rzeczpospolita Polska, opierając swój ustrój na zasadzie szerokiego samorządu terytorialnego, przekazuje przedstawicielstwu tego samorządu właściwy zakres ustawodawstwa, zwłaszcza z dziedziny administracji, kultury i gospodarstw, który zostanie bliżej określony ustawami państwowymi.

Rozporządzenia władzy, z których wynikają prawa lub obowiązki obywateli, mają moc obowiązującą tylko wtedy, gdy zostały wydane z upoważnienia ustawy i z powołaniem się na nią.[...]

Art. 7. Rząd przedstawi corocznie zamknięcie rachunków państwowych do parlamentarnego zatwierdzenia.

Art. 8. Sposób wykonania parlamentarnej kontroli nad długami państwa określi oddzielna ustawa.

Art. 9. Do kontroli całej administracji państwowej pod względem finansowym, badania zamknięcia rachunków państwa, przedstawiania corocznie Sejmowi wniosku o udzielenie lub odmówienie rządowi absolutorium - jest powołana Najwyższa Izba Kontroli oparta na zasadzie kolegiałości i niezależności sędziowskiej członków jej kolegium, usuwalnych tylko uchwałą Sejmu, większością 3/5 głosujących. Organizację Najwyższej Izby Kontroli i sposób jej działania określi szczegółowo osobna ustawa.

Prezes Najwyższej Izby Kontroli zajmuje stanowisko równorzędne ministrowi, nie wchodzi jednak w skład Rady Ministrów, a jest za sprawowanie swego urzędu i za podległych mu urzędników odpowiedzialny bezpośrednio przed Sejmem.

Art. 10. Prawo inicjatywy ustawodawczej przysługuje rządowi i Sejmowi. Wnioski i projekty ustaw, pociągające za sobą wydatki ze skarbu państwa, muszą podawać sposób ich zużycia i pokrycia.

Art. 11. Sejm składa się z posłów, wybranych na lat pięć, licząc od dnia otwarcia Sejmu, w głosowaniu powszechnym, tajnym, bezpośrednim, równym i stosunkowym.

Art. 12. Prawo wybierania ma każdy obywatel polski bez różnicy płci, który w dniu ogłoszenia wyborów ukończył 21 lat, używa w pełni praw cywilnych i zamieszkuje w okręgu wyborczym przynajmniej od przede dnia ogłoszenia wyborów w „Dzienniku Ustaw”. Prawo głosowania może być wykonywane tylko osobiście. Wojskowi w służbie czynnej nie mają prawa głosowania.

Art. 13. Prawo wybieralności ma każdy obywatel mający prawo wybierania do Sejmu, nie wyjmując wojskowych w służbie czynnej, niezależnie od miejsca zamieszkania, o ile ukończył 25 lat.[...]

Art. 21. Posłowie nie mogą być pociągani do odpowiedzialności za swoją działalność w Sejmie lub poza Sejmem, wchodzącą w zakres wykonania mandatu poselskiego, ani w czasie trwania mandatu, ani po jego wygaśnięciu. Za przemówienia i odezwania się, tudzież manifestacje w Sejmie posłowie odpowiadają tylko przed Sejmem. Za naruszenie prawa osoby trzeciej mogą być pociągnięci do odpowiedzialności sądowej, o ile władza sądowa uzyska na to zezwolenie Sejmu.

Postępowanie karno-sądowe, karno-administracyjne lub dyscyplinarne, wdrożone przeciw posłowi przed uzyskaniem mandatu poselskiego, ulegnie na żądanie Sejmu zawieszeniu aż do wygaśnięcia mandatu.

Bieg przedawnienia przeciw posłowi w postępowaniu karnym ulega przerwie na czas trwania mandatu poselskiego.

Przez cały czas trwania mandatu posłowie nie mogą być pociągani do odpowiedzialności karno-sądowej, karno-administracyjnej i dyscyplinarnej, ani pozbawieni wolności bez zezwolenia Sejmu. W wypadku schwytania posła na gorącym uczynku zbrodni pospolitej, jeżeli jego przetrzymanie jest niezbędne dla zabezpieczenia wymiaru sprawiedliwości, względnie dla unieszkodliwienia skutków przestępstwa, władza sądowa ma obowiązek bezzwłocznego zawiadomienia o tym Marszałka Sejmu dla uzyskania zezwolenia Sejmu na areszt i dalsze postępowanie karne. Na żądanie Marszałka przytrzymany musi być niezwłocznie uwolniony.[...]

Art. 25. Prezydent Rzeczypospolitej zwołuje, otwiera, odracza i zamyka Sejm i Senat.

Sejm winien być zwołany na pierwsze posiedzenie w trzeci wtorek po dniu wyborów i corocznie najpóźniej w październiku na sesję zwyczajną celem uchwalenia budżetu, stanu liczebnego i poboru wojska, oraz innych spraw bieżących.

Prezydent Rzeczypospolitej może zwołać Sejm w każdym czasie na sesję nadzwyczajną wedle własnego uznania, a winien to uczynić na żądanie 1/3 ogółu posłów w ciągu dwóch tygodni.

Inne wypadki zebrania się Sejmu na sesję nadzwyczajną określa Konstytucja.

Odroczenie wymaga zgody Sejmu, jeżeli ma być w ciągu tej samej sesji zwyczajnej powtórzone, lub jeżeli przerwa ma trwać dłużej niż 30 dni.

Sejm zwołany w październiku na sesję zwyczajną nie może być zamknięty przed uchwaleniem budżetu.

Art. 26. Sejm może się rozwiązać mocą własnej uchwały, powziętej większością 2/3 głosów, przy obecności połowy ustawowej liczby posłów. Prezydent Rzeczypospolitej może rozwiązać Sejm za zgodą 3/5 ustawowej liczby członków Senatu.

Równocześnie w obu wypadkach z samego prawa rozwiązuje się Senat. Wybory odbędą się w ciągu 90 dni, od dnia rozwiązania; termin ich będzie oznaczony bądź w uchwale Sejmu, bądź w orędziu Prezydenta o rozwiązaniu Sejmu.

Art. 27. Posłowie wykonują swe prawa i obowiązki poselskie osobiście.

Art. 28. Sejm wybiera ze swego grona Marszałka i jego zastępców, sekretarzy i komisje.

Mandaty Marszałka i jego zastępców trwają po rozwiązaniu Sejmu aż do ukonstytuowania się nowego Sejmu.[...]

Art. 32. Do prawomocności uchwał potrzebna jest zwykła większość głosów przy obecności przynajmniej 1/3 ogółu ustawowej liczby posłów, o ile inne przepisy Konstytucji nie zawierają odmiennych postanowień.

Art. 33. Posłowie mają prawo zwracać się z interpelacjami do rządu bądź do poszczególnych ministrów w sposób regulaminem przepisany. Minister ma obowiązek udzielić odpowiedzi ustnie lub pisemnie w terminie nie dłuższym, niż 6 tygo-

dni, albo w umotywowanym oświadczeniu usprawiedliwić brak rzeczowej odpowiedzi. Na żądanie interpelantów odpowiedź musi być Sejmowi zakomunikowana. Sejm może odpowiedź rządu uczynić przedmiotem dyskusji i uchwały.

Art. 34. Sejm może wyłaniać i naznaczać dla zbadania poszczególnych spraw nadzwyczajne komisje z prawem przesłuchiwania stron interesowanych oraz wzywania świadków i rzeczoznawców. Zakres działania i uprawnień tych komisji uchwała Sejm.

Art. 35. Każdy projekt ustawy przez Sejm uchwalony będzie przekazany Senatowi do rozpatrzenia. Jeżeli Senat nie podniesie w ciągu 30 dni od dnia doręczenia mu uchwalonego projektu ustawy żadnych przeciwko niemu zarzutów - Prezydent Rzeczypospolitej może zarządzić ogłoszenie ustawy przed upływem 30 dni.

Jeżeli Senat postanowi projekt uchwalony przez Sejm zmienić lub odrzucić, powinien zapowiedzieć to Sejmowi w ciągu powyższych 30 dni, a najdalej w ciągu następujących dni 30 zwrócić Sejmowi z proponowanymi zmianami.

Jeżeli Sejm zmiany przez Senat proponowane uchwali zwykłą większością głosów albo odrzuci większością 11/20 głosujących - Prezydent Rzeczypospolitej zarządzi ogłoszenie ustawy w brzmieniu ustalonym ponowną uchwałą Sejmu.

Art. 36. Senat składa się z członków wybranych przez poszczególne województwa w głosowaniu powszechnym, tajnym, bezpośrednim, równym i stosunkowym. Każde województwo stanowi jeden okręg wyborczy, przy czym w stosunku do liczby mandatów sejmowych na ilość mieszkańców liczba mandatów do Senatu wynosi 1/4 część. Prawo wybierania do Senatu ma każdy wyborca do Sejmu, który w dniu ogłoszenia wyborów ukończył lat 30 i w dniu tym zamieszkuje w okręgu wyborczym przynajmniej od roku; nie tracą jednak prawa wyborczego świeżo osiedli koloniści, którzy opuścili poprzednie miejsce zamieszkania, korzystając z reformy rolnej; również nie tracą tego prawa robotnicy, którzy zmienili miejsce pobytu wskutek zmiany miejsca pracy, oraz każdy obywatel posiadający prawo wybierania do Senatu, nie wyłączając wojskowych w służbie czynnej, o ile z dniem wyborów ukończył lat 40.

Kadencja Senatu rozpoczyna się i kończy z kadencją sejmową.

Nikt nie może być jednocześnie członkiem Sejmu i Senatu.[...]

Art. 38. Żadna ustawa nie może stać w sprzeczności z niniejszą Konstytucją, ani naruszać jej postanowień.

Rozdział III Władza wykonawcza

Art. 39. Prezydenta Rzeczypospolitej wybierają na lat siedem bezwzględną większością głosów Sejm i Senat, połączone w Zgromadzenie Narodowe. Zgromadzenie zwołuje Prezydent Rzeczypospolitej w ostatnim kwartale siedmioletnia swego urzędowania.

Jeżeli zwołanie nie nastąpi na 30 dni przed upływem siedmioletnia, Sejm i Senat łączą się z samego prawa w Zgromadzenie Narodowe na zaproszenie Marszałka Sejmu i pod jego przewodnictwem.

Art. 40. Jeżeli Prezydent Rzeczypospolitej nie może sprawować urzędu, oraz w razie opróżnienia urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej wskutek śmierci, zrzeczenia się lub innej przyczyny - zastępuje go Marszałek Sejmu.

Art. 41. W razie opróżnienia urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej Sejm i Senat łączą się natychmiast na zaproszenie Marszałka Sejmu i pod jego przewodnictwem z samego prawa w Zgromadzenie Narodowe celem wyboru Prezydenta.

Gdyby Sejm był rozwiązany w chwili, gdy urząd Prezydenta Rzeczypospolitej jest opróżniony, Marszałek Sejmu zarządzi niezwłoczne nowe wybory do Sejmu i Senatu.[...]

Art. 43. Prezydent Rzeczypospolitej sprawuje władzę wykonawczą przez odpowiedzialnych przed Sejmem ministrów i podległych im urzędników.

Art. 44. Prezydent Rzeczypospolitej podpisuje ustawy wraz z odpowiednimi ministrami i zarządza ogłoszenie ich w „Dzienniku Ustaw” Rzeczypospolitej.

Prezydent Rzeczypospolitej, celem wykonania ustaw i z powołaniem się na upoważnienie ustawowe, ma prawo wydawać rozporządzenia wykonawcze, zarządzenia, rozkazy i zakazy i przeprowadzenie ich użyciem przymusu zapewnić.

Takież prawo w swoim zakresie działania mają ministrowie i władze im podległe.

Każdy akt rządowy Prezydenta Rzeczypospolitej wymaga dla swej ważności podpisu Prezesa Rady Ministrów i właściwego ministra, którzy przez podpisanie aktu biorą zań odpowiedzialność.

Art. 45. Prezydent Rzeczypospolitej mianuje i odwołuje Prezesa Rady Ministrów, na jego wniosek mianuje i odwołuje ministrów, a na wniosek Rady Ministrów obsadza urzędy cywilne i wojskowe, zastrzeżone w ustawach. Każdy urzędnik Rzeczypospolitej musi podlegać ministrowi, który za jego działania odpowiada przed Sejmem.

Nominacje urzędników kancelarii cywilnej Prezydenta Rzeczypospolitej kontrasygnuje Prezes Rady Ministrów i jest za ich działania odpowiedzialny przed Sejmem.

Art. 46. Prezydent Rzeczypospolitej jest zarazem najwyższym zwierzchnikiem sił zbrojnych państwa, nie może jednak sprawować naczelnego dowództwa w czasie wojny.

Naczelnego Wodza Sił Zbrojnych państwa na wypadek wojny mianuje Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów, przedstawiony przez Ministra Spraw Wojskowych, który za akty związane z dowództwem w czasie wojny, jak i za wszelkie sprawy kierownictwa wojskowego - odpowiada przed Sejmem.[...]

Art. 48. Prezydent Rzeczypospolitej reprezentuje państwo na zewnątrz, przyjmuje przedstawicieli dyplomatycznych państw obcych i wysyła przedstawicieli dyplomatycznych Państwa Polskiego do państw obcych.

Art. 49. Prezydent Rzeczypospolitej zawiera umowy z innymi państwami i podaje je do wiadomości Sejmu.

Umowy handlowe i celne oraz umowy, które stale obciążają państwo pod względem finansowym, albo zawierają przepisy prawne, obowiązujące obywateli,

albo też wprowadzają zmianę granic państwa, a także przymierza - wymagają zgody Sejmu.

Art. 50. Prezydent Rzeczypospolitej może wypowiedzieć wojnę i zawrzeć pokój tylko za uprzednią zgodą Sejmu.

Art. 51. Za czynności urzędowe Prezydent Rzeczypospolitej nie jest odpowiedzialny ani parlamentarnie, ani cywilnie.

Za zdradę kraju, pogwałcenie Konstytucji lub przestępstwa karne - Prezydent Rzeczypospolitej może być pociągnięty do odpowiedzialności tylko przez Sejm uchwałą powziętą większością 2/5 głosów, przy obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów. Sprawę rozpatruje i wyrok wydaje Trybunał Stanu według postanowień osobnej ustawy. Z chwilą postawienia w stan oskarżenia przed Trybunałem Stanu - Prezydent Rzeczypospolitej jest zawieszony w urzędowaniu.[...]

Art. 55. Ministrowie tworzą Radę Ministrów pod przewodnictwem Prezesa Rady Ministrów.

Art. 56. Rada Ministrów ponosi solidarną odpowiedzialność konstytucyjną i parlamentarną za ogólny kierunek działalności rządu.

Poza tym ponoszą ją ministrowie oddzielnie, każdy w swoim zakresie za działalność w urzędzie, a to zarówno za zgodność tej działalności z Konstytucją i innymi ustawami państwa, za działanie podległych im organów, jak i za kierunek swej polityki.

Art. 57. W tymże samym zakresie obowiązuje ministrów solidarna i indywidualna odpowiedzialność za akty rządowe Prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 58. Do odpowiedzialności parlamentarnej pociąga ministrów Sejm zwyczajną większością. Rada Ministrów i każdy minister z osobna ustępują na żądanie Sejmu.[...]

Art. 64. Trybunał Stanu składa się z Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, jako przewodniczącego, oraz dwunastu członków, których wybierają spoza swego grona: ośmiu Sejmu i czterech Senatu.

Członkami Trybunału Stanu mogą być wybrane osoby nie piastujące żadnego urzędu państwowego i używające pełni praw obywatelskich.

Wyboru członków Trybunału Stanu dokonują Sejm i Senat natychmiast po ukonstytuowaniu się na cały okres kadencji sejmowej.

Art. 65. Dla celów administracyjnych Państwo Polskie podzielone będzie w drodze ustawodawczej na województwa, powiaty i gminy miejskie i wiejskie, które będą równocześnie jednostkami samorządu terytorialnego.

Jednostki samorządowe mogą się łączyć w związki dla przeprowadzenia zadań wchodzących w zakres samorządu.

Związki takie mogą otrzymywać charakter publiczno-prawny tylko na podstawie osobnej ustawy.

Art. 66. W organizacji administracji państwowej przeprowadzona będzie zasada dekoncentracji. Organy administracji państwowej w poszczególnych jednostkach terytorialnych mają być przy tym zespolone w miarę możliwości w jednym urzędzie pod jednym zwierzchnikiem. Zarazem uwzględniona będzie zasada udziału obywa-

teli, powołanych drogą wyborów w wykonaniu zadań tych urzędów w granicach określonych ustawami.

Art. 67. Prawo stanowienia w sprawach, należących do zakresu działania samorządu, przysługuje radom obieralnym. Czynności wykonawcze samorządu wojewódzkiego i powiatowego należą do organów, utworzonych na zasadzie zespolenia kolegiów, obieranych przez ciała reprezentacyjne, z przedstawicielami państwowych władz administracyjnych i pod ich przewodnictwem.

Art. 68. Obok samorządu terytorialnego osobna ustawa powoła samorząd gospodarczy, dla poszczególnych dziedzin życia gospodarczego, a mianowicie izby rolnicze, handlowe, przemysłowe, rzemieślnicze, pracy najemnej i inne, połączone w Naczelną Izbę Gospodarczą Rzeczypospolitej, których współpracę z władzami państwowymi w kierowaniu życiem gospodarczym i w zakresie zamierzeń ustawodawczych określą ustawy.

Art. 69. Źródła dochodowe państwa i samorządu będą ustawami ściśle rozgraniczone.

Art. 70. Państwo będzie sprawowało nadzór nad działalnością samorządu przez wydziały samorządu wyższego stopnia: nadzór ten mogą jednak ustawy przekazać częściowo sądownictwu administracyjnemu.

Wypadki, w których uchwały organów samorządu wymagać będą wyjątkowo zatwierdzenia przez organy samorządu wyższego stopnia lub przez ministerstwo, będą określone ustawami.

Art. 71. Odwołanie od orzeczeń organów zarówno rządowych jak i samorządowych dopuszczone będzie tylko do jednej wyższej instancji, o ile ustawy nie przewidują w tym względzie wyjątków.

Art. 72. Ustawy przeprowadzą zasadę, iż od karnych orzeczeń władz administracyjnych, zapadłych w pierwszej instancji, będzie przysługiwało stronom prawo odwołania się do właściwego sądu.

Art. 73. Do orzekania o legalności aktów administracyjnych w zakresie administracji tak rządowej jak i samorządowej powoła osobna ustawa sądownictwo administracyjne, oparte w swej organizacji na współdziałaniu czynnika obywatelskiego i sędziowskiego z Najwyższym Trybunałem Administracyjnym na czele.

Rozdział IV Sądownictwo

Art. 74. Sądy wymierzają sprawiedliwość w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 75. Organizacja, zakres i sposób działania wszelkich sądów będą określone w drodze ustawodawczej.

Art. 76. Sędziów mianuje Prezydent Rzeczypospolitej, o ile ustawa nie zawiera innego postanowienia, jednakże sędziowie pokoju z reguły wybierani są przez ludność.

Urząd sędziowski może objąć tylko osoba odpowiadająca warunkom przez prawo wymaganym.

Art. 77. Sędziowie są w sprawowaniu swego urzędu sędziowskiego niezawisli i podlegają tylko ustawom.

Orzeczenia sądowe nie mogą być zmienione ani przez władzę ustawodawczą, ani przez władzę wykonawczą.

Art. 78. Sędzia może być złożony z urzędu, zawieszony w urzędowaniu, przeniesiony na inne miejsce urzędowania lub w stan spoczynku wbrew swojej woli jedynie mocą orzeczenia sądowego i tylko w wypadkach w ustawie przewidzianych.

Przepis ten nie dotyczy wypadku, gdy przeniesienie sędziego na inne miejsce lub w stan spoczynku jest wywołane zmianą w organizacji sądów postanowioną w drodze ustawy.

Art. 79. Sędziowie nie mogą być pociągani do odpowiedzialności karnej ani pozbawieni wolności bez uprzedniej zgody wskazanego przez ustawę sądu, o ile nie są schwytani na gorącym uczynku, lecz i w tym wypadku może sąd zażądać niezwłocznie uwolnienia aresztowanego.

Art. 80. Odrębne stanowisko sędziów, ich prawa i obowiązki oraz uposażenie określi osobna ustawa.

Art. 81. Sądy nie mają prawa badania ważności ustaw należycie ogłoszonych.

Art. 82. Rozprawy przed sądem orzekającym, zarówno w sprawach cywilnych jak karnych, są jawne, o ile ustawy w tym względzie nie przewidują wyjątku.

Art. 83. Do orzekania o zbrodniach, zagrożonych cięższymi karami, i o przestępstwach politycznych będą powołane sądy przysięgłych. Czyny podlegające sądom przysięgłych, organizację tych sądów i tok postępowania - określą szczegółowe ustawy.

Art. 84. Ustanawia się Sąd Najwyższy do spraw sądowych, cywilnych i karnych.

Art. 85. Organizację sądów wojskowych, ich właściwość, tok postępowania oraz prawa i obowiązki członków tych sądów określą osobne ustawy.

Art. 86. Do rozstrzygania sporów o właściwość między władzami administracyjnymi a sądami będzie powołany na mocy ustawy osobny Trybunał Kompetencyjny.

Rozdział V Powszechne obowiązki i prawa obywatelskie

Art. 87. Obywatel polski nie może być równocześnie obywatelem innego państwa.

Art. 88. Obywatelstwo polskie nabywa się:

- a) przez urodzenie z rodziców mających obywatelstwo polskie,
- b) przez nadanie obywatelstwa ze strony powołanej władzy państwowej.

Inne postanowienia co do obywatelstwa polskiego, jego nabycia oraz utraty określają osobne ustawy.

Art. 89. Pierwszym obowiązkiem obywatela jest wierność dla Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 90. Każdy obywatel ma obowiązek szanowania i przestrzegania Konstytucji Państwa i innych obowiązujących ustaw i rozporządzeń władz państwowych i samorządowych.

Art. 91. Wszyscy obywatele są obowiązani do służby wojskowej. Rodzaj i sposób, porządek i czas trwania służby, zwolnienie od tego obowiązku oraz wszelkie świadczenia na cele wojskowe będą określone w drodze ustawodawczej.

Art. 92. Wszyscy obywatele mają obowiązek ponosić wszelkie ciężary i świadczenia publiczne ustanowione na podstawie ustaw.

Art. 93. Wszyscy obywatele są obowiązani szanować władzę prawowitą i ułatwić spełnienie jej zadań oraz sumiennie pełnić obowiązki publiczne do jakich powoła ich naród lub właściwa władza.

Art. 94. Obywatele mają obowiązek wychowania swoich dzieci na prawych obywateli Ojczyzny i zapewnienia im co najmniej początkowego wykształcenia.

Obowiązek ten określi bliżej osobna ustawa.

Art. 95. Rzeczpospolita Polska zapewnia na swoim obszarze zupełną ochronę życia, wolności i mienia wszystkim bez różnicy pochodzenia, narodowości, języka, rasy lub religii.

Cudzoziemcy używają pod warunkiem wzajemności równych praw z obywatelami Państwa Polskiego, oraz mają równe z nimi obowiązki, o ile ustawy wyraźnie nie wymagają obywatelstwa polskiego.

Art. 96. Wszyscy obywatele są równi wobec prawa. Urzędy publiczne są w równej mierze dla wszystkich dostępne na warunkach prawem przepisanych.

Rzeczpospolita Polska nie uznaje przywilejów rodowych ani stanowych, jak również żadnych herbów, tytułów rodowych i innych, z wyjątkiem naukowych, urzędowych i zawodowych. Obywatelowi Rzeczypospolitej nie wolno przyjmować bez zezwolenia Prezydenta Rzeczypospolitej tytułów ani orderów cudzoziemskich.

Art. 97. Ograniczenia wolności osobistej, zwłaszcza rewizja osobista i aresztowanie, dopuszczalne są tylko w wypadkach prawem przepisanych, i w sposób określony ustawami na podstawie polecenia władz sądowych.

O ile by polecenie sądowe nie mogło być wydane natychmiast, powinno być doręczone najpóźniej w ciągu 48 godzin z podaniem przyczyn rewizji lub aresztowania.

Aresztowani, którym w przeciągu 48 godzin nie podano na piśmie z podpisem władz sądowych przyczyny aresztowania, odzyskują niezwłocznie wolność.

Ustawy określają środki przymusowe, przysługujące władzom administracyjnym dla przeprowadzenia ich zarządzeń.

Art. 98. Nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega. Sądy wyjątkowe są dopuszczalne tylko w wypadkach oznaczonych ustawami, wydanymi przed popełnieniem czynu karygodnego. Ściganie obywatela i wymierzenie kary jest dopuszczalne tylko na zasadzie obowiązującej ustawy. Kary połączone z udręczeniami fizycznymi są niedozwolone i nikt takim karom podlegać nie może.

Żadna ustawa nie może zamykać obywatelowi drogi sądowej dla dochodzenia krzywdy i straty.

Art. 99. Rzeczpospolita Polska uznaje wszelką własność czy to osobistą poszczególnych obywateli, czy to zbiorową związków obywateli, instytucji, ciał samorządowych i wreszcie samego państwa, jako jedną z najważniejszych podstaw ustroju społecznego i porządku prawnego, oraz poręcza wszystkim mieszkańcom,

instytucjom i społecznościom ochronę ich mienia, a dopuszcza tylko w wypadkach ustawą przewidzianych zniesienie lub ograniczenie własności czy to osobistej, czy to zbiorowej, ze względów wyższej użyteczności, za odszkodowaniem. Tylko ustawa może postanowić, jakie dobra i w jakim zakresie, ze względu na pożytek ogółu, mają stanowić wyłącznie własność państwa, oraz o ile prawa obywateli i ich prawnie uznanych związków do swobodnego użytkowania ziemi, wód, minerałów i innych skarbów przyrody - mogą ze względów publicznych doznać ograniczenia.

Ziemia, jako jeden z najważniejszych czynników bytu narodu i państwa, nie może być przedmiotem nieograniczonego obrotu. Ustawy określają przysługujące państwu prawo przymusowego wykupu ziemi oraz regulowania obrotu ziemią, przy uwzględnieniu zasady, że ustrój rolny Rzeczypospolitej Polskiej ma się opierać na gospodarstwach rolnych zdolnych do prawidłowej wytwórczości i stanowiących osobistą własność.

Art. 100. Mieszkanie obywatela jest nietykalne. Naruszenie tego prawa przez wejście do mieszkania, rewizję domową i zajęcie papierów lub nieruchomości, poza koniecznością wykonania zarządzeń administracyjnych, opartych na wyraźnym upoważnieniu ustawowym, może nastąpić tylko na polecenie władz sądowych w sposób i w wypadkach ustawą przepisanych.

Art. 101. Każdy obywatel ma wolność obrania sobie na obszarze państwa miejsca zamieszkania i pobytu, przesiedlania się i wychodźstwa, niemniej wolność wyboru zajęcia i zarobkowania oraz przenoszenia swej własności.

Ograniczenie tych praw może wprowadzić tylko ustawa.

Art. 102. Praca, jako główna podstawa bogactwa Rzeczypospolitej, pozostawać ma pod szczególną ochroną państwa.

Każdy obywatel ma prawo do opieki państwa nad jego pracą, a w razie braku pracy, choroby, nieszczęśliwego wypadku i niedołęstwa do ubezpieczenia społecznego, które ustali osobna ustawa.

Państwo ma obowiązek udostępnienia także opieki moralnej i pociechy religijnej obywatelom, którym się bezpośrednio opiekuje w zakładach publicznych, jak: zakłady wychowawcze, koszary, szpitale, więzienia, przytułki.

Art. 103. Dzieci bez dostatecznej opieki rodzicielskiej, zaniedbane pod względem wychowawczym - mają prawo do opieki i pomocy państwa w zakresie oznaczonym ustawą.

Odjęcie rodzicom władzy nad dzieckiem może nastąpić tylko w drodze orzeczenia sądowego.

Osobne ustawy normują opiekę macierzyństwa.

Praca zarobkowa dzieci niżej lat 15, praca nocna kobiet i robotników młodocianych w gałęziach przemysłu szkodliwych dla ich zdrowia jest zakazana.

Stałe zatrudnianie pracą zarobkową dzieci i młodzieży w wieku szkolnym jest zakazane.

Art. 104. Każdy obywatel ma prawo swobodnego wyrażania swoich myśli i przekonań, o ile przez to nie narusza przepisów prawa.

Art. 105. Poręcza się wolność prasy. Nie może być wprowadzona cenzura ani system koncesyjny na wydawanie druków. Nie może być odjęty dziennikom i dru-

kom krajowym debit pocztowy, ani ograniczone ich rozpowszechnienie na obszarze Rzeczypospolitej.

Ustawa osobna określi odpowiedzialność za nadużycie tej wolności.

Art. 106. Tajemnica listów i innej korespondencji może być naruszona tylko w wypadkach prawem przewidzianych.

Art. 107. Obywatele mają prawo wносить pojedynczo i zbiorowo petycje do wszelkich ciał reprezentacyjnych i władz publicznych, państwowych i samorządowych.

Art. 108. Obywatele mają prawo koalicji, zgromadzania się i zawierania stowarzyszeń i związków.

Wykonanie tych praw określają ustawy.

Art. 109. Każdy obywatel ma prawo zachowania swej narodowości i pielęgnowania swojej mowy i właściwości narodowych.

Osobne ustawy państwowe zabezpieczają mniejszościom w Państwie Polskim pełny i swobodny rozwój ich właściwości narodowościowych przy pomocy autonomicznych związków mniejszości o charakterze publiczno-prawnym, w obrębie związków samorządu powszechnego.

Państwo będzie miało w stosunku do ich działalności prawo kontroli oraz uzupełnienia w razie potrzeby ich środków finansowych.

Art. 110. Obywatele polscy należący do mniejszości narodowościowych, wyznaniowych lub językowych, mają równe z innymi obywatelami prawo zakładania, nadzoru i zawiadywania swoim własnym kosztem zakładów dobroczynnych, religijnych i społecznych, szkół i innych zakładów wychowawczych, oraz używania w nich swobodnie swej mowy i wykonywania przepisów swej religii.

Art. 111. Wszystkim obywatelom poręcza się wolność sumienia i wyznania. Żaden obywatel nie może być z powodu swego wyznania i przekonań religijnych ograniczony w prawach przysługujących innym obywatelom.

Wszyscy mieszkańcy Państwa Polskiego mają prawo wolnego wyznawania zarówno publicznie, jak i prywatnie swej wiary i wykonywania przepisów swej religii lub obrządku, o ile to nie sprzeciwia się porządkowi publicznemu ani obyczajowości publicznej.

Art. 112. Wolności wyznania nie wolno używać w sposób przeciwny ustawom. Nikt nie może uchylać się od spełnienia obowiązków publicznych z powodu swoich wierzeń religijnych. Nikt nie może być zmuszony do udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych, o ile nie podlega władzy rodzicielskiej lub opiekuńczej.

Art. 113. Każdy związek religijny uznany przez państwo ma prawo urządzać zbiorowe i publiczne nabożeństwa, może samodzielnie prowadzić swe sprawy wewnętrzne, może posiadać i nabywać majątek ruchomy i nieruchomy, zarządzać nim i rozporządzać, pozostaje w posiadaniu i używaniu swoich fundacji i funduszków, tudzież zakładów dla celów wyznaniowych, naukowych i dobroczynnych. Żaden związek religijny jednak nie może stawać w sprzeczności z ustawami państwa.

Art. 114. Wyznanie rzymskokatolickie, będące religią przeważającej większości narodu, zajmuje w państwie naczelne stanowisko wśród równouprawnionych wyznań.

Kościół Rzymskokatolicki rządzi się własnymi prawami. Stosunek państwa do Kościoła będzie określony na podstawie układu ze Stolicą Apostolską, który podlega ratyfikacji przez Sejm.

Art. 115. Kościoły mniejszości religijnych i inne prawnie uznane związki religijne rządzą się same własnymi ustawami, których uznania państwo nie odmówi - o ile nie zawierają postanowień sprzecznych z prawem.

Stosunek państwa do tych Kościołów i wyznań będzie ustalony w drodze ustawowej po porozumieniu się z ich prawnymi reprezentacjami.

Art. 116. Uznanie nowego lub dotąd prawnie nie uznanego wyznania nie będzie odmówione związkom religijnym, których urzędnicy, nauka i ustroj nie są przeciwne porządkowi publicznemu ani obyczajowości publicznej.

Art. 117. Badania naukowe i ogłaszanie ich wyników są wolne. Każdy obywatel ma prawo nauczać, założyć szkołę lub zakład wychowawczy i kierować nimi, skoro uczyni zadość warunkom w ustawie przepisanej, w zakresie kwalifikacji nauczycieli, bezpieczeństwa powierzonych mu dzieci i lojalnego stosunku do państwa.

Wszystkie szkoły i zakłady wychowawcze zarówno publiczne, jak i prywatne podlegają nadzorowi władz państwowych w zakresie ustawy określonym.

Art. 118. W zakresie szkoły powszechnej nauka jest obowiązkowa dla wszystkich obywateli państwa. Czas, zakres i sposób pobierania tej nauki określi ustawa.

Art. 119. Nauka w szkołach państwowych i samorządowych jest bezpłatna.

Państwo zapewni uczniom wyjątkowo zdolnym a niezamożnym stypendia na utrzymanie w zakładach średnich i wyższych.

Art. 120. W każdym zakładzie naukowym, którego program obejmuje kształcenie młodzieży poniżej lat 18, utrzymywanym w całości lub w części przez państwo lub ciała samorządowe, jest nauka religii dla wszystkich uczniów obowiązkowa. Kierownictwo i nadzór nauki religii w szkołach należy do właściwego związku religijnego z zastrzeżeniem naczelnego prawa nadzoru dla państwowych władz szkolnych.

Art. 121. Każdy obywatel ma prawo do wynagrodzenia szkody, jaką mu wyrządziły organy władzy państwowej, cywilnej lub wojskowej, przez działalność urzędową, niezgodną z prawem lub obowiązkami służby. Odpowiedzialnym za szkodę jest Państwo solidarnie z winnymi organami; wniesienie skargi przeciw Państwu i przeciw urzędnikom nie jest zależne od zezwolenia władzy publicznej. Tak samo odpowiedzialne są gminy i inne ciała samorządowe oraz organy tychże.

Przeprowadzenie tej zasady określają osobne ustawy.

Art. 122. Postanowienia o prawach obywatelskich stosują się także do osób należących do siły zbrojnej. Wyjątki od tej zasady określają osobne ustawy wojskowe.

Art. 123. Siła zbrojna może być użyta tylko na żądanie władzy cywilnej przy ścisłym zachowaniu ustaw do uśmierzania rozruchów lub do przymusowego wykonania przepisów prawnych. Wyjątki od tej zasady dopuszczalne są tylko na mocy ustaw o stanie wyjątkowym i wojennym.

Art. 124. Czasowe zawieszenie praw obywatelskich: wolności osobistej (art. 97), nietykalności mieszkania (art. 100), wolności prasy (art. 105), tajemnicy korespondencji (art. 106), prawa koalicji, zgromadzania się i zawiązywania stowarzyszeń (art. 108), może nastąpić dla całego obszaru państwowego lub dla miejscowości, w których okaże się konieczne ze względów bezpieczeństwa publicznego.

Zawieszenie takie zarządzić może tylko Rada Ministrów za zezwoleniem Prezydenta Rzeczypospolitej podczas wojny albo gdy grozi wybuch wojny, jako też w razie rozruchów wewnętrznych lub rozległych kłótni o charakterze zdrady stanu, zagrażających Konstytucji Państwa albo bezpieczeństwa obywateli.

Zarządzenie takie Rady Ministrów w czasie trwania sesji sejmowej musi być natychmiast przedstawione Sejmowi do zatwierdzenia. W razie wydania takiego zarządzenia, mającego obowiązywać na obszarze, obejmującym więcej niż jedno województwo, w czasie przerwy w obradach sejmowych - Sejm zbiera się automatycznie w ciągu dnia 8 od ogłoszenia owego zarządzenia celem powzięcia odpowiedniej decyzji.

Jeśli Sejm odmówi zatwierdzenia, stan wyjątkowy natychmiast traci moc obowiązującą. Jeżeli Rada Ministrów zarządzi stan wyjątkowy po zakończeniu okresu sejmowego lub po rozwiązaniu Sejmu, zarządzenie Rządu powinno być przedstawione Sejmowi nowo wybranemu niezwłocznie na pierwszym posiedzeniu.

Zasady te określi bliżej ustawa o stanie wyjątkowym.

Zasady czasowego zawieszenia wyżej wymienionych praw obywatelskich w czasie wojny na obszarze, objętym działaniami wojennymi, określi ustawa o stanie wojennym.

Rozdział VI Postanowienia końcowe

Art. 125. Zmiana Konstytucji może być uchwalona tylko w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów, względnie członków Senatu, większością 2/3 głosów.

Wniosek o zmianę Konstytucji winien być podpisany co najmniej przez 1/4 ustawowej liczby posłów, a zapowiedziany co najmniej na 15 dni.

Drugi z rządu na zasadzie tej Konstytucji wybrany Sejm może dokonać rewizji Ustawy Konstytucyjnej własną uchwałą powziętą większością 3/5 głosujących, przy obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.

Co lat 25 po uchwaleniu niniejszej Konstytucji ma być Ustawa Konstytucyjna poddana rewizji zwyczajną większością Sejmu i Senatu, połączonych w tym celu w Zgromadzenie Narodowe.

Dz.U. RP 1921, nr 44, poz. 267.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 622-632.

Nr 40

18 V 1921, Warszawa - Ustawa przechodnia do ustawy Konstytucyjnej z dn. 17 marca 1921 r. w sprawie organizacji władzy zwierzchniej w okresie Sejmu Ustawodawczego

Art.1. Sejm Ustawodawczy sprawuje swą władzę w dotychczasowym zakresie do chwili ukonstytuowania się władzy ustawodawczej na zasadach Ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 marca 1921 r. i rozwiązuje się w tym dniu z mocy samego prawa.

Art. 2. Prawa i obowiązki obecnego Naczelnika Państwa, określone w uchwale Sejmu dnia 20 lutego 1919 r. (Dz.Pr. Nr 19, poz. 226), trwają do chwili objęcia urzędu przez Prezydenta Rzeczypospolitej, wybranego na podstawie Ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 marca 1921 roku.

Art. 3. Pierwsze wybory do Sejmu i Senatu na zasadzie nowej ordynacji wyborczej zarządzi na podstawie uchwały Sejmu Ustawodawczego Naczelnik Państwa, po czym w terminie, określonym w ust. 2 art. 25 Ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 marca 1921 r., zwoła on Sejm i Senat na pierwsze posiedzenie i otworzy je.

Art. 4. Niezwłocznie, nie później jednak niż w 7 dni od dnia ukonstytuowania się Sejmu i Senatu, na zaproszenie Marszałka nowego Sejmu zbierze się Zgromadzenie Narodowe w celu wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 5. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem ogłoszenia Ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 marca 1921 r.

Prezydent Ministrów
W. Witos

Marszałek
W. Trąpczyński

Dz.U. RP 1921, nr 44, poz. 268.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 647.

Nr 41

18 III 1921, Ryga - Traktat pokojowy między Polską a Rosją i Ukrainą

Polska z jednej a Rosja i Ukraina z drugiej strony, powodowane pragnieniem położenia kresu wynikłej między nimi wojnie i dążąc do zawarcia na podstawie podpisanej w Rydze dnia 12 października 1920 roku umowy o przedwstępnych warunkach pokoju, ostatecznego, trwałego, honorowego i na wzajemnym porozumieniu opartego pokoju, postanowiły wszcząć rokowania pokojowe i w tym celu wyznaczyły w charakterze swoich pełnomocników:

Rząd Rzeczypospolitej Polskiej Jana Dąbskiego oraz Stanisława Kauzika, Edwarda Lechowicza, Henryka Strasburgera i Leona Wasilewskiego

Rząd Rosyjskiej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Rad w swoim własnym imieniu i z upoważnienia Rządu Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Rad oraz Rząd Ukrainskiej Socjalistycznej Republiki Rad Adolfa Joffego oraz Jakuba Haneckiego, Emanuela Kwiringa, Jura Kociubińskiego i Leonida Oboleńskiego.

Wymienieni pełnomocnicy zjechali się w Rydze i po wymianie swych pełnomocnictw, uznanych za wystarczające i sporządzone w należytej formie, zgodzili się na postanowienia następujące:

Artykuł I

Obie układające się strony oświadczają, że stan wojny pomiędzy nimi ustaje.

Artykuł II

Obie układające się strony, zgodnie z zasadą stanowienia narodów o sobie, uznają niepodległość Ukrainy i Białorusi oraz zgadzają się i postanawiają, że wschodnią granicę między Polską z jednej a Rosją, Białorusią i Ukrainą z drugiej strony stanowi linia:

wzdłuż rzeki Dźwiny (Zap. Dwina) od granicy Rosji z Łotwą aż do punktu, w którym granica byłej guberni wileńskiej styka się z granicą byłej guberni witebskiej;

dalej granicą byłych guberni wileńskiej i witebskiej do drogi łączącej w. Drozdy z m. Orzechowno (Oriechowno), pozostawiając drogę i m. Orzechowno po stronie Polski;

dalej przecinając kolej żelazną koło m. Orzechowna i skręcając na południowy zachód, biegnie wzdłuż drogi żelaznej, pozostawiając stację Zahacie (Zagatie) po stronie Polski, w Zahacie po stronie Rosji, a w. Stelmachowo (Stolmachowo) po stronie Polski (na mapie wieś nie oznaczona);

dalej wzdłuż wschodniej granicy byłej guberni wileńskiej do punktu, w którym schodzą się powiaty: dziśnieński, lepelski i borysowski;

dalej wzdłuż granicy byłej guberni wileńskiej na przestrzeni około jednej wiorsty do skrzyżowania jej na zachód koło z. Sosnowiec (na mapie nie oznaczono);

dalej linią prostą do źródeł rzeczki Czernicy (Czernica) na wschód do Hornowa (Gornowa), potem wzdłuż rzeczki Czernicy do w. Wielkiej Czernicy (B. Czernica), pozostawiając ją po stronie Białorusi;

dalej na południowy zachód w poprzek jeziora Miadzioł (Miadzioł), stamtąd do w. Zarzeczyck (Zarieczick), pozostawiając tę ostatnią oraz w. Chmieleszczynę (Chmieleszczizna) po stronie Białorusi, a w. Starosiele (Starosielje) i w. Turowszczynę (Turowszczizna) po stronie Polski;

dalej na południowy zachód do rzeki Wilii (Wilja) aż do ujścia do niej ze wschodu bezimiennej rzeczki na zachód od Drohomicz (Drogomiczi), pozostawiając po stronie Białorusi wsie: Uhły (Ugły), Wolbarowicze (Wolbarowiczi), Borowe (Borowyje), Szunówkę (Szunowka), Beztrock (Biestrock), Daleką (Dalekaja), Klaczkówek (Klaczkowski), Zazantów (Zjazantow) i Maciejowce (Matwiejewcy), a po stronie Polski wsie: Komajsk, Raszkówkę (Raszkowa), Osowę (Osowa), Kusk, Wardomicze (Wardomiczi), Sołone (Sołonoje) i Milcz (Milcza);

dalej rzeką Wilią aż do traktu idącego na południe do m. Dołhinowa (Dołginow);

dalej na południe do w. Baturyna (Boturino), pozostawiając po stronie Białorusi cały trakt i wsie: Rahożin (Ragożin), Tokary (Tokari), Połosy i Hluboczany (Głuboczany), a po stronie Polski wsie: Owsianiki, Czarnorucze (Czarnoruczje), Żura-

wę (Żurawa), Ruszczyce (Ruszycy), Zaciemień (Zatjemje), Borki, Czerwiaki i Baturyn (Baturino);

dalej na m. Radoszkowicze (Radoszkowiczi), pozostawiając po stronie Białorusi wsie: Papysze (Papyszi), Sieliszcze, Podworany (Podworani), Trusowicze (Trusowiczi) północne, Doszki, Cyganowo, Dworzyszczce (Dworiszczce) i Czyrewicze (Czyrewiczi), a po stronie Polski wsie: Łukawiec (Łunkowiec), Mordasy, Rubce (Rubcy), Ławcowicze (Ławcowiczi) północne i południowe, Budźki (Bucki), Klimonty, Wielkie Bakszty (B. Bakszaty) i m. Radoszkowicze (Radoszkowiczi);

dalej po rzeczce Wiązówce (Wiązowka) do w. Lipienie (Lipieni), pozostawiając ostatnią po stronie Polski, stąd na południowy zachód przecinając kolej i pozostawiając st. Radoszkowicze (Radoszkowiczi) po stronie Białorusi;

dalej na wschód od m. Rakowa (Rakow), pozostawiając po stronie Białorusi wsie: Wiekszyce (Wiekszyci), Dołżenie (Dołżeni), Mietkowę (Mietkowa), W. Borozdynkę (B. Borozdynka) i Kozielszczynę (Kozielszczizna), a po stronie Polski wsie: Szypowaty (Szypowaty), Macewicze (Macewiczi), Stary Raków (S. Rakow), Kuczuny i m. Raków (Rakow);

dalej do m. Wołny (Wołna), pozostawiając po stronie Białorusi wsie: Wielkie Sioło (Wielikoje Sioło), Maławkę (Maławka), Łukasze (Łukaszi) i Szczepki, a po stronie Polski wsie: Duszkowo (Duszkowa), Chimorydy (Chimaridy), Jankowce (Jankowcy) i m. Wołnę (Wołna);

dalej wzdłuż traktu od m. Wołny do m. Rubieżewicz (Rubieżewiczi) pozostawiając ten trakt i miasteczko po stronie Polski;

dalej na południe do karczmy bezimiennej w punkcie przecięcia kolei żelaznej Baranowicze - Mińsk i traktu N. Swierzeń - Mińsk (według mapy 10-wiorstowej nad literą „M” w wyrazie Miezinowka, zaś według mapy 25-wiorstowej przy Kłosowie), pozostawiając karczmę po stronie Polski, przy czym po stronie Białorusi pozostają wsie: Papki, Żywica (Ziwica), Połoniewiczze (Połoniewiczzi) i Osinówka (Osinowka), zaś po stronie Polski wsie: Lichacze (Lichaczi) i Różanka;

dalej do środka drogi między Nieświeżem (Nieswiż) a Cimkowiczami (Timkowiczi) na zachód od Kukowicz (Kukowiczi), pozostawiając wsie: Swierynowo (Swierinowo), Kutiec, Łuninę (Łunina), Jażwinę (Jazwina) północną, Bieliki, Jażwin (Jazwin), Rymasze (Rymaszi) i Kukowicze (wszystkie trzy) po stronie Białorusi, a po stronie Polski wsie: Kul, Buczne (Bucznoje), Dwianopol, Żurawy, Posieki, Juszewicze (Juszewiczi), Lisuny północne i południowe, Sułtanowszczynę (Sułtanowszczizna) i Pleszewicze (Pleszewiczi);

dalej w połowie drogi między Klekiem (Kleck) a Cimkowiczami (między wsiami Puzowo i Prochody), pozostawiając po stronie Białorusi wsie: Rajówkę (Rajuwka), Sawicze (Sawiczi), Zarakowce (Zarakowcy) i Puzowo, zaś po stronie Polski wsie: Marusin, Smolicze (Smoliczi) wschodnie, Lecieszyn (Lecieszin) i Prochody;

dalej od szosy warszawsko-moskiewskiej, przecinając ją na zachód od w. Filipowicz (Filipowiczi) zachodnich, pozostawiając w. Ciechowę (Ciechowa) po stronie Białorusi, a w. Jodczyce (Jodczycy) po stronie Polski;

dalej na południe do rzeki Moroczy (Morocz) przy w. Choropolu (Choropol), pozostawiając wsie: Stare Mokranie (St. Mokranie), Zadworze (Zadworje), Mokranie

i Choropol po stronie Białorusi, a wsie: Ciechanowiec, Ostaszki, Łozowicze (Łozowiczi) i Nowe Mokrazy (N. Mokrazy) po stronie Polski;

dalej wzdłuż rzeki Moroczy aż do ujścia jej do rzeki Słucz (Słucz') mińskiej;

dalej wzdłuż rzeki Słucz aż do ujścia jej do rzeki Prypeci (Prypiat');

dalej w ogólnym kierunku na w. Bereżce (Bierezcy), pozostawiając wsie: Lubowicze (Lubowiczi), Chilczyce (Chilczicy) i Bereżce po stronie Białorusi, a wsie: Łutki północne i południowe po stronie Polski;

dalej wzdłuż drogi na w. Bukczę (Bukcza), pozostawiając drogę i w. Bukczę po stronie Białorusi, a w. Kormę (Korma) po stronie Polski;

dalej w ogólnym kierunku do kolei Sarny - Olewsk, przecinając ją między st. Ostki i st. Snowidowicze (Snowidowiczi), pozostawiając po stronie Ukrainy wsie: Wojtkowicze (Wojtkowiczi), Sobiczyn (Sobiczin), Michałówkę (Michajłowka) i Budki Snowidowicze (Budki Snow.), a po stronie Polski wsie: Radziłowicze (Radziłowiczi), Raczków (Raczkow), Białowiskę (Bielowizskaja), Białowięz (Białowięza) i Snowidowicze (Snowidowiczi);

dalej w ogólnym kierunku do w. Myszakówki (Myszakowka), pozostawiając po stronie Ukrainy wsie: Majdan Hołyszewski (Majdan Gołyszewskij), Zadaerewie (Zadierewje), Mariampol, Żońny, Klonowę (Klonowaja) i Rudnię Klonowską (Rudnia Klen.), a po stronie Polski wsie: Derć (Diert'), Okopy, Netebę (Nietrewa), Woniacze, Perełysiankę (Pierełysianka), Nową Hutę (Now. Guta) i Myszakówkę (Myszakowka);

dalej do ujścia rzeki Korczyka (Korczyk), pozostawiając w. Młynek (Młynok) po stronie Ukrainy;

dalej w górę rzeki Korczyka, pozostawiając m. Korzec (Koriec - N. Miasto) po stronie Polski;

dalej w kierunku ogólnym do w. Milatyna (Miljatin), pozostawiając po stronie Ukrainy wsie: Poddubce (Poddubcy), Kilikijów (Kilikijew), Dołżki, Narajówkę (Narajewka), Ułaszanówkę (Ułapianowka) i Marianówkę (Marjanowka), a wsie: Bohdanówka (Bogdanowka), Czernicę (Czernica), Kryłów (Kryłow), Majków (Majkowo), Dołhę (Dołga), Friederland (Friederland), Porębę Kuraską (Kurażskij Porub) i Milatyna po stronie Polski;

dalej wzdłuż drogi z w. Milatyna do m. Ostroga (Ostrog), pozostawiając wsie: Moszczanówkę (Moszczanowka), Krzywini (Kriwin) i Sołowie po stronie Ukrainy, a wsie: Moszczanicę (Moszanica), Bodówkę (Bodowka), Wielbowno, miasto Ostróg i drogę po stronie Polski;

dalej w górę rzeki Wilii (Wilja) do w. Chodaki, która zostaje po stronie Polski;

dalej w kierunku ogólnym do m. Białozórki (Bielozorka), pozostawiając po stronie Ukrainy wsie: Wielką Borowicę (B. Borowica), Stepanówkę (Stiepanowka), Bajmaki północne i południowe, Liski, Siwki, Wołoski, m. Jampol, wsie: Didkowce (Diedkowcy), Wiązowiec (Wiazowiec) i Krzywczyki (Kriwcziki), a po stronie Polski wsie: Bołożówkę (Bołożewka), Sadki, Obory, Szkrobotówkę (Szkrobotowka), Pańkowce (Pańkowcy), Grzybowę (Grirowa), Łysohorkę (Łysogorka), Mołodzków (Mołod'kow) i m. Białozórkę (Bielozorka);

dalej do rzeki Zbrucz (Zbrucz), pozostawiając drogę i w. Szczęsnówkę (Szczasnówka) po stronie Polski;

dalej wzdłuż rzeki Zbrucz do ujścia jej do rzeki Dniestru (Dniestr).

Granica powyższa jest opisana podług mapy wydania rosyjskiego (w skali 10 wiorst w calu angielskim), dołączonej do traktatu niniejszego i wyznaczona na niej czerwoną barwą. W razie różnicy między tekstem i mapą będzie rozstrzygał tekst (załącznik nr 1 - mapa).

Sztuczna zmiana poziomu wody na granicznych rzekach i jeziorach, powodująca zmianę biegu na odcinkach stanowiących linię graniczną albo też zmianę średniego poziomu wody na terytorium strony drugiej, nie jest dopuszczalna.

Na granicznych odcinkach rzek obu układającym się stronom służy prawo wolnej żeglugi i spławu.

Szczegółowe wyznaczenie i przeprowadzenie na miejscu powyższej granicy państwowej oraz ustawienie znaków granicznych należy do Mieszanej Komisji Granicznej, powołanej na podstawie artykułu 1 umowy o przedwstępnych warunkach pokoju z dnia 12 października 1920 roku i zgodnie z protokołem dodatkowym w przedmiocie wykonania artykułu powyższego, podpisanego w Rydze dnia 24 lutego 1921 roku.

Przy ustaleniu granicy Mieszana Komisja Graniczna kieruje się następującymi zasadami:

a) przy określaniu granicy przebiegającej wzdłuż rzeki rozumie się przy rzekach żeglownych i spławnych nurt głównego koryta, a przy rzekach nieżeglownych i niespławnych - środkową linię największego ramienia;

b) w wypadkach, gdy granica oznaczona została liniami bliżej nieokreślonymi i brak jest dokładnych wskazówek, należy przy wyznaczaniu jej w terenie brać pod uwagę lokalne potrzeby gospodarcze oraz przynależność etnograficzną. W wypadku, gdy przynależność etnograficzna jest sporna, ustala się ją na wniosek podkomisji granicznych przez zbadanie opinii ludności. Grunta indywidualnych posiadaczy należy włączyć do całości gospodarczych najbliższych wsi;

c) w wypadkach, gdy granica jest określona przy pomocy wyrażenia „pozostawiając daną wieś po czyjejs stronie”, należy wieś tę pozostawić po danej stronie granicy wraz ze wszystkimi gruntami, jakie do niej należały do czasu objęcia danego terenu przez Polskę, unikając pozostawiania szachownic;

d) w wypadkach, gdy granica oznaczona jest drogą, sama droga przyłączona zostaje do tej strony, po której znajdują się obie wsie bezpośrednio przez nią łączone;

e) w wypadkach, gdy granica określona jest przy pomocy wyrażenia „pozostawiając stację kolejową”, granica na miejscu przeprowadzona zostaje zależnie od warunków topograficznych od półtora do trzech kilometrów od wyjściowego semaforu (lub o ile go nie ma - od wyjściowej zwrotnicy), uwzględniając zachowanie całości jednostek gospodarczych przylegających do linii kolejowej.

Każda z układających się stron zobowiązuje się wycofać, nie później niż w ciągu 14 dni po podpisaniu traktatu niniejszego, wojska i administrację z tych miejscowości, które przy obecnym opisie granicy uznane zostały za przynależne

stronie drugiej. W miejscowościach leżących na samej linii granicznej, o ile w traktacie niniejszym nie zaznaczono ich przynależności do tej lub innej strony, istniejące obecnie władze administracyjne i graniczne pozostają nadal aż do przeprowadzenia granicy na miejscu i określenia przynależności tych miejscowości przez Mieszana Komisję Graniczną; po czym władze te winny być wycofane na swe terytorium z zachowaniem zasad podanych w par. 9 umowy o rozejmie z dnia 12 października 1920 roku.

Sprawę archiwów związanych z terytorium Polski rozstrzyga artykuł XI traktatu niniejszego.

Artykuł III

Rosja i Ukraina zrzekają się wszelkich praw i pretensji do ziem położonych na zachód od granicy oznaczonej w artykule II traktatu niniejszego. Ze swej strony Polska zrzeka się na rzecz Ukrainy i Białorusi wszelkich praw i pretensji do ziem położonych na wschód od tej granicy.

Obie układające się strony zgadzają się, że o ile w skład ziem położonych na zachód od oznaczonej w artykule II traktatu niniejszego granicy wchodzi terytoria sporne między Polską a Litwą - sprawa przynależności tych terytoriów do jednego z tych dwóch państw należy wyłącznie do Polski i Litwy.

Artykuł IV

Z poprzedniej przynależności części ziem Rzeczypospolitej Polskiej do byłego imperium rosyjskiego nie wynikają dla Polski w stosunku do Rosji żadne zobowiązania i obciążenia, z wyjątkiem przewidzianych w traktacie niniejszym.

Zarówno z poprzedniej łącznej przynależności do byłego imperium rosyjskiego nie wynikają żadne wzajemne zobowiązania i obciążenia z wyjątkiem przewidzianych w traktacie niniejszym między Polską a Białorusią i Ukrainą.

Artykuł V

Obie układające się strony zapewniają sobie nawzajem całkowite poszanowanie suwerenności państwowej i powstrzymanie się od jakiegokolwiek mieszania się do wewnętrznych spraw strony drugiej, w szczególności od agitacji, propagandy i wszelkiego rodzaju interwencji lub od ich popierania.

Obie układające się strony zobowiązują się nie tworzyć i nie popierać organizacji mających na celu walkę zbrojną z drugą układającą się stroną bądź czyniących zamach na jej całość terytorialną, bądź przygotowujących obalenie jej ustroju państwowego lub społecznego drogą gwałtu, jak również organizacji przypisujących sobie rolę rządu strony drugiej lub części jej terytorium. Wobec tego strony zobowiązują się nie zezwalać na przebywanie na swym terytorium takich organizacji, ich urzędowych przedstawicielstw i innych organów, wzbronić werbowania wojskowego oraz wwozu na swe terytorium i przewozu przez swe terytorium sił zbrojnych, broni, amunicji i wszelkiego rodzaju materiałów wojennych, przeznaczonych dla tych organizacji.[...]

Artykuł XXVI

Traktat niniejszy podlega ratyfikacji i staje się prawomocnym z chwilą wymiany dokumentów ratyfikacyjnych, o ile on lub jego załączniki nie zawierają postanowień odmiennych.

Ratyfikacja traktatu niniejszego nastąpi w terminie trzydziestu dni od dnia jego podpisania.

Wymiana dokumentów ratyfikacyjnych nastąpi w Mińsku w terminie czterdziestu pięciu dni od daty podpisania traktatu niniejszego.

Wszędzie gdzie w traktacie niniejszym lub w jego załącznikach wymienia się jako termin chwilę ratyfikacji traktatu pokojowego, rozumie się przez to chwilę wymiany dokumentów ratyfikacyjnych.

Na dowód czego pełnomocnicy obu układających się stron własnoręcznie podpisali traktat niniejszy i opatryli go swymi pieczęciami.

Sporządzono i podpisano w Rydze dnia osiemnastego marca tysiąc dziewięćset dwudziestego pierwszego roku.

Jan Dąbski
Stanisław Kauzik
Edward Lechowicz
Henryk Strasburger
Leon Wasilewski

A. Joffe
[J.] Haneckij
E. Kwiring
[J.] Kocjubinskij
[L.] Obolenskij

Dokumenty i materiały..., t. III, s. 572-609.—
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 432-438.

Nr 42

15 V 1922, Genewa - Konwencja niemiecko-polska dotycząca Górnego Śląska

1. Niemcy - z jednej strony,
Polska - z drugiej strony,

W celu ustalenia na Górnym Śląsku ustroju, zgodnego z postanowieniami, zawartymi w artykule II decyzji Konferencji Ambasadorów z dnia 20 października 1921 roku, a zmierzającymi do zawarowania, dla wspólnego dobra, ciągłości życia gospodarczego na Górnym Śląsku oraz ochrony mniejszości,

mianowały swymi pełnomocnikami:

Niemcy: pana Eugeniusza Schiffera, byłego Ministra Rzeszy Niemieckiej

Polska: Pana Kazimierza Olszowskiego, Ministra Pełnomocnego, którzy, po wymianie pełnomocnictw, uznanych za sporządzone w dobrej i należytej formie, zgodzili się, pod przewodnictwem pana Feliksa Calondera, byłego Prezydenta Konfederacji Szwajcarskiej, wyznaczonego przez Radę Ligi Narodów na Przewodniczącego Rokowań polsko-niemieckich, na postanowienia następujące:

Część I
Postanowienia ogólne

Tytuł I
Ustawodawstwo

Artykuł 1

§ 1

1. - O ile zmiana suwerenności nie pociąga za sobą innych następstw, przepisy prawa materialnego, obowiązujące w dniu zmiany suwerenności na polskiej części obszaru plebiscytowego, pozostają tam - ze zmianami, które mogłyby wynikać z przejścia suwerenności - w mocy na okres lat 15.

2. - Postanowienia ust. I odnoszą się w szczególności do przepisów z dziedziny górniczej, przemysłowej lub handlowej, lub z dziedziny ustawodawstwa w przedmiocie pracy, włączając w to system inspekcji.

3. - Do ustawodawstwa w przedmiocie pracy, w rozumieniu poprzedniego ustępu, zalicza się postanowienia, regulujące sprawę pośrednictwa pracy, sprawę warunków pracy, z uwzględnieniem słusznego rozdziału zaofiarowanej pracy w celu uprzedzenia bezrobocia oraz przepisy, dotyczące mocy obowiązującej uchwał sądów rozjemczych, jak również i postanowienia z dziedziny organizacji pracy. Do prawodawstwa pracy należą dalej przepisy, w myśl których pewne kwestie, dotyczące prawa o pracy, winny być regulowane przez komisje parytetyczne pracodawców i pracobiorców, przepisy o udziale inwalidów oraz kalek przy regulowaniu spraw ich dotyczących, wreszcie postanowienia o pomocy dla warstwy robotniczej oraz dla bezrobotnych.

§ 2

1. - Jednakowoż Polska będzie mogła w ciągu wymienionych 15 lat zastąpić obowiązujące postanowienia prawa materialnego innymi postanowieniami, mogącymi być zastosowanymi na całym jej obszarze. Nowe postanowienia w przedmiocie ustawodawstwa, dotyczące rozdziału ziemi oraz ustawodawstwa pracy winny, z uwagi na swoją treść, móc zastąpić postanowienia obowiązujące.

2. - Ponadto Polska będzie miała prawo:

1. nie uwłaczając przepisom zdania drugiego, ust. I, paragrafu niniejszego, stosować istniejące postanowienia do położenia ekonomicznego oraz do przyszłego rozwoju Górnego Śląska polskiego, szanując przy tym podstawowe zasady, na których postanowienia te są oparte;

2. nie uwłaczając przepisom zdania drugiego, ust. I, paragrafu niniejszego, zastąpić nowymi przepisami postanowienia, dotyczące organizacji oraz procedury administracyjnej i sądowej, jak również postanowienia obecnego śląskiego prawodawstwa prowincjonalnego;

3. wprowadzić na Górnym Śląsku polskim zmiany, które Niemcy uznają za właściwe zastosować na niemieckiej części obszaru plebiscytowego.

§ 3

Ustawy, ogłoszone po dniu 10 lutego 1920 r., jako też odnoszące się do nich przepisy dodatkowe i wykonawcze, będą uważane, w myśl § 1 niniejszego artykułu, za obowiązujące tylko wówczas, gdy stosownie do ust. 3, § 3, Aneksu do art. 88 Traktatu Wersalskiego, ustawy te zyskały aprobatę Komisji Międzysojuszniczej. Jest bez znaczenia, czy aprobatą była wyraźna, to jest wynikająca z postanowienia Komisji Międzysojuszniczej, ogłoszonego w Journal Officiel de la Haute Silésie, czy też aprobatą była milcząca, to jest wynikająca z pozytywnych niedwuznacznych czynów tejże Komisji.

§ 4

Przepisy ustaw polskich stanowiące, że ustawy te zyskują moc na Górnym Śląsku polskim od chwili zmiany suwerenności, pozostaną bez skutku o tyle i tak długo, o ile i jak długo przepisy te odnoszą się lub odnoszą się będą do postanowień, których wejście w życie byłoby przeciwne postanowieniom niniejszej Konwencji.

Artykuł 2

§ 1

1. - W razie sporu co do tego, czy postanowienia, wymienione w zdaniu drugim, ust. 1, § 2, art. 1, mogą lub nie mogą zastąpić postanowień obowiązujących, przedstawiciel Państwa Niemieckiego może w ciągu dwóch miesięcy od dnia ogłoszenia zażądać, aby Komisja Mieszana zdecydowała, czy spór nadaje się do przedłożenia go Stałemu Trybunałowi Sprawiedliwości Międzynarodowej. Rząd Niemiecki będzie mógł przedłożyć sprawę Stałemu Trybunałowi w terminie dwóch miesięcy, licząc od dnia decyzji Komisji Mieszanej, jeżeli ta uzna spór za nadający się do przedłożenia go temuż Trybunałowi.

2. - Jeżeli Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej zadecyduje, że zakwestionowane postanowienia nie mogą zastąpić postanowień obowiązujących, Rząd polski obowiązany będzie zarządzić środki w celu zniesienia lub zmiany zakwestionowanych postanowień.

3. - Dopóki postanowienia, o których mowa, nie zostaną zniesione lub zmienione, nawet Trybunał Rozjemczy nie będzie władny badać, czy postanowienia te są sprzeczne z stypulacjami art. 1.

§ 2

Poza przepisami § 1 żadna instancja międzynarodowa, nawet w drodze ewokacji, nie będzie władna badać kwestii, czy postanowienia wydane przez Polskę zgodne są z stypulacjami art. 1.

Artykuł 3

Wszelki spór, który powstałby w okresie 15 lat pomiędzy układającymi się Stronami w przedmiocie zarządzeń ustawodawczych jednej z nich, które odnosiłyby się do towarzystw lub przedsiębiorstw przemysłowych lub handlowych i które w sposób, sprzeciwiający się słusznosci, ograniczałyby swobodę tychże towarzystw

lub przedsiębiorstw w dziedzinie obywatelstwa ich personelu, ich administratorów oraz kapitałów, będzie mógł być przedłużony przez zainteresowany rząd Radzie Ligi Narodów - której ewentualną decyzję układające się Strony uszanować z góry się zobowiązują.

Tytuł II Ochrona praw nabytych

Artykuł 4

§ 1

1. - Nie uwłaczając przepisom art. 256 Traktatu Wersalskiego, Niemcy i Polska uznają i uszanują na częściach obszaru plebiscytowego im przyznanych prawa wszelkiego rodzaju, a mianowicie koncesje i przywileje, nabyte przed zmianą suwerenności przez osoby prywatne, towarzystwa lub osoby prawne, a to w granicach ustaw, odnoszących się do wyżej wymienionych praw oraz zgodnie z następującymi postanowieniami.

2. - W ciągu sześciu miesięcy, licząc od dnia zmiany suwerenności, Polska władna będzie uchylić koncesje i przywileje nadane po 20 października 1921 r., gdy posiadacz ich nie będzie w stanie, na żądanie właściwych władz polskich, wykazać, że rzeczony koncesje i przywileje zostały mu nadane w warunkach praworządnej administracji.

§ 2

Przy uznaniu i uszanowaniu praw nabytych przestrzegane będą w szczególności zasady następujące:

1. Zarządzenia, wydane poza ogólnym ustawodawstwem, są niedopuszczalne, jeżeli nie stosują się również do obywateli państwa, które je wydało;

2. Prawo dochodzenia swych praw, to jest prawo udawania się pod opiekę sądów zwyczajnych, sądów administracyjnych oraz pod opiekę właściwych władz orzekających, nie będzie mogło być znoszone przez zmiany ustawodawcze;

3. Jeżeli koncesje lub przywileje, zezwalające na założenie lub dotyczące urządzeń, warsztatów pracy, zakładów lub przedsiębiorstw, położonych na obszarze plebiscytowym, lub też mających być tamże założonymi, jako też koncesje i przywileje, odnoszące się do innych przedmiotów położonych na tymże obszarze (koncesje lub przywileje lokalne) lub też jeżeli prawa podmiotowe, które nie wynikają z koncesji, jako to wierzytelności, dla których choćby jedno z wymienionych w § 269 Niemieckiego Kodeksu Cywilnego miejsc świadczenia znajduje się na obszarze plebiscytowym - zostaną zniesione lub uszczuplone przez zastosowanie ustaw ogólnych lub też innych postanowień - wówczas państwo, które ustawy te zastosuje lub postanowienia te wyda, obowiązane będzie do wypłaty pełnego odszkodowania. Przepis ten nie stosuje się do chwilowych ograniczeń, którym według obowiązujących ustaw obowiązany jest poddać się każdy posiadacz prawa.

Do „koncesji i przywilejów lokalnych” zalicza się w szczególności: koncesje na założenie lub dotyczące urządzeń, warsztatów pracy, zakładów i przedsiębiorstw, przywileje na wyłączne wykonywanie pewnego zawodu, lub też przywile-

je przemysłowe przywiązane do danego gruntu, koncesje na koleje o torze normalnym i wąskotorowym, koncesje dotyczące korzystania z biegu wody, koncesje i przywileje dotyczące prowadzenia aptek, prawa wynikające z koncesji na dokonanie wywłaszczenia lub też z koncesji na własność górniczą, a to łącznie z koncesjami okręgowymi, wreszcie prawa wynikające z wniosku o nadania górnicze jak również przywileje na eksploatację pokładów.

4. Aprobaty wydane lekarzom, dentystom i weterynarzom, licencje na wykonywanie zawodu położnej, geometry i miernika górniczego oraz zawodu kowala uprawnionego do kucia koni, traktowane będą w ten sam sposób, co koncesje i przywileje lokalne, jednakże tylko wówczas, gdy zawody te wykonywano na obszarze plebiscytowym przynajmniej od 1 stycznia 1922 r. aż do chwili zmiany suwerenności.

§ 3

1. - O ile w chwili zmiany suwerenności prawa podmiotowe lub wierzytelności, dla których chociażby jedno z miejsc świadczenia, wymienionych w § 269 Niemieckiego Kodeksu Cywilnego, znajduje się na obszarze plebiscytowym, będą stwierdzone lub uznane na mocy ostatecznych i ulegających wykonaniu wyroków lub decyzji niemieckich sądów zwyczajnych, sądów handlowych, sądów przemysłowych, cechowych sądów polubownych lub rozjemczych sądów w materii dzierżaw - wyroki i decyzje te ulegać będą wykonaniu zarówno na Górnym Śląsku polskim, jak i w Rzeszy Niemieckiej. Przepis ten obowiązuje również odnośnie do innych tytułów wykonawczych, dotyczących praw i wierzytelności wyżej wymienionej natury, jednakowoż tylko o tyle, o ile, w myśl ustaw proceduralnych, tytuły te pod względem przymusowego wykonania posiadają tę samą wagę co wyroki. Wyjątek stanowią: wyroki i decyzje, stwierdzające prawa lub wierzytelności wyżej wymienionej natury, o ile stały się one prawomocne i ulegające wykonaniu dopiero po 31 grudnia 1921 r. W wypadkach tych stosowane będą przepisy prawne, dotyczące wykonywania wyroków sądów zagranicznych.

2. - Klauzule egzekucyjne wydaje sekretarz sądu, w którym przechowany będzie tytuł oryginalny lub też wydaje je notariusz, który sporządził akta. Klauzula egzekucyjna lub też wzmianka dodatkowa winna stwierdzać, że tytuł ulega wykonaniu zarówno na Górnym Śląsku polskim jak i w Rzeszy Niemieckiej. Dłużnik, który twierdzi, że klauzula egzekucyjna lub wzmianka dodatkowa w myśl przepisów niniejszej Konwencji, nie powinna być wydana, będzie mógł zwrócić się stosownie do § 766 Niemieckiej Procedury Cywilnej do sądu, w którego obwodzie żądane jest wykonanie wyroku. Specjalny układ w materii bieżących spraw sądowych określi, jaki sąd będzie właściwy w innych sporach, wynikających z postępowania egzekucyjnego w razie, gdyby trybunał, który poprzednio był właściwy, przestał istnieć.

§ 4

Osoby prawne, których siedziba, wskutek zmiany suwerenności, znajduje się na obszarze nieniemieckim, zachowują niemniej swą osobowość prawną.

§ 5

1. - W ciągu sześciu miesięcy od zmiany suwerenności nawiązane zostaną rokowania w kwestii dalszej działalności niemieckich towarzystw ubezpieczeń na Górnym Śląsku polskim, oraz polskich towarzystw ubezpieczeń na Górnym Śląsku niemieckim.

2. - Gdyby rokowania nie dały wyniku, oba Rządy będą mogły uciec na terytorium plebiscytowym w dniu zmiany suwerenności, posiadają w myśl § 1 i 2 niniejszego artykułu prawo nabyte na kontynuowanie swej działalności na obszarze plebiscytowym bez ograniczeń. Pan Feliks Calonder, były Prezydent Konfederacji Szwajcarskiej, prezydent rokowań polsko-niemieckich, proszony będzie o wydanie wyroku w charakterze arbitra.

3. - Strony układające się zezwolą na to, aby towarzystwa ubezpieczeń kontynuowały swą działalność bez ograniczeń aż do zakończenia rokowań, a gdyby te ostatnie nie dały wyniku, aż do wyroku arbitra. Towarzystwa te będą mogły, między innymi, prolongować polisy asekuracyjne i zawierać nowe umowy. Osoby powołane do kontroli, lub też do ustalania wysokości strat, otrzymywać będą bez zwłoki paszporty oraz niezbędne wizy, chyba że poważne względy osobiste stanęłyby na przeszkodzie udzieleniu zezwolenia na ich przyjazd.

§ 6

1. - Hipoteczne banki niemieckie będą miały prawo nabywać nieruchomości na Górnym Śląsku polskim, bez obowiązku składania w tej mierze specjalnych podań, we wszystkich tych wypadkach, gdy nabycie nieruchomości będzie niezbędne w celu uniknięcia strat z tytułu hipotek, należących do tychże banków w dniu zmiany suwerenności.

2. - Banki hipoteczne obowiązane będą zawiadamiać urzędowo Województwo Śląskie o swoim zamiarze nabycia nieruchomości, komunikując wysokość wierzytelności, procentów i kosztów. Jeżeli nieruchomość wystawiona jest na licytację, notyfikacja ta uczyniona być winna przynajmniej na miesiąc przed dniem licytacji.

3. - W celu niedopuszczenia do nabycia danej nieruchomości przez bank hipoteczny, rząd polski władny będzie w terminie miesięcznym, licząc od wymienionej wyżej notyfikacji urzędowej, wypłacić bankowi jego wierzytelność wraz z procentami i kosztami; i w takim razie wierzytelność wraz z hipoteką przejdzie na rzecz Państwa Polskiego.

Artykuł 5

Trybunał Rozjemczy rozstrzygnie wprost na żądanie posiadacza prawa pytanie, czy i w jakiej rozciągłości odszkodowanie za zniesienie lub uszczuplenie praw nabytych winno być przez państwo wypłacone.

Tytuł III Wywłaszczenie

Artykuł 6

Polska może wywłaszczyć na Górnym Śląsku polskim, stosownie do przepisów zawartych w artykułach od 7 do 23, przedsiębiorstwa należące do wielkiego prze-

mysłu, włączając w to i pokłady oraz wielką własność rolną. Poza tym majątki, prawa i interesy obywateli niemieckich lub towarzystw, kontrolowanych przez obywateli niemieckich, nie mogą być likwidowane na Górnym Śląsku polskim.

Dział I Wielki przemysł

Artykuł 7

W ciągu lat 15 od chwili zmiany suwerenności, Polska będzie mogła, stosując się do przepisów art. 92 i 297 Traktatu Wersalskiego, wywłaszczyć przedsiębiorstwa, należące do wielkiego przemysłu, które w dniu 15 kwietnia 1922 r. stanowiły własność obywateli niemieckich, jeżeli na żądanie Rządu polskiego zarządzenie takie uznane zostało przez Komisję Mieszana za niezbędne do zapewnienia utrzymania eksploatacji.

Artykuł 8

1. - Po upływie 15 lat, licząc od chwili zmiany suwerenności, Polska będzie mogła, stosując się do przepisów art. 92 i 297 Traktatu Wersalskiego, wywłaszczyć przedsiębiorstwa należące do wielkiego przemysłu, które w dniu 15 kwietnia 1922 r. oraz w chwili notyfikacji (art. 10) stanowią własność obywateli niemieckich lub też towarzystw kontrolowanych przez obywateli niemieckich.

2. - Nie ulegają, jako takie, wywłaszczeniu: akcje i udziały spółkowe, udziały w kopalniach oraz analogiczne tytuły udziałowe w przedsiębiorstwach lub pokładach.

Artykuł 9

§ 1

Pod wielkim przemysłem rozumieją się w pojęciu art. 6 do 23:

1. kopalnie, pokłady, wysokie piece, zakłady metalurgiczne [...], fabryki materiałów wybuchowych i prochu;

2. inne przedsiębiorstwa przemysłowe, które zatrudniają przeciętnie przynajmniej 600 robotników. Za podstawę obliczenia służyć będzie liczba robotników, zatrudnionych przeciętnie w ciągu roku;

3. następujące przedsiębiorstwa przemysłowe, nawet jeżeli zatrudniają przeciętnie mniej niżeli 600 robotników, byleby w każdym poszczególnym wypadku uważane być mogły, według pojęć i zwyczajów handlowych, za należące do wielkiego przemysłu: fabryki przerabiające derywaty węgla, fabryki, których głównym celem jest wyrób koksu, fabryki brykietów, fabryki nawozów sztucznych, fabryki i rafinerie olejów i smarów, fabryki obrabiające i wykończające metale, centrale elektryczne, dostarczające prądu innym osobom lub przedsiębiorstwom w celach zarobkowych.

§ 2

1. - Dla ustalenia, które przedsiębiorstwa przemysłowe należą w rozumieniu 1, 2 i 3, § I, niniejszego artykułu do zakresu wielkiego przemysłu, miarodajny jest stan danego przedsiębiorstwa w 1921 r.

2. - Przedsiębiorstwa, należące do tego samego właściciela, uważane będą jako stanowiące jedno przedsiębiorstwo wówczas, gdy są one nie tylko nawzajem z sobą związane finansowo, lecz również połączone więzami wewnętrznej zależności gospodarczej.

Tego rodzaju łączne przedsiębiorstwa należą do kategorii wielkiego przemysłu:

1. jeżeli jedno z przedsiębiorstw, które je stanowią, należy do kategorii pierwszej, wymienionej w § 1;

2. bądź, jeżeli ogólna ilość robotników zatrudnionych w łącznym przedsiębiorstwie przekracza przeciętnie 600;

3. bądź, jeżeli dane przedsiębiorstwo z uwagi na jego łączność z innymi winno być uważane za należące do kategorii trzeciej, wymienionej w § 1.

3. - Wywłaszczenie obejmuje przedsiębiorstwo łączne w całości, jeżeli decyzja nakazująca wywłaszczenie inaczej nie stanowi.

§ 3

1. - Wywłaszczenie obejmuje przynależności w pojęciu § 97 i 98 Kodeksu Cywilnego Niemieckiego.

2. - Własność rolna, przeznaczona głównie dla zaspokojenia potrzeb przedsiębiorstw, należących do wielkiego przemysłu (gospodarstwa mleczne, eksploatacja lasów itp.), uważana jest w pojęciu artykułu niniejszego jako stanowiąca część przedsiębiorstw, których potrzeby zaspokaja.

Artykuł 10

1. - Jeżeli Rząd polski pragnie wywłaszczyć przedsiębiorstwo, należące do wielkiego przemysłu, obowiązany jest zanotyfikować to właścicielowi przedsiębiorstwa pomiędzy 1 lipca 1937 r. a 1 lipca 1939 r.

2. - Wywłaszczenie winno być wykonane w cztery lata, licząc od dnia notyfikacji.

3. - Jeżeli notyfikacja nie została uczyniona w terminie przewidzianym w ustępie 1, lub jeżeli wywłaszczenie nie jest przeprowadzone w terminie, przewidzianym w ust. 2, wywłaszczenie stosowane być nie może.

Artykuł 11

Właściciele przedsiębiorstw, należących do wielkiego przemysłu, mogą do dnia notyfikacji rozporządzać swobodnie swoją własnością oraz obciążać ją na podstawie ustaw ogólnych.

Dział II

Wielka własność ziemska

Artykuł 12

1. - Polska może wywłaszczyć własności rolne, obejmujące przynajmniej 100 hektarów przestrzeni użytkowej (nazwanej poniżej wielką własnością rolną), które należały w dniu 15 kwietnia 1922 r. oraz w dniu notyfikacji (art. 15) do obywateli niemieckich, nie posiadających prawa zachowania zamieszkania na Górnym Ślą-

sku polskim (artykuły 40 i 42) lub też do towarzystw, kontrolowanych przez takich obywateli niemieckich. Przy ustaleniu własności rolnych, o których mowa, wzięty będzie za podstawę obszar ich w dniu 15 kwietnia 1922 r.

2. - Gdy las stanowi część wielkiej własności rolnej, będzie mógł być wywłączony łącznie z tą własnością, jeżeli zdaniem Komisji Mieszanej, wywłaszczenie to jest niezbędne dla eksploatacji rolnej majątku, lub też jeżeli las, po oddzieleniu go od wywłączonych gruntów, nie mógłby być racjonalnie eksploatowany według swego poprzedniego przeznaczenia.

Artykuł 13

1. - Polska będzie mogła wywłaszczyć trzecią część ogółu gruntów na Górnym Śląsku polskim, ulegającym wywłaszczeniu w myśl przepisów niniejszego Tytułu.

2. - O ile grunta w myśl ust. 2, § 3, art. 9, uważane być mają jako część przedsiębiorstwa, należącego do wielkiego przemysłu, nie wejdą one w rachubę przy obliczeniu ogólnej powierzchni gruntów, ulegających wywłaszczeniu, i przepisy dotyczące wywłaszczenia własności rolnej nie będą do nich stosowane.

3. - Z wyłączeniem wypadków, w których stosowane będą przepisy ust. 2, art. 12, lasy nie będą wliczone do ogółu obszarów rolnych.

4. - Przy obliczaniu ogólnej powierzchni gruntów, ulegających wywłaszczeniu, odliczona będzie powierzchnia gruntów, które już zostały wywłaszczone po zmianie suwerenności, na mocy Ustawy Osadniczej z d. 11 sierpnia 1919 r. (Reichsgesetzblatt str. 1429). Przy obliczaniu powierzchni gruntów, ulegających wywłaszczeniu na mocy tejże Ustawy Osadniczej, odliczona zostanie powierzchnia gruntów wywłączonych na mocy niniejszego Tytułu.

Artykuł 14

1. - Wywłaszczenie dotyczy przynależności w pojęciu art. 97 i 98 Kodeksu Cywilnego Niemieckiego.

2. - Na żądanie właściciela nie będą wywłaszczone przynależności, które nie są bezwzględnie niezbędne do eksploatacji. Dotyczy to również stad zarodowych.

Artykuł 15

§ 1

1. - Jeżeli rząd polski pragnie wywłaszczyć wielką własność, obowiązany jest zanotyfikować to jej właścicielowi przed 1 stycznia 1925 r.

2. - Wywłaszczenie winno być przeprowadzone w dwa lata, licząc od dnia notyfikacji.

3. - Jeżeli notyfikacja nie będzie uczyniona w terminie, przewidzianym w ust. 1, lub jeżeli wywłaszczenie nie jest przeprowadzone w terminie, przewidzianym w ust. II, wywłaszczenie stosowane być nie może.

§ 2

Jeżeli wielką własność, ulegającą wywłaszczeniu, zostanie zbyta w okresie czasu pomiędzy 15 kwietnia 1922 r. aż do upływu miesiąca po dniu zmiany suwerenności, Rząd polski władny jest oświadczyć, że nie uznaje zmiany własności. Przed

zmianą suwerenności oświadczenie to winno być zakomunikowane Rządowi niemieckiemu, zaś o tej zmianie - osobie, która dokonała zbycia. Oświadczenie to zakomunikowane być winno w terminie miesięcznym, licząc od dnia zawiadomienia o dokonanym zbyciu. Aż do dnia zmiany suwerenności, zawiadomienie o dokonanym zbyciu uczynione być winno przez rząd niemiecki, zaś po zmianie suwerenności - przez osobę, która dokonała zbycia. Jeżeli zawiadomienie nie uczynione zostało w przepisany terminie, odnośny majątek nie może być wywłaszczony.

Artykuł 16

1. - Jeżeli majątek ulega wywłaszczeniu, przynależności jego nie mogą być sprzedawane, o ile sprzedaż taka sprzeciwiałaby się zasadom racjonalnej eksploatacji.

2. - Właściciele mogą obciążać swoje majątki.

Dział III

Postanowienia dotyczące wielkiego przemysłu i wielkiej własności rolnej

Artykuł 17

W pojęciu art. 6 do 23 nie będą uważani za obywateli niemieckich tacy obywatele niemieccy, którzy na mocy Traktatu Wersalskiego nabywają z mocy samego prawa obywatelstwo państwa sprzymierzonego lub stowarzyszonego, jak również i tacy, którzy nabywają obywatelstwo polskie z mocy samego prawa na zasadzie Konwencji niniejszej.

Artykuł 18

Wywłaszczenie przewidziane w ust. 1 art. 8 oraz w art. 13 będzie mogło być przeprowadzone nawet i w tych wypadkach, gdy majątki ulegające wywłaszczeniu należały w dniu 15 kwietnia 1922 r. do innych obywateli niemieckich niż w dniu notyfikacji, lub gdyby majątki te kontrolowane były w pierwszej z tych dat przez innych obywateli niemieckich niż w drugiej.

Artykuł 19

1. - Od chwili zmiany suwerenności Rząd polski będzie miał prawo badania od czasu do czasu, kto jest istotnym właścicielem przedsiębiorstwa, należącego do wielkiego przemysłu, lub też wielkiego majątku ziemskiego, jak również i sprawdzania, przez kogo istotnie kontrolowane jest dane towarzystwo, do którego należy przedsiębiorstwo lub też majątek ziemski.

2. - Jeżeli Rząd polski przyjdzie do przekonania, że dane przedsiębiorstwo lub majątek ziemski należy istotnie do obywatela niemieckiego lub że dane towarzystwo kontrolowane jest istotnie przez obywateli niemieckich, i jeżeli powiadomiona o tym strona interesowana utrzymuje, że w istocie tak nie jest, strona ta będzie mogła w ciągu miesiąca od otrzymania zawiadomienia przedłożyć sprawę polsko-niemieckiemu Mieszanemu Trybunałowi Rozjemczemu. Trybunał ten będzie mógł ewentualnie zawiesić czasowo postępowanie wywłaszczenia.

Artykuł 20

1. - Poczynając od dnia notyfikacji, właściciel przedsiębiorstwa lub majątku ziemskiego, przeznaczanego do wywłaszczenia, będzie mógł zbyć go, z wyłączeniem rozporządzenia na wypadek śmierci, nie inaczej jak tylko za zezwoleniem Rządu polskiego. Skoro zezwolenie takie raz udzielone zostanie, przedsiębiorstwo nie może być wywłaszczone.

2. - Zezwolenie Rządu polskiego nie jest niezbędne w razie sprzedaży majątku przez licytację; w wypadku takim Rząd polski będzie mógł, w terminach przewidzianych dla notyfikacji, lecz nie później, jak na miesiąc przed licytacją, zaspokoić wierzycieli i wejść w ich prawa, co nie uwłacza prawu jego wykonania wywłaszczenia, które pozostaje w mocy do postanowień powyższych aż do chwili dokonania sprzedaży przymusowej.

Artykuł 21

1. - Jeżeli, w myśl przepisów powyższych, zarządzane zostało wywłaszczenie części przedsiębiorstwa należącego do wielkiego przemysłu lub części wielkiego majątku ziemskiego, właściciel może zażądać w ciągu miesiąca, licząc od urzędowego zawiadomienia o nakazie wywłaszczenia, aby całe przedsiębiorstwo, lub też cały majątek nabyty został przez Rząd polski.

2. - Przepis ten stosuje się również do wywłaszczenia części łącznego przedsiębiorstwa w rozumieniu ust. 2, § 2, art. 9, jeżeli część niepoddana wywłaszczeniu nie może być z pożytkiem eksploatowana stosownie do poprzedniego swego przeznaczenia. W razie sporu, czy tak jest istotnie, Rząd polski i właściciel przedsiębiorstwa zamianuje każdy po jednym ekspercie, w celu wyświetlenia sporu. O ile eksperci nie dojdą do porozumienia, wybiorą łącznie arbitra.

Artykuł 22

Przeprowadzenie wywłaszczenia w pojęciu ust. 2 art. 10 oraz ust. 2 § 1, art. 15 obejmuje między innymi wypłatę ustalonego odszkodowania; natomiast nie zalicza się do przeprowadzenia wywłaszczenia - procesu wytoczonego przed polsko-niemieckim Mieszanym Trybunałem Rozjemczym w przedmiocie powiększenia odszkodowania, jak również sporów w kwestii dopuszczalności wywłaszczenia.

Artykuł 23

1. - Jeżeli pomiędzy Rządem polskim a Rządem niemieckim powstał spór co do interpretacji, co do stosowania artykułów 6 do 22, spór taki przedłożony zostanie Stałemu Trybunałowi Sprawiedliwości Międzynarodowej.

2. - Kompetencje polsko-niemieckiego Mieszanego Trybunału Rozjemczego, ustalone przez postanowienia Traktatu Wersalskiego, nie zostaną niniejszym uszczuplone.

Artykuł 24

Przepisy artykułów powyższych, dotyczące wywłaszczenia, nie uwłaczają w niczym prawom Polski uznanym przez art. 3 [...].

Załącznik do Dz.U. RP 1922, nr 44, poz. 371.
Powstanie II Rzeczypospolitej, str. 661-670.

Nr 43

20 VI 1922, Warszawa - Oświadczenie rządu polskiego w sprawie objęcia władzy w Górnym Śląsku

Podaje się niniejszym do wiadomości, że w wykonaniu paragrafu 6 aneksu do art. 88 Traktatu Pokoju, podpisanego z Niemcami w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 r. (Dz.U. RP r. 1920, Nr 35, poz. 200), Rządząca i Plebiscytowa Komisja Międzysojusznicza w dniu 15 czerwca 1922 r. zawiadomiła rząd Polski, że w ciągu jednego miesiąca od daty tego zawiadomienia winien objąć administrację części Górnego Śląska, przyznanej Polsce decyzją Konferencji Ambasadorów z dnia 20 października 1921 r. (Dz.U. RP r. 1922 Nr 44, poz. 369).

Minister Spraw Zagranicznych
[Konstanty] Skirmunt,

Prezydent Ministrów
Antoni Ponikowski

Dz.U. RP 1922, nr 56, poz. 503.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 670-671.

Nr 44

27 VII 1922, Warszawa - Regulamin Zgromadzenia Narodowego ustalający tryb wyboru prezydenta Rzeczypospolitej

Art. 1. Zgromadzenie Narodowe dla wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej zwołuje Prezydent Rzeczypospolitej w miejscu i w czasie, przez siebie oznaczonych, nie później jednak niż na 30 dni przed upływem siedmioletnia swego urzędowania.

Jeżeli zwołanie nie nastąpi na 30 dni przed upływem siedmioletnia, jak również w razie opróżnienia urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej, Zgromadzenie Narodowe zwołuje Marszałek Sejmu w miejscu i w czasie, przez siebie oznaczonych.

Art. 2. Prezydium Zgromadzenia Narodowego składa się z Marszałka Sejmu, jako przewodniczącego, Marszałka Senatu, jako jego zastępcy, oraz ośmiu sekretarzy, z których czterech powołuje Marszałek Sejmu spośród sekretarzy Sejmu, a czterech Marszałek Senatu spośród sekretarzy Senatu. [...]

Art. 8. Posiedzenia Zgromadzenia Narodowego są jawne.

Art. 9. Językiem rozpraw Zgromadzenia Narodowego jest język polski.

Art. 10. Prawo wstępu na salę posiedzeń mają tylko członkowie Zgromadzenia Narodowego, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, przedstawiciele Rządu i potrzebni na posiedzeniu funkcjonariusze kancelarii sejmowej.

Art. 11. Zgromadzenie Narodowe, zwołane dla dokonania wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej, zajmuje się wyłącznie tym jednym punktem porządku dziennego.

Jakiegokolwiek przemówienia, obrady i uchwały poza wyborami i zaprzysiężeniem Prezydenta oraz zatwierdzeniem protokołów są wykluczone i z góry nieprawomocne.

Art. 12. Po otwarciu posiedzenia przewodniczący niezwłocznie wzywa członków do zgłaszania kandydatur na urząd Prezydenta Rzeczypospolitej.

Nazwiska kandydatów zgłasza się na piśmie, przy czym za ważne zgłoszone uważa się jedynie kandydatury poparte przez co najmniej 50 członków Zgromadzenia Narodowego. Na podstawie zgłoszeń pisemnych przewodniczący ustala listę kandydatów, po czym natychmiast zarządza wybory.

Rozprawa nad zgłoszonymi kandydaturami jest niedopuszczalna.

Gdyby została zgłoszona kandydatura Marszałka Sejmu na Prezydenta Rzeczypospolitej, nie przeszkadza mu to w urzędowaniu w charakterze przewodniczącego Zgromadzenia Narodowego, jednakże przy ogłaszaniu wyniku wyboru przewodnictwo w takim wypadku obejmuje Marszałek Senatu.

To samo obowiązuje odwrotnie, gdyby była zgłoszona kandydatura Marszałka Senatu.

Art. 13. Po zarządzeniu wyborów przewodniczący wzywa członków do zajęcia miejsc, po czym jeden z urzędujących sekretarzy odczytuje listę imienną wszystkich członków Zgromadzenia Narodowego, a inny sekretarz odczytuje po wywołaniu nazwiska nieobecnego członka, jego usprawiedliwienie, jeśli zostało nadesłane. Zaproszeni przez przewodniczącego spośród pozostałych członków prezydium czterech skrutatorzy odbierają na mównicy od wywoływanych członków, którzy osobiście do mównicy podchodzą, kartki złożone we dwoje, zawierające nazwisko kandydata. Po ukończeniu głosowania przewodniczący ogłasza je za zamkniętą, skrutatorzy obliczają głosy; wynik ogłasza się z mównicy.

Art. 14. Za wybranego uważa się kandydata, który uzyska bezwzględną większość ważnie oddanych głosów, przy czym kartek białych, kartek zawierających nazwiska kandydatów, którzy nie zostali ważnie zgłoszeni, oraz kartek, zawierających nazwiska głosujących, nie bierze się w rachubę.

Art. 15. Jeżeli w pierwszym głosowaniu żaden z kandydatów nie uzyska bezwzględnej większości ważnie oddanych głosów, przewodniczący zarządza powtórne głosowanie, które odbywa się w ten sam sposób, jak pierwsze.

Art. 16. Jeżeli i drugie głosowanie nie da pomyślnego wyniku, zarządza się trzecie głosowanie, które odbywa się tak samo, jak poprzednio z tą różnicą, że kandydat, który otrzymał najmniejszą ilość głosów w drugim głosowaniu, jest wykluczony od wyboru.

Jeżeli i trzecie głosowanie nie da pomyślnego wyniku, zarządza się czwarte głosowanie, a w razie potrzeby i dalsze głosowania, przy czym przy każdym następnym głosowaniu wyklucza się kolejno tego z kandydatów, który w poprzednim uzyskał najmniejszą ilość głosów.

Art. 17. Jeżeli kilku kandydatów uzyskało tę samą najmniejszą ilość głosów - wyklucza się ich wszystkich od wyboru. Jeżeli jednak jeden z kandydatów uzyska względną większość, a wszyscy inni kandydaci otrzymają po równej ilości głosów, los rozstrzyga, którego z nich wykluczy się od wyboru. Sposób, w jaki ma się odbyć losowanie, określi przewodniczący.

Art. 18. Jeżeli w dwóch następujących po sobie głosowaniach głosy rozdziela się równo pomiędzy więcej niż dwóch kandydatów, los rozstrzyga, którego z nich wykluczy się od wyboru.

Art. 19. Jeżeli pozostanie tylko dwóch kandydatów i w ciągu dwóch kolejnych głosowań uzyskują oni równą ilość głosów, los rozstrzyga, który z nich zostanie wybrany.

Art. 20. Po ukończeniu wyborów przewodniczący niezwłocznie ogłasza ich wynik. [...]

Prezydent Ministrów
Julian Nowak

Marszałek
W. Trąpczyński

Dz.U. RP 1922, nr 66, poz. 596.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 671-672.

Nr 45

28 VII 1922, Warszawa - Ordynacja wyborcza do Sejmu

Rozdział I Prawo wybierania

Art. 1. Prawo wybierania posłów do Sejmu ma, wyjąwszy wojskowych w służbie czynnej, każdy obywatel Rzeczypospolitej Polskiej bez różnicy płci, który w dniu ogłoszenia wyborów w „Dzienniku Ustaw” ma ukończonych 21 lat wieku i w myśl postanowień niniejszej uchwały prawa tego nie jest pozbawiony.

Art. 2. 1) Każdy wyborca ma prawo wybierania tylko w tym okręgu wyborczym, w którym zamieszkuje przynajmniej od przedednia ogłoszenia wyborów w „Dzienniku Ustaw”.

2) Głosować wolno tylko osobiście.

3) Każdy wyborca ma prawo oddania jednego głosu w jednym tylko obwodzie głosowania, w którym zgodnie z przepisami art. 33 ustawy niniejszej zostanie wpisany do spisu wyborców.

Art. 3. Prawo wybierania nie przysługuje:

1) pozbawionym całkowicie lub częściowo własnowolności, tudzież upadłym dłużnikom - w czasie trwania tego stanu;

2) pozbawionym z mocy orzeczenia sądowego władzy ojcowskiej względnie rodzicielskiej - w czasie trwania tego stanu;

3) prawomocnie skazanym wyrokiem sądowym, jeśli zarazem orzeczono oddanie, względnie dopuszczalność oddania pod dozór policyjny lub do domu pracy - na czas trwania dozoru lub pobytu w domu pracy - w każdym razie przez lat 3 po prawomocności wyroku, o ile w myśl innych przepisów pozbawienie praw wyborczych nie rozciąga się na czas dłuższy. [...]

Rozdział II Wybieralność

Art. 5). 1) Wybieranymi do Sejmu mogą być wszyscy obywatele Rzeczypospolitej Polskiej, posiadający prawo wybierania, nie wyłączając wojskowych w służbie

czynnej, niezależnie od miejsca zamieszkania w kraju lub za granicą, którzy do dnia ogłoszenia wyborów ukończyli 25 lat.

2) O zakwestionowanym prawie wybieralności rozstrzyga wyłącznie Sąd Najwyższy.

Art. 6. 1) Państwowi urzędnicy administracyjni wszelkich dekanatów oraz sędziowie i urzędnicy sądowi nie mogą być wybierani w tych okręgach wyborczych, w których pełnią swą służbę.

2) Przepis ten nie dotyczy urzędników pełniących służbę przy władzach centralnych.

Art. 7. 1) Pracownicy państwowi i samorządowi z wyjątkiem ministrów, podsekretarzy stanu i profesorów wyższych uczelni z chwilą wyboru na posła otrzymują na czas trwania mandatu poselskiego urlop bezpłatny.

2) lata spędzone na wykonywaniu mandatu poselskiego liczą się do lat służby.

Art. 8. Wojskowi w razie wyboru na posła zostają na czas trwania mandatu poselskiego przeniesieni w stan nieczynny ze zwolnieniem od wszelkiej zależności służbowej bez prawa noszenia munduru.

Rozdział III

Liczba posłów, okręgi wyborcze i obwody głosowania

Art. 9. Wyborcy z całego obszaru Rzeczypospolitej Polskiej wybierają 444 posłów, z których 372 przypada na listy wystawione w okręgach, a 72 na listy państwowe.

Art. 10. 1) Dla przeprowadzenia wyborów obszar Rzeczypospolitej Polskiej dzieli się na okręgi wyborcze.

2) Wykaz okręgów wyborczych i liczbę posłów, przypadających na każdy okręg wyborczy, wyszczególnia się w załączniku do niniejszej ustawy.

3) Powiaty przyjmuje się w takich granicach, jakie mieć one będą w dniu ogłoszenia wyborów.

4) W razie utworzenia nowego powiatu włącza się go do tego okręgu wyborczego, do którego należała większa część ludności zamieszkałej w jego granicach.

Art. 11. Podział na okręgi wyborcze oraz liczba posłów, przypadająca na poszczególne okręgi, będą określone ustawą po każdym powszechnym spisie ludności.

Art. 12. 1) Każdy okręg wyborczy dzieli się na obwody głosowania.

2) Władza administracyjna I instancji przeprowadza podział na obwody głosowania, wyznaczając jednocześnie lokal wyborczy - o ile możliwości, w środku każdego obwodu, bacząc na to, aby w związku ze stosunkami miejscowymi możliwie równomiernie ułatwić wszystkim wyborcom korzystanie z prawa wybierania, tudzież przestrzegając następujących warunków:

a) żeby żaden obwód nie liczył więcej, aniżeli 3000 mieszkańców,

b) żeby żaden wyborca nie miał z mieszkania dalej do lokalu wyborczego, aniżeli 6 km,

c) żeby nie tworzone obwodów składających się z różnych gmin, a względnie i części tychże,

- 3) W granicach powyższych postanowień jest dozwolone:
 - a) łączenie kilku wsi (osad, miejscowości), jako całości, w jeden obwód głosowania,
 - b) dzielenie większych wsi (osad, miejscowości) na dwa lub więcej samoistnych obwodów głosowania.
- 4) Odstępstwa od tych warunków są dopuszczalne tylko ze względu na niewykonalność.

Rozdział IV Zarządzenie i ogłoszenie wyborów

Art. 13. 1) Wybory zarządza Prezydent Rzeczypospolitej najpóźniej w tydzień po wygaśnięciu mandatów poprzedniego Sejmu (art. 11 Konstytucji), o ile nie znajdzie zastosowanie art. 26 Konstytucji.

2) Zarządzenie to będzie ogłoszone w „Dzienniku Ustaw” i ma zawierać kalendarz wyborczy, z oznaczeniem miesiąca i dnia, w którym upływają terminy przewidziane w ordynacji.

Art. 14. 1) W akcie zarządzenia wyborów ma być oznaczony dzień głosowania, który przypaść powinien na niedzielę.

2) Głosowanie odbywa się jednego dnia w całym państwie. Głosowanie wyznaczone będzie najwcześniej na 78 godzin po dniu ogłoszenia wyborów w „Dzienniku Ustaw”.

Rozdział V Komisje wyborcze

Art. 15. 1) Dla przeprowadzenia wyborów będą ustanowione:

- a) Państwowa Komisja Wyborcza,
- b) okręgowe komisje wyborcze po jednej dla każdego okręgu wyborczego,
- c) obwodowe komisje wyborcze po jednej dla każdego obwodu głosowania.

2) Państwowa Komisja Wyborcza i okręgowe komisje wyborcze będą ustanowione niezwłocznie o ogłoszeniu wyborów, obwodowe zaś komisje wyborcze - niezwłocznie po podziale okręgu na obwody.

3) Okręgowe i obwodowe komisje wyborcze rozwiązują się po ukończeniu czynności wyborczych. Państwowa zaś Komisja Wyborcza urządza aż do wygaśnięcia mandatów (art. 11 Konstytucji), względnie aż do rozwiązania Sejmu (art. 26 Konstytucji).

Art. 16. 1) Nadzór nad czynnościami komisji wyborczych sprawuje Generalny Komisarz Wyborczy.

2) Generalnego Komisarza Wyborczego i jego zastępcę mianuje na wniosek prezesa Rady Ministrów prezydent Rzeczypospolitej z pomiędzy trzech kandydatów, przedstawionych przez zebranie prezesów Sądu Najwyższego.

Art. 17. 1) Państwowa Komisja Wyborcza składa się z Generalnego Komisarza Wyborczego, jako przewodniczącego, oraz z 8 członków, względnie 8 ich zastępców, przedstawionych Generalnemu Komisarzowi Wyborczemu przez osiem najliczniejszych klubów poselskich ustępującego Sejmu.

2) Mężowie zaufania, delegowani przez pełnomocników ważnie zgłoszonych państwowych list wyborczych, po jednym od każdej listy, mają prawo uczestniczenia we wszystkich zebraniach Państwowej Komisji Wyborczej z głosem doradczym w sprawach dotyczących ich list.

3) Zastępcy Generalnego Komisarza Wyborczego, jako też zastępcy innych członków, wchodzi w skład komisji tylko w razie nieobecności osoby, którą zastępują.

Art. 18. Uprawnione kluby poselskie zakomunikują Generalnemu Komisarzowi Wyborczemu imię, nazwisko, zawód i dokładny adres każdego z wydelegowanych członków komisji i zastępców przed upływem 8 dni od dnia ogłoszenia wyborów.

Art. 19. 1) Okręgowa Komisja wyborcza składa się z przewodniczącego i 5 członków. Przewodniczącym komisji, względnie jego zastępcą, jest sędzia, urzędujący w okręgu wyborczym, a mianowany przez Generalnego Komisarza Wyborczego na wniosek prezesa sądu apelacyjnego, właściwego dla siedziby komisji.

2) Jednego członka komisji, względnie jego zastępcę, mianuje wojewoda, właściwy dla siedziby komisji. W okręgu wyborczym nr 1 (m. st. Warszawa) mianuje go Komisarz Rządu.

3) Co do wyboru 4 członków komisji, tudzież 4 ich zastępców, mają zastosowanie przepisy następujące.

4) W okręgach wyborczych nr 1, 13, 34, 41 i 50 (m. st. Warszawa, Łódź, Poznań, Kraków i Lwów) wybiera ich rada miejska.

5) W innych okręgach wyborczych wybiera 2 członków komisji i ich zastępców rada miejska miasta, w którym komisja ma swoją siedzibę, 2 członków zaś i ich zastępców wybiera sejmik powiatowy tego powiatu, w obrębie którego komisja ma swoją siedzibę.

6) Jeżeli w obrębie powiatu sejmik powiatowy nie istnieje, wybiera 2 członków komisji i ich zastępców zgromadzenie przełożonych gmin tego powiatu.

7) Rady powiatowe w Małopolsce nie są uważane za sejmik powiatowy w myśl niniejszego artykułu.

8) Zastępca przewodniczącego i zastępcy innych członków wchodzi w skład komisji tylko w razie nieobecności osoby, którą zastępują.

Art. 20. 1) Generalny Komisarz Wyborczy, względnie wojewoda (Komisarz Rządu), dokona nominacji przewidzianych w art. 19 najpóźniej w 10 dni po ogłoszeniu wyborów. Nominacje należy ogłosić najpóźniej w 12 dniu po ogłoszeniu wyborów w wojewódzkim „Dzienniku Urzędowym”.

2) Starosta, względnie prezydent miasta (burmistrz), zwoła niezwłocznie po ogłoszeniu wyborów posiedzenie sejmiku, względnie rady miejskiej, celem dokonania wyboru członków komisji i ich zastępców.

3) Przewodniczących gmin zaprasza starosta dla dokonania wyboru co najmniej na 4 dni przed dniem wyboru.

4) Wybór powinien być w każdym razie dokonany w ciągu 12 dni od dnia ogłoszenia wyborów.

5) Gdyby do dni dwunastu wybór z jakichkolwiek powodów nie był dokonany, mianuje przewodniczący okręgowej komisji wyborczej brakujących członków, któ-

rzy urzędować będą aż do chwili dokonania prawomocnego wyboru. Mianowanie takie musi być niezwłocznie w okręgu specjalnie ogłoszone wraz z motywami.

6) Wybór odbywa się kartkami. Za wybranych uważa się tych, którzy otrzymali największą ilość głosów. W razie równości rozstrzyga los, wyciągnięty przez starostę, względnie prezydenta miasta (burmistrza).

7) Przewodniczący zawiadomi zebranych bezzwłocznie o wynikach głosowania i prześle protokół wyboru z dokładnym adresem wybranych przewodniczącemu okręgowej komisji wyborczej.

8) Ewentualne protesty przeciwko wyborom należy wnieść najpóźniej przed upływem 14 dni od dnia ogłoszenia wyborów do przewodniczącego okręgowej komisji wyborczej. Protesty rozstrzyga senat sądu okręgowego, składający się z trzech sędziów, wyznaczonych przez prezesa sądu, w byłej zaś dzielnicy pruskiej - wojewódzki sąd administracyjny.

9) W razie unieważnienia wyborów należy zarządzić bezzwłocznie nowe wybory. Członkowie wybrani w poprzednim wyborze, urzędują aż do dokonania nowego wyboru.

10) Najpóźniej 14 dnia po ogłoszeniu wyborów ogłosi przewodniczący okręgowej komisji wyborczej jej skład w wojewódzkim „Dzienniku Urzędowym”.

Art. 21. 1) Przy okręgowych komisjach wyborczych ustanowieni będą komisarze wyborczy, mianowani przez Ministra Spraw Wewnętrznych.

2) Okręgowe komisje wyborcze są obowiązane podawać swe decyzje na piśmie do wiadomości komisarza wyborczego w przeciągu 48 godzin.

3) Komisarz wyborczy ma prawo w ciągu dalszych 48 godzin zaskarżania orzeczeń komisji do Sądu Najwyższego, tylko z powodu nie zachowania przepisów prawa.

4) Zaskarżenie nie wstrzymuje postępowania wyborczego.

5) Komisarzowi wyborczemu przysługuje prawo przeglądania wszelkich aktów wyborczych.

Art. 22. 1) Obwodowa komisja wyborcza składa się z przewodniczącego i 4 członków.

2) Przewodniczącego komisji i jego zastępcę mianuje okręgowa komisja wyborcza na pierwszym swoim posiedzeniu.

3) Jednego członka komisji i tegoż zastępcę mianuje władza administracyjna I instancji, 3 zaś członków i tyleż zastępców wybiera rada gminna gminy, w której jest położony lokal wyborczy, przeznaczony dla komisji, tam zaś, gdzie rady gminnej nie ma, uprawnienie to przechodzi na zebranie sołtysów wsi, wchodzących w skład gminy, a w b. dzielnicy austriacko-węgierskiej na komisarza rządowego, który dokonywa nominacji na podstawie propozycji rady przybocznej.

4) Zastępcy wchodzi w skład komisji tylko w razie nieobecności członka, którego zastępują.

5) Przewodniczący i wszyscy członkowie komisji i ich zastępcy powinni być wyborcami obwodu, względnie gminy, której obwód jest częścią.

6) Od tej zasady wolno w razie konieczności odstąpić, o ile chodzi o członka mianowanego przez władzę polityczną za zgodą okręgowej komisji wyborczej.

7) Dla dokonania wyboru 3 członków zwoła prełożony gminy radę gminną (zebranie gminne) najpóźniej na 15 dzień po dniu ogłoszenia wyborów.

8) Wybór odbywa się kartkami, przy czym przepisy art. 20 ust. 3 i 6 znajdują zastosowanie.

9) O wyborze zawiadomi prełożony gminy bezzwłocznie prezesa okręgowej komisji wyborczej. Jeżeli zawiadomienie to nie nadejdzie do prezesa okręgowej komisji wyborczej najpóźniej przed upływem 18 dni po ogłoszeniu wyborów, mianuje 3 członków komisji obwodowej i ich zastępców okręgowa komisja wyborcza. Członkowie ci urzędują aż do ich odwołania przez prezesa okręgowej komisji wyborczej, co nastąpi po dokonaniu wyboru przez radę gminną. [...]

Rozdział VI Publiczne ogłoszenia w gminach [...]

Rozdział VII Spisy wyborców [...]

Rozdział VIII Listy kandydatów

Art. 44. 1) Kandydatury poselskie w okręgu wyborczym powinny być zgłaszane pisemnie na ręce przewodniczącego okręgowej komisji wyborczej nie później, niż 30 dnia przed dniem wyborów.

2) Kandydatura może być zgłoszona tylko za zgodą kandydata. Odośne oświadczenie, zaopatrzone jego własnoręcznym podpisem, powinno być wręczone przewodniczącemu okręgowej komisji wyborczej nie później, niż 22 dnia przed dniem wyborów. Oświadczenie to musi ponadto zawierać stwierdzenie, że kandydat uważa się za obywatela Państwa Polskiego i że wedle swej najlepszej wiedzy posiadają bierne prawo wyborcze. W braku takiego oświadczenia należy wykreślić kandydata z listy.

3) Nikt nie może być w tym samym okręgu wyborczym zgłoszony na dwóch lub więcej listach kandydatów.

Art. 45. Zgłoszenie winno być podpisane łącznie lub na oddzielnych deklaracjach najmniej przez 50 wyborców, zamieszkałych w okręgu wyborczym.

Art. 46. Liczba kandydatów na liście okręgowej nie może przewyższać dwukrotnej liczby posłów, przypadających na dany okręg.

Art. 47. 1) Zgłaszający okręgową listę kandydatów powinni jednocześnie w pisemnym oświadczeniu wskazać swego pełnomocnika, uprawnionego do porozumiewania się z władzami wyborczymi i składania w imieniu zgłaszających oświadczeń w sprawie zgłoszenia.

2) Oprócz pełnomocnika należy równocześnie wskazać jego zastępcę.

3) Większość podpisanych na zgłoszeniu listy kandydatów może oświadczyć pisemnie, iż odwołuje pełnomocnika, względnie jego zastępcę, i mianuje nowego pełnomocnika, względnie nowego zastępcę. Oświadczenie to będzie uznane za ważne, jeżeli dla każdej osoby podpisującej będą wyszczególnione dane, wskazane

w art. 48, i jeżeli własnoręczność podpisu będzie potwierdzona przynajmniej przez przełożonego gminy albo przez przewodniczącego obwodowej komisji wyborczej.

4) Nowo mianowany pełnomocnik wstępuje w miejsce pełnomocnika odwołanego z chwilą, gdy komisja stwierdzi, iż odwołanie zostało dokonane zgodnie z przepisami niniejszego artykułu.

5) Komisja jest obowiązana zgłoszone odwołanie niezwłocznie rozpatrzyć i załatwić.

Art. 48. Wyborcy, podpisujący zgłoszenie okręgowej listy kandydatów, powinni podać obok swojego czytelnego podpisu swój wiek, zawód i dokładny adres tak, by co do osoby podpisującego nie mogło być żadnej wątpliwości.

Art. 49. 1) Każda zgłoszona lista kandydatów może być oznaczona albo przez wskazanie stronnictwa, zgłaszającego listę, albo też innymi słowami, odróżniającymi listę od wszystkich innych list.

2) Oznaczenia, zdolne wprowadzić w błąd wyborców, nie są dozwolone.

3) Oznaczenie listy jako listy stronnictwa, wymaga przedłożenia zgody władz danego stronnictwa, jeśli przez pełnomocnika innej listy zaczepione zostało.

4) W razie podniesienia zarzutów z tego tytułu przez pełnomocników, przewodniczący komisji okręgowej wezwie zainteresowanych pełnomocników do porozumienia się, a gdyby ono nie było osiągnięte, komisja okręgowa oznaczy listy zgodnie z rzeczywistymi stosunkami wedle przedłożonych dowodów, listy zaś, których charakter partyjny nie został udowodniony, pozostawi bez oznaczenia.

Art. 50. Oświadczenie kandydata, iż zgadza się na umieszczenie go na okręgowej liście kandydatów może być uczynione także telegraficznie pod warunkiem wszakże, że najpóźniej przed wydrukowaniem listy nadejdzie pisemne oświadczenie kandydata. [...]

Art. 58. 1) Państwowe listy kandydatów powinny być zgłaszane pisemnie na ręce Generalnego Komisarza Wyborczego nie później niż 40 dni przed dniem wyborów.

2) Zgłoszenie powinno być podpisane przez co najmniej 5 posłów lub senatorów ustępującego Sejmu, względnie Senatu, albo przez co najmniej 1000 wyborców z dwóch okręgów wyborczych po co najmniej 500 z każdego okręgu. W tym wypadku może być zgłoszenie podpisywane w oddzielnych deklaracjach.

3) Ta sama osoba nie może podpisać więcej, niż jedno zgłoszenie.

4) Liczba kandydatów na liście państwowej nie może przekraczać 100.

Art. 59. 1) Kandydatura może być zgłoszona tylko za zgodą kandydata. Odnosne oświadczenie kandydata, zaopatrzone jego własnoręcznym podpisem, powinno być wręczone przewodniczącemu Państwowej Komisji Wyborczej nie później, niż 32 dni przed dniem wyborów. Oświadczenie to musi ponadto zawierać stwierdzenie, że kandydat uważa się za obywatela Państwa Polskiego i że według swej najlepszej wiedzy posiada bierne prawo wyborcze. W braku takiego oświadczenia należy wykreślić kandydata z listy.

2) Nikt nie może być zgłoszony na dwóch lub więcej państwowych listach kandydatów.

Art. 60. 1) Generalny Komisarz Wyborczy ogłasza nie później niż 30 dni przed dniem wyborów w „Monitorze Polskim” ważne zgłoszone państwowe listy kandydatów w formie ustalonej przez Państwową Komisję Wyborczą.

2) Listy będą oznaczone numerem porządkowym w kolejności ich składania. [...]

Rozdział IX O głosowaniu

Art. 62. 1) Przeprowadzenie aktu głosowania należy do obwodowej komisji wyborczej.

2) Od chwili rozpoczęcia głosowania, aż do chwili ukończenia go w lokalu wyborczym powinni być obecni bez przerwy co najmniej przewodniczący i dwaj członkowie komisji wyborczej, względnie ich zastępcy.

3) Gdyby brakowało członków do tego kompletu, przewodniczący uzupełni komisję, powołując do niej jedną lub dwie osoby piśmienne spośród obecnych wyborców.

4) Przewodniczący komisji i członek komisji, wybrany do pisania protokołu, nie mogą równocześnie opuszczać lokalu wyborczego.

Art. 63. Wstęp do lokalu wyborczego mają tylko wyborcy i mężowie zaufania grup wyborczych, zgłoszeni przez pełnomocników spośród miejscowych wyborców po jednym do każdej komisji, względnie zastępcy tych mężów zaufania po jednym dla każdego z nich.

Art. 64. W przeddzień wyborów, począwszy od godziny 6 wieczorem, i przez cały dzień wyborów sprzedaż, wyszynk lub podawanie trunków alkoholowych są zakazane na całym obszarze wyborczym.

Art. 65. 1) Przewodniczący może usunąć z lokalu wyborczego osoby, które zakłócają spokój albo agitują, z zakazem powrotu, nie pozbawiając ich jednak prawa oddania głosu.

2) Męża zaufania, względnie jego zastępcę, komisja wyborcza może wydalić z lokalu wyborczego dopiero po bezskuteczności uprzedniego upomnienia, zaznaczając fakt ten oraz jego powody w protokole komisji.

Art. 66. W czasie głosowania nie wolno ani w lokalu wyborczym, ani w budynku, w którym się ten lokal znajduje, ani też na ulicy i na placu przed wejściem do budynku w promieniu 100 metrów wygłaszać przemówień, rozdawać kart do głosowania i w jakikolwiek sposób agitować.

Art. 67. W razie gdyby tłumne zgromadzenie się publiczności tamowało wyborcom dostęp do lokalu wyborczego lub też do urny wyborczej, przewodniczący komisji poczyni stosowne zarządzenia, aby zapewnić wyborcom swobodny dostęp.

Art. 68. W celu zapewnienia wykonania zarządzeń przewodniczącego, zmierzających do utrzymania bezpieczeństwa i spokojnego przebiegu aktu wyborczego, władze administracyjne oddadzą do jego rozporządzenia straż w odpowiedniej sile.

Art. 69. 1) Stół, przy którym urzęduje komisja wyborcza, należy ustawić tak, aby był ze wszystkich stron widoczny, Mężowie zaufania będą zasiadali przy stole

komisji. Na stole ustawić urnę wyborczą, która powinna być tak zbudowana, żeby bez otwierania nie można było wydobywać z niej kart do głosowania.

2) Egzemplarz niniejszej ordynacji wyborczej powinien znajdować się na stole komisji do publicznego użytku.

3) Przed rozpoczęciem głosowania komisja i mężowie zaufania powinni się przekonać, czy urna jest próżna. Od tej chwili aż do ukończenia głosowania urny w żadnym wypadku otwierać nie wolno.

Art. 70. 1) Głosowanie odbywa się za pomocą kart do głosowania. Karty do głosowania powinny być koloru białego. Karta zawierać ma jedynie wyrażony słowami lub cyframi numer listy kandydatów, na którą wyborca oddaje swój głos.

2) Numer może być odbity mechanicznie lub pisany.

Art. 71. 1) Karty do głosowania będą wkładane do kopert ostemplowanych stemplem przewodniczącego okręgowej komisji wyborczej. Koperty powinny być sporządzone z papieru nieprzezroczystego w formacie 9x12 cm.

2) Wszystkie koperty przeznaczone dla jednego obwodu głosowania powinny być jednakowej barwy.

3) Koperty nie będą oznaczone żadnym znakiem odróżniającym oprócz stempla.

4) Kopert ostemplowanych dostarcza przewodniczący okręgowej komisji wyborczej na koszt państwa.

Art. 72. Głosowanie rozpoczyna się o godzinie 9 rano i trwa bez przerwy do godziny 9 wieczorem.

Art. 73. 1) Głosowanie odbywa się publicznie w następujący sposób. Wyborca, zbliżywszy się do stołu, przy którym zasiada komisja wyborcza, wymienia swe nazwisko i imię. Po sprawdzeniu przez członka, prowadzącego protokół, czy imię i nazwisko wymienione znajduje się w spisie wyborców, wyborca otrzymuje ostemplowaną kopertę do głosowania, wkłada w nią kartę do głosowania i wręcza przewodniczącemu komisji, który, sprawdzwszy stempel na kopercie i nie zaglądając do jej wnętrza, wrzuca ją do urny wyborczej. Jednocześnie członkowie komisji obok nazwiska wyborcy w obu egzemplarzach spisu zaznaczają, że tenże swój głos oddał.

2) Wyborcy, którzy z powodu ułomności cielesnej nie mogą wykonać czynności, w tym artykułach określonych mogą się posługiwać pomocą osoby swego zaufania.

Art. 74. Przewodniczący nie może przyjąć do głosowania karty, którą by wyborca pragnął oddać bez włożenia jej do koperty urzędowej, również nie przyjmie przewodniczący kopert, oznaczonych jakimkolwiek znakiem poza stemplem urzędowym.

Art. 75. 1) Każdy członek komisji i każdy mąż zaufania może wystąpić z zarzutem co do tożsamości osoby głosującego. Zarzuty te mogą być czynione tylko dopóty, dopóki osoba, o którą chodzi, nie oddała głosu.

2) W takim wypadku przewodniczący komisji wyborczej za zgodą komisji może zażądać od głosujących udowodnienia tożsamości jego osoby. Jeśli osoba, której tożsamość została zakwestionowana, nie przedstawi dokumentów, uznanych za

wystarczające przez komisję, może się powołać na świadectwo dwóch świadków, osobiście znanych choćby jednemu członkowi komisji. Nazwiska tych świadków i nazwisko członka komisji znajdującego ich osobiście, będą zaznaczone w protokole komisji.

3) Od decyzji komisji w sprawie tożsamości wyborcy nie ma odwołania.

4) W razie niejednomyślności powyższych orzeczeń komisji należy zaznaczyć to w protokole. [...]

Rozdział X

Ustalenie wyników głosowania w obwodzie

Art. 80. Natychmiast po zamknięciu głosowania skutecznie komisja obliczenie wyniku w obecności mężów zaufania, względnie ich zastępców.

Art. 81. 1) Przewodniczący otwiera urnę wyborczą, po czym liczy koperty w niej złożone nie otwierając ich.

2) Jednocześnie ustala się na podstawie notatek w spisie wyborców liczbę wyborców, którzy głosowali.

3) Gdyby liczba ta, mimo kilkakrotnego liczenia różniła się od liczby kopert wyjętych z urny, należy to zaznaczyć w protokole, podając okoliczności, mogące wyjaśnić przyczynę powyższej niezgodności.

Art. 82. 1) Po ukończeniu tej czynności komisja obwodowa przystępuje niezwłocznie do obliczenia głosów, oddanych na poszczególne listy kandydatów.

2) W tym celu jeden z członków komisji otwiera kopertę każdą z osobna, wyjmując z niej kartę do głosowania i po obejrzeniu jej podaje przewodniczącemu, który odczytuje głośno treść karty, po czym, okazawszy ją mężowi zaufania, oddaje ją wraz z kopertą innemu członkowi komisji do sprawdzenia i przechowania aż do ukończenia obliczenia. Podczas odczytywania przez przewodniczącego dwaj członkowie komisji czynią odpowiednie zapiski na formularzach obliczeniowych, dostarczonych na koszt skarbu państwa przez ministra spraw wewnętrznych. Po ukończeniu tych czynności oblicza się na obydwóch formularzach liczby głosów, przypadające na poszczególne listy. Liczby te na obydwóch formularzach powinny zgadzać się z sobą i mają odpowiadać liczbie ważnie oddanych głosów.

3) Obydwie listy powinny być podpisane przez wszystkich członków komisji i dołączone do protokołu.

Art. 83. 1) Nieważne są: 1. karty do głosowania włożone do koperty urzędowej nie ostemplowanej lub też do koperty oznaczonej znakiem odróżniającym, 2. karty do głosowania puste, 3. karty do głosowania wypełnione niezgodnie z przepisem art. 70, tudzież karty koloru oczywiście innego niż biały, 4. karty do głosowania znalezione w kopercie w liczbie większej niż jedna, o ile nie opiewają na jeden i ten sam numer, gdyż wówczas liczą się za jedną, 5. karty do głosowania, nie opiewające na jedną z ważnie zgłoszonych okręgowych list kandydatów.

2) W wypadku wszakże wymienionym pod liczbą 4, jeżeli wszystkie karty opiewają na jeden i ten sam numer, liczą się one za jedną, a jednobrzmiące duplikaty przewodniczący niezwłocznie niszczy, o czym zaznacza się w protokole komisji. [...]

Rozdział XI

Ustalenie i ogłoszenie wyniku wyborów w okręgach wyborczych i w państwie

Art. 87. 1) Posiedzenie okręgowej komisji wyborczej w celu ustalenia wyników głosowania odbywa się najpóźniej na trzeci dzień po głosowaniu.

2) Przewodniczący komisji oznacza posiedzenie na dzień i godzinę, w której można oczekiwać nadejścia protokołów wyborczych ze wszystkich obwodów głosowania, i zawiadamia o miejscu i czasie tego posiedzenia, co najmniej na 24 godziny przed terminem wszystkich członków komisji, pełnomocników i zastępców tychże.

Art. 88. 1) Okręgowa komisja wyborcza przegląda protokoły obwodowych komisji wyborczych w miarę ich napływania i bada, czy uchwały komisji co do ważności kart głosowania są zgodne z przepisami art. 83, tudzież, czy w liczbach, podanych według przepisu art. 86 ust. 2 w protokole obwodowej komisji wyborczej nie ma widocznych błędów arytmetycznych.

2) Jeżeli uchwały komisji obwodowej były niezgodne z przepisami art. 83, uskuteczni komisja okręgowa odpowiednie sprostowanie wyników głosowania, ustalonych przez obwodową komisję wyborczą. Widoczne błędy arytmetyczne poprawi komisja okręgowa, o ile to na podstawie protokołu lub spisu wyborców jest możliwe.

3) Jeżeli poza tym przeprowadzenie wyborów w obwodzie nasuwało pewne wątpliwości, zaznaczy je komisja okręgowa w swym protokole - nie może jednak sprostować wyników głosowania, ustalonych przez komisję obwodową.

Art. 89. 1) Po nadejściu wyników głosowania z całego okręgu wyborczego zestawia je komisja okręgowa według odpowiedniego formularza, podając dla każdego obwodu głosowania, a następnie dla każdego powiatu i dla całego okręgu wyborczego:

1. liczbę osób uprawnionych do głosowania,
2. liczbę głosujących,
3. liczbę głosów nieważnych według uchwał komisji obwodowych,
4. liczbę głosów nieważnych według uchwał komisji okręgowych (ostateczną liczbę głosów nieważnych),
5. ostateczną liczbę głosów ważnych,
6. liczbę głosów ważnych oddanych na każdą ważnie zgłoszoną listę kandydatów.

2) Obliczenie to będzie sporządzone w dwóch egzemplarzach i powinno być podpisane przez wszystkich obecnych członków komisji i dołączone do protokołu.

3) Zestawianie wyników obliczania może być przerwane jedynie z powodu wydarzeń siły wyższej, uniemożliwiających te czynności. Postanowienia art. 78 co do opieczętowania i przechowania aktów mają tu zastosowanie.

Art. 90. 1) Ustaliwszy wyniki głosowania w całym okręgu, okręgowa komisja wyborcza uskuteczni podział mandatów pomiędzy poszczególne listy w następujący sposób.

2) Liczby głosów ważnych, złożonych na poszczególne listy, dzieli się kolejno przez 1, 2, 3 itd. aż do tej chwili, gdy z otrzymanych w ten sposób ilorazów da

się uszeregować tyle kolejno największych liczb, ile jest mandatów w okręgu do podziału.

3) Każdej liście kandydatów przyznaje się tyle mandatów poselskich, ile przypada jej liczb ustalonego w powyżej przepisany sposób szeregu liczb kolejno największych.

4) Jeżeli kilka list wykazało ilorazy równe ostatniej z uszeregowanych w wyżej podany sposób liczb i list tych było więcej, aniżeli mandatów do obsadzenia, pierwszeństwo mają listy w kolei ogólnej liczby oddanych na nie w okręgu głosów, a gdyby dwie listy lub więcej miały równą ilość głosów, rozstrzyga między nimi los, wyciągnięty przez przewodniczącego posiedzenia komisji.

5) Jeżeli na rzecz listy którejkolwiek przypadło więcej mandatów, aniżeli ta lista zawiera nazwisk, to brakujące nazwiska bierze się z listy państwowej, do której ona została przyłączona, zaś gdyby do żadnej listy państwowej nie była przyłączona, to nie obsadzone z tego powodu mandaty dolicza się do liczby 72 mandatów, które mają być obsadzone z list państwowych.

Państwowej Komisji Wyborczej przekazuje się do obsadzenia te mandaty, które pozostały w okręgu nie obsadzone.

Art. 91. 1) Okręgowa komisja wyborcza spisuje ze swoich czynności protokoły. W protokole uwidocznione powinny być wszystkie obliczenia dokonane w celu stwierdzenia wyniku wyborów, a nie uwidocznione w formularzu wymienionym w art. 89.

2) Wzór protokołu ustali Minister Spraw Wewnętrznych.

Art. 92. 1) Po ustaleniu treści protokołu przewodniczący okręgowej komisji wyborczej ogłasza na publicznym posiedzeniu komisji wyborczej rezultaty wyborów, a więc liczbę głosów ważnych, oddanych w całym okręgu wyborczym w ogóle na poszczególne listy, imiona i nazwiska wybranych posłów, ewentualnie (art. 90 ust. 5) liczbę mandatów, które pozostały w okręgu nie obsadzone.

2) Przewodniczący zarządzi bezzwłocznie ogłoszenie wszystkich tych danych w dziennikach i w inny sposób, używany zwykle w danej miejscowości, po czym dla każdego z wybranych posłów wystawia list wierzitelny, podpisany przez obecnych członków komisji wyborczej.

3) List wierzitelny ma zawierać:

1. numer i nazwę okręgu wyborczego,
2. dzień wyborów,
3. imię i nazwisko, wiek, zawód i miejsce zamieszkania osoby wybranej na posła.

4) Poseł może podjąć list wierzitelny w ciągu 5 dni od dnia ogłoszenia wyborów u przewodniczącego okręgowej komisji wyborczej. Listy wierzitelne nie podjęte w tym terminie przesyła przewodniczący do Biura Sejmowego.

5) List wierzitelny zastępuje wybranemu legitymację poselską do chwili jej otrzymania.

Art. 93. 1) Po wystawieniu listów wierzitelnych protokoły odczytuje się, po czym podpisują go wszyscy obecni członkowie komisji i pełnomocnicy.

2) Protokół wraz z formularzami, wymienionymi w art. 89, tudzież z protokołami obwodowych komisji wyborczych należy opieczętować i przesłać bezzwłocznie Generalnemu Komisarzowi Wyborczemu.

3) Karty do głosowania oraz wszelkie inne akta wyborcze, zarówno okręgowej jak i obwodowej komisji wyborczej, będą osobno opieczętowane, opatrzone napisem, oznaczającym zawartość, i przesłane prezesowi sądu okręgowego, właściwego dla siedziby okręgowej komisji wyborczej.

4) W razie wniesienia protestu przeciwko wyborowi będą akta te odesłane do pierwszego prezesa Sądu Najwyższego.

5) Akta te należy przechowywać do końca okresu wyborczego.

6) Odpis protokołu, uwierzytelniony przez przewodniczącego okręgowej komisji wyborczej, przesyła się do Biura Sejmowego.

7) Taki sam odpis protokołu wraz z odpisem formularza, wymienionego w art. 89, prześle przewodniczący do Głównego Urzędu Statystycznego.

Art. 94. 1) Po ustaleniu wyniku wyborów we wszystkich okręgach Państwowa Komisja Wyborcza stwierdza, czy pozostały jeszcze jakie mandaty nie obsadzone i dolicza je do stałej liczby 72 mandatów z list państwowych.

2) Mandaty te przypadają do podziału między zgłoszone ważnie państwowe listy kandydatów, przy czym jednak pozostają nie uwzględnione listy państwowe takich grup wyborców (stronnictw), które z przyłączonych do danej listy państwowej list okręgowych nie przeprowadziły w całym państwie posłów co najmniej w 6 okręgach wyborczych.

Art. 95. 1) Komisja ustala według odpowiedniego formularza, ilu posłów zostało wybranych w całym państwie ze wszystkich tych list okręgowych, które zgłosiły zgodnie z przepisami art. 57 swoje przyłączenie - do poszczególnych list państwowych.

2) Otrzymane w ten sposób liczby mandatów poszczególnych grup wyborczych (stronnictw) pisze się obok siebie, poczynając od najwyższej, a kończąc na najniższej, następnie zaś dzieli się te liczby kolejno przez 1, 2, 3 itd., tak długo aż z otrzymanych w ten sposób ilorazów da się uszeregować tyle kolejno największych liczb, ile mandatów jest do rozdzielenia przez Państwową Komisję Wyborczą.

3) Każda państwowa liczba kandydatów, wchodząca w rachubę, otrzyma tyle mandatów poselskich, ile przypada jej liczb spośród ustalonego w powyżej przepisany sposób szeregu liczb kolejno największych.

4) Gdyby kilka list wykazało ilorazy równe ostatniej z uszeregowanych w powyżej podany sposób liczb i list tych było więcej, niż mandatów do dyspozycji, należy dać pierwszeństwo liście ugrupowania, które przeprowadziło w okręgach więcej posłów, gdyby zaś wchodzące w grę ugrupowania przeprowadziły równą ilość posłów, rozstrzyga między nimi los, wyciągnięty przez Generalnego Komisarza Wyborczego na posiedzeniu Państwowej Komisji Wyborczej.

Art. 96. Państwowa Komisja Wyborcza spisuje ze swoich czynności protokoły i ogłasza wynik wyborców w „Monitorze Polskim”. Przepisy art. 91, 92 i 93. ust. 1 i 4 mają tutaj zastosowanie.

Art. 97. 1) Posłami z listy okręgowej lub państwowej zostają osoby wymienione z kolei na tyłu pierwszych miejscach listy kandydatów, ile teje przypada mandatów poselskich.

2) Jeżeli na listy okręgowe przypada więcej mandatów poselskich aniżeli jest na nich kandydatów, przechodzą mandaty poselskie, nie obsadzone, z tych list, na rzecz listy państwowej, do której dana lista okręgowa zgłosiła swe przyłączenie. Odnosne mandaty należy uwzględnić przy obliczeniu dokonywanym w myśl art. 95. ust. 1.

3) Jeżeli liście państwowej zostanie przydzielonych więcej mandatów, aniżeli lista ma kandydatów, należy przydzielić mandaty nie obsadzone po jednym tym listom okręgowym, przyłączonym do danej listy, które wykazują z kolei najwyższe nie zużyte resztki.

Art. 98. 1) Jeżeli jedna i ta sama osoba została wybrana jednocześnie z kilku list okręgowych albo z listy państwowej i z listy okręgowej, winna oświadczyć na ręce Generalnego Komisarza Wyborczego najpóźniej w ciągu tygodnia po ogłoszeniu wyniku wyborów z listy państwowej w „Monitorze Polskim”, który mandat przyjmuje.

2) Jeżeliby takie oświadczenie nie zostało w terminie tym złożone, należy uważać osobę tę za wybraną z listy okręgowej, a powołać zastępcę w myśl art. 99 z listy państwowej, a jeżeliby wybraną była z kilku list okręgowych, należy ją uważać za wybraną z tej listy, na którą oddano więcej głosów, zaś w razie równości głosów - według losu.

Art. 99. 1) Ogłaszając wyniki wyborów, ogłosi przewodniczący okręgowej, a względnie Państwowej Komisji Wyborczej, osoby, wymienione po wybranych posłach na dalszych miejscach na liście - zastępcami posłów, a to w kolejności, w jakiej na liście są umieszczone.

2) Każdemu zastępcy przysługuje prawo ustąpienia pierwszeństwa swemu bezpośredniemu następcy na liście, jednak bez przymusowego zrzeczenia się prawa zastępstwa.

3) Zastępcy posłów zostają posłami na wypadek unieważnienia (art. 107) lub wygaśnięcia mandatu (art. 111) posłów z tej samej listy. Przepisy art. 97 i 98 mają i tu analogiczne zastosowanie.

Rozdział XII Koszty wyborów

Art. 100. 1) Dostarczeniem lokalu, urny, sprzętów i przyborów do pisania dla komisji wyborczej obwodowej i okręgowej zajmuje się na swój koszt gmina, w obrębie której komisja urządzuje.

2) Gmina ponosi również koszt sporządzenia spisu wyborców (art. 32) i diet (art. 28) członków komisji obwodowych, wybranych przez radę gminną.

3) Wszystkie inne wydatki połączone z przeprowadzeniem wyborów ponosi Skarb Państwa, który też dostarcza formularzy przepisanych w niniejszej ordynacji wyborczej.

4) Wykaz wydatków, które mają być pokryte przez Skarb, komisje wyborcze przesyłają Ministrowi Spraw Wewnętrznych najpóźniej w trzy miesiące po dniu wyborów [...].

Rozdział XIII Sprawdzenie ważności wyborów

Art. 102. 1) W ciągu czternastu dni od ogłoszenia wyniku wyborów (art. 92 względnie 96) każdy wyborca może wnieść protest przeciwko wyborowi posła lub wyborom.

2) Protest przeciwko wyborowi posła z listy okręgowej lub też przeciwko wyborom w okręgu ma być wniesiony na piśmie lub ustnie do protokołu, na ręce przewodniczącego okręgowej komisji wyborczej.

3) Protest zaś przeciwko wyborowi posła z listy państwowej lub też przeciwko ustalonym przez Komisję Państwową wynikom wyborów ma być na piśmie wniesiony na ręce Generalnego Komisarza Wyborczego.

Art. 103. 1) Przewodniczący okręgowej komisji wyborczej, a względnie Generalny Komisarz Wyborczy, ogłasza niezwłocznie w „Monitorze Polskim” i w dziennikach miejscowych o wniesieniu protestu, wyznaczając 14-dniowy od dnia ogłoszenia termin do wnoszenia zarzutów przeciwko treści tegoż.

2) Przed upływem oznaczonego terminu wolno każdemu wyborcy przeglądać protest w lokalu komisji i czynić z niego odpisy.

3) Następnie protest wraz z wniesionymi zarzutami przesyła się do Sądu Najwyższego, odpis zaś jego do Biura Sejmowego.

Art. 104. 1) Nie zacepione protestem mandaty poselskie mogą być jedynie z powodu braku prawa wybieralności zakwestionowane w ciągu 3 pierwszych posiedzeń Sejmu trybem, przepisany dla nagłych wniosków poselskich.

2) Mandaty nie zaprotestowane i nie zakwestionowane przyjmuje Sejm do wiadomości bez dyskusji.

3) W razie zakwestionowania mandatu Sejm uchwałą przekazuje sprawę do zbadania i rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu.

Art. 105. 1) O ważności wyborów, zaprotestowanych lub przez Sejm zakwestionowanych, rozstrzyga Sąd Najwyższy.

2) Sąd Najwyższy rozstrzyga w sprawach wyborczych w komplecie 3 sędziów na posiedzeniu jawnym po wysłuchaniu prokuratora i interesowanych.

3) Postępowanie w sprawach wyborczych jest wolne od wszelkich opłat.

Art. 106. Do chwili, kiedy protest lub zakwestionowanie zostaną rozstrzygnięte, przysługuje posłowi zaopatrzonemu w list wierzitelny, prawo wstępu do Izby i udziału w jej pracach.

Art. 107. Sąd Najwyższy unieważni wybór posła lub wybory zaprotestowane:

1) jeżeli zostanie stwierdzone, iż w danym okręgu wyborczym dopuszczono się przy wyborach przekupstw, wymuszeń, fałszu, lub jakichkolwiek podejść w rozmiarach zdolnych zmienić wynik wyborów;

2) jeżeli wybory przeprowadzone zostały niezgodnie z przepisami niniejszej ustawy, a uchybienia popełnione mogły wpłynąć na wynik wyborów.

Art. 108. Unieważniając wybory, Sąd Najwyższy jednocześnie orzeka, czy głosowanie, względnie wybory, mają być unieważnione w całym okręgu wyborczym, czy też tylko w niektórych obwodach głosowania.

Art. 109. 1) W razie unieważnienia głosowania i wyborów, stosownie do art. 107 i 108 niniejszej ustawy, Minister Spraw Wewnętrznych zarządza w ciągu 14 dni od daty unieważnienia wybory ponowne w tym okręgu lub obwodzie, w którym głosowanie zostało unieważnione.

2) Wybory te przeprowadzać mogą te same komisje na podstawie tych samych spisów wyborców, co wybory pierwsze, chyba że uchybienia w art. 107 wymienione odnoszą się do komisji lub spisów, w których to wypadkach należy niezwłocznie założyć nowe spisy, względnie w sposób, ustawą tą przepisany, wybrać nową komisję.

Art. 110. 1) Jeżeli stosownie do art. 109 odbędą się wybory ponowne, Państwowa Komisja Wyborcza na podstawie ich wyników przystąpi niezwłocznie do rewizji obliczeń, dokonanych na mocy art. 94 i 95.

2) Jeżeli wskutek wyniku obliczeń przypadało na pewną listę państwową więcej mandatów, niż dotychczas, należy mandaty przyznane dodatkowo danej liście, obsadzić według art. 97. ust. 2. Gdyby natomiast przypadało na pewną listę państwową mniej mandatów niż dotychczas, uzna Państwowa Komisja Wyborcza odpowiednią liczbę mandatów za unieważnione. Co do kolejności w ustępowaniu posłów z danej listy obowiązuje zasada, iż ten, który został posłem na ostatnim miejscu, ustępuje pierwszy, następnie zaś ustępuje ten, który został posłem na przedostatnim miejscu itd.

3) W tym ostatnim wypadku posłowie, tracący mandaty, pozostają na odpowiedniej liście zastępców w poprzedniej kolejki.

Rozdział XIV Wygaśnięcie mandatu posła

Art. 111. 1) Mandat posła wygasa w razie: 1. śmierci posła, 2. zrzeczenia się mandatu, 3. utraty prawa wybieralności, 4. zajścia wypadku przepisanego w ust. 2 art. 114, 5. nie uczestniczenia bez prawidłowego urlopu w 15 z kolei posiedzeniach Sejmu, 6. odmówienia złożenia ślubowania przepisanego w art. 20 Konstytucji, 7. objęcia przez posła płatnej służby państwowej, z wyjątkiem stanowiska ministra, podsekretarza stanu lub profesora wyższych uczelni, 8. przyjęcia lub zatrzymania przez posła stanowiska odpowiedzialnego redaktora, 9. zajścia wypadków przewidzianych w art. 22 Ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 marca 1921 r. (Dz.U. RP Nr 44, poz. 267).

2) Korzystanie z reformy rolnej przez nabycie działki gruntu nie podpada pod przepisy art. 22 Ustawy Konstytucyjnej.

3) Pozbawienie wolności posła wydanego sądowi przez Sejm nie pociąga za sobą wygaśnięcia mandatu, niezależnie od liczby posiedzeń, które z tego powodu opuści.

Art. 112. W razie zajścia okoliczności, powodujących wygaśnięcie mandatu poselskiego stosownie do art. 111 niniejszej ustawy, władze stwierdzające te okoliczności, obowiązane są o tym zawiadomić marszałka Sejmu.

Art. 113. Wygaśnięcie mandatu poselskiego stwierdza Sejm.

Art. 114. 1) Jeżeli ta sama osoba zostanie wybrana na posła i senatora, powinna złożyć na ręce Generalnego Komisarza Wyborczego oświadczenie, który mandat przyjmuje. Przed złożeniem tego oświadczenia nie może osoba ta wstąpić ani do Sejmu ani do Senatu.

2) Po upływie 3 miesięcy od dnia wyborów brak takiego oświadczenia powoduje wygaśnięcie obu mandatów.

Art. 115. 1) W wypadkach unieważnienia lub wygaśnięcia mandatu posła Państwowa Komisja Wyborcza ogłasza o wstąpieniu na jego miejsce kolejnego zastępcy posła i wystawia mu list wierztyelny.

2) Jeżeli okręgowa lista zastępców zostanie wyczerpana, należy mandat obsadzić z listy państwowej w sposób w art. 97 ust. 2 przepisany.

3) Jeżeli także lista państwowa zostanie wyczerpana, a również jeśli wyczerpana lista okręgowa do żadnej listy państwowej nie była przyłączona, mandat do końca kadencji pozostanie nie obsadzony. [...]

Dz.U. RP 1922, nt 66, poz. 590.

Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 673-687.

Nr 46

28 VII 1922, Warszawa - Ordynacja wyborcza do Senatu

Art. 1. Wybory senatorów odbywać się będą przy odpowiednim zastosowaniu przepisów ustawy zawierającej ordynację wyborczą do Sejmu, o ile niniejsza ustawa nie zawiera odmiennych postanowień.

Art. 2. 1) Prawo wybierania ma każdy wyborca do Sejmu, który w dniu ogłoszenia wyborów ma ukończonych lat 30 i w dniu tym zamieszkuje w okręgu wyborczym przynajmniej od roku, licząc wstecz od dnia ogłoszenia wyborów w „Dzienniku Ustaw”.

2) Warunek jednorocznego zamieszkania nie dotyczy: a) świeżo osiadłych kolonistów, b) robotników, którzy zmienili miejsce pobytu wskutek zmiany miejsca pracy, oraz c) urzędników państwowych, przeniesionych służbowo.

Art. 3. Wybieranymi do Senatu mogą być wszyscy obywatele, niezależnie od miejsca zamieszkania w kraju lub zagranicą, posiadający prawo wybierania do Senatu, o ile w dniu ogłoszenia wyborów mają ukończonych lat 40, nie wyłączając wojskowych.

Art. 4. Wyborcy z całego obszaru Rzeczypospolitej Polskiej wybierają 111 senatorów, z których 93 przypada na listy okręgowe, zaś 18 na listy państwowe.

Art. 5. Każde województwo stanowi jeden okręg wyborczy; m.st. Warszawa stanowi oddzielny okręg wyborczy. [...]

Art. 7. Obwody głosowania przy wyborach do Senatu odpowiadają obwodom głosowania, ustanowionym dla wyborów do Sejmu.

Art. 8. Wybory do Senatu zarządza Prezydent Rzeczypospolitej jednocześnie z ogłoszeniem wyborów do Sejmu.

Art. 9. Dzień głosowania wyznaczony będzie na następną niedzielę po dniu wyborów do Sejmu. Jednakże wszystkie terminy, liczone wstecz od dnia wyborów, będą liczone od dnia wyborów do Sejmu.

Art. 10. Jednocześnie ze spisem wyborców do Sejmu naczelnicy gmin sporządzą oddzielny spis wyborców do Senatu.

Art. 11. Reklamacje przeciwko pominięciu kogokolwiek w spisie wyborców lub wpisaniu kogokolwiek nieuprawnionego rozstrzygane będą przez te same władze, co przy wyborach do Sejmu. [...]

Art. 15. 1) Liczba kandydatów na liście państwowej nie może przewyższać liczby 25, zaś na liście wojewódzkiej dwukrotnej liczby senatorów, przydzielonych województwu według przepisu art. 6.

2) Nie uwzględnione zostają listy państwowe takich grup wyborców (stronictw), które z przyłączonych do danej listy państwowej list okręgowych nie przeprowadziły w całym państwie senatorów co najmniej w trzech okręgach wyborczych.

Art. 16. Wykonanie niniejszej ustawy powierza się Ministrowi Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości.

Art. 17. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Marszałek [Sejmu]
W. Trąpczyński
Minister Spraw Wewnętrznych
A. Kamiński

Prezydent Ministrów
J. Nowak
Minister Sprawiedliwości
W. Makowski

Dz.U. RP 1922, nr 66, poz. 590.

Powstanie II Rzeczypospolitej, s.687-688.

Nr 47

5 VIII 1922, Warszawa - Ustawa w sprawie wolności zgromadzeń przedwyborczych

Art. 1. Wszystkie zgromadzenia zwoływane przez wyborców, względnie przez kandydatów na posłów w okresie wyborczym, tj. od dnia rozpisania wyborów aż do dnia wyborów, nie wymagają zezwolenia, władz administracyjnych.

Art. 2. Zgromadzenie przedwyborcze na drogach i placach publicznych winno być zgłoszone przez osobę, zwołującą zgromadzenie, przed odpowiednią władzą administracyjną I instancji lub najbliższym posterunkiem policyjnym w terminie nie późniejszym niż 24 godziny przed rozpoczęciem zgromadzenia.

Art. 3. Zgłoszenie, wspomniane w art. 2, może być pisemne albo ustne i powinno zawierać: 1) imię i nazwisko zwołującego, 2) oświadczenie, że zgromadzenie to jest przedwyborcze, 3) adres zwołującego. Władze niezwłocznie wystawiają poświadczenie o zgłoszeniu zgromadzenia.

Art. 4. Wymienione w art. 3 zgłoszenie i poświadczenie są wolne od wszelkich opłat stemplowych.

Art. 5. Ustawa niniejsza nie krępuje w niczym zebrań w lokalach zamkniętych, przy czym podwórze i ogródek, stanowiące organicznie zamkniętą całość z gmachem, uważa się za lokal zamknięty.

Art. 6. Wszystkie postanowienia dotychczasowych przepisów, sprzeczne z niniejszą ustawą, tracą moc prawa.

Art. 7. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia, a wykonanie jej powierza się Ministrowi Spraw Wewnętrznych.

Marszałek W. Trąpczyński
Prezydent Ministrów Julian Nowak
Minister Spraw Wewnętrznych A. Kamiński

Dz.U. RP 1922, nr 66, poz. 594.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 689.

Nr 48

14 IX 1922, Warszawa - Rozporządzenie Rady Ministrów o organizacji sądownictwa na Spiszu i Orawie

Na podstawie art. 2 ustawy z dnia 26 października 1921 r. w przedmiocie przepisów prawnych obowiązujących na obszarze Spisza i Orawy, należącym do Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. RP Nr 89, poz. 657), zarządza się co następuje:

§ 1. Włączone do Rzeczypospolitej Polskiej gminy na Spiszu i Orawie wciela się:

- 1) gminy orawskie do okręgu sądu powiatowego w Czarnym Dunajcu
- 2) gminy spiskie do okręgu powiatowego w Nowym Targu.

§ 2. Na obszar wskazany w § 1 rozciąga się moc obowiązująca następujących ustaw i rozporządzeń:

1) ustawy z dnia 31 lipca 1919 r. w sprawie wydawania Dziennika Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. RP Nr 66, poz. 400);

2) obowiązujących w okręgu sądu apelacyjnego w Krakowie:

a) ustaw i rozporządzeń w przedmiocie postępowania sądowego, w sprawach cywilnych spornych i niespornych, postępowania w sprawach karnych i organizacji sądownictwa oraz w przedmiocie opłat sądowych, adwokatury i notariatu, dotyczy to tak ustawodawstwa powszechnego jak i wojskowego;

b) ustaw i rozporządzeń w przedmiocie powszechnego i wojskowego prawa karnego; atoli postanowienia karno-sądowe zawarte w ustawach administracyjnych i skarbowych obowiązują na obszarze Spisza i Orawy tylko o tyle, o ile moc obowiązująca tych ustaw rozciągnięta została na te obszary;

c) postanowień powszechnego kodeksu cywilnego z 1811 r. z wyjątkiem rozdziału 13 i 14 części drugiej powszechnego kodeksu cywilnego i przepisów o dochodzie wdowim (§ 1243 powszechnego kodeksu cyw.);

d) postanowień z zakresu prawa cywilnego, zawartych w ustawach i rozporządzeniach poza powszechnym kodeksem cywilnym, a dotyczących przedmiotów, ob-

jętych tymi rozdziałami powszechnego kodeksu cywilnego, które mają moc obowiązującą na wymienionym w § 1 obszarze, wszelako, z wyjątkiem postanowień ustawy z dnia 25 maja 1868 r. o warunkowej dopuszczalności zawierania małżeństw przed władzami cywilnymi (austr. Dz.U.P. Nr 47) oraz ustawy z dnia 9 kwietnia 1870 r. o małżeństwach osób nie należących do żadnego prawnie uznanego kościoła lub stowarzyszenia religijnego (austr. Dz.U.P. Nr 51);

e) przepisów w przedmiocie prawa handlowego, wekslowego, czekowego, ustawodawstwa o spółdzielniach i upadłościach;

f) przepisów w przedmiocie prawa hipotecznego.

§ 3. Inne przepisy obowiązujące w okręgu sądu apelacyjnego w Krakowie prawa cywilnego oprócz tych, które według § 2 lit. c) i d) zostały wprowadzone na wymienionym w § 1 obszarze, będą tam miały zastosowanie w tych wypadkach, których obowiązujące dotychczas prawo pisane i zwyczajowe nie normuje, następnie gdy osoby interesowane poddały stosunek prawny przepisom obowiązującym w okręgu sądu apelacyjnego w Krakowie, lub zgodzą się na ich zastosowanie. Nie dotyczy to jednak prawa małżeńskiego, o ile ono określa stosunki osobiste między małżonkami.

§ 4. Obok wprowadzonego w myśl § 2 lit. c) prawa małżeńskiego, pozostaje na wymienionym w § 1 obszarze w mocy węgierskie prawo małżeńskie (art. ustawy XXXI i XXXIII z 1894 r. z rozporządzeniami wykonawczymi do tych ustaw) z następującymi zmianami: [...]

Dz.U. RP 1922, nr 90, poz. 833.
J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe*, s. 137-138.

Nr 49

26 IX 1922, Warszawa - Ustawa o zasadach powszechnego samorządu wojewódzkiego, m.in. lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego

Rozdział I Postanowienia ogólne

Art. 1. Województwa utworzone w drodze ustawodawczej są jednostkami samorządowymi (art. 65 Ustawy Konstytucyjnej).

Prawo stanowienia w sprawach należących do zakresu działania tego samorządu przysługuje obieralnym sejmikom wojewódzkim (art. 67 Ustawy Konstytucyjnej).

Art. 2. Ustawy państwowe określają, jakie sprawy wchodzi w zakres samorządu wojewódzkiego, zwłaszcza z dziedziny kulturalnej, gospodarczej, komunikacji, ochrony zdrowia, opieki nad ubogimi, administracji samorządowej i skarbowości publicznej.

Art. 3. W sprawach przekazanych samorządowi wojewódzkiemu sejmiki mają prawo uchylać ustawy w granicach postanowień Ustawy Konstytucyjnej oraz ustaw państwowych.

Ustawy wojewódzkie uchwalone przez sejmiki nabierają mocy obowiązującej na obszarze województwa przez sankcję Prezydenta Rzeczypospolitej, zaopatrzoną w kontrasygnatę Prezesa Rady Ministrów i właściwego ministra, oraz ogłoszenie w dzienniku urzędowym województwa.

Na podstawie ustaw wojewódzkich mogą sejmiki uchylać postanowienia natury administracyjnej.

Art. 4. Ordynację wyborczą sejmików wojewódzkich uchwali Sejm Rzeczypospolitej.

O ważności wyborów i wyboru poszczególnych posłów do sejmiku orzeka Sąd Najwyższy.

Art. 5. Prezydent Rzeczypospolitej zwołuje sejmik przynajmniej raz na rok, od racza go i rozwiązuje.

W razie rozwiązania sejmiku nowe wybory będą zarządzone najpóźniej w terminie trzymiesięcznym.

Art. 6. Postanowienia art. 21 ustawy konstytucyjnej, odnoszące się do posłów na Sejm, odnoszą się także do posłów sejmiku z tą zmianą, że prawa przyznane w artykule tym Sejmowi służyć będą sejmikom, a nietykalność poselska przysługiwać będzie posłom na sejmik tylko w czasie trwania obrad sejmiku.

Postanowienia art. 22 ustawy konstytucyjnej, odnoszące się do posłów na Sejm, odnoszą się także do posłów na sejmik w stosunku ich do samorządu i do władz samorządowych w województwie, w którym na sejmik posłują.

Art. 7. Dla przygotowania i wykonania uchwał sejmiku oraz dla sprawowania administracji w zakresie samorządu wojewódzkiego powołane będą wydziały wojewódzkie, których skład określi ustawa szczegółowa.

Art. 8. Wojewoda reprezentuje na sejmiku Rząd Rzeczypospolitej, ma prawo brać udział w jego obradach osobiście lub przez delegowanych urzędników, przedkładać wnioski ustawodawcze, zawiesić każdą uchwałę sejmiku, nie podlegającą sankcji Prezydenta Rzeczypospolitej, oraz uchwały wydziału wojewódzkiego, jeżeli zdaniem jego sprzeciwiają się ustawom. W razie zawieszenia uchwały sejmiku lub wydziału wojewódzkiego, wojewoda przedłoży niezwłocznie sprawę właściwemu ministrowi, a minister, jeżeli godzi się ze zdaniem wojewody, przedłoży ją do decyzji Najwyższemu Trybunałowi Administracyjnemu.

Postępowanie Najwyższego Trybunału Administracyjnego w tych sprawach określi osobna ustawa państwowa.

Rozdział II

Postanowienia szczegółowe, odnoszące się do województw:
lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego

Art. 9. Samorząd wojewódzki województwa lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego obejmuje:

- 1) sprawy wyznań religijnych,
- 2) sprawy oświecenia publicznego, z wyjątkiem uniwersytetów i szkół, z nimi zrównanych,
- 3) sprawy dobroczynności publicznej,

4) sprawy zdrowotności publicznej, z wyjątkiem policji sanitarnej,

5) sprawy budowlane tudzież dróg publicznych wojewódzkich, powiatowych i gminnych oraz dróg żelaznych lokalnych,

6) sprawy agrarne z wyłączeniem reformy rolnej i wszystkie środki służące do popierania rolnictwa,

7) poparcie przemysłu i handlu,

8) zastosowanie ustaw państwa w sprawie regulacji wód, melioracji i wyzyskania sił wodnych,

9) zastosowanie ustaw państwa o organizacji i administracji gmin i powiatów,

10) budżet dochodów i wydatków samorządu wojewódzkiego i zamknięcie rachunkowe,

11) wreszcie inne sprawy, które mu przekaże Sejm Rzeczypospolitej.

Art. 10. W każdym z tych trzech województw sejmik składa się z dwóch izb, z których jedną tworzą posłowie kurii ruskiej.

Obie izby obradują i uchwalają osobno pod kierunkiem wybranego przez nie przewodniczącego lub jego zastępcy.

W sprawach wspólnych uchwała zapada za zgodą obu izb.

W sprawach obchodzących tylko jedną kurię wystarcza uchwała tylko jednej właściwej izby.

Uprawnienia, zastrzeżone sejmikom wojewódzkim w art. 6. ust. 1 niniejszej ustawy, przysługiwać będą właściwej izbie sejmiku.

Art. 11. Sposób i porządek obrad sejmiku wojewódzkiego oraz diety jego członków na czas trwania obrad określi ustawa regulaminowa, uchwalona przez sejmik.

Art. 12. Sejmik wojewódzki lwowski składa się ze stu członków, z których po pięćdziesiąt przypada na każdą izbę.

Sejmiki wojewódzkie: stanisławowski i tarnopolski składają się każdy z sześćdziesięciu członków, z których po trzydziestu przypada na każdą izbę.

Art. 13. Na cele samorządu pomienionych województw Sejm Rzeczypospolitej przeznaczać będzie corocznie kwotę odpowiadającą wydatkowi, który na te same cele w innych województwach ponosi państwo, a to według stosunku liczby ludności województwa do liczby ludności reszty województw.

Z kwoty tej będą pokrywane przede wszystkim wydatki wspólne województwa; ewentualna nadwyżka będzie rozdzielona pomiędzy obie izby do ich rozporządzenia, ewentualny niedobór zaś będzie pokryty przez obie izby.

Zasiłki przeznaczone na pokrycie szkód, wyrządzonych działaniami wojennymi, nie będą przy obliczeniu tej kwoty brane w rachubę.

Art. 14. Wydatki na cele samorządu jednej tylko kurii pokrywa każda izba osobno, nakładając na ludność swej kurii dodatki do podatków państwowych bezpośrednich lub podatki bezpośrednie.

Art. 15. O ile obie izby zamierzają nałożyć na cele ogólne podatek pośredni lub opłatę, nie dającą się rozłożyć wedle przynależności do kurii opodatkowanych, to muszą się porozumieć i nałożyć zgodnie podatek taki lub opłatę na wszystkich mieszkańców województwa.

Art. 16. Nadwyżkę, pozostałą po pokryciu wydatków wspólnych (art. 13 i art. 15 niniejszej ustawy), rozdziela się pomiędzy obie izby sejmiku wedle stosunku liczbowego kurii ruskiej do ogółu ludności danego województwa.

Tę samą zasadę stosuje się przy rozdziale kwot przeznaczonych na pokrycie ewentualnego niedoboru, wynikłego z wydatków wspólnych.

Art. 17. Zasady zakładania i prowadzenia katastru podatkowego dla obu izb sejmiku wojewódzkiego określi osobna ustawa.

Art. 18. Wydziały wojewódzkie (art. 7) składać się będą z wojewody lub jednego zastępcy, jako przewodniczącego, oraz z 8 członków i tyluż zastępców, wybranych po połowie oddzielnie przez każdą izbę sejmiku wojewódzkiego, tudzież z 4 członków i tyluż zastępców, mianowanych spośród obywateli obu kurii przez wojewodę.

Art. 19. Wydział dzieli się na dwie sekcje narodowe, które obradują pod przewodnictwem wojewody lub jego zastępcy. W sprawach ogólnej natury obie sekcje wydziału wojewódzkiego będą obradować i uchylać razem. W sprawach obcho- dzających tylko jedną kurię każda sekcja będzie obradować i uchylać oddzielnie.

Art. 20. Wydziałom wojewódzkim dodani będą urzędnicy odpowiednio wykwa- lifikowani, służbowo podlegli wojewodzie, jako przewodniczącemu wydziału woje- wódzkiego, i przez niego mianowani. Przy mianowaniu należy obok kwalifikacji urzędowej uwzględniać narodowość kandydatów, tak aby skład urzędów wydzia- łów wojewódzkich odpowiadał rzeczywistym potrzebom narodowościowym.

Podobnie postępować należy przy obsadzaniu innych urzędów i posad na obszarze pomienionych województw, a we władzach centralnych w tych działach, które są in- stancją państwową spraw Kościoła grecko-katolickiego i szkolnictwa ruskiego.

Art. 21. Na obszarze pomienionych województw ani państwo, ani żadne ciało samorządowe publicznie nie może prowadzić kolonizacji.

Art. 22. Władze i sądy państwowe, posługujące się w wewnętrznym swym urzędowaniu językiem polskim, niemniej władze samorządowe, odpowiadać będą na podania stron w ich języku, tj. polskim, względnie ruskim, przyjmować będą zeznania w obu językach ustnie do protokołów i w przeprowadzaniu rozpraw.

Władze samorządowe określą same swój język wewnętrznego urzędowania.

Art. 23. Język wykładowy w szkołach, utrzymywanych przez jedną z izb sej- miku wojewódzkiego, określi też izba.

Art. 24. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwali utworzenie uniwersytetu ru- skiego i zapewni mu potrzebne środki finansowe ze Skarbu Państwa. Uniwersytet ten zorganizowany autonomicznie, zgodnie z przepisami dotyczącymi szkół akade- mickich, podlegać będzie bezpośrednio Ministrowi Wyznań Religijnych i Oświece- nia Publicznego.

Art. 25. Ustawy wojewódzkie i wszelkie ogłoszenia urzędowe publikowane bę- dą w języku polskim i języku ruskim w dzienniku urzędowym województwa.

Ustawy, rozporządzenia i inne akty państwowe, nabierające mocy powszechnie obowiązującej przez ogłoszenie w „Dzienniku Ustaw” Rzeczypospolitej Polskiej, będą podawane do wiadomości wspomnianych województw w dzienniku urzędo- wym województwa, także w przekładzie na język ruski, o ile możliwości w tym sa- mym czasie.

Art. 26. Samorząd pomienionych województw zostanie wprowadzony w życie najpóźniej w 2 lata po ogłoszeniu niniejszej ustawy.

W tym czasie przystąpi rząd do założenia uniwersytetu ruskiego.

Rozdział III Postanowienia końcowe

Art. 27. Wykonanie tej ustawy poleca się Ministrowi Spraw Wewnętrznych.

Art. 28. Ustawa niniejsza nabiera mocy obowiązującej z dniem ogłoszenia.

Termin wejścia jej w życie w województwach, posiadających już samorząd wo- jewódzki, określi osobna ustawa.

Marszałek [Sejmu]
[Wojciech] Trąpczyński
Prezydent Ministrów
Julian Nowak

Minister Spraw Wewnętrznych
A[leksander] Kamiński

Dz.U. RP 1922, nr 90, poz. 829.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 689-693.

Nr 50

14 XII 1922, Warszawa - Przemówienie J. Piłsudskiego wygłoszone na cześć nowo wybranego Prezydenta RP - G. Narutowicza.

Panie Prezydencie Rzeczypospolitej!

Czuję się niezwykle szczęśliwym, że pierwszy w Polsce mam wysoki zaszczyt podejmowania w moim jeszcze domu i w otoczeniu mojej rodziny pierwszego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej.

Panie Prezydencie, jako jedyny oficer polski służby czynnej, który dotąd nigdy przed nikim nie stawał na bacność, staję oto na bacność przed Polską, którą Ty reprezentujesz, wznosząc toast: Pierwszy Prezydent Rzeczypospolitej niech żyje!

Monitor Polski 15 XII 1922.
J. Piłsudski: *Pisma zbiorowe*, t. V, s. 297.

Nr 51

3 II 1923, Genewa - Uchwała Rady Ligi Narodów w sprawie podziału pasa neutralnego między Polską a Litwą

Rada Ligi Narodów po zapoznaniu się z raportem p. Saury, przedstawionym w wykonaniu rezolucji z dnia 17 maja 1922 r., oraz uwagami ustnymi i pisemnymi przedstawicieli rządów litewskiego i polskiego w sprawie ustanowienia linii demar-

kacyjnej w strefach neutralnych, uznając potrzebę położenia kresu w najkrótszym czasie stanowi nieporządku i niepewności, panującemu obecnie w tych strefach, ustanowionych pierwotnie z inicjatywy wojskowej komisji kontrolującej uchwałą Rady - postanawia, iż poczynając od 15 bm. oba rządy zainteresowane będą uprawnione do wprowadzenia własnej administracji w częściach strefy neutralnej, określonych jak następuje:

a) Rząd polski będzie mógł administrować: 1) w rejonie, przez który przechodzi kolej z Grodna do Wilna z wszystkimi miejscowościami pasa neutralnego aż po Panaszyszki, Urzuleje i Skobska na północ włącznie, 2) dalej na północ wszystkimi miejscowościami, oznaczonymi w raporcie Saury, jako mające być poddane prowizorycznie administracji polskiej.

b) Rząd litewski będzie mógł: 1) administrować na północ od kolei z Panaszyszek, Urzulejów i Skobska wszystkimi miejscowościami, oznaczonymi w raporcie Saury, jako mającymi być poddane prowizorycznej administracji litewskiej, 2) w rejonie, położonym na północ od Janiszek i Ornian, wszystkimi miejscowościami pasa neutralnego, ustanowionymi dnia 17 grudnia 1920 roku.

c) W rejonie Suwałk administracja polska i litewska zatrzymają swoje faktyczne pozycje, które zajmują obecnie.

Linia demarkacyjna, w ten sposób określona, zachowa charakter prowizoryczny, przewidziany w zaleceniach Rady z dnia 13 stycznia i 17 maja 1922 r., przy czym prawo terytorialne obu państw pozostałoby w zupełności zastrzeżone. Rada przypomina obu rządów ich solenną obietnicę powstrzymania się od wszelkich wzajemnych kroków wrogich i wzywa je do użycia wszelkich środków, którymi one rozporządzają dla rozbrojenia i rozwiązania formacji nieregularnych, które znalazłyby się w miejscach, w których upoważnione są one do wprowadzenia swojej administracji prowizorycznej i oświadcza, że niniejsza rekomendacja, mająca jedynie na celu pacyfikację okręgów ciężko doświadczonych, jest ostatnim zaleceniem Rady w sprawie, poddanej jej rozważaniom.

K. Kumaniecki: *Odbudowa państwowości...*, s. 674-675.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 693.

Nr 52

24 III 1922, Warszawa - Uchwała Sejmu Ustawodawczego o włączeniu ziemi wileńskiej do Rzeczypospolitej Polskiej

Sejm Ustawodawczy przyjmuje do wiadomości uchwałę Sejmu w Wilnie, jako zgromadzenia przedstawicieli ludności Ziemi Wileńskiej dla dania wyrazu woli ludności, zapadłą w dniu 20 lutego 1922 r. w przedmiocie przynależności państwowej Ziemi Wileńskiej, zatwierdza dołączony do niniejszej uchwały Akt złączenia Ziemi Wileńskiej z Rzeczypospolitą Polską z dnia 22 marca 1922 r., oraz wzywa Rząd, aby niezwłocznie objął sprawowanie władzy państwowej w Ziemi Wileńskiej.

Uchwała ta ma być ogłoszona w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej i wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.

Marszałek [Sejmu] [W.] Trąmpczyński, Prezydent Ministrów Antoni Ponikowski.

Akt złączenia Ziemi Wileńskiej z Rzeczypospolitą Polską

Działo się w Warszawie w Pałacu Rady Ministrów dnia 3 marca 1922 r. wobec Rządu Polskiego w osobach: [...] którzy oświadczyli, że Sejm w Wilnie, pełnię prawa stanowienia o losach kraju posiadający, na uroczystym posiedzeniu odbytym w Wilnie w dniu 20 lutego 1922 r. uchwalili co następuje:

Uchwała w przedmiocie przynależności państwowej Ziemi Wileńskiej

W imię Boga Wszechmogącego, My Sejm w Wilnie, wolną i powszechną wolą ludności Ziemi Wileńskiej powołany, pełnię prawa do stanowienia o losach tej Ziemi posiadający, pomni na wielowiekowe węzły, co aktami w Horodle i Lublinie w uchwałach Konstytucji majowej z roku 1791 ukoronowanymi, ziemie nasze z Polską na mocy dobrowolnych umów w jedno połączyły, oraz na krew ojców naszych, ofiarnie przelaną w walkach narodu o Wolność po nieszczęsnych Ojczyzny rozbiorach, składając hołd męstwu i poświęceniu żołnierza polskiego, synowi tej Ziemi Józefowi Piłsudskiemu, bohaterskiemu czynowi gen. Żeligowskiego, zgodnie z prawem narodów do stanowienia o sobie w imieniu ludności tej Ziemi, jej żyjących i przyszłych pokoleń, mając na celu zabezpieczenie ich wolności i wszechstronnego duchowego i materialnego rozwoju, na posiedzeniu dnia 20 lutego 1922 r. uchwalamy i stanowimy:

1) wszelkie węzły prawnopństwowe, narzucone nam przemocą przez państwo Rosyjskie, uważamy za bezpowrotnie zerwane i nie istniejące, jak również odmawiamy Rosji prawa do ingerowania w sprawę Ziemi Wileńskiej;

2) roszczenia prawnopństwowe dla Ziemi Wileńskiej, zgłaszane przez Republikę Litewską, które znalazły swój wyraz w traktacie litewsko-sowieckim z dnia 12 lipca 1920 r., jako też i wszelkie inne odrzucamy i na zawsze uchylamy;

3) stwierdzamy uroczyście, że nie uznamy żadnej decyzji zarówno o losach naszej Ziemi, jak i w sprawie jej wewnętrznych urządzeń, powziętej przez czynniki obce wbrew naszej woli;

4) Ziemia Wileńska stanowi bez warunków i zastrzeżeń nierozdzieloną część Rzeczypospolitej Polskiej;

5) Rzeczypospolita Polska posiada pełne i wyłączne prawo zwierzchności państwowej nad Ziemią Wileńską;

6) właściwe władze Rzeczypospolitej Polskiej posiadają jedynie i wyłącznie prawo stanowienia o ustawach i urządzeniach Ziemi Wileńskiej zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej do natychmiastowego wykonywania praw i obowiązków, wypływających z tytułu przynależności Ziemi Wileńskiej do Rzeczypospolitej Polskiej. Rząd Polski przyjął oświadczenie Delegatów Sejmu w Wilnie do wiadomości, po czym wspólnym aktem stwierdzono:

Artykuł pierwszy: Ziemia Wileńska, z woli swej ludności od wszelkich innych związków państwowych wolna, zostaje złączona z Rzeczypospolitą Polską.

Artykuł drugi: Zwierzchnictwo państwowe nad Ziemią Wileńską odtąd przysługuje Rzeczypospolitej Polskiej.

Artykuł trzeci: Rząd Polski oświadcza, że Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ustali statut Ziemi Wileńskiej.

Artykuł czwarty: Akt niniejszy podlega zatwierdzeniu Sejmu Ustawodawczego Rzeczypospolitej Polskiej, po czym wobec przedstawienia przez Delegatów Sejmu w Wilnie pełnomocnictw, uznanych za wystarczające i sporządzone w należytej formie wejdzie w życie.

Rzeczpospolita Polska: Antoni Ponikowski, Stanisław Downarowicz, Konstanty Skirmut, Kazimierz Sosnkowski, Jerzy Michalski, Bronisław Sobolewski, Józef Raczyński, G. Narutowicz, dr Władysław Stesłowicz, Ludwik Darowski, dr Józef Wybicki, Chodźko, Henryk Strasburger, J. Eberhardt.

Sejm Wileński: Bronisław Krzyżanowski, Ludwik Chomiński, Antoni Mickiewicz, Aleksander Zasztowt, Antoni Zalewski, Józef Małowiecki, Witold Abramowicz, Adam Uziębło, Kazimierz Milewicz, Bronisław Kulesza.

Podpisujemy Akt powyższy w przekonaniu, że Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ustali Statut Ziemi Wileńskiej zgodny z wolą ludności tej Ziemi, wyrażoną w uchwałach Sejmu Wileńskiego.

Dnia 22 marca 1922 roku

W. Bańkowski, ks. Ignacy Olszański, Stanisław Brzostowski, Feliks Raczkowski, Aleksander Zwierzyński i Wiktor Czarnowski.

Dnia 24 marca 1922 roku

Bolesław Lisowski, Antoni Szwabowicz, Antoni Kłyszewko, Józef Jachewicz.

Dz.U. RP 1922, nr 20, poz. 162.

Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 659-660.

Nr 53

17 XII 1922, Warszawa - Odezwa ministra spraw wojskowych gen. Kazimierza Sosnkowskiego w związku z zabójstwem prezydenta Gabriela Narutowicza

Zołnierze!

Po raz pierwszy w dziejach Ojczyzny naszej padła na naród plama skrytobójstwa, popełniona ręką zbrodniarza na uświęconej osobie Głowy Państwa.

Dnia 16 grudnia 1922 r. w południe w Warszawie został zamordowany Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Gabriel Narutowicz.

W tej tragicznej chwili armia pamięta, gdzie jest jej honor i obowiązek.

Gdy ojczyźnie grozi anarchia, a wróg czyha na moment jej słabości armia zewrze tym silniej swe szeregi, zachowując spokój, opanowane nerwy, żelazną dyscyplinę i pełny posłuch dla władz, ustanowionych prawami narodu.

Ojczyzna może być spokojna, dopóki wojsko zachowa nieskazitelną duszę i nietkniętą moralność - przetrwa ona wtedy i najcięższe czasy.

Armia polska chyli czoło przed zwłokami pierwszego obywatela i nieskazitelnego człowieka, który poległ, jak żołnierz na najwyższym posterunku państwa.

Minister Spraw Wojskowych K. Sosnkowski - generał dywizji

Druga Rzeczpospolita, s. 169.

Nr 54

27 IV 1923, Warszawa - Ustawa sejmowa o Trybunale Stanu

I. Odpowiedzialność ministrów

Art. 1. Minister odpowiada konstytucyjnie przed Trybunałem Stanu za działania i zaniechania wynikłe z winy umyślnej lub nieumyślnej, którymi w zakresie swego urzędowania, lub też w zakresie ogólnego kierunku działalności i polityki rządu, naruszył Konstytucję Rzeczypospolitej lub inną ustawę, naraził państwo na niebezpieczeństwo, lub interesom państwa oczywistą i znaczną wyrządził szkodę.

Na tych samych zasadach minister odpowiada za działania i zaniechania Prezydenta Rzeczypospolitej, albo zastępującego go Marszałka Sejmu, a nadto we właściwym sobie zakresie urzędowania za działania i zaniechania podległych organów, a w zakresie ogólnego kierunku działalności i polityki rządu także za działania i zaniechania Rady Ministrów oraz innych ministrów, jeśli owych działań lub zaniechań stał się bezpośrednio winny, lub dopuścił do nich z winy umyślnej lub nieumyślnej.

Art. 2. Odpowiedzialność konstytucyjna nie wyłącza odpowiedzialności przed władzami właściwymi za przestępstwa z ustaw karnych zarówno związane, jak i nie związane ze sprawowaniem urzędu.

Jednak za przestępstwa z ustaw karnych, związane ze sprawowaniem urzędu, Sejm może pociągnąć ministra do odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu. W tym wypadku należy sprawę, jeśli się toczy przed inną władzą, przekazać Trybunałowi Stanu.

Art. 3. Odpowiedzialność ministrów za szkodę wyrządzoną przez działalność urzędową, niezgodną z prawem lub obowiązkami służby, tudzież solidarną odpowiedzialność państwa za tę szkodę określają osobne przepisy.

Art. 4. Prawo pociągnięcia ministra do odpowiedzialności konstytucyjnej przed Trybunałem Stanu przysługuje wyłącznie Sejmowi.

Art. 5. Wniosek o pociągnięcie ministra do odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu powinien zawierać dokładne określenie zarzutu i być podpisany przynajmniej przez 100 posłów.

Marszałek stawia wniosek w ciągu 8 dni od jego zgłoszenia na porządku dziennym obrad sejmowych.

Rozprawa ogranicza się do pytania, czy Sejm przechodzi nad wnioskiem do porządku dziennego, czy też przekazuje go komisji do rozpatrzenia.

Art. 6. Komisja składa Sejmowi wniosek bądź o powzięcie uchwały, stawiającej ministra w stan oskarżenia, bądź o odrzucenie wniosku, wymienionego w art. 5.

Komisja powinna dać ministrowi możliwość udzielenia wyjaśnień bądź ustnie, bądź na piśmie; nadto może przesłuchiwać świadków i znawców, tudzież badać dokumenty dotyczące sprawy.

Art. 7. Marszałek stawia wniosek komisji na porządek obrad sejmowych w ciągu dni 8 od jego złożenia.

Nad wnioskiem komisji odbędzie się rozprawa w Sejmie, w czasie której wolno ministrowi składać ustne wyjaśnienia, choćby już urzędu nie piastował.

Uchwała, stawiająca ministra w stan oskarżenia musi być powzięta w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów większością 3/5 oddanych głosów.

Równocześnie Sejm wybiera zwykłą większością głosów trzech posłów celem popierania oskarżenia przed Trybunałem Stanu; posłowie ci mają zarówno łącznie, jak każdy z osobna prawa członków urzędu prokuratorskiego w sądach karnych, lecz bez możliwości odstąpienia od oskarżenia.

Art. 8. Okoliczność, że minister nie piastuje już urzędu, nie stoi na przeszkodzie oskarżeniu.

Ściganie ministra przed Trybunałem Stanu jest dopuszczalne jedynie wówczas, jeśli na wniosek (art. 5) zgłoszono w Sejmie nie później, niż w przeciągu sześciu lat, licząc od dnia popełnienia czynu.

Jeśli jednak czyn zarzucony ministrowi stał się wiadomy z zamknięcia rachunków państwowych, wniosek o pociągnięcie ministra do odpowiedzialności przed Trybunałem Stanu można zgłosić aż do końca kadencji sejmowej, na której badano zamknięcie rachunkowe, choćby termin sześcioletni od dnia popełnienia czynu upłynął.

Art. 9. Zgłoszenie wniosku o pociągnięcie ministra do odpowiedzialności (art. 5) przerywa bieg przedawnienia, o ile wniosek nie będzie odrzucony.

Art. 10. Uchwałę Sejmu, stawiającą w stan oskarżenia, Marszałek podaje do wiadomości Prezydenta Rzeczypospolitej, Senatu, Rady Ministrów, Przewodniczącego Trybunału Stanu, tudzież oskarżonego ministra, który wskutek tej uchwały ulega zawieszeniu w urzędowaniu.

Art. 11. Trybunał Stanu ma siedzibę w Warszawie i składa się z Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, jako przewodniczącego, oraz 12 członków, których wybierają spoza swego grona: 8 - Sejm i 4 - Senat.

Na członków Trybunału Stanu mogą być wybrani obywatele polscy, nie piastujący żadnego urzędu państwowego oraz używający pełni praw obywatelskich, o ile ukończyli lat 40 przed dniem wyboru; przynajmniej połowa wybieranych przez Sejm i Senat członków Trybunału ma posiadać ukończone wyższe studia prawnicze.

Wyboru członków Trybunału Stanu dokonują Sejm i Senat natychmiast po ukonstytuowaniu się na cały okres kadencji sejmowej w sposób ustalony dla wyboru komisji.

Członkowie Trybunału Stanu składają przepisana dla sędziów przysięgę na pierwszym posiedzeniu, w którym biorą udział.

Gdyby w czasie trwania kadencji sejmowej członek Trybunału Stanu zmarł, zrzekł się urzędu lub utracił przepisane warunki wybieralności do Trybunału Sta-

nu, przewodniczący winien o tym zawiadomić Sejm, względnie Senat, celem dokonania uzupełniającego wyboru.

Sekretarza i potrzebną dla Trybunału pomoc kancelaryjną wyznacza pierwszy prezes Sądu Najwyższego spośród urzędników tegoż Sądu.

Art. 12. Trybunał Stanu jest w sprawowaniu swego urzędu sędziowskiego niezawisły i podlega tylko ustawom.

Orzeczenia Trybunału Stanu nie mogą być zmienione ani przez władzę ustawodawczą, ani przez władzę wykonawczą.

W zakresie badania ważności ustaw i rozporządzeń Trybunałowi Stanu przysługują te same prawa, co sądom powszechnym.

Art. 13. Od dnia postawienia ministra w stan oskarżenia do dnia wydania wyroku członkowie Trybunału Stanu nie mogą być pociągani do odpowiedzialności karnej, ani pozbawieni wolności bez uprzedniej zgody Trybunału Stanu, jeżeli nie są schwytani na gorącym uczynku, lecz i w tym wypadku może Trybunał Stanu lub jego przewodniczący zażądać niezwłocznie uwolnienia aresztowanego.

Postanowienia zapadają w składzie przewidzianym dla rozprawy głównej (art. 18 ust. 1) bez udziału interesowanego.

Art. 14. Członkowie Trybunału Stanu sprawują swój urząd honorowo. W razie sprawowania czynności urzędowych poza miejscem zamieszkania, Skarb zwraca członkom Trybunału Stanu koszty podróży i wypłaca dietyienne według norm dla urzędników II stopnia służbowego.

Art. 15. Trybunał Stanu stosuje odpowiednio przepisy ustawy o postępowaniu karnym, obowiązującej sądy karne powszechne, o ile ustawa niniejsza inaczej nie postanawia.

Władze i urzędy są obowiązane udzielić Trybunałowi Stanu wszelkiej pomocy, zwłaszcza przedłożyć na żądanie wszelkie akty i dokumenty.

W postępowaniu przed Trybunałem Stanu urzędnicy są zwolnieni od obowiązku zachowania tajemnicy urzędowej.

Art. 16. Trybunał Stanu w porozumieniu z Sądem Najwyższym porucza jednemu z członków tego Sądu przeprowadzenie śledztwa wstępnego.

W śledztwie wstępnym stosuje się art. 15 tej ustawy.

Przeglądanie przez oskarżonego lub jego obrońcę aktów śledztwa i branie z nich odpisów przed zamknięciem śledztwa wstępnego zależy od postanowienia sędziego prowadzącego śledztwo.

Art. 17. Uchwała Sejmu stawiająca ministra w stan oskarżenia (art. 7) zastępuje akt oskarżenia.

Trybunał Stanu nie może odmówić wyznaczenia rozprawy głównej i rozpoznaje sprawę jedynie w granicach uchwały sejmowej.

Art. 18. W skład Trybunału Stanu podczas rozprawy głównej wchodzi wszyscy nie wyłączeni członkowie. Nieprzerwana obecność przynajmniej siedmiu członków łącznie z przewodniczącym jest konieczna do wydania wyroku.

Poza rozprawą główną Trybunał Stanu orzeka w składzie 3 członków łącznie z przewodniczącym

W razie wyłączenia przewodniczącego lub w ogóle niemożności sprawowania przezeń przewodnictwa, obejmuje je najstarszy z kolei prezes Sądu Najwyższego.

Art. 19. Trybunał Stanu sam decyduje o swojej właściwości. Powództwo cywilne jest niedopuszczalne.

Jawność rozprawy głównej może być wykluczona jedynie w wypadkach, w których zagrażałaby bezpieczeństwu Państwa.

Dla uznania oskarżonego za winnego konieczna jest większość dwóch trzecich głosów członków Trybunału, nieprzerwanie obecnych na rozprawie.

Art. 20. Kary za czyny, przewidziane w art. 1, są następujące:

a) pozbawienie czasowe lub stałe biernego, albo czynnego i biernego prawa wyborczego do ciał i instytucji publicznych, z czym łączy się utrata piastowania mandatów:

b) pozbawienie czasowe lub stałe prawa piastowania urzędów publicznych, z czym łączy się przeniesienie na emeryturę, tudzież w miarę uznania Trybunału zmniejszenie uposażenia emerytalnego najwyżej do połowy;

c) wydalenie ze służby państwowej z utratą praw, wynikających z tej służby.

Kary powyższe mogą być wymierzane łącznie.

Art. 21. Trybunał Stanu, uwzględniając okoliczności czynu, może przestać na uznaniu oskarżonego za winnego bez wymierzenia kary.

Art. 22. W razie pociągnięcia do odpowiedzialności za przestępstwa z ustaw karnych, popełnione w związku ze sprawowaniem urzędu (art. 2 ust. 2). Trybunał Stanu wymierza za te przestępstwa kary przewidziane w ustawach karnych.

Może on nadto orzec wszystkie lub niektóre kary wymienione w art. 20.

Art. 23. Minister, uznany winnym przez Trybunał Stanu, traci urząd ministra z mocy samej ustawy.

Art. 24. Wyrok Trybunału Stanu jest prawomocny z chwilą ogłoszenia.

Kary, wymierzone przez Trybunał Stanu, wykonują władze, które z mocy przepisów ogólnych są powołane do ich wykonywania.

Art. 25. Gdyby po rozpoczęciu rozprawy głównej, a przed wydaniem wyroku kadencja sejmowa się zakończyła, lub gdyby Sejm został rozwiązany, członkowie Trybunału Stanu, tudzież oskarżyciele przez Sejm wybrani (art. 7 ust. 4) - pełnią swój urząd aż do wydania wyroku.

Poza tym należy sprawę w razie upływu kadencji (art. 64 Ustawy Konstytucyjnej) przekazać następnemu składowi Trybunału Stanu i w tym wypadku bieg śledztwa przekazać następnemu składowi Trybunału Stanu i w tym wypadku bieg śledztwa wstępnego (art. 16) nie doznaje przerwy. Czynności nie cierpiące zwłoki, do których załatwienia byłby powołany Trybunał Stanu w składzie trzech członków (art. 18 ust. 2) pełni pierwszy prezes Sądu Najwyższego. Nowy Sejm wybierze w sposób, wskazany w art. 7 ustęp 4, trzech posłów celem popierania oskarżenia.

Jeżeli Sejm wyboru tego nie dokona w ciągu miesiąca po ukonstytuowaniu się, oskarżycieli wyznaczy spośród posłów Marszałek w porozumieniu z wicemarszałkami. Wyznaczeni w ten sposób oskarżyciele urzędują do chwili, kiedy Sejm dokona wyboru, zgodnie z przepisem art. 7 ustęp 4 tej ustawy.

Art. 26. Przepisy niniejszej ustawy stosuje się odpowiednio również do kierowników ministerstw oraz do Prezesa Najwyższej Izby Kontroli Państwa w zakresie jego działania, przewidzianego ustawą.

II. Odpowiedzialność Prezydenta Rzeczypospolitej

Art. 27. Prezydent Rzeczypospolitej odpowiada przed Trybunałem Stanu za zdradę kraju, naruszenie konstytucji z winy umyślnej, tudzież za przestępstwa z ustaw karnych, choćby przestępstwa takie nie pozostawały w związku z pełnieniem powierzonego mu urzędu.

Gdy Prezydent już nie piastuje urzędu, odpowiada przed Trybunałem Stanu jedynie za czyny pozostające w związku ze sprawowaniem urzędu Prezydenta.

Art. 28. Prezydent Rzeczypospolitej może być pociągnięty do odpowiedzialności tylko przez Sejm uchwałą powziętą większością 3/5 głosów przy obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.

Poza tym przepisy niniejszej ustawy, dotyczące kar i skutków wyroku, tudzież postanowienia, dotyczące przedawnienia oraz trybu postępowania, stosują się odpowiednio w razie oskarżenia Prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 29. Przepisy art. 27 i 28 ustawy niniejszej stosują się również do Marszałka Sejmu, zastępującego Prezydenta Rzeczypospolitej, w wypadkach przez Konstytucję przewidzianych.

III. Przepisy końcowe [...]

Dz.U. RP 1923, nr 59, poz. 415.
Powstanie II Rzeczypospolitej, s. 697-700.

Nr 55

13 XII 1923, Warszawa - Nota Ministra spraw zagranicznych Romana Dmowskiego w sprawie stosunków dyplomatycznych z rządem ZSRR

Panie Ministrze Pełnomocny!

Rząd Polski potwierdza niniejszym odbiór pisma pana komisarza ludowego spraw zagranicznych, Cziczeryna, z dnia 23 lipca rb. o utworzeniu Związku Socjalistycznych Republik Rad, poprzedzonego pismami pp. Komisarzy Ludowych Spraw Zagranicznych Rosyjskiej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Rad, Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Rad i Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Rad.

Rząd Polski przyjmuje do wiadomości, że na podstawie Deklaracji i Umowy, przyjętych jako Konstytucja Związku w dn. 6 lipca rb., został utworzony Związek Socjalistycznych Republik Rad, przy jednoczesnym zachowaniu suwerennych praw republik, wchodzących w skład Związku, i że Związek Socjalistycznych Republik

Rad przejmuję na siebie wykonanie traktatów i umów, zawartych przez te Republiki z innymi państwami.

Jednocześnie Rząd Polski wyraża zgodę na utrzymywanie z rządem Związku Socjalistycznych Republik Rad normalnych stosunków dyplomatycznych.

Mam zaszczyt prosić Pana, Panie Ministrze Pełnomocny, o zakomunikowanie powyższego Rządowi Związku Socjalistycznych Republik Rad.

Monitor Polski 19 XII 1923, nr. 288.
Druga Rzeczpospolita, s. 184.

Nr 56

11 I 1924, Warszawa - Ustawa o naprawie skarbu i reformie walutowej

Ustawa o naprawie skarbu i reformie walutowej

Art. 1. Dla naprawy Skarbu Państwa i przeprowadzenia reformy walutowej, postanawia się, co następuje:

- 1) a) podniesienie stawek podatków bezpośrednich;
- b) przyspieszenie terminów płatności i uproszczenia postępowania w podatku majątkowym oraz zabezpieczenie Skarbowi zapłaty tegoż podatku w gotówce, bądź w markach polskich, bądź w walutach obcych;
- c) przyspieszenie terminów płatności podatku od kapitałów i rent;
- d) przyspieszenie terminów płatności należności prawnych w b. zaborze austriackim;
- e) niezaliczenie na podatek przemysłowy przedpłat, uiszczonych na poczet tegoż podatku w postaci świadectw przemysłowych.
- 2) Wprowadzenie zmian stawek celnych stosownie do koniunktur gospodarczych.
- 3) Zastosowanie niezbędnych dla uniknięcia deficytu budżetowego oszczędności w gospodarce państwowej:
- 4) a) przekazywanie samorządom niektórych zadań i czynności, sprawowanych dotąd przez organy państwowe, z wyjątkiem szkolnych i oświatowych, po zapewnieniu samorządom odpowiednich własnych źródeł dochodów;
- b) ustanowienie obowiązku i sposobu pokrywania przez samorzady wydatków drogą ujęcia skarbowości samorządowej w ścisłe przepisy budżetowe i rachunkowe.
- 5) Zaciągnięcie do wysokości 500 000 000 franków złotych pożyczek państwowych, którym mogą być nadane specjalne uprawnienia i gwarancje, nie połączone jednak z wydzierżawieniem monopolii i kolei państwowych;
- 6) Sprzedaż państwowych przedsiębiorstw przemysłowo-handlowych do łącznej wysokości 100 000 000 franków złotych z wyjątkiem państwowych zakładów naftowych w Drohobyczu, Państwowej Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie i salin;

7) Zatwierdzenie bez naruszenia jednak wypływających z obowiązującego prawodawstwa cywilnego praw osób trzecich - zmian w statutach instytucji kredytu długoterminowego, jak również dokonywanie zmiany ustaw i statutow, względnie nadawanie statutów instytucjom finansowym, przedsiębiorstwom państwowym oraz instytucjom przez państwo dotowanym, oraz tym, w których Państwo posiada udział, a to w następujących kierunkach:

- a) scentralizowania ich działalności;
- b) reorganizacji, mającej na celu osiągnięcie w ich gospodarce najdalej idącej oszczędności;
- c) zapewnienia lokaty wolnych środków tych instytucji w papierach państwowych;
- d) reorganizacji, względnie łączenia (fuzji);
- 8) ustalenie i wprowadzenie nowego systemu pieniężnego, opartego na monometalizmie złotym, a w szczególności polskiej jednostki monetarnej (ustawa z dnia 26 września 1922 r. - Dz.U. RP Nr 83 poz. 740), oraz określenie i wypuszczenie środków płatniczych, mających moc zwalniania od zobowiązań;
- 9) Ustalenie relacji marek polskich do nowej jednostki monetarnej;
- 10) Przerachowanie na nową walutę zobowiązań publicznych i prywatno-prawnych oraz ustalenie sposobu i terminów ich spłat, zastosowanie nowej waluty do obliczenia wkładek (premii), jako też świadczeń pieniężnych (rent) w ubezpieczeniach społecznych;
- 11) a) ustalenie warunków likwidacji Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej;
- b) powołanie do życia banku emisyjnego na mocy specjalnego statutu, jako banku akcyjnego - z udziałem Państwa - podlegającego nadzorowi państwowemu z mianowaniem prezesa banku i zatwierdzeniem kierowników, udzielenie bankowi emisyjnemu uprawnienia do emisji biletów bankowych, udzielenie bankowi emisyjnemu uprawnienia do emisji biletów bankowych, będących prawnym środkiem płatniczym i pokrytych co najmniej w jednej czwartej do jednej trzeciej złotem lub zapasem dewiz i walut, nie podlegających znacznieszym wahaniom kursowym, nadanie dokumentom tego banku charakteru aktów publicznych (tytułów egzekucyjnych) oraz przekazanie mu w drodze alienacji majątku państwowego, znajdującego się w posiadaniu Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej, jak również majątku Skarbu Narodowego, tudzież zawarcie z Bankiem emisyjnym umowy, ustalającej jego stosunek do Skarbu Państwa, który nie może korzystać z kredytów w banku emisyjnym ani na pokrycie bieżących potrzeb administracyjnych, ani inwestycyjnych.

12) Konwersję i konsolidację pożyczek i zobowiązań państwowych;

13) Ustalenie jednolitych przepisów ustawowych dla całego obszaru Rzeczypospolitej odnośnie do lichwy pieniężnej i towarowej przez zmianę przepisów w dotychczas obowiązujących ustawach.

Art. 2. Wykonanie postanowień art. 1 będzie przeprowadzone do dnia 30 czerwca 1924 r. drogą rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej, wydawanych na podstawie uchwał Rady Ministrów.

Równocześnie z wydaniem rozporządzeń na podstawie i w granicach niniejszej ustawy tracą moc obowiązującą przepisy dotychczas obowiązujących ustaw, sprzeczne z tymi rozporządzeniami.

Art. 3. Ustawa niniejsza obowiązuje na całym obszarze Rzeczypospolitej.

Art. 4. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezydent Rzeczypospolitej
S. Wojciechowski,
Prezes Rady Ministrów i Minister Skarbu
W. Grabski

Dz.U. RP 15 I 1924, nr 4.
Druga Rzeczpospolita, s. 184-186.

Nr 57

20 I 1924, Warszawa - Rozporządzenie prezydenta RP w sprawie systemu monetarnego

System monetarny w Polsce

Na zasadzie art. 1 punkt 8 i art. 2 ustawy o naprawie Skarbu Państwa i reformie walutowej z dnia 11 stycznia 1924 r. (Dz.U. RP Nr 4, poz. 28) zgodnie z uchwałą Rady Ministrów z dnia 17 stycznia 1924 r. stanowią, co następuje:

Art. 1. Jednostką monetarną Rzeczypospolitej Polskiej jest złoty, zawierający dziewięć trzydziestych pierwszych części grama czystego złota.

Złoty dzieli się na 100 groszy.

Art. 2. Wybijanie monet należy do praw zwierzchniczych Państwa i jest wyłącznym jego przywilejem.

Art. 3. Wybijane będą monety:

1) złote: po sto złp., po pięćdziesiąt złp., po dwadzieścia złp., po dziesięć złotych;

2) srebrne: po pięć złp., po dwa złp., po jednym i pół złotego;

3) niklowe: po dwadzieścia groszy i po dziesięć groszy;

4) brązowe: po pięć groszy, po dwa grosze i po jednym groszu.

Art. 4. Monety złote będą wybijane ze stopu, zawierającego na tysiąc części ogólnej wagi dziewięćset części złota i sto części miedzi. Z jednego kilograma tego stopu wybija się trzy tysiące sto złotych w złocie. Waga monet po sto złotych wynosi trzydzieści dwie całe i dwadzieścia pięć tysięcy osiemset sześć stutysięcznych grama - średnica - trzydzieści pięć milimetrów. Waga monet po pięćdziesiąt złotych wynosi szesnaście całych i dwanaście tysięcy dziewięćset trzy stutysięczne grama, średnica - dwadzieścia osiem milimetrów. Waga monet po dwadzieścia złotych wynosi sześć całych i czterdzieści pięć tysięcy sto sześćdziesiąt jedna stutysięczna grama, - średnica - dwadzieścia jeden milimetrów. Waga monet po dziesięć złotych wynosi trzy całe i dwadzieścia dwa tysiące pięćset osiemdziesiąt stutysięcznych grama, średnica - dziewięć milimetrów.

Art. 5. Monety srebrne po pięć złotych wybijane będą ze stopu, zawierającego na tysiąc części ogólnej wagi dziewięćset części srebra i sto części miedzi. Waga monet po pięć złotych wynosi dwadzieścia pięć gramów, średnica - trzydzieści jeden milimetrów.

Monety srebrne po dwa złote, po jednym złotym i po pół złotego, wybijane będą ze stopu, zawierającego na tysiąc części ogólnej wagi osiemset trzydzieści pięć części srebra i sto sześćdziesiąt pięć części miedzi. Waga monet po dwa złote wynosi dziesięć gramów, średnica - dwadzieścia siedem milimetrów. Waga monet po jednym złotym wynosi pięć gramów, średnica - dwadzieścia trzy milimetry. Waga monet po pół złotego wynosi dwa i pół grama, średnica - osiemnaście milimetrów.

Art. 6. Monety niklowe wybijane będą z czystego niklu. Waga monet po dwadzieścia groszy wynosi trzy gramy, średnica - dwadzieścia milimetrów. Waga monet po dziesięć groszy wynosi dwa gramy - średnica - siedemnaście całych i sześć dziesiątych milimetra.

Art. 7. Monety brązowe wybijane będą ze stopu, zawierającego na tysiąc części ogólnej wagi dziewięćset pięćdziesiąt części miedzi, czterdzieści części cyny i dziesięć części cynku. Waga monet po pięć groszy wynosi trzy gramy, średnica - dwadzieścia milimetrów. Waga monet po dwa grosze wynosi dwa gramy, średnica - siedemnaście całych i sześć dziesiątych milimetra. Waga monet po jednym groszu wynosi jeden i pół grama, średnica - czternaście całych i siedem dziesiątych milimetra.

Art. 8. Przy wybijaniu monet złotych i srebrnych odchylenia w obie strony od norm, wskazanych w artykułach 4 i 5 niniejszej ustawy co do wagi i próby, nie mogą przekraczać dla monet złotych: co do próby - jednej tysięcznej części, co do wagi - dla monet po sto złotych i po pięćdziesiąt złotych - jednej tysięcznej części ich wagi, dla monet po dwadzieścia złotych i po dziesięć złotych - dwóch tysięcznych części ich wagi, dla monet o pięć złotych - trzech tysięcznych części ich wagi; dla monet srebrnych: co do próby - dla monet po pięć złotych dwóch tysięcznych części, dla monet po dwa złote, po jednym złotym i po pół złotego - trzech tysięcznych części, co do wagi - dla monet po pięć złotych, trzech tysięcznych części ich wagi, dla monet po dwa złote i po jednym złotym - pięciu tysięcznych części ich wagi, dla monet po pół złotego, siedmiu tysięcznych części ich wagi.

Minister Skarbu określi dopuszczalne przy wybijaniu monet niklowych i brązowych odchylenia w obie strony od norm, wskazanych w art. 6 i 7 niniejszego rozporządzenia.

Art. 9. Monety, wypuszczone na podstawie niniejszego rozporządzenia, są środkami płatniczymi, mającymi moc umarzania zobowiązań przez zapłatę:

monety złote bez ograniczenia kwoty,

monety srebrne po pięć złotych oraz monety po dwa złote, po jednym złotym i pół złotego łącznie do kwoty stu złotych przy każdej wypłacie, monety o wartości poniżej pół złotego łącznie do kwoty pięciu złotych przy każdej wypłacie.

Kasy państwowe przyjmują monety wszelkich rodzajów w każdej ilości przy wszystkich wpłatach z wyjątkiem tych wpłat, które w myśl obowiązujących przepisów winny być uiszczane w złocie.

Art. 10. Państwo wybija monety złote w miarę potrzeby, bez ograniczeń co do kwoty, a monety srebrne po pięć złotych do kwoty czterech złotych na każdego mieszkańca Rzeczypospolitej Polskiej, monety po dwa złote, po jednym złotym i po pół złotego łącznie do kwoty czterech złotych na każdego mieszkańca Rzeczypospolitej Polskiej, wreszcie monety o wartościach poniżej pół złotego - do kwoty jednego i pół złotego na każdego mieszkańca Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 11. Monety złote wybijane są na rachunek Państwa, jak również na rachunek osób prywatnych, zgłaszających do przebiccia na monetę ilości złota, nie mniejsze niż sto gramów czystego złota. Na rachunek osób prywatnych wybija się, na warunkach przez Ministra Skarbu oznaczonych, za pokryciem kosztów wybiccia, te z pośród monet złotych, wyszczególnionych w punkcie pierwszym art. 3, które Minister Skarbu uzna za potrzebne dla obiegu.

Monety z innych kruszców są wybijane włącznie na rachunek Państwa.

Art. 12. Wzory monet ustala Minister Skarbu rozporządzeniami, podając wizerunki odnośnych monet w graficznej reprodukcji jako załączniki.

Art. 13. Nikt nie jest obowiązany do przyjmowania monet, których wizerunek jest całkowicie zatarty oraz monet uszkodzonych, jak również monet złotych i srebrnych, których waga zmniejszyła się wskutek zużycia w stosunku do najmniejszej wagi, dopuszczalnej przy wybicciu w myśl art. 8 niniejszego rozporządzenia, więcej niż o pięć tysięcznych części w monetach złotych, o jedną setną część w monetach srebrnych po pięć złotych i o pięć setnych części w monetach srebrnych po dwa złote, po jednym złotym i po pół złotego.

Monety złote i srebrne, które utraciły większą od wyżej wskazanej części swej wagi, zostają przez Skarb wycofane z obiegu, z zapłatą za każdy gram pozostałej w nich wagi: monety złote - trzech złotych i dziesięciu groszy i monety srebrne - dwudziestu groszy, o ile ich wizerunek nie jest całkowicie zatarty i nie są one uszkodzone.

Art. 14. Wykonanie niniejszego rozporządzenia oraz wyznaczenie terminów wypuszczenia monet oraz wejście w życie przepisów art. 9 i 12 niniejszego rozporządzenia powierza się Ministrowi Skarbu.

Art. 15. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezydent Rzeczypospolitej
S. Wojciechowski,
Prezes Rady Ministrów i Minister Skarbu
W. Grabski

Nr 58

20 I 1924, warszawa - Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Stanisława Wojciechowskiego ustalające system monetarny w Polsce

Art. 1. Jednostką monetarną Rzeczypospolitej Polskiej jest złoty, zawierający dziewięć trzydziestych pierwszych części grama czystego złota.

Złoty dzieli się na sto groszy.

Art. 2. Wybijanie monet należy do praw zwierzchniczych państwa i jest jego wyłącznym przywilejem.

Art. 3. Wybijane będą monety:

1) złote: po sto złp., po pięćdziesiąt złp., po dwadzieścia złp., po dziesięć złotych;

2) srebrne: po pięć złp., po dwa złp., po jednym i po pół złotego;

3) niklowe: po dwadzieścia groszy i po dziesięć groszy;

4) brązowe: po pięć groszy, po dwa grosze i po jednym groszu.

Art. 4. Monety złote będą wybijane ze stopu, zawierającego na tysiąc części ogólnej wagi dziewięćset części złota i sto części miedzi. Z jednego kilograma tego stopu wybija się trzy tysiące złotych w złocie. [...]

Prezydent Rzeczypospolitej
S. Wojciechowski,
Prezes Rady Ministrów i Minister Skarbu
W. Grabski

Nr 59

31 VII 1924, Warszawa - Ustawa o zasadach organizacji szkolnictwa w Polsce.

Art. 1. Ustrój szkolny jest jeden dla całego Państwa. Ustawodawstwo o szkołach wszelkiego typu należy do Sejmu i Senatu z wyjątkiem spraw, przekazanych ustawami państwowymi kompetencji samorządów.

Szkoły prywatne dla dzieci narodowości ruskiej (rusińskiej), białoruskiej, litewskiej, zarówno jak dla dzieci wszelkich innych niepolskich narodowości w Rzeczypospolitej z wykładowym językiem macierzystym, mogą być zakładane na tych samych warunkach, co szkoły prywatne z językiem wykładowym polskim.

W tych ramach obowiązują na terenie województw: lwowskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego, wołyńskiego, poleskiego, nowogródzkiego, wileńskiego oraz powiatów grodzieńskiego i wołkowyskiego województwa białostockiego w organizacji szkolnictwa państwowego następujące zasady.

Art. 2. Zasadniczym typem szkoły państwowej na wymienionym w art. 1 obszarze, w myśl zasady godzenia i łączenia dla zgodnego współżycia ludności narodowo mieszanych ziem, a nie dzielenia jej - jest szkoła wspólna, wychowująca na dobrych obywateli Państwa dzieci narodowości polskiej i niepolskiej we wzajemnym szacunku ich narodowych właściwości.

Art. 3. W szkołach państwowych powszechnych, położonych w gminach, posiadających 25% ludności ruskiej (rusińskiej), białoruskiej lub litewskiej, na żądanie urzędowo stwierdzone rodziców 40 dzieci w wieku szkolnym narodowości ruskiej (rusińskiej), białoruskiej lub litewskiej, należących do jednego obwodu szkolnego, zapewniona im będzie nauka w języku macierzystym. O ile w danym obwodzie szkolnym nie ma 40 dzieci w wieku szkolnym, których rodzice zgłosili żądanie nauki w języku macierzystym ruskim (rusińskim), białoruskim lub litewskim - językiem wykładowym szkoły jest język państwowy; o ile w danym obwodzie szkolnym obok rodziców, żądających dla swych dzieci nauki w języku ruskim (rusińskim), względnie białoruskim, jest co najmniej 20 dzieci, których rodzice żądają nauki w języku państwowym, wykład jest dwujęzyczny z tym, że połowa godzin zostanie przeznaczona na naukę w języku ruskim (rusińskim), względnie białoruskim. Jeżeli nie ma w danym obwodzie 20 dzieci, których rodzice żądają nauki w języku państwowym, językiem wykładowym szkoły jest język ruski (rusiński), białoruski lub litewski, istniejące w jednym obwodzie odrębne szkoły z językiem wykładowym polskim i z językiem wykładowym ruskim (rusińskim) będą w miarę możliwości łączone w jedną szkołę wspólną dwujęzyczną.

Art. 4. W szkołach powszechnych 1, 2 i 3-klasowych zarówno prywatnych, jak i państwowych z językiem wykładowym niepolskim obowiązkowa jest nauka języka państwowego, zapewniająca dostateczną dla celów praktycznych znajomość jego w słowie i w piśmie. W szkołach powszechnych 4, 5, 6 i 7-klasowych zarówno prywatnych, jak i państwowych z językiem wykładowym niepolskim obowiązkowo jest prowadzona po polsku nauka języka państwowego, historii polskiej i nauki o Polsce współczesnej w zakresie, zapewniającym dostateczną ich znajomość dla przejścia uczni do szkół średnich ogólnokształcących z językiem wykładowym polskim, względnie dwujęzycznych.

Art. 5. Nowo zakładane państwowe seminaria nauczycielskie na obszarze województw: lwowskiego, stanisławowskiego, tarnopolskiego, wołyńskiego, poleskiego, nowogródzkiego i wileńskiego będą dwujęzyczne polsko-ruskie (rusińskie), względnie polsko-białoruskie. Dopóki nie powstanie seminarium dwujęzyczne polsko-białoruskie w seminariach nauczycielskich województw: wileńskiego i nowogródzkiego będzie obowiązkowa nauka języka białoruskiego w zakresie, dostatecznym dla prowadzenia nauki w szkole powszechnej z językiem wykładowym białoruskim. W jednym seminarium województwa wileńskiego będzie nadobowiązkowa nauka języka litewskiego.

Art. 6. Na żądanie urzędowo stwierdzone rodziców 150 uczni narodowości ruskiej (rusińskiej) lub białoruskiej, uczęszczających do szkół średnich ogólnokształcących z językiem wykładowym polskim jednego powiatu lub miasta, administracyjnie wydzielonego, zostanie dla zapewnienia im nauki w języku macierzystym utworzona państwowa szkoła średnia ogólnokształcąca dwujęzyczna w tym lub jed-

nym z pobliskich powiatów. Istniejące obecnie w tym samym mieście osobne państwowe szkoły średnie ogólnokształcące z językiem wykładowym wyłącznie polskim i wyłącznie ruskim (rusińskim) będą w miarę możliwości łączone w jedną wspólną dwujęzyczną.

Art. 7. W szkołach średnich ogólnokształcących zarówno prywatnych, jak państwowych z językiem wykładowym niepolskim obowiązkowa jest nauka, prowadzona po polsku, języka i literatury polskiej, historii i geografii wraz z nauką w Polsce współczesnej.

Art. 8. W państwowych szkołach zawodowych na żądanie rodziców uczni narodowości ruskiej (rusińskiej), względnie białoruskiej, stanowiącym 40% ogółu uczni danej szkoły; nauka prowadzona będzie w dwu językach, polskim i ruskim (rusińskim), względnie polskim i białoruskim. O ile żądania takiego nie ma, nauka prowadzona jest w języku państwowym.

Art. 9. Do szkół, zakładanych i utrzymywanych przez samorzady z podatków, opłacanych przez ogół ludności danego okręgu samorządowego, o ile są to szkoły zawodowe, specjalne i średnie ogólnokształcące, stosują się te same postanowienia o języku wykładowym, co do szkół zawodowych państwowych (art. 8), o ile zaś są to szkoły powszechne - stosują się do nich postanowienia o szkołach powszechnych państwowych (art. 3).

Art. 10. Wykonanie niniejszej ustawy powierza się Ministrowi Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, co do szkół samorządowych i rolniczych w porozumieniu z Ministrami Spraw Wewnętrznych, względnie Rolnictwa i Dóbr Państwowych.

Art. 11. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem 1 października 1921 r. Jednocześnie przepisy, niezgodne z postanowieniami niniejszej ustawy, tracą moc obowiązującą.

Dz.U. RP 1924, nr 79, poz. 766, s. 1212-1214.
Druga Rzeczpospolita, s. 193-195.

Nr 60

10 II 1925, Rzym - Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
MY, STANISŁAW WOJCIECHOWSKI
PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ,

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy, wiadomym czynimy:

W dniu dziesiątego lutego tysiąc dziewięćset dwudziestego piątego roku podpisany został w Rzymie Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, który słowo w słowo brzmi jak następuje:

KONKORDAT
ZAWARTY POMIĘDZY
STOLICĄ APOSTOLSKĄ
A
RZECZĄPOSPOLITĄ

w imię Przenajświętszej i Niepodzielnej Trójcy
JEGO ŚWIĄTOBLIWOŚĆ PAPIEŻ, PIUS XI

i
PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
STANISŁAW WOJCIECHOWSKI,

pragnąc określić stanowisko Kościoła katolickiego w Polsce i ustalić zasady, które w godny i trwały sposób kierować będą sprawami kościelnymi na ziemiach Rzeczypospolitej,

postanowili zawrzeć Konkordat.

Wobec tego, Jego Świątobliwość Papież Pius XI i Prezydent Rzeczypospolitej Stanisław Wojciechowski, zamianowali swymi Pełnomocnikami,

OJCIEC ŚWIĘTY:

Jego Eminencję Najczcigodniejszego Kardynała,
PIOTRA GASPARRI,
Swego Sekretarza Stanu;

PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ

Jego Ekscelencję WŁADYSŁAWA SKRZYŃSKIEGO,
Ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej przy Stolicy Apostolskiej;
Profesora STANISŁAWA GRABSKIEGO, Posła na Sejm polski,
byłego Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

PEŁNOMOCNICY powyżsi, po wymianie swych pełnomocnictw, powzięli postanowienia następujące, do których Wysokie Układające się Strony zobowiązują się odąd stosować.

Artykuł I

Kościół katolicki, bez różnicy obrządków, korzystać będzie w Rzeczypospolitej Polskiej z pełni wolności. Państwo zapewnia Kościołowi swobodne wykonywanie Jego władzy duchowej i Jego jurysdykcji, jak również swobodną administrację i zarząd Jego sprawami i Jego majątkiem, zgodnie z prawami boskimi i prawem kanonicznym.

Artykuł II

Biskupi, duchowieństwo i wierni będą swobodnie i bezpośrednio znosić się ze Stolicą Apostolską. W wykonywaniu swych funkcji biskupi swobodnie i bezpośrednio znosić się będą ze swym duchowieństwem i swymi wiernymi oraz ogłaszać swe zlecenia, nakazy i listy pasterskie.

Artykuł III

Celem utrzymania przyjaznych stosunków pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, w Polsce rezydować będzie Nuncjusz Apostolski, zaś przy Stolicy Apostolskiej Ambasador Rzeczypospolitej. Uprawnienia Nuncjusza Apostolskiego w Polsce rozciągać się będą na terytorium Wolnego Miasta Gdańska.

Artykuł IV

Władze cywilne udzielać będą swej pomocy przy wykonywaniu postanowień i dekretów kościelnych: a) w razie destytucji duchownego, pozbawienia go beneficyj kościelnego, po ogłoszeniu dekretu kanonicznego o wspomnianej destytucji lub pozbawieniu oraz w razie zakazu noszenia sukni duchownej; b) w razie poboru taks lub prestacyj, przeznaczonych na cele kościelne, a przewidzianych przez ustawy państwowe; c) we wszystkich innych wypadkach, przewidzianych przez ustawy obowiązujące.

Artykuł V

Duchowni w wykonywaniu swych urzędów cieszyć się będą szczególną opieką prawną. Na równi z urzędnikami państwowymi korzystać oni będą z prawa zwolnienia od zajęcia sądowego części swych uposażeń. Duchowni, którzy otrzymali święcenia, zakonnicy, którzy złożyli śluby, uczniowie seminaryjni i nowicjusze, którzy wstąpili do seminariów lub nowicjatów przed wypowiedzeniem wojny, będą zwolnieni ze służby wojskowej z wyjątkiem pospolitego ruszenia. W tym ostatnim wypadku, księża, posiadający święcenia kapłańskie, wykonywać będą w wojsku swój urząd kapłański, tak jednak, aby na tym nie ucierpiało dobro parafii, inni zaś członkowie duchowieństwa z obowiązków obywatelskich, niezgodnych z powołaniem kapłańskim, jako to: sędziów przysięgłych, członków trybunałów itd.

Artykuł VI

Nienaruszalność kościołów, kaplic i cmentarzy jest zapewniona, tak jednak, aby z tego powodu nie ucierpiało bezpieczeństwo publiczne.

Artykuł VII

Wojska Rzeczypospolitej korzystać będą z wszelkich wyróżnień, jakich Stolica Apostolska udziela wojskom zgodnie z przepisami prawa kanonicznego. W szczególności, kapelani posiadać będą prawa proboszczowskie w stosunku do wojskowych i do ich rodzin i wykonywać będą czynności swego urzędu kościelnego pod jurysdykcją biskupa polowego, który będzie miał prawo ich wyboru. Stolica Apostolska przyzwala, aby duchowieństwo to, w sprawach, dotyczących jego służby wojskowej, podlegało władzom wojskowym.

Artykuł VIII

W niedzielę i w dzień święta narodowego Trzeciego Maja księża, odprawiający nabożeństwa, odmawiać będą modlitwę liturgiczną za pomyślność Rzeczypospolitej Polskiej i jej Prezydenta.

Artykuł IX

Żadna część Rzeczypospolitej Polskiej nie będzie zależała od biskupa, którego siedziba znajdowałaby się poza granicami Państwa Polskiego. Hierarchia katolicka w Rzeczypospolitej Polskiej będzie zorganizowana, jak następuje:

A. OBRZĄDEK ŁACIŃSKI

I. Prowincja kościelna gnieźnieńsko-poznańska:

Arcybiskupstwo gnieźnieńsko-poznańskie,
Diecezja chełmińska, włocławska.

II. Prowincja kościelna warszawska:

Arcybiskupstwo warszawskie,
Diecezja płocka, sandomierska, lubelska, podlaska, łódzka.

III. Prowincja kościelna wileńska:

Arcybiskupstwo wileńskie,
Diecezja łomżyńska, pińska.

IV. Prowincja kościelna lwowska:

Arcybiskupstwo lwowskie,
Diecezja przemyska, łucka.

V. Prowincja kościelna krakowska:

Arcybiskupstwo krakowskie,
Diecezja tarnowska, kielecka, częstochowska, śląska.

B. OBRZĄDEK GRECKO-RUSIŃSKI

Prowincja kościelna lwowska:

Arcybiskupstwo lwowskie,
Diecezja przemyska, stanisławowska.

C. OBRZĄDEK ORMIAŃSKI

Arcybiskupstwo lwowskie.

Stolica Apostolska nie przedsięwzięmie żadnej zmiany w powyższej hierarchii lub w rozgraniczeniu prowincyj i diecezji, jak tylko w zgodzie z Rządem Polskim, z wyjątkiem drobnych sprostowań granic, wymaganych dla dobra dusz.

Artykuł X

Tworzenie i przemiana beneficjów kościelnych, kongregacji i zakonów, jak również i ich domów i zakładów zależeć będzie od właściwej władzy kościelnej, która, ilekroć powyższe zarządzenia pociągałyby za sobą wydatki ze Skarbu państwa, poweźmie te zarządzenia po porozumieniu się z Rządem. Cudzoziemcy nie będą otrzymywali stanowisk przełożonych prowincyj zakonnych, chyba za odpowiednim zezwoleniem Rządu.

Artykuł XI

Wybór arcybiskupów i biskupów należy do Stolicy Apostolskiej. Jego Świątobliwość zgadza się zwracać się do Prezydenta Rzeczypospolitej przed mianowaniem arcybiskupów i biskupów diecezjalnych, koadiutorów „cum iure successionis” oraz

biskupa polowego, aby upewnić się, że Prezydent nie ma do podniesienia przeciw temu wyborowi względów natury politycznej.

Artykuł XII

Ordynariusze powyżsi, przed objęciem swych czynności, złożą na ręce Prezydenta Rzeczypospolitej przysięgę wierności według formuły następującej:

„Przed Bogiem i na Święte Ewangelie przysięgam i obiecuję, jak przystoi biskupowi, wierność Rzeczypospolitej Polskiej. Przysięgam i obiecuję, iż z zupełną lojalnością szanować będę Rząd, ustanowiony Konstytucją, i że sprawię, aby go szanowało moje duchowieństwo. Przysięgam i obiecuję poza tym, że nie będę uczestniczył w żadnym porozumieniu, ani nie będę obecny przy żadnych naradach, które by mogły przynieść szkodę Państwu Polskiemu lub porządkowi publicznemu. Nie pozwolę memu duchowieństwu uczestniczyć w takich poczynaniach. Dbając o dobro i interes Państwa, będę się starał o uchylanie od niego wszelkich niebezpieczeństw, o których wiedziałbym, że mu grożą”.

Artykuł XIII

1) We wszystkich szkołach powszechnych, z wyjątkiem szkół wyższych, nauka religii jest obowiązkową. Nauka ta będzie udzielana młodzieży katolickiej przez nauczycieli, mianowanych przez władze szkolne, które wybierać ich będą wyłącznie spośród osób, upoważnionych przez ordynariuszów do nauczania religii. Właściwe władze kościelne nadzorować będą nauczanie religii pod względem jego treści i moralności nauczycieli.

W razie gdyby ordynariusz odebrał nauczycielowi dane mu upoważnienie, to ten ostatni będzie przez to samo pozbawiony prawa nauczania religii.

Te same zasady, dotyczące wyboru i odwoływania nauczycieli, będą stosowane do profesorów, docentów i asystentów uniwersyteckich na wydziałach teologii katolickiej (nauk kościelnych) uniwersytetów państwowych.

2) We wszystkich diecezjach Kościół katolicki posiadać będzie seminaria duchowne, odpowiednio do prawa kanonicznego, którymi będzie kierował i w których będzie mianował nauczycieli.

Dyplomy naukowe, wystawione przez wyższe seminaria, będą wystarczały dla nauczania religii we wszystkich szkołach publicznych, z wyjątkiem szkół wyższych.

Artykuł XIV

Dobra, należące do kościoła, nie będą przedmiotem żadnego aktu prawnego, zmieniającego ich przeznaczenie, inaczej jak za zgodą władzy duchownej, z wyjątkiem wypadków przewidzianych przez ustawy o wyłączeniu dla celów regulacji dróg przewozowych i rzek, obrony państwowej oraz podobnych celów. W każdym razie przeznaczenie nieruchomości i ruchomości, poświęconych wyłącznie dla służby bożej, jako to: kościołów, przedmiotów służących do nabożeństwa itp., nie będzie mogło być zmienione bez uprzedniego pozbawienia ich przez właściwą władzę kościelną ich charakteru rzeczy poświęconych.

Żadna budowa, przemiana lub restauracja kościołów i kaplic nie będzie dokonywana inaczej, jak tylko zgodnie z technicznymi i artystycznymi przepisami ustaw, dotyczących budowy gmachów i konserwacji zabytków.

W każdej diecezji utworzona będzie komisja, mianowana przez biskupa w porozumieniu z właściwym ministrem, dla ochrony w kościołach i lokalach kościelnych starożytności, dzieł sztuki, dokumentów archiwalnych i rękopisów, posiadających wartość historyczną lub artystyczną.

Artykuł XV

Duchowni, ich majątek oraz majątek osób prawnych kościelnych i zakonnych podlegać będą opodatkowaniu na równi z osobami i majątkiem obywateli Rzeczypospolitej oraz osób prawnych świeckich, z wyjątkiem wszakże budynków poświęconych służbie bożej, seminariów duchownych, domów przygotowawczych dla zakonników i zakonnice, domów mieszkalnych zakonników i zakonnice, składających śluby ubóstwa, oraz dóbr i praw majątkowych, których dochody są przeznaczone na cele kultu religijnego i nie przyczyniają się do dochodów osobistych beneficjariuszów. Pomieszczenia biskupów i duchowieństwa parafialnego oraz ich lokale urzędowe będą traktowane przez Skarb na równi z pomieszczeniami urzędowymi funkcjonariuszów i lokalami instytucji państwowych.

Artykuł XVI

Wszystkie polskie osoby prawne kościelne i zakonne mają, zgodnie z przepisami prawa powszechnie obowiązującego, prawo nabywania, odstępowania, posiadania i administrowania, według prawa kanonicznego, swego majątku ruchomego i nieruchomego, jak również prawo stawiania przed wszelkimi instytucjami i władzami państwowymi dla obrony swych praw cywilnych. Osoby prawne kościelne i zakonne są uznawane za polskie, o ile cele, dla których powstały, dotyczą spraw kościelnych lub zakonnych Polski, i o ile osoby, upoważnione do reprezentowania ich i do zarządzania ich dobrami, przebywają stale na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej. Osoby prawne kościelne i zakonne, nie odpowiadające powyższym warunkom, korzystać będą z praw cywilnych, przyznawanych przez Rzeczpospolitą cudzoziemcom.

Artykuł XVII

Osoby prawne kościelne i zakonne mają prawo zakładania, posiadania i zarządzania, według prawa kanonicznego i zgodnie z powszechnym prawem państwowym, cmentarzy, przeznaczonych do grzebania katolików.

Artykuł XVIII

Duchowni i wierni wszelkich obrządków, znajdujący się poza swymi diecezjami, podlegać będą ordynariuszom miejscowym według przepisów prawa kanonicznego.

Artykuł XIX

Rzeczpospolita zapewnia właściwym władzom prawo nadawania, zgodnie z przepisami prawa kanonicznego, funkcji, urzędów i beneficjów kościelnych. Przy nadawaniach beneficjów proboszczowskich stosowane są następujące zasady:

Na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej nie mogą otrzymywać, chyba za zezwoleniem Rządu polskiego, beneficjów proboszczowskich: 1) cudzoziemcy nienaturalizowani, jako też osoby, które nie odbyły studiów teologicznych w instytucjach teologicznych w Polsce lub w instytucjach papieskich; 2) osoby, których działalność jest sprzeczna z bezpieczeństwem Państwa.

Przed dokonaniem nominacji na te beneficja, władza duchowna zasięgnie wiadomości od właściwego ministra Rzeczypospolitej, aby się upewnić, iż żaden z powodów, przewidzianych powyżej pod punktami 1) i 2), nie stoi temu na przeszkodzie. W razie, gdyby wspomniany minister nie przedstawił, w ciągu dni 30, zarzutów takich przeciw osobom, których nominacja jest zamierzona, władza kościelna nominacji dokona.

Artykuł XX

W razie, gdyby władze Rzeczypospolitej miały podnieść przeciw danemu duchownemu zarzuty co do jego działalności, jako sprzecznej z bezpieczeństwem Państwa, minister właściwy przedstawi wspomniane zarzuty ordynariuszowi, który, zgodnie z tymże ministrem, poweźmie w ciągu trzech miesięcy odpowiednie zarządzenia. W razie rozbieżności między ordynariuszem a ministrem, Stolica Apostolska poruczy rozwiązanie sprawy dwóm duchownym, przez nią wybranym, którzy, zgodnie z dwoma delegatami Prezydenta Rzeczypospolitej, poweźmą postanowienie ostateczne.

Artykuł XXI

Prawo patronatu, zarówno państwowego, jak osób prywatnych, pozostaje w mocy aż do nowego układu. Prezenta godnego duchownego na wakujące stanowisko dokonywana będzie przez patrona w ciągu dni 30-tu, według listy trzech nazwisk, przedstawionej przez ordynariusza. Jeżeli w ciągu 30 dni prezenta nie zostanie wykonana, obsadzenie odnośnego beneficjum stanie się wolne. W wypadkach, w których chodzi o beneficjum proboszczowskie, ordynariusz, przed dokonaniem nominacji, zasięgnie, zgodnie z art. XIX, zdania właściwego ministra.

Artykuł XXII

W razie, gdyby duchowni lub zakonnicy byli oskarżeni przed sądami świeckimi o zbrodnie, przewidziane przez prawa karne Rzeczypospolitej, sądy wspomniane zawiadomią niezwłocznie właściwego ordynariusza o każdej sprawie tego rodzaju i, w danym razie, prześlą mu akta oskarżenia oraz wyrok sądowy wraz z jego motywami. Ordynariusz, względnie jego delegat, po zakończeniu przewodu sądowego, będą mieli prawo zapoznania się z odnośnymi aktami. W razie aresztowania lub uwięzienia wspomnianych powyżej osób, władze cywilne zachowywać będą względy, należne ich stanowi i stopniowi hierarchicznemu.

Duchowni i zakonnicy będą zatrzymywani w areszcie i będą odbywali kary pozbawienia wolności w pomieszczeniach oddzielonych od pomieszczeń dla osób świeckich, o ile nie zostali pozbawieni godności kościelnej przez właściwego Ordynariusza. W razie skazania ich na areszt wyrokiem, będą odbywali tę karę w

klasztory lub w innym domu zakonnym, w pomieszczeniach na ten cel przeznaczonych.

Artykuł XXIII

Żadna zmiana w języku, używanym w diecezjach obrzędu łacińskiego do kazań, nabożeństw dodatkowych i wykładów innych, niż wykłady nauk świętych w seminariach, nie będzie dokonywana inaczej, jak za specjalnym upoważnieniem Konferencji Biskupów Obrządku łacińskiego.

Artykuł XXIV

1. Rzeczpospolita Polska uznaje prawo osób prawnych kościelnych i zakonnych do wszystkich majątków ruchomych i nieruchomości, kapitałów, dochodów oraz innych praw, które te osoby prawne posiadają obecnie na obszarze Państwa Polskiego.

2. Rzeczpospolita Polska zgadza się, aby wspomniane powyżej prawa własności, w razie gdyby nie były jeszcze wpisane do ksiąg hipotecznych na imię posiadających je osób prawnych (biskupstw, kapituł, kongregacji, zakonów, seminariów, beneficjów proboszczowskich, innych beneficjów etc.), zostały do nich wpisane, a to na podstawie deklaracji właściwego ordynariusza, poświadczonej przez właściwą władzę cywilną.

3. Sprawa dóbr, których Kościół został pozbawiony przez Rosję, Austrię i Prusy, a które obecnie znajdują się w posiadaniu Państwa Polskiego, zostanie załatwiona przez układ późniejszy. Do tego czasu Państwo Polskie zapewnia Kościołowi uposażenia roczne, nie niższe, jako wartość rzeczywista, od uposażeń, które rządy rosyjski, austriacki i pruski wypłacały Kościołowi na ziemiach, należących obecnie do Rzeczypospolitej Polskiej. Uposażenia wspomniane będą obliczane i rozdzielane według wskazań, zawartych w załączniku A. W razie parcelacji rzeczonych dóbr, mensy biskupie, seminaria i beneficja proboszczowskie, nie posiadające obecnie ziemi lub posiadające ją w ilościach niedostatecznych otrzymają ją na własność, w miarę rozporządzalności, aż do wysokości 180 hektarów na mensę biskupią, 180 hektarów na seminarium i, zależnie od gatunku ziemi, od 15 do 30 hektarów na beneficjum proboszczowskie. Suma ryczałtowa pieniężnych uposażeń, oznaczona w załączniku A będzie zmniejszona w diecezjach, w których te ziemie będą nadane, o 50 złotych rocznie od każdego hektara, nadanego w sposób powyższy.

4. Utrzymane zostanie przeznaczenie dóbr, które Rzeczpospolita Polska rewindykowałaby u dawnych państw rozbiornych, jako następczyni w prawach państw powyższych z tytułu ich prawnego stosunku do osób prawnych kościelnych i zakonnych w Polsce, dotyczącego już to prestacji, zapewnionych przez te państwa osobom prawnym kościelnym i zakonnym, już to zarządu dóbr nieruchomości i kapitałów, przeznaczonych dla Kościoła.

5. Aby polepszyć gospodarcze i społeczne położenie ludności rolniczej i aby wzmocnić tym bardziej pokój chrześcijański kraju, Stolica Apostolska zgadza się, aby Rzeczpospolita Polska wykupiła od beneficjów biskupich, od seminariów, od bene-

ficjów kapitularnych, od beneficjów proboszczowskich oraz od zwykłych beneficjów, posiadających dobra ziemskie, te ilości ziemi rolnej, które by przewyższały dla każdej z wyżej wymienionych jednostek: 15 do 30 hektarów, zależnie od gatunku ziemi, dla probostwa i zwykłego beneficjum, 180 hektarów dla kapituły, 180 hektarów dla mensy biskupiej i 180 hektarów dla seminarium. W diecezjach, w których seminaria nie posiadają ziem rolnych oddzielnie od ziem, posiadanych przez biskupstwo, przyznane im będzie z ziem należących do biskupstwa 180 hektarów wolnych od wykupu, niezależnie od 180 hektarów przeznaczonych dla mensy biskupiej.

6. Wymienione powyżej prawne osoby kościelne będą miały prawo wybrać same z dóbr do nich należących parcele ziemi, które w ilościach, wskazanych powyżej, pozostaną ich własnością.

7. Cena wykupu ziem, wskazanych powyżej, zostanie wypłacona według przepisów stosowanych przy wykupie ziem, będących własnością osób prywatnych, i pozostanie do rozporządzenia Kościoła.

8. Stolica Apostolska zgadza się także, aby ziemie rolne, należące do domów kongregacji i zakonów, oraz do ich zakładów dobroczynnych, uważanych każdy z osobna za oddzielną jednostkę rolną, zostały wykupione przez Państwo, zgodnie z przepisami, które będą stosowane do wykupu dóbr, należących do osób prawnych świeckich, z prawem dla każdego z domów, wspomnianych powyżej, jako też dla każdego z ich zakładów dobroczynnych, zachowania co najmniej 180 hektarów ziemi rolnej.

9. Osoby prawne kościelne i zakonne będą miały prawo, na równi z osobami prawnymi świeckimi, bezpośredniego dokonywania parcelacji ziem rolnych, do nich należących.

Artykuł XXV

Wszystkie ustawy, rozporządzenia lub dekrety, sprzeczne z postanowieniami poprzednich artykułów, tracą moc prawną z chwilą wejścia w życie niniejszego Konkordatu.

Artykuł XXVI

Stolica Apostolska dokona, w ciągu trzech miesięcy od wejścia w życie niniejszego Konkordatu i w porozumieniu z Rządem, utworzenia i rozgraniczenia prowincji kościelnych oraz diecezji, wyliczonych w artykule IX. Granice prowincji kościelnych i diecezji będą odpowiadać granicom Państwa Polskiego.

Dobra kościelne położone w Polsce, lecz należące do prawnych osób kościelnych i zakonnych, których siedziba znajduje poza granicami Państwa Polskiego i odwrotnie, będą przedmiotem konwencji oddzielnej.

Artykuł XXVII

Konkordat niniejszy wejdzie w życie w dwa miesiące po wymianie dokumentów ratyfikacyjnych.

Sporządzono w Rzymie, dziesiątego lutego, tysiąc dziewięćset dwudziestego piątego roku.

Piotr Kardynał Gasparri
Władysław Skrzyński
Stanisław Grabski

Dz.U. RP 1925, nr 72.
Druga Rzeczpospolita, s. 200-210.

Nr 61

16 X 1925, Locarno - Traktat wzajemnej gwarancji między Polską a Francją

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Prezydent Republiki Francuskiej, w równym stopniu dbając o to, aby Europie oszczędzona była wojna przez szczerę dochowywania zobowiązań, zaciągniętych w dniu dzisiejszym celem utrzymania pokoju powszechnego, postanowili zabezpieczyć sobie wzajemne dobrodziejstwa pokoju za pomocą traktatu, zawartego w ramach Paktu Ligi Narodów i traktatów istniejących między nimi, i wyznaczyli w tym celu swymi pełnomocnikami, mianowicie [następują nazwiska pełnomocników].

Art. 1. W razie, gdyby Polska lub Francja ucierpiały przez niewykonanie zobowiązań, zaciągniętych w dniu dzisiejszym między nimi a Niemcami celem utrzymania pokoju powszechnego, Francja i nawzajem Polska, postępując zgodnie z art. 16 Paktu Ligi Narodów, zobowiązują się udzielić sobie niezwłocznie pomocy i poparcia, o ile takie niewykonanie zobowiązania nastąpi przy użyciu siły zbrojnej bez prowokacji.

W razie gdyby Rada Ligi Narodów, orzekając w sprawie do niej wniesionej stosownie do powyższych zobowiązań, nie zdołała skuteczniej przyjąć swego sprawozdania przez wszystkich swych członków, innych niż przedstawiciele Stron będących w sporze, i gdyby Polska lub Francja zostały napadnięte bez prowokacji ze swej strony, Francja i wzajemnie Polska, postępując zgodnie z art. 15 ust. 7 Paktu Ligi Narodów, udziela sobie niezwłocznie pomocy i poparcia.

Art. 2. Żadne postanowienie niniejszego traktatu nie uchybia prawom i zobowiązaniom Wysokich układających się Stron, jako członków Ligi Narodów, i nie będzie interpretowane jako zwiężające zakres powołania Ligi, mającej na celu przedsięwzięcie środków właściwych dla skutecznego zabezpieczenia pokoju świata.

Art. 3. Traktat niniejszy będzie zarejestrowany w Lidze Narodów zgodnie z Paktem.

Art. 4. Traktat niniejszy będzie ratyfikowany. Dokumenty ratyfikacyjne będą złożone w Genewie w Lidze Narodów jednocześnie z ratyfikacjami traktatu, zawartego w dniu dzisiejszym, między Niemcami, Belgią, Francją, Wielką Brytanią i Włochami oraz traktatu, zawartego pod tą samą datą między Niemcami a Polską.

Wejdzie on w życie i pozostanie w mocy na tych samych warunkach, co powyższe traktaty.

Traktat niniejszy, sporządzony w jednym egzemplarzu, zostanie złożony w archiwach Ligi Narodów, której Sekretarz Generalny będzie uproszony o wręczenie każdej z Wysokich układających się Stron uwierzytelnionych jego odpisów.

L. Gelberg: *Prawo międzynarodowe*, s. 261-262.
Druga Rzeczpospolita, s. 236-237.

Nr 62

16 X 1925, Locarno - Traktat rozjemczy polsko-niemiecki

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Prezydent Rzeszy Niemieckiej w równym stopniu zdecydowani utrzymać pokój pomiędzy Polską a Niemcami przez zapewnienie pokojowego załatwienia sporów, które mogłyby wynikać między obu krajami,

stwierdzając, że poszanowanie praw, ustalonych przez traktaty lub wynikających z prawa narodów, jest obowiązujące dla trybunałów międzynarodowych,

zgodnie uznając, że prawa danego państwa nie mogą być zmienione inaczej niż za jego zgodą,

i zważywszy, że szczerze przestrzeganie sposobów pokojowego załatwiania sporów międzynarodowych pozwala na rozstrzygnięcie bez uciekania się do siły spraw, które by mogły poróżnić państwa,

postanowili urzeczywistnić w traktacie swe obopólne zamiary w tym względzie i mianowali swymi pełnomocnikami: [następują nazwiska pełnomocników].

CZĘŚĆ I

Art. 1. Wszelkie spory jakiegokolwiek natury, wynikłe między Niemcami a Polską, co do których Strony zaprzeczałyby sobie wzajemnie jakiegokolwiek prawa, i które nie mogłyby być załatwione polubownie w trybie zwykłego postępowania dyplomatycznego, będą oddane do rozszędzenia bądź sądowi rozjemczemu, bądź też Stałemu Trybunałowi Sprawiedliwości Międzynarodowej, jak poniżej przewidziano. Rozumie się, że kwestie sporne, o których powyżej mowa, obejmują te mianowicie sprawy, które wymienia art. 13 Paktu Ligi Narodów.

Postanowienie to nie stosuje się do sporów powstałych z faktów, które miały miejsce przed zawarciem niniejszego traktatu i które należą do przeszłości.

Spory, do których rozstrzygnięcia przewidziane jest postępowanie specjalne przez inne konwencje, obowiązujące między Wysokimi układającymi się Stronami, załatwione będą zgodnie z postanowieniami tych konwencji.

Art. 2. Przed wdrożeniem jakiegokolwiek postępowania rozjemczego lub jakiegokolwiek postępowania przed Stałym Trybunałem Sprawiedliwości Międzynarodowej, spór, za obopólną zgodą Stron, może być w celu doprowadzenia do zgody oddany stałej komisji międzynarodowej, utworzonej, zgodnie z niniejszym traktatem, pod nazwą „Stała Komisja Pojednawcza”.

Art. 3. Na wypadek sporu, którego przedmiot, według ustawodawstwa wewnętrznego jednej ze Stron, podlega kompetencji sądów państwowych tych Stron, spór

ten będzie mógł podlegać procedurze, przewidzianej przez niniejszy traktat, dopiero po uprawomocnieniu się wyroku, wydanego we właściwych terminach przez kompetentną państwową władzę sądową.

Art. 4. Stała Komisja Pojednawcza, przewidziana w art. 2, składać się będzie z 5 członków, którzy wyznaczeni zostaną w sposób następujący: Wysokie układające się Strony zamianują każdą po jednym komisarzy wybranym spośród swych obywateli i wyznaczają za obopólną zgodą trzech pozostałych komisarzy spośród obywateli mocarstw trzecich; ci trzej komisarze będą musieli być różnych narodowości i spośród nich Wysokie układające się Strony wyznaczają przewodniczącego komisji.

Komisarze mianowani są na trzy lata; mandat ich może być odnawiany. Funkcje swe będą spełniali aż do chwili ich zastąpienia, a w każdym razie aż do ukończenia swych prac, będących w toku w chwili wygaśnięcia ich mandatu.

Mogące powstać wskutek zgonu, dymisji czy jakiegokolwiek innego powodu wakansy powinny być obsadzone w jak najkrótszym czasie w ten sam sposób, jaki został ustalony przy nominacjach.

Art. 5. Stała Komisja Pojednawcza będzie utworzona w ciągu trzech miesięcy od chwili wejścia w życie niniejszego traktatu.

O ile nie dojdzie do mianowania komisarzy, którzy mają być wspólnie wyznaczeni, w ciągu wymienionego terminu lub, gdy chodzi o mianowanie następcy, w ciągu trzech miesięcy od zawakowania urzędu, Prezydent Związku Szwajcarskiego, w braku innego porozumienia, zostanie uproszony o dokonanie niezbędnych nominacji.

Art. 6. Stała Komisja Pojednawcza będzie powoływana do działania drogą podania skierowanego do przewodniczącego przez obydwie Strony za wspólnym porozumieniem, a w razie niedojścia do porozumienia przez jedną lub drugą ze Stron.

Podobnie, po zwięzłym przedstawieniu przedmiotu sporu, winno zawierać wezwanie do Komisji, aby zastosowała wszelkie środki mogące doprowadzić do pojednania.

O ile podanie pochodzi tylko od jednej ze Stron, winno ono być notyfikowane przez nią bez zwłoki Stronie przeciwnej.

Art. 7. W ciągu dni piętnastu od daty, w której jedna z Wysokich układających się Stron wniosła spór przed Stałą Komisję Pojednawczą, każda ze Stron będzie mogła, dla zbadania tego sporu, zastąpić swego komisarza przez osobę posiadającą specjalne kompetencje w danej sprawie.

Strona, która skorzysta z tego uprawnienia, winna o tym natychmiast zawiadomić drugą Stronę; druga Strona będzie mogła w danym razie uczynić to samo w ciągu dni 15 od daty otrzymania tej notyfikacji.

Art. 8. Stała Komisja Pojednawcza będzie miała za zadanie wyjaśnić kwestie sporne, zebrać w tym celu wszelkie potrzebne informacje drogą śledztwa lub też w inny sposób, i czynić usiłowania aby pojednać Strony. Będzie ona mogła, po zbadaniu sprawy, przedstawić Stronom warunki układu, który uzna za wskazany, i wyznaczyć im termin do wypowiedzenia się.

Po zakończeniu swych czynności komisja sporządzi protokół stwierdzający, zależnie od wypadku, fakt dojścia do porozumienia Stron i, o ile zajdzie tego potrzeba, warunki układu lub też, że nie udało się Stron pogodzić.

Prace Komisji winny być zakończone w ciągu sześciu miesięcy od dnia wniesienia sporu do Komisji, o ile Strony nie postanowią inaczej.

Art. 9. W braku przeciwnego postanowienia Stała Komisja Pojednawcza ustali sama swoją procedurę, która w każdym razie musi być kontrydiktoryjna. Pod względem śledztwa, Komisja, o ile jednomyślnie nie poweźmie innej decyzji, stosuje się do postanowień tytułu III (Międzynarodowe komisje śledcze) Konwencji Haskiej z 18 października 1907 r. w sprawie pokojowego załatwiania sporów międzynarodowych.

Art. 10. Stała Komisja Pojednawcza zbierać się będzie w miejscowości wskazanej przez jej przewodniczącego, o ile pomiędzy stronami nie nastąpi co do tego inne porozumienie.

Art. 11. Prace Stałej Komisji Pojednawczej mogą być jawne tylko w razie uchwały, powziętej przez komisję za zgodą Stron.

Art. 12. Strony będą reprezentowane w Stałej Komisji Pojednawczej przez agentów, którzy będą łącznikami pomiędzy Komisją a nimi; będą one mogły poza tym również posiłkować się mianowanymi przez się w tym celu doradcami i rzeczoznawcami i żądać przesłuchania wszystkich osób, których zeznania będą uważały za potrzebne.

Komisja ze swej strony będzie miała możliwość żądania ustnych wyjaśnień od agentów, doradców i rzeczoznawców obydwóch stron, jak również wszystkich tych osób, których stawienie się, za zgodą ich rządów uzna za potrzebne.

Art. 13. Z wyjątkiem przeciwnego postanowienia niniejszego traktatu, uchwały Stałej Komisji Pojednawczej zapadają większością głosów.

Art. 14. Wysokie układające się Strony zobowiązują się ułatwiać Stałej Komisji Pojednawczej jej prace, a w szczególności dostarczać jej w najszerszej możliwej mierze wszelkich potrzebnych dokumentów i informacji oraz czynić użytek z będących do ich dyspozycji środków, aby na ich terytoriach i zgodnie z ich ustawodawstwem dać możliwość wzywania i przesłuchiwania świadków lub rzeczoznawców i dokonywania wizji lokalnych.

Art. 15. Podczas trwania prac Stałej Komisji Pojednawczej każdy z komisarzy otrzymywać będzie wynagrodzenie, którego wysokość zostanie ustalona za wzajemnym porozumieniem Wysokich układających się Stron, przy czym każda ze Stron poniesie jego koszty w równej mierze.

Art. 16. O ile nie dojdzie do pojednania w Stałej Komisji Pojednawczej, spór oddany zostanie trybem kompromisu bądź do Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej, na warunkach i zgodnie z procedurą, przewidzianą przez jego statut, bądź do sądu rozjemczego, na warunkach i zgodnie z procedurą, przewidzianą przez Konwencję Haską z 18 października 1907 r. w sprawie załatwienia pokojowego sporów międzynarodowych.

O ile nie dojdzie pomiędzy Stronami po upływie jednego miesiąca do zgody w sprawie kompromisu, każda ze Stron będzie miała możliwość skierować spór bezpośrednio drogą podania do Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej.

Art. 17. Wszelkie sprawy, które by różniły Rząd Polski i Rząd Niemiecki bez możności rozstrzygnięcia ich polubownie w trybie zwykłego postępowania dyplomatycznego i których załatwienie nie mogłoby być osiągnięte przez wyrok, jak to przewiduje art. 1 niniejszego traktatu, i dla których inne konwencje, obowiązujące między Stronami, nie przewidują już innej procedury załatwienia, będą przekazane Stałej Komisji Pojednawczej, której będzie powierzono zaproponowanie Stronom rozwiązania możliwego do przyjęcia, a w każdym razie złożenia sprawozdania.

Będzie zastosowane postępowanie, przewidziane w art. 6 do 15 niniejszego traktatu.

Art. 18. Jeżeli w ciągu miesiąca po zakończeniu prac Stałej Komisji Pojednawczej obie Strony nie dojdą do porozumienia, sprawa, na żądanie jednej ze Stron, będzie wniesiona przed Radę Ligi Narodów, która orzeknie zgodnie z art. 15 Paktu Ligi.

POSTANOWIENIA OGÓLNE

Art. 19. We wszystkich wypadkach, szczególnie zaś o ile sprawa, co do której powstał spór między Stronami, wynika z faktów już dokonanych lub mających się dokonać, Stała Komisja Pojednawcza lub, gdyby do niej się nie zwrócono, sąd rozjemczy albo Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej, orzekając zgodnie z art. 41 swego statutu, wskażą w terminie możliwie najkrótszym, jakie winny być przedsięwzięte środki tymczasowe. Rzeczą będzie Rady Ligi Narodów, o ile sprawa zostanie do niej wniesiona, zastosować również odpowiednie środki tymczasowe. Każda z Wysokich układających się Stron zobowiązuje się poddać tym środkom i powstrzymać od wszelkich kroków, mogących odbić niekorzystnie na wykonaniu uchwały lub porozumienia, proponowanego przez Stałą Komisję Pojednawczą lub Radę Ligi Narodów, i w ogóle nie przedsięwziąć żadnych działań jakiegokolwiek natury, które by mogły wpłynąć na zaostrzenie lub rozszerzenie sporu.

Art. 20. Traktat niniejszy ma zastosowanie pomiędzy Wysokimi układającymi się Stronami i w tym wypadku, gdy w sporze zainteresowane również są inne mocarstwa.

Art. 21. Traktat niniejszy, zgodny z Paktem Ligi Narodów, nie uchybia w niczym prawom i obowiązkom Wysokich układających się Stron jako członków Ligi Narodów i nie będzie interpretowany jako ograniczający misję tej ostatniej, zmierzającą do przedsięwzięcia kroków mających na celu skuteczną obronę pokoju światowego.

Art. 22. Traktat niniejszy będzie ratyfikowany. Dokumenty ratyfikacyjne będą złożone w Genewie w Lidze Narodów jednocześnie z dokumentami ratyfikacyjnymi traktatu, zawartego pod datą dzisiejszą pomiędzy Niemcami, Belgią, Francją, Wielką Brytanią i Włochami. Wejdzie on w życie i będzie obowiązywał w tych samych warunkach, co traktat wyżej wymieniony.

Traktat niniejszy sporządzony w jednym egzemplarzu, złożony będzie w archiwum Ligi Narodów, której Sekretarz Generalny uproszony będzie o wręczenie każdej z Wysokich układających się Stron uwierzytelnionych odpisów.

L. Gelberg: *Prawo międzynarodowe*, s. 262-267.
Druga Rzeczpospolita, s. 237-242.

Art. 1. (1) Ustrój rolny Rzeczypospolitej Polskiej oparty będzie na silnych, zdrowych i zdolnych do wydajnej produkcji gospodarstwach różnego typu i wielkości, stanowiących prywatną własność ich posiadaczy.

(2). Przeprowadzenie nowego ustroju obejmuje:

- a) tworzenie nowych samodzielnych gospodarstw rolnych,
- b) powiększanie istniejących karłowatych gospodarstw do rozmiaru samodzielnych jednostek gospodarczych,
- c) tworzenie gospodarstw drobnych dla produkcji ogrodniczo-warzywniczej,
- d) tworzenie kolonii i ogródków robotniczych, urzędniczych itp. w pobliżu miast i ośrodków przemysłowych,
- e) zabezpieczenie odpowiednich terenów dla szkół rolniczych i ognisk kultury rolniczej i ogrodniczej.

DZIAŁ I Zapas ziemi

Art. 2. (1). Na cele, wskazane w art. 1, będą obowiązkowo parcelowane grunty z poniżej wymienionych nieruchomości ziemskich z wyłączeniem lasów, stanowiących przedmiot racjonalnej gospodarki leśnej, tudzież wód, użytkowanych dla rybołówstwa lub przemysłu (art. 4):

a) stanowiących własność Skarbu Państwa z jakiegokolwiek tytułu lub mających mu przyspaść w wykonaniu umów międzynarodowych. W szczególności jako dobra państwowe traktowane będą: ziemie, stanowiące uprzednio własność b. państw zaborczych, ich rodzin panujących i członków tych rodzin, a to zgodnie z postanowieniami odnośnych traktatów międzynarodowych, b. Banku Włociańskiego i Szlacheckiego, pruskiej Komisji Kolonizacyjnej, jak również ziemie, przejęte z mocy ustawy z dnia 17-go grudnia 1920 r. (Dz.U. RP z 1921 r. Nr 4 poz. 17) i ustawy z dnia 25 lipca 1919 r. (Dz.U. RP Nr 72 poz. 423);

b) majątków tak zw. „martwej ręki” (duchownych, biskupów, kapitulnych, klasztornych, plebańskich, kościelnych), a to zgodnie z postanowieniami układu ze Stolicą Apostolską ratyfikowanego w ustawie z dnia 23 kwietnia 1925 r. (Dz.U. RP Nr 47 poz. 324);

c) nieruchomości ziemskich innych kościołów i gmin wyznaniowych po zasięgnięciu opinii ich prawnych reprezentacji;

d) nieruchomości ziemskich innych instytucji publicznych, z wyjątkiem samorządowych, a w szczególności fundacji, pod zarządem Państwa, bądź pod innym zarządem się znajdujących, z wyjątkiem utworzonych przed 1795 r., przy równoczesnym zabezpieczeniu celu fundacji, zgodnie z art. 10 cz. 3, a to bez względu na postanowienie zapisu fundacyjnego;

e) określonych w art. 4 i 5 nadwyżek wszystkich innych nieruchomości ziemskich, nie wyłączając ordynacji i nieruchomości ziemskich, związanych węzłem sybstitucji powierniczej lub innymi ograniczeniami własności, stale do tych nieruchomości przywiązany, a to bez względu na szczegółowe postanowienia ustawowe lub dobrowolne ograniczające prawo rozporządzenia daną nieruchomością ziemską.

(2). Grunty, położone w granicach administracyjnych miast, nie podlegają działaniu ustawy niniejszej. To samo dotyczy gruntów i nieruchomości będących własnością gmin miejskich, a położonych poza granicami administracyjnymi tych miast. [...]

Art. 4. (1). Z ogólnego obszaru użytków rolnych, będących na całym odszarze Rzeczypospolitej Polskiej własnością jednej osoby fizycznej lub prawnej, względnie współwłasnością kilku osób (art. 2 p. e), nie ulegają obowiązkowi parcelacyjnemu obszary o następujących rozmiarach:

a) w nieruchomościach ziemskich położonych w okręgach przemysłowych i podmiejskich, które oznaczy rozporządzenie Rady Ministrów na wniosek Ministra Reform Rolnych - 60 ha;

b) w nieruchomościach ziemskich na pozostałym obszarze - 130 ha. Jednak w województwach: nowogródzkim, poleskim, wołyńskim i okręgu administracyjnym wileńskim oraz w powiatach: grodzieńskim, wołkowskim, bielskim, białostockim, sokólskim województwa białostockiego, o ile wstępni właściciele majątków gospodarowali na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej co najmniej od dnia 1 stycznia 1864 r., obowiązkowi parcelacyjnemu nie podlega obszar użytków rolnych wynoszących 300 ha.

(2). Do norm, wskazanych w cz. 1 art. niniejszego, nie wlicza się sadów, dróg i terenów zabudowanych, jak również następujących obszarów lasów i wód:

A. Obszarów leśnych nadających się do samodzielnego gospodarowania o powierzchni ponad 40 ha, a na obszarze województwa wołyńskiego, poleskiego, nowogródzkiego, okręgu administracyjnego wileńskiego oraz powiatów: grodzieńskiego, wołkowskiego, bielskiego, białostockiego i sokólskiego województwa białostockiego - ponad 50 ha. [...]

Art. 5. (1). Niezależnie od obszaru, przewidzianego w części 1 art. 4, nie podlegają obowiązkowi parcelacyjnemu obszary niezbędne przy uwzględnieniu miejscowych stosunków agrarnych dla utrzymania na odpowiedniej wysokości kultury rolnej i melioracji rolnych w gospodarstwach poświęconych wytwórczości nasiennej lub hodowlanej, w gospodarstwach o wyróżniającej się w danej okolicy intensywności produkcji oraz w gospodarstwach stanowiących typ wysoce uprzemysłowiony. W szczególności obszar, w art. 4 wskazany, ulega zwiększeniu:

a) w tych nieruchomościach ziemskich, które przed dniem 1 stycznia 1925 r. posiadały i posiadają czynne lub w budowie będące gorzelnie, krochmalnie lub płatkarnie - do 4-krotnego obszaru, jaki był zajęty pod plantacje ziemniaków na potrzeby pomienionych zakładów w r. 1923 lub 1924, względnie 1914, zależnie od wyboru właściciela, przy czym obszar ten winien być przez niego wiarygodnie udowodniony; tak zwiększony obszar, łącznie z obszarem pozostawionym z mocy art. 4 nie może przewyższać 350 ha;

b) prowadziły przed dniem 1 stycznia 1925 r. i prowadzą intensywną produkcję buraków cukrowych dla cukrowni - do 6-krotnego obszaru, jaki był zajęty pod plantację buraków w r. 1923 i 1924 lub 1914, zależnie od wyboru właściciela, przy czym obszar ten winien być przez niego wiarygodnie udowodniony; obszar tak zwiększony, łącznie z obszarem pozostawionym z mocy art. 4 i lit. a) artykułu niniejszego, nie może przewyższać 700 ha.

(2). Ogólny obszar wyłączeń, dokonanych na mocy cz. 1 art. niniejszego, nie może przekraczać 550 000 ha. [...]

DZIAŁ II

Roczny kontyngent parcelacyjny

Art. 11. (1). Corocznie aż do całkowitego wyczerpania zapasu ziemi, utworzonego w myśl działu I niniejszej ustawy, rozparcelowany będzie obszar ustalony przez Radę Ministrów na wniosek Ministra Reform Rolnych. W ciągu najbliższych lat dziesięciu po wejściu w życie niniejszej ustawy obszar ten określa się na 200 tysięcy ha ziemi rocznie. [...]

DZIAŁ IV

Oszacowanie przymusowo wykupionych majątków i wynagrodzenie za te majątki

[...]

Art. 29. (1). Na podstawie dokonanego, w myśl art. 27 i 28, oszacowania wykupywanego majątku, okręgowy urząd ziemski składa okręgowej komisji ziemskiej wniosek o ustalenie wynagrodzenia za ten majątek.

(2). Okręgowa komisja ziemska na posiedzeniu jawnym w przeciągu dwóch miesięcy od dnia złożenia wniosku przez okręgowy urząd ziemski ustali w orzeczeniu, według przepisów działu IV ustawy niniejszej, wynagrodzenie za wykupione i objęte w posiadanie nieruchomości ziemskie lub ich części.

(3). Orzeczenia okręgowej komisji ziemskiej wydane w myśl cz. 2 są ostateczne. Gdyby jednak właściciel lub wierzyciel uważali, że z tytułu wynagrodzenia za przymusowo wykupioną nieruchomość ziemską lub jej część zostało przyznane odszkodowanie niezgodnie z zasadami przyjętymi w ustawie niniejszej, to służyć im będzie w ciągu 30 dni po otrzymaniu odpisu orzeczenia prawo zwrócenia się na drogę cywilno-sądową zgodnie z postanowieniem art. 25 ustawy z dnia 11 sierpnia 1923 r. o zakresie działania Ministra Reform Rolnych i organizacji urzędów i komisji ziemskich (Dz.U.R.P Nr 90, poz. 706).

(4). Tryb postępowania na drodze cywilno-sądowej w tym wypadku określi osobna ustawa.

Do czasu zaś wydania tej ustawy stosowany będzie tryb postępowania przewidziany w ustawach dzielnicowych dla spraw spornych przy całkowitym zastosowaniu przepisów działu IV niniejszej ustawy. [...]

DZIAŁ VI Parcelacja

[...]

Art. 53. Przy wszelkiej parcelacji spośród kandydatów posiadających równe kwalifikacje zawodowe i gospodarcze, w pierwszym rzędzie uwzględnieni być winni, o ile nie są właścicielami samodzielnych gospodarstw:

- a) dzierżawcy i oficjaliści majątków parcelowanych;
- b) zasłużeni żołnierze i inwalidzi armii polskiej oraz polskich formacji ochotniczych;
- c) rodziny (wdowy lub sieroty), pozostałe po poległych żołnierzach armii polskiej oraz polskich formacji ochotniczych;
- d) absolwenci szkół rolniczych;
- e) reemigranci, zmuszeni opuścić granice obcych państw ze względów politycznych.

W kategoriach wymienionych przede wszystkim uwzględniona będzie ludność sąsiadujących wsi. [...]

DZIAŁ VII Cena sprzedażna przy parcelacji

ROZDZIAŁ A Grunty państwowe i Państwowego Banku Rolnego

Art. 68. (1). Cena sprzedażna działek ziemi przy parcelacji gruntów państwowych lub Państwowego Banku Rolnego winna być dla każdej z osobna ustalona i oparta na rzeczywistej wartości gospodarczej danych gruntów oraz budynków, materiałów i drzewostanu. [...]

ROZDZIAŁ B Grunty prywatne

Art. 71. (1). Cena sprzedażna poszczególnych gospodarstw i działek gruntowych, tworzonych z majątków prywatnych, nie może być spekulacyjnie wygórowana. Cena ta stanowi integralną część projektu parcelacji i podlega zatwierdzeniu łącznie z tym projektem.

(2). O ile okręgowy urząd ziemski uzna wskazaną w projekcie parcelacji cenę sprzedażną za spekulacyjnie wygórowaną, winien najpóźniej w ciągu dwóch tygodni po otrzymaniu projektu parcelacji przekazać sprawę okręgowej komisji ziemskiej z urzędu. Jednak okręgowy urząd ziemski nie może uznać ceny sprzedażnej za spekulacyjnie wygórowaną, jeżeli cena ta nie przewyższa cen sprzedażnych, osiągniętych przy sprzedaży prywatnej całych majątków w przybliżonych rozmiarach, lub przez Państwowy Bank Rolny w podobnych warunkach w przybliżonym czasie. [...]

DZIAŁ VIII Pomoc finansowa dla nabywców parcel

Art. 72. Przy parcelacji dokonywanej przez urzędy ziemskie lub przez Państwowy Bank Rolny, z wyłączeniem majątków kupionych przez Bank Rolny z wolnej ręki lub przyjętych przez Bank Rolny do parcelacji komisowej, przy zachowaniu wyjątków w myśl art. 73 cz. 3, bezrolni nabywcy kolonii winni z reguły wpłacić przy zawarciu umowy 5% sumy szacunkowej, właściciele karłowatych gospodarstw 10%, a właściciele poprzednio samodzielnych gospodarstw i nabywcy ośrodków (art. 60 cz. 2) - 25% tej sumy. Pozostała suma ceny nabycia zostanie zakredytowana pierwszym dwu kategoriom nabywców do zamortyzowania w ciągu lat 41 lub na ich żądanie na czas krótszy. Właściciele samodzielnych gospodarstw mają prawo otrzymać kredyt na kupno parcel do lat 20-tu, a nabywcy ośrodków mają prawo do kredytu 5-cioletniego. Kredyt długoterminowy udzielony będzie na procent nie wyższy niż 6.

Art. 73. (1). Przy parcelacji gruntów, nie stanowiących własności Skarbu Państwa, nabywcom parcel udzielać będzie kredytu Państwowy Bank Rolny na zasadach swego statutu. [...]

Dz.U. RP 1926, nr 1, poz. 1;
J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe...*, s. 140-146.

Nr 64

12 V 1926, Warszawa - Odezwa prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego do wojska

Żołnierze Rzeczypospolitej!

Honor i Ojczyzna - to hasło, pod którymi pełnicie szczytną służbę pod sztandarami Białego Orła. Dyscyplina i bezwzględne posłuszeństwo prawowitym władzom i dowódcom, to najważniejszy obowiązek żołnierski, na który składaliście przysięgę.

Wierność Ojczyźnie, wierność Konstytucji, wierność legalnemu rządowi - jest warunkiem dotrzymania tej przysięgi.

Obowiązek ten przypominam Wam, żołnierze, jako Wasz Najwyższy Zwierzchnik i żądam bezwzględnego wytrwania w wierności żołnierskiej.

Tych, którzy by o obowiązku tym zapomnieli, wzywam i rozkazuję im natychmiast powrócić na drogę prawa i posłuszeństwa mianowanemu przeze mnie ministrowi spraw wojskowych.

Prezydent Rzeczypospolitej
St. Wojciechowski
Prezes Rady Ministrów
Wincenty Witos
Minister Spraw Wojskowych
J. T. Malczewski, gen. dyw.
Warszawa, dn. 12 maja 1926 r.

Druka Rzeczpospolita, s. 257.

USTAWA

z dnia 2 sierpnia 1926 r.
zmieniająca i uzupełniająca Konstytucję Rzeczypospolitej
z dnia 17 marca 1921 r.
(Dz.U. RP Nr 44 poz. 267)

Art. 1

Art. 4 ustawy z dnia 17 marca 1921 r. (Dz.U. RP Nr 44, poz. 267) otrzymuje brzmienie następujące:

„Ustawa państwowa ustala corocznie budżet Państwa na następny rok budżetowy”.

Art. 2

W art. 22 ustawy z dnia 17 marca 1921 r. (Dz.U. RP Nr 44, poz. 267) dodaje się następujący ustęp końcowy:

„W razie naruszenia tych postanowień, stwierdzonego na żądanie Marszałka Sejmu lub Najwyższej Izby Kontroli przez Sąd Najwyższy, poseł traci mandat poselski oraz korzyści osobiste, od Rządu otrzymane. Osobna ustawa określi szczegóły postępowania sądowego”.

Art. 3

Art. 25 ustawy z dnia 17 marca 1921 r. (Dz.U. RP Nr 44, poz. 267) otrzymuje brzmienie następujące:

„Prezydent Rzeczypospolitej zwołuje, otwiera, odracza i zamyka Sejm i Senat”.

Sejm winien być zwołany na pierwsze posiedzenie w trzeci wtorek po dniu wyborów i corocznie najpóźniej w październiku na sesję zwyczajną.

Prezydent Rzeczypospolitej może zwołać Sejm w każdym czasie na sesję nadzwyczajną wedle własnego uznania, a winien to uczynić na żądanie 1/3 ogółu posłów w ciągu dwóch tygodni.

Inne wypadki zebrania się Sejmu na sesję nadzwyczajną określa Konstytucja.

Odroczenie wymaga zgody Sejmu, jeżeli ma być w ciągu tej samej sesji zwyczajnej powtórzone lub jeżeli przerwa ma trwać dłużej niż 30 dni.

Rząd składa Sejmowi na sesji projekt budżetu wraz z załącznikami (art. 4) nie później niż na 5 miesięcy przed rozpoczęciem następnego roku budżetowego. Od chwili złożenia Sejmowi projektu budżetu sesja sejmowa nie może być zamknięta, dopóki budżet nie będzie uchwalony lub dopóki nie upłyną terminy, przewidziane w niniejszym artykule.

Jeżeli Sejm najdalej w ciągu 3 1/2 miesięcy od dnia złożenia przez Rząd projektu budżetu nie uchwali, Senat przystępuje do rozważania złożonego projektu.

Jeżeli Senat w ciągu 30 dni nie prześle Sejmowi swojej uchwały w przedmiocie budżetu wraz z przyjętymi zmianami, uważa się, że przeciw projektowi zarzutów nie podnosi (art. 35 ust. 1).

Jeżeli Sejm w ciągu 15 dni po otrzymaniu budżetu z przyjętymi przez Senat zmianami ponownej uchwały nie poweźmie (art. 35 ust. 3), uważa się poprawki Senatu za przyjęte.

Prezydent Rzeczypospolitej ogłasza budżet jako ustawę w brzmieniu:

a) przyjętym przez uchwałę Sejmu, jeżeli Sejm i Senat budżet w ustalonych terminach rozpatrzy i Sejm bądź przyjął, bądź odrzucił poprawki Senatu (art. 35 ust. 3);

b) przyjętym przez Sejm albo przez Senat, jeżeli tylko Sejm względnie Senat uchwalił budżet w oznaczonym terminie;

c) projektu rządowego, jeżeli ani Sejm, ani Senat w oznaczonych terminach uchwał co do całości budżetu nie powzięły.

Postanowienie, zawarte w ustępie poprzednim artykułu niniejszego, nie ma zastosowania, jeżeli Sejm odrzuci w całości przedłożony przez Rząd projekt budżetu.

Jeżeli Sejm jest rozwiązany, a budżet na dany rok budżetowy lub przynajmniej prowizorium budżetowe na czas aż do zebrania się nowego Sejmu nie jest uchwalone, Rząd ma prawo czynić wydatki i pobierać dochody w granicach zeszłorocznego budżetu aż do uchwalenia przez Sejm i Senat prowizorium budżetowego, które Rząd obowiązany jest złożyć Sejmowi na pierwszym posiedzeniu po wyborach.

Jeżeli Sejm jest rozwiązany, a ustawa zezwalająca na pobór rekruta nie jest uchwalona, Rząd ma prawo zarządzić pobór rekruta w granicach zeszłorocznego, przez Sejm uchwalonego, kontyngentu”.

Art. 4

Art. 26 ustawy z dnia 17 marca 1921 r. (Dz.U. RP Nr 44, poz. 267) otrzymuje brzmienie następujące:

„Prezydent Rzeczypospolitej rozwiązuje Sejm i Senat po upływie czasu, na który zostały wybrane (art. 11).

Prezydent Rzeczypospolitej może rozwiązać Sejm i Senat przed upływem czasu, na który zostały wybrane, na wniosek Rady Ministrów umotywowanym orędziem, jednakże tylko raz jeden z tego samego powodu.

Wybory odbędą się w ciągu 90 dni od dnia rozwiązania; termin ich będzie oznaczony bądź w orędziu Prezydenta o rozwiązaniu Sejmu i Senatu, bądź w uchwale Sejmu lub Senatu”.

Art. 5

Art. 44 ustawy z dnia 17 marca 1921 r. (Dz. U. RP Nr 44, poz. 267) uzupełnia się następującymi końcowymi postanowieniami:

„Prezydent Rzeczypospolitej ma prawo w czasie, gdy Sejm i Senat są rozwiązywane, aż do chwili ponownego zebrania się Sejmu (art. 25), wydawać w razie nagłej konieczności państwowej rozporządzenia z mocą ustawy w zakresie ustawodawstwa państwowego. Rozporządzenia te nie mogą jednak dotyczyć zmia-

ny Konstytucji i spraw przewidzianych w art. 3 ust. 4; art. 4, 5, 6, 8, 49 ust. 2; 50 i 59 Ustawy Konstytucyjnej, ani też ordynacji wyborczej do Sejmu i Senatu.

Ustawa może upoważnić Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy, w czasie i w zakresie, przez tę ustawę wskazanych, jednakże z wyjątkiem zmiany Konstytucji.

Rozporządzenia, przewidziane w dwóch poprzednich ustępach, będą wydawane z powołaniem się na postanowienie Konstytucji, zawarte w tych ustępach, na wniosek Rady Ministrów i podpisane przez Prezydenta Rzeczypospolitej, Prezesa Rady Ministrów i wszystkich ministrów oraz ogłoszone w Dzienniku Ustaw. Rozporządzenia te tracą moc obowiązującą, jeżeli nie zostaną złożone Sejmowi w ciągu dni 14 po najbliższym posiedzeniu Sejmu lub jeżeli po złożeniu ich Sejmowi zostaną przez Sejm uchylone”.

Art. 6

W art. 58 ustawy z dnia 17 marca 1921 r. (Dz.U. RP Nr 44, poz. 267) dodaje się następujące nowe zdanie:

„Wniosek, żądający ustąpienia Rady Ministrów lub poszczególnych ministrów, nie może być poddany pod głosowanie na tym posiedzeniu na którym został zgłoszony”.

Art. 7

Wykonanie niniejszej ustawy powierza się Prezesowi Rady Ministrów i wszystkim ministrom.

Art. 8

Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem jej ogłoszenia.

Prezydent Rzeczypospolitej I. Mościcki
Prezes Rady Ministrów K. Bartel
Minister Spraw Wewnętrznych Młodzianowski
Minister Spraw Zagranicznych August Zaleski
Minister Spraw Wojskowych J. Piłsudski
Minister Skarbu C. Klarner
Minister Sprawiedliwości W. Makowski
Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego A. Sujkowski
Minister Rolnictwa i Dóbr Państwowych Dr A. Raczyński
Minister Przemysłu i Handlu E. Kwiatkowski
Minister Kolei Romocki
Minister Robót Publicznych Broniewski
Minister Pracy i Opieki Społecznej Dr Jurkiewicz
Minister Reform Rolnych Stankiewicz

Dz.U. RP 1926, nr 78, poz. 442, s. 877-879.
Druga Rzeczypospolita, s. 260-262.

2 VIII 1926, Warszawa - Ustawa o uprawnieniach prezydenta RP

Na mocy art. 44 Konstytucji ogłaszam ustawę następującej treści:

USTAWA

z dnia 2 sierpnia 1926 r.

o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej
do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy

Art. 1. Upoważnia się Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy w zakresie:

uzgodnienia ustaw obowiązujących z Konstytucją i wykonania jej postanowień, przewidujących wydawanie osobnych ustaw, reorganizacji i uproszczenia administracji Państwa, uporządkowania stanu prawnego w Państwie, wymiaru sprawiedliwości oraz świadczeń społecznych, a także w zakresie zarządzeń, zmierzających do zabezpieczenia równowagi budżetowej, stabilizacji waluty i naprawy stanu gospodarczego w Państwie, a w szczególności także w dziedzinie rolnictwa i leśnictwa.

Art. 2. Rozporządzenia te dotyczyć nie mogą spraw wymienionych w art. 3 ust. 4; art. 4, 5, 8, 49 ust. 2; art. 50 i 59 ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 marca 1921 r. (Dz.U. RP Nr 44, poz. 267), jak również nakładania nowych podatków i opłat publicznych, podwyższania obowiązujących stawek podatkowych ponad normę, przewidzianą ustawą z dnia 1 lipca 1926 r. (Dz.U. RP Nr 63, poz. 376), ustanawiania nowych monopolii i podwyższania ceł, zwiększenia obiegu biletów zdawkowych i bilonu ponad dotychczasowe uprawnienia, obciążenia i zmiany nieruchomości majątku państwowego oraz zbycia tegoż, o ile wartość poszczególnego obiektu przekracza 100 000 zł, zmiany ordynacji wyborczej do Sejmu i Senatu, ustaw samorządowych, ordynacji wyborczej do organów samorządu, zmiany granic województw, ustaw językowych i szkolnych, ustawy antyalkoholowej oraz prawa małżeńskiego.

Art. 3. Ustawa niniejsza obowiązuje do dnia ukonstytuowania się następnego Sejmu.

Art. 4. Wykonanie niniejszej ustawy porucza się Prezesowi Rady Ministrów i wszystkim ministrom, każdemu z nich we właściwym zakresie działania.

Art. 5. Ustawa niniejsza wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezydent Rzeczypospolitej I. Mościcki
Prezes Rady Ministrów K. Bartel
Minister Spraw Wewnętrznych Młodzianowski
Minister Spraw Zagranicznych August Zaleski
Minister Spraw Wojskowych J. Piłsudski
Minister Skarbu C. Klarner
Minister Sprawiedliwości W. Makowski

Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego A. Sujkowski
Minister Rolnictwa i Dóbr Państwowych Dr A. Raczyński
Minister Przemysłu i Handlu E. Kwiatkowski
Minister Kolei Romocki
Minister Robót Publicznych Broniewski
Minister Pracy i Opieki Społecznej Dr Jurkiewicz
Minister Reform Rolnych Stankiewicz

Dz.U. RP 1926, nr 78, poz. 443, s. 879.
Druga Rzeczpospolita, s. 623-264.

Nr 67

2 VIII 1926, Warszawa - Ustawa o prawie właściwym dla stosunków prywatnych wewnętrznych
(prawo prywatne międzydzielnicowe)

I. Osoby

Art. 1. Zdolność osobistą obywatela polskiego ocenia się według prawa obowiązującego w miejscu jego zamieszkania.

Art. 2. Kto zmienia miejsce zamieszkania, ten w dziedzinie zdolności osobistej, stosunków rodzinnych i praw spadkowych podlega prawu nowego miejsca zamieszkania dopiero po jednym roku.

Art. 3. 1) Miejszem zamieszkania według ustawy niniejszej jest miejsce na obszarze Polski, gdzie obywatel polski mieszka z zamiarem stałego pobytu. Jeżeli ma kilka miejsc zamieszkania, właściwe jest prawo miejsca, w którym skupia się główny i przeważający zakres jego działalności. Obywatel polski, mieszkający za granicą, podlega prawu obowiązującemu w ostatnim miejscu zamieszkania w Polsce. Jeżeli w ogóle zamieszkania w Polsce nie da się ustalić, właściwe jest prawo obowiązujące w stolicy państwa.

2) Mężatka sądownie nie rozłączona idzie co do miejsca zamieszkania za mężem; nieletnie lub niewłasnowolne dzieci ślubne uprawnione (legitymowane) i przysposobione (adoptowane) idą za ojcem, nieślubne - za matką. Jeżeli mąż mieszka za granicą, a żona i dzieci pozostały w Polsce, właściwe jest dla nich prawo miejsca ich stałego pobytu.

3) Zdolność osób prawnych oraz wszelkich spółek i stowarzyszeń ocenia się podług prawa obowiązującego w miejscu ich siedziby.

Art. 4. Zdolność osobistą kupca w jego obrocie handlowym ocenia się podług prawa obowiązującego w siedzibie przedsiębiorstwa.

Art. 5. Jeżeli obywatel polski, niezdolny według prawa miejsca swego zamieszkania, sporządził w innej części Polski, gdzie obowiązuje prawo odmienne, czynność prawną, mającą tam wywrzeć skutek, należy oceniać jego zdolność według prawa miejsca sporządzenia czynności (art. 11, ust. 1), gdy tego wymaga bezpieczeństwo uczciwego obrotu.

Uznanie za zaginionego, znikłego lub zmarłego

Art. 6. Dla uznania obywatela polskiego za zaginionego, znikłego lub zmarłego właściwe jest prawo ostatniego miejsca jego zamieszkania.

II. Forma czynności prawnej

Art. 7. Forma czynności prawnej podlega prawu, które właściwe jest dla samej czynności; jednak wystarczy zastosowanie się do prawa obowiązującego w miejscu sporządzenia czynności, jeżeli to miejsce nie jest wątpliwe. [...]

V. Prawa małżeńskie

Zawarcie małżeństwa

Art. 13. 1) Prawną możność zawarcia ważnego związku małżeńskiego ocenia się dla każdej ze stron według prawa, któremu strona podlega osobiście (art. 1 i 2).

2) Władza właściwa może odmówić udzielenia ślubu obywatelowi polskiemu zdolnemu do zawarcia małżeństwa według prawa, któremu podlega osobiście, gdyby był niezdolny według prawa obowiązującego w siedzibie władzy.

Art. 14. Forma zawarcia małżeństwa podlega prawu obowiązującemu w miejscu zawarcia związku małżeńskiego. Do ważności małżeństwa wystarczy zachowanie formy przepisanej przez prawa, którym oboje przyszli małżonkowie podlegają osobiście.

Stosunki osobiste i majątkowe

między małżonkami

Art. 15. 1) Stosunki osobiste i majątkowe małżonków ocenia się według prawa, któremu małżonkowie podlegają osobiście. Jeżeli małżonkowie następnie mieć będą różne miejsca zamieszkania, stosunki ich oceniać się będzie według prawa, któremu w ostatnim czasie podlegali wspólnie.

2) Prawo miejsca zamieszkania małżonków rozstrzyga, czy w czasie pożycia małżeńskiego mogą zawrzeć układ majątkowy lub rozwiązać albo zmienić układ między nimi istniejący.

3) Jednak zmiana miejsca zamieszkania sama przez się nie wpływa na zmianę ustawowego ustroju majątkowego małżonków, który podlega nadal prawu męża z czasu zawarcia ślubu.

Art. 16. Układy majątkowe małżeńskie tudzież darowizny między małżonkami lub narzeczonymi podlegają prawu, któremu mąż lub narzeczony podlegał osobiście w chwili zawarcia umowy.

Rozwód i rozdział od stołu i łoża

Art. 17. 1) Dla rozwodu lub rozdziału od stołu i łoża właściwe jest prawo, któremu małżonkowie osobiście podlegają w czasie żądania rozwodu lub rozdziału. Jeśli małżonkowie podlegają w tym czasie prawom różnym, właściwe jest ostatnie ich prawo wspólne.

2) Małżonkowie tylko wówczas mogą żądać rozwodu lub rozdziału w części państwa, w której obowiązuje prawo odmienne od tego, jakie jest dla nich właściwe, gdy rozwód lub rozdział jest dopuszczalny w danym przypadku również według prawa miejsca, gdzie wniesiono żądanie. [...]

IX. Przepisy ogólne

Art. 31. Przepisy ustawy niniejszej należy stosować i wtedy, gdy ustawa o prawie właściwym dla stosunków prywatnych międzynarodowych (prawo prywatne międzynarodowe) wskazuje właściwość prawa obowiązującego w Polsce.

Art. 32. Gdy niepodobna ustalić faktu rozstrzygającego w ostatnim rządzie o prawie właściwym, władza polska zastosuje prawo obowiązujące w miejscu jej siedziby. [...]

Dz.U. RP 1926, nr 101, poz. 580.

J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe*, s. 146-149.

Nr 68

6 VIII 1926, Warszawa - *Rozporządzenie Prezydenta RP w sprawie wydawania dekrétów w zakresie najwyższego zwierzchnictwa sił zbrojnych*

Na zasadzie art. 44 ustęp 6 Konstytucji i ustawy z dnia 2 sierpnia 1926 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy (Dz.U. RP nr 78, poz. 443) postanawiam co następuje:

Art. 1. Akty Prezydenta Rzeczypospolitej regulujące w sposób ogólny sprawy w zakresie najwyższego zwierzchnictwa sił zbrojnych Państwa (art. 46 Konstytucji), nie zastrzeżone w Konstytucji dla władzy ustawodawczej, wydawane będą w postaci dekrétów Prezydenta Rzeczypospolitej, kontrasygnowanych przez Ministra Spraw Wojskowych i ogłaszanych w „Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej”.

Art. 2. Wykonanie niniejszego rozporządzenia porucza się Ministrowi Spraw Wojskowych.

Art. 3. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Dz.U. RP 1926, nr 79, poz. 444.

M. Adamczyk, S. Pastuszka: *Konstytucje polskie*, s. 263.

Nr 69

6 VII 1926, Warszawa - *Dekret Prezydenta RP o sprawowaniu dowództwa nad siłami zbrojnymi w czasie pokoju i o ustanowieniu Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych*

Na zasadzie art. 46 Konstytucji i rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 sierpnia 1926 r. o wydawaniu dekrétów w zakresie najwyższego zwierzchnictwa sił zbrojnych Państwa (Dz.U. RP nr 79, poz. 444) postanawiam co następuje:

Art. 1. Prezydent Rzeczypospolitej jako najwyższy zwierzchnik sił zbrojnych Państwa sprawuje nad nimi dowództwo przez Ministra Spraw Wojskowych, wydaje dekrety w sprawach, które nie wymagają załatwienia ustawodawczego, mianuje i zwalnia:

a) na podstawie uchwały Rady Ministrów, powziętej na wniosek Ministra Spraw Wojskowych - Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych, podsekretarzy stanu (wiceministrów) Ministerstwa Spraw Wojskowych i szefa Sztabu Generalnego;

b) na wniosek Ministra Spraw Wojskowych na stanowiska dowódcy dywizji, równorzędnych i wyższych;

c) na wniosek Ministra Spraw Wojskowych nadaje pierwszy i następne stopnie oficerskie.

Art. 2. Minister Spraw Wojskowych dowodzi bezpośrednio siłami zbrojnymi Państwa i kieruje sprawami tychże. Mianowania i zwolnienia ze stanowisk wojskowych, nie zastrzeżonych Prezydentowi Rzeczypospolitej należą do Ministra Spraw Wojskowych, względnie do przełożonych upoważnionych przez niego.

Minister Spraw Wojskowych ponosi odpowiedzialność konstytucyjną i parlamentarną za swoją działalność w urzędzie.

Art. 3. Generalny Inspektor Sił Zbrojnych jest generałem, przewidzianym na naczelnego wodza.

Jest on stałym zastępcą Ministra Spraw Wojskowych we wszystkich sprawach, dotyczących przygotowania sił zbrojnych i Państwa do obrony na wypadek konfliktu zbrojnego. Opracowuje on i kontroluje wszystkie prace mobilizacyjne i operacyjne.

Art. 4. Generalnemu Inspektorowi Sił Zbrojnych podlegają bezpośrednio: Sztab Generalny z szefem Sztabu Generalnego na czele i inspektorowie armii z podległymi oficerami.

Art. 5. Wnioski co do obsady stanowisk dowódców pułku i wyższych Minister Spraw Wojskowych uzgadnia z Generalnym Inspektorem Sił Zbrojnych.

Art. 6. Minister Spraw Wojskowych oraz Generalny Inspektor Sił Zbrojnych są członkami Komitetu Obrony Państwa, którego skład i zakres działania zostanie określony osobnym aktem.

Art. 7. Wykonanie niniejszego dekretu polecam Ministrowi Spraw Wojskowych.

Art. 8. Dekret niniejszy wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, równocześnie tracą moc obowiązującą wszelkie sprzeczne z nim dekrety i rozporządzenia, w szczególności zaś dekret Naczelnego Wodza z dnia 6 lutego 1921 r.

M. Adamczyk, S. Pastuszka: *Konstytucje polskie*, s. 263-265.

Nr 70

19 I 1928, Warszawa - *Rozporządzenie prezydenta RP o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej*

Na podstawie art. 44 ust. 6 Konstytucji i ustawy z dnia 2 sierpnia 1926 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy (Dz.U.R.P. Nr 78, poz. 443) postanawiam co następuje: [...]

Art. 2. Władzami administracji ogólnej są:

1) wojewodowie, komisarz rządu, starostowie powiatowi i starostowie grodzcy;

2) organa komunalne, które spełniają zadania administracji ogólnej w zakresie ustalonym przez rozporządzenie niniejsze oraz inne przepisy prawne. [...]

Art. 4. Właściwość rzeczową i sposób działania władz, wymienionych w art. 2, określają istniejące w tej mierze przepisy ze zmianami wynikającymi z rozporządzenia niniejszego.

Art. 5. Wojewodowie, komisarz rządu, starostowie powiatowi i starostowie grodzcy działają pod osobistą odpowiedzialnością samodzielnie i jednoosobowo, z zastrzeżeniem kolegiального załatwiania spraw stosownie do postanowień rozporządzenia niniejszego, względnie innych przepisów prawnych.

Ustrój organów, oznaczonych w p. 2 art. 2, określają obowiązujące w tej mierze przepisy ze zmianami wynikającymi z rozporządzenia niniejszego.

Art. 6. Sprawę orzekania przez sądy administracyjne o legalności aktów administracyjnych reguluje osobna ustawa; do tego czasu pozostają w mocy obowiązujące przepisy prawne ze zmianami wynikającymi z rozporządzenia niniejszego.

ROZDZIAŁ II Wojewodowie

Art. 7. Na czele województwa stoi wojewoda mianowany przez Prezydenta Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów przedstawiony jej przez Ministra Spraw Wewnętrznych.

Art. 8. Wojewoda podlega pod względem osobowym Ministrowi Spraw Wewnętrznych, pod względem służbowym zaś, zależnie od rodzaju spraw wchodzących w zakres jego działania, poszczególnym ministrom właściwym dla danego działu administracji.

Art. 9. Wojewoda jest na obszarze województwa:

1) przedstawicielem Rządu, sprawującym z tego tytułu funkcje przekazane mu rozporządzeniem niniejszym lub specjalnie zlecone przez Rząd;

2) szefem administracji ogólnej, tj. administracji spraw wewnętrznych oraz innych działów administracji bezpośrednio zespolonych we władzach administracji ogólnej (art. 27).

Stanowisko wojewody jako przedstawiciela Rządu

Art. 10. Jako przedstawiciel Rządu wojewoda ma obowiązek i prawo:

1) wyłącznego reprezentowania Rządu przy uroczystych wystąpieniach, o ile Rząd nie wyśle osobnego delegata;

2) uzgadniania działalności całej administracji państwowej na obszarze województwa w myśl zasadniczej linii działalności Rządu;

3) ogólnego nadzoru nad sprawami osobowymi funkcjonariuszy państwowych ze stanowiska wymogów bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego;

4) uzgadniania działalności administracji cywilnej, jako też interesów gospodarczych województwa z potrzebami obrony Państwa.

Art. 11. Naczelnicy wszystkich władz i urzędów państwowych, podległych bezpośrednio władzom centralnym, są obowiązani uzgadniać z wojewodą projekty swoich zarządzeń natury ogólnej, lub też takich, które mają szczególne znaczenie dla polityki Rządu na obszarze województwa. [...]

Przepisy artykułu niniejszego nie dotyczą wypadków, w których poszczególne władze wydają zarządzenie na podstawie specjalnego polecenia otrzymanego od właściwego ministra.

Art. 12. Wojewoda jest uprawniony żądać wyjaśnień od naczelników władz urzędów i zakładów państwowych położonych na obszarze województwa.

W wypadkach szczególnie ważnych, gdy zwłoka zagraża interesowi publicznemu, wojewoda może osobiście wejść w tok spraw tych instytucji, z wyjątkiem zakładów naukowych i przedsiębiorstw państwowych.

Art. 13. Na zaproszenie wojewody i pod jego przewodnictwem naczelnicy władz i urzędów państwowych podlegających bezpośrednio władzom centralnym, a nie zespolonych z administracją ogólną, odbywają periodyczne zebrania w celu stałego uzgadniania działalności wszystkich działów administracji państwowej między sobą i zasadniczą linią działalności Rządu. W wyjątkowych wypadkach zebrania takie mogą się odbywać wspólnie dla kilku województw.

Art. 14. We wszystkich działach administracji państwowej, nie zespolonych z administracją ogólną, wojewoda jest uprawniony uczestniczyć osobiście w posiedzeniach wszystkich kolegialnych organów administracyjnych (rad, komisji itd.), działających na obszarze województwa, zabierać głos poza zwykłą koleją mówców, a także objąć przewodnictwo obrad. [...]

Art. 15. Przyjęcie do służby państwowej osób, podlegających przepisom o państwowej służbie cywilnej, wymaga uprzedniego zasięgnięcia opinii właściwego wojewody. [...]

Art. 16. We wszystkich działach administracji państwowej wyznaczenie funkcjonariuszy na stanowiska samoistne lub kierownicze, z wyjątkiem funkcjonariuszy władz centralnych, wymaga uprzedniego zasięgnięcia opinii właściwego wojewody.

O ile wyznaczenie nie należy do kompetencji władzy naczelnej, może być w razie ujemnej opinii wojewody dokonane dopiero na skutek decyzji właściwego ministra. [...]

Art. 19. Odznaczenia (ordery, krzyże, medale), z wyjątkiem orderów i odznaczeń za zasługi wojskowe oraz odznaczeń funkcjonariuszy władz centralnych, mogą być nadawane jedynie po uprzednim zasięgnięciu opinii właściwego wojewody.

Art. 20. Rada Ministrów może w drodze uchwały upoważniać wszystkich lub poszczególnych wojewodów, na czas określony lub co do odwołania, do żądania wstrzymania całkowitego lub częściowego wykonania:

1) zarządzeń władz centralnych, które wojewoda uważa za sprzeczne z równoczesnymi zarządzeniami innej władzy centralnej, albo też za niekorzystne dla Państwa wobec zmiany stanu faktycznego w zarządzeniu nie uwzględnionej;

2) zarządzeń władz i urzędów państwowych na obszarze województwa, które wojewoda uważa za wyraźnie sprzeczne z zasadami wytkniętymi przez władze centralne, albo za niedopuszczalne z innych powodów wymienionych w p. 1 artykułu niniejszego.

W razie nieuzgodnienia poglądów między wojewodą a właściwym naczelnikiem władzy, rozstrzyga w tym względzie właściwy minister.

Art. 21. Uprawnienia wojewody, przewidziane w art. 11, 12, 14, 15, 16, 18 i 20, nie odnoszą się do administracji wojskowej. [...]

Art. 22. Uprawnienia wojewody, przewidziane w art. 11, 12, 14, 15, 16, 18 i 20, nie odnoszą się do sędziów oraz wszystkich funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości i więziennictwa. [...]

Art. 23. W dziale administracji oświecenia publicznego uprawnienia, przysługujące wojewodzie w myśl art. 12 i 20, nie dotyczą spraw o charakterze ściśle naukowym i dydaktyczno-pedagogicznym.

W dziale kolejnictwa uprawnienia, przysługujące wojewodzie w myśl art. 11, 12 i 20, nie dotyczą spraw technicznych i bezpieczeństwa ruchu kolejowego.

Art. 24. W stosunku do spraw wojskowych (art. 10 p. 4) wojewoda, niezależnie od obowiązków, ciążących na administracji spraw wewnętrznych w zakresie uzupełnienia i zaopatrzenia armii, jako też spraw współdziałania siły zbrojnej z władzą cywilną dla uśmierzenia rozruchów lub przymusowego wykonywania przepisów prawnych:

1) czuwa nad należytych uwzględnieniem interesów obrony Państwa przez wszystkie działy administracji;

2) inicjuje i kieruje współdziałaniem czynników społecznych w akcji przygotowania obrony Państwa, przysposobienia wojskowego oraz opieki nad żołnierzem;

3) czuwa w porozumieniu z właściwymi władzami wojskowymi nad należytych uwzględnieniem przez dowództwa i zarządy wojskowe interesów gospodarczych województwa i jego mieszkańców.

Art. 25. Na wypadek częściowej lub całkowitej mobilizacji, albo w innych wypadkach, w których ze względu na interes Państwa Rada Ministrów uzna to za konieczne, w szczególności na wypadek ogłoszenia stanu wyjątkowego, wojewoda od dnia wskazanego uchwałą Rady Ministrów, obejmuje naczelną kierownictwo całej administracji państwowej na obszarze województwa, z wyjątkiem administracji wojskowej oraz administracji wymiaru sprawiedliwości, komunikacji i poczt i telegrafów.

W tym charakterze sprawuje on czynności zwierzchnika wszystkich władz, urzędów i organów państwowych oraz jest służbowym przełożonym ich funkcjonariuszy za pośrednictwem naczelników tych władz i urzędów.

Art. 26. We wszystkich sprawach, wynikających ze stanowiska wojewody jako przedstawiciela Rządu (art. 10-25), służy wojewodzie prawo bezpośredniego porozumiewania się ze wszystkimi władzami, zarówno centralnymi jak lokalnymi, w szczególności prawo bezpośredniego przedkładania spostrzeżeń i wniosków właściwym ministrom.

Uprawnienia wojewody, wynikające z art. 10-26, są uprawnieniami, ściśle przywiązanymi do stanowiska, i przysługują wyłącznie wojewodzie lub urzędnikowi, który pełni funkcje wojewody.

Ileokroć wojewoda na podstawie przepisów rozporządzenia niniejszego wkracza w dziedzinę spraw, nie należących do zakresu administracji ogólnej, nie przysługuje mu prawo wydawania orzeczeń i zarządzeń, wyjąwszy wypadki, w których przepisy prawne wyraźnie inaczej stanowią.

Stanowisko wojewody jako szefa administracji ogólnej

Art. 27. Do zakresu działania wojewody jako szefa administracji ogólnej należą wszystkie sprawy:

1) administracji spraw wewnętrznych, tj. administracji z zakresu działania bezpośrednio podległego Ministrowi Spraw Wewnętrznych;

2) administracji przemysłu i handlu, z wyjątkiem spraw przekazanych administracji górniczej, urzędowi probierczym i służbie legalizacji narzędzi mierniczych oraz tej administracji spraw morskich, która w chwili wejścia w życie rozporządzenia niniejszego nie wchodzi w zakres działania wojewody;

3) administracji rolnictwa, z wyjątkiem administracji lasów państwowych, państwowych zakładów chowu koni, szkolnictwa rolnego i leśnego, państwowych instytutów i zakładów badawczo-naukowych oraz innych spraw, które stosownie do obowiązujących przepisów wojewodzie nie podlegają;

4) administracji opieki społecznej i pośrednictwa pracy;

5) administracji robót publicznych, z wyjątkiem spraw, przekazanych dyrekcjom dróg wodnych [...];

6) administracji spraw wyznaniowych oraz spraw sztuki i kultury (ochrona zabytków itd.).

Stosunek wojewody do spraw ubezpieczeń społecznych regulują osobne przepisy.

Art. 28. Sprawy, wymienione w art. 27, wojewoda załatwia przy pomocy urzędu wojewódzkiego, władz administracji ogólnej (art. 2) oraz innych władz, urzędów i organów podległych na obszarze województwa wojewodzie.

Art. 29. W zakresie spraw administracji ogólnej, wymienionych w art. 27, wojewoda jest:

1) odpowiedzialnym wykonawcą zleceń właściwych ministrów;

2) służbowym zwierzchnikiem odnośnych władz, urzędów i organów oraz położonych funkcjonariuszy tych władz, urzędów i organów;

3) w poszczególnych wydziałach łączy się w miarę możliwości sprawy jednorodne pod względem prawnym względnie faktycznym;

4) w jednym wydziale pod kierownictwem wicewojewody łączy się sprawy dotyczące organizacji administracji wojewódzkiej, a w szczególności: sprawy osobowe, budżetowe, gospodarcze, inspekcyjne i nadzoru nad tokiem urzędowania, jako też sprawy wynikające ze stanowiska wojewody jako przedstawiciela Rządu;

5) sprawy o przeważającym charakterze technicznym i techniczno-administracyjnym z działu podległego ministrowi robót publicznych (art. 27 p. 5) będą załatwiane w osobnym wydziale o nazwie „Dyrekcja Robót Publicznych”. Sprawy budżetowo-rachunkowe tego wydziału będą załatwiane w osobnym referacie ogólnego oddziału rachunkowego; [...]

Art. 36. W ramach zasad, ustalonych w art. 35, Minister Spraw Wewnętrznych wydaje w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami przepisy dotyczące organizacji urzędów wojewódzkich i trybu załatwiania spraw w tych urzędach.

3) organem zarządzającym, orzekającym, rozstrzygającym i stawiającym wnioski;

4) przewodniczącym wszystkich organów kolegialnych (rad, komisji, itd.) powołanych przez obowiązujące przepisy do współdziałania w powyższych działach administracji państwowej.

Art. 30. Wojewoda mianuje, przenosi na inne miejsce służbowe, zwalnia oraz przenosi w stan spoczynku w ramach obowiązujących przepisów wszystkich podległych mu funkcjonariuszy do VIII stopnia służbowego włącznie.

Art. 31. Wojewoda spełnia swoje zadania jako szef administracji ogólnej przez:

1) udzielanie wskazówek i poleceń władzom administracji ogólnej oraz innym władzom i urządzeniom jemu podległym;

2) rozstrzyganie odwołań od orzeczeń i zarządzeń władz powiatowych, miejskich i gminnych oraz innych władz powiatowych wojewodzie podległych, w ramach przepisów prawnych regulujących właściwość i tok instancji w postępowaniu administracyjnym;

3) wydawanie orzeczeń i zarządzeń w I instancji w wypadkach przewidzianych przez przepisy prawne;

4) wykonywanie nadzoru nad działalnością władz administracji ogólnej oraz innych władz i urzędów, wojewodzie podległych.

Decyzje tych władz i urzędów wojewoda może uchylać z urzędu lub zmieniać w drodze nadzoru w wypadkach, przewidzianych przez przepisy prawne, albo ze względu na interes dobra publicznego;

5) przez wydawanie powszechnie obowiązujących rozporządzeń (art. 108-113). [...]

Urząd wojewódzki

Art. 33. Wszyscy funkcjonariusze w urzędzie wojewódzkim oraz we władzach i urządzeniach państwowych, podległych wojewodzie, są na etacie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, z wyjątkiem funkcjonariuszy fachowych pozostających na etatach innych ministerstw, a przydzielonych do załatwiania spraw wymagających zawodowej wiedzy fachowej. [...]

Art. 35. Wewnętrzna organizacja urzędów wojewódzkich opiera się na następujących zasadach:

1) urzędy wojewódzkie dzielą się na niezbędną ilość wydziałów;

2) wydziały dzielą się w razie koniecznej potrzeby na oddziały;

Na podstawie tych przepisów każdy wojewoda ustala statut organizacyjny i szczegółowy podział czynności urzędu wojewódzkiego i ogłasza w „Dzienniku Wojewódzkim”.

Art. 38. Wojewoda wydaje pismo urzędowe: „Dziennik Wojewódzki”. Rozporządzenia, obwieszczenia i inne akty władz administracji ogólnej oraz innych władz i urzędów państwowych, z wyjątkiem centralnych, które w myśl obowiązujących przepisów mają być podawane do wiadomości publicznej na obszarze województwa, mają być ogłaszane w „Dzienniku Wojewódzkim”, o ile rozporządzenie niniejsze nie przewiduje wyjątków (art. 122). [...]

ROZDZIAŁ III Wojewódzkie organa kolegialne

Art. 40. Do współdziałania z wojewodą w wykonywaniu zadań administracji ogólnej w zakresie ustalonym przez przepisy prawne, powołuje się czynnik obywatelski, reprezentowany przez organa samorządu wojewódzkiego.

Art. 41. Do czasu zorganizowania samorządu wojewódzkiego na zasadach ustalonych Konstytucją tworzy się przy wojewodzie radę wojewódzką i wydział wojewódzki, które współdziałają z wojewodą w wykonywaniu jego zadań w zakresie administracji ogólnej, stosownie do postanowień rozporządzenia niniejszego i innych przepisów prawnych.

Art. 42. Rada wojewódzka składa się z członków, wybranych przez sejmiki powiatowe i rady miejskie miast, wydzielonych z powiatowych związków komunalnych pod względem administracji samorządowej, na obszarze województwa, po jednym przez każdy sejmik, względnie radę miejską.

W skład rady wojewódzkiej może wejść każdy mieszkaniec odnośnego powiatu względnie miasta, który może być członkiem rady gminnej względnie miejskiej, z wyjątkiem czynnych funkcjonariuszy administracyjnych, państwowych oraz samorządowych.

Powyższe ograniczenie nie odnosi się do funkcjonariuszy państwowej administracji centralnej.

Art. 43. Mandat członka rady wojewódzkiej trwa tak długo, jak długo trwa kadencja organu, który dokonał wyboru. [...]

Art. 44. Posiedzenia rady wojewódzkiej odbywają się przynajmniej raz na rok.

Wojewoda zwołuje posiedzenia rady i sprawuje przewodnictwo.

Zastępcą przewodniczącego jest wicewojewoda.

Na zaproszenie, względnie za zgodą wojewody, mogą brać udział w obradach bez prawa głosowania przedstawiciele władz, podległych bezpośrednio władzom centralnym a nie zespolonych z administracją ogólną, jako też urzędnicy podlegli wojewodzie.

Do prawomocności uchwał rady niezbędna jest obecność przewodniczącego i połowy ogólnej liczby członków rady; uchwały zapadają większością głosów obecnych członków rady; przewodniczący nie głosuje.

Art. 45. Przynajmniej raz na rok wojewoda obowiązany jest na posiedzeniu rady przedstawić sprawozdanie o ogólnym stanie województwa, działalności administracji państwowej na obszarze województwa w ciągu ostatniego roku i ważniejszych zamiarach na przyszłość, tudzież wysłuchać opinii rady co do ogólnych potrzeb województwa oraz projektów zarówno przedłożonych radzie przez wojewodę, jak i zgłoszonych przez członków rady.

Art. 46. Rada wojewódzka jest organem opiniodawczym.

Rada wojewódzka opiniuje na żądanie wojewody w sprawach natury ogólnej, należących do kompetencji wojewody, a dotyczących ludności całego województwa lub poszczególnych jej grup. [...]

O ile sprawa jest pilna albo mniejszej wagi, wojewoda może zamiast opinii rady zasięgnąć opinii wydziału wojewódzkiego.

Art. 47. Wypadki, w których rada wojewódzka współdziała z głosem stanowczym, określają przepisy prawne.

Sprawy, w których rada wojewódzka współdziała z głosem stanowczym, wojewoda może przekazać wydziałowi wojewódzkiemu, jeżeli zwłoka związana ze zwołaniem rady zagraża interesowi publicznemu, lub jeżeli posiedzenie rady, na którego porządku dziennym postawiono daną sprawę, nie doszło do skutku z braku kompletu członków, albo wreszcie, jeżeli rada mimo wezwania ostatecznej uchwały nie powzięła.

Art. 48. W skład wydziału wojewódzkiego wchodzi:

1) wojewoda względnie wicewojewoda jako przewodniczący;
2) dwaj inni urzędnicy państwowi, z których jednego wyznacza i odwołuje Minister Spraw Wewnętrznych, drugiego zaś powołuje się według zasad określonych w art. 51 i 121 ust. 3.

3) trzech członkowie, wybrani przez radę wojewódzką w głosowaniu stosunkowym spośród mieszkańców województwa, posiadających bierne prawo wyborcze do rady wojewódzkiej (art. 42).

Oprócz trzech członków rada wojewódzka wybiera w oddzielnym głosowaniu trzech zastępców. Każdy członek wydziału z wyboru ma swego zastępcę, którego wyznacza się według stosunku otrzymanych głosów.

Art. 49. Wybrani członkowie wydziału wojewódzkiego pełnią swoje funkcje przez przeciąg lat czterech, względnie aż do czasu dokonania przez radę wojewódzką wyboru następców.

Gdy mandat członka wydziału wygaśnie z innych powodów, aniżeli rozwiązanie wydziału lub upływ kadencji, miejsce jego w wydziale zajmuje zastępca. [...]

Art. 51. Ilekroć wydział wojewódzki jest powołany do zatwierdzania uchwał związków komunalnych (art. 55 p. 1) w sprawach finansowych, które według dotychczasowych przepisów prawnych zatwierdzał wojewoda w porozumieniu z prezesem izby skarbowej, wchodzi jako drugi urzędnik w wydziale wojewódzkim (art. 48 p. 2) prezes izby skarbowej lub inny urzędnik administracji skarbowej przez niego wyznaczony.

Gdy nie zachodzi żaden z wypadków, przewidzianych w art. 121 ust. 3, miejsce drugiego członka według art. 48 p. 2 zajmuje drugi urzędnik z działu spraw wewnętrznych wyznaczony przez wojewodę.

Art. 52. Posiedzenia wydziału wojewódzkiego zwołuje wojewoda w miarę potrzeby.

Do prawomocności uchwał wymagana jest obecność przewodniczącego lub jego zastępcy i co najmniej 2 członków, a w szczególności jednego z urzędników, wymienionych w p. 2 art. 48, oraz jednego członka spośród wymienionych w p. 3 art. 48.

Uchwały zapadają większością głosów obecnych członków wydziału; w razie równości głosów rozstrzyga to zdanie, za którym głosował przewodniczący. [...]

Art. 54. Wydział wojewódzki ma głos doradczy we wszystkich sprawach, które wojewoda wydziałowi do zaopiniowania przekazuje.

Art. 55. Wydział wojewódzki współdziała z głosem stanowczym stosownie do postanowień rozporządzenia niniejszego względnie innych przepisów prawnych, a w szczególności w sprawach, dotyczących:

1) zatwierdzania uchwał organów samorządowych, powiatowych, miejskich i gminnych w takim zakresie, w jakim prawo to przysługiwało według dotychczasowych przepisów wojewodzie samemu lub wojewodzie w porozumieniu z prezesem izby skarbowej;

2) rozstrzygania w toku instancji odwołań od orzeczeń i zarządzeń organów powiatowych związków komunalnych i miast wydzielonych z powiatu pod względem administracji samorządowej, o ile według dotychczasowych przepisów rozstrzyganie takich odwołań służy wojewodzie;

3) rozstrzyganie odwołań w toku instancji od orzeczeń i zarządzeń, które w niższej instancji zostały lub powinny być wydane przy udziale kolegium, o ile według obowiązujących przepisów takie odwołanie jest dopuszczalne;

4) sprawowania nadzoru nad samorządem powiatów, miast wydzielonych ze związku powiatowego pod względem administracji samorządowej oraz gmin miejskich i wiejskich w takim zakresie, w jakim według dotychczasowych przepisów nadzór ten należał do wyłącznej kompetencji wojewody, z wyłączeniem bieżących czynności nadzorczych o charakterze przygotowawczym, ogólnych zarządzeń instrukcyjnych oraz stosowania środków przymusowych o charakterze porządkowym;

5) orzekania we wszystkich sprawach, które w myśl dotychczasowych przepisów są lub mogą być przekazane decyzji wojewody w zastępstwie organów samorządu wojewódzkiego;

6) orzekania we wszystkich sprawach zastrzeżonych przez ustawy i rozporządzenia wyraźnie wydziałowi wojewódzkiemu;

7) określenia sposobu wykonywania uchwał rady wojewódzkiej w sprawach, w których ona współdziała z głosem stanowczym.

Wydziałowi wojewódzkiemu nie służy jednak głos stanowczy w sprawach rozwiązywania i wyborów organów związków komunalnych, zatwierdzania w urzędzie, zawieszania i składania z urzędu poszczególnych członków organów związków komunalnych oraz nakładania na tych członków kar porządkowych i dyscyplinarnych.

Art. 57. Jeżeli z jakiegokolwiek bądź powodu wydział wojewódzki jest nieorganizowany albo posiedzenie wydziału nie dojdzie do skutku z braku przepisanego kompletu członków, a zwłoka zagraża interesowi publicznemu, albo jeżeli wydział mimo wezwania nie poweźmie ostatecznej uchwały, wojewoda wydaje decyzję samodzielnie bez udziału wydziału wojewódzkiego.

Przy zatwierdzaniu uchwał związków komunalnych w sprawie wysokości danin, wojewoda winien się jednak porozumieć z prezesem izby skarbowej. W razie różnicy zdań między wojewodą a prezesem izby skarbowej, rozstrzyga Minister Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Skarbu.

Art. 58. Rada wojewódzka i wydział wojewódzki podejmują uchwały wyłącznie na podstawie stanu faktycznego, ustalonego w aktach.

Członkowie rady wojewódzkiej i wydziału wojewódzkiego są w wykonywaniu swoich funkcji niezależni i nie mogą być pociągani do odpowiedzialności za swoją działalność w radzie względnie wydziale, wchodzącą w zakres ich funkcji, a zgodną z prawem i obowiązkami służby.

Art. 59. Decyzje wojewody powzięte przy współdziałaniu rady lub wydziału, wprowadza wojewoda w życie przy pomocy podległych sobie władz i urzędów.

Uchwały rady i wydziału, naruszające obowiązujące przepisy, wojewoda winien zawiesić i przedłożyć bezzwłocznie do rozstrzygnięcia właściwemu ministrowi. [...]

Art. 60. Minister Spraw Wewnętrznych może rozwiązać radę wojewódzką względnie wydział wojewódzki przed upływem kadencji i zarządzić ponowne ich skompletowanie. [...]

ROZDZIAŁ IV

Powiatowe władze administracji ogólnej

Art. 64. Na czele powiatu stoi starosta powiatowy mianowany przez Ministra Spraw Wewnętrznych.

Starosta powiatowy podlega pod względem osobowym w granicach przepisów regulujących stosunki państwowej służby cywilnej wojewodzie względnie Ministrowi Spraw Wewnętrznych, pod względem służbowym zaś - bezpośrednio wojewodzie.

Art. 65. Do starosty powiatowego stosuje się analogicznie postanowienia art. 9, 10 p. 1 i 2, 13, 21 ust. 2 i 22 ust. 2.

Wojewoda za zgodą Ministra Spraw Wewnętrznych może przekazywać do odwołania poszczególnym starostom niektóre lub wszystkie uprawnienia, wynikające z art. 10 p. 3 i 4, 11, 12 ust. 1, 14, 24 oraz 25, o ile Rada Ministrów w uchwale, o której mowa w art. 25 nie zastrzeże powyższych uprawnień wyłącznie wojewodzie. W tym wypadku mają analogiczne zastosowanie postanowienia art. 21 ust. 1, 22 ust. 1, 23 i 26. W wypadkach, przewidzianych w powyższych artykułach, w miejsce powołanych w tych artykułach władz, urzędów i organów, podlegających bezpośrednio władzom centralnym, wstępują odpowiednio władze, urzędy i organa, działające na obszarze właściwego powiatu. [...]

Art. 67. Do zakresu działania starosty powiatowego jako szefa administracji ogólnej należą wszystkie sprawy administracji państwowej na obszarze powiatu, o ile na mocy obowiązujących przepisów nie są zastrzeżone właściwości władz naczelnych, wojewody i innych władz państwowych, ani nie należą do zakresu działania powiatowych związków komunalnych, gmin miejskich i wiejskich oraz obszarów dworskich.

W zakresie spraw administracji ogólnej starosta powiatowy jest odpowiedzialnym wykonawcą zleceń wojewody oraz sprawuje analogicznie funkcje wymienione w art. 29 p. 2, 3 i 4.

Stosunek starosty powiatowego do organów komunalnych normują osobne przepisy prawne.

Art. 68. Starosta powiatowy załatwia sprawy, należące do jego kompetencji, przy pomocy starostwa oraz przy pomocy innych podległych mu na obszarze powiatu władz, urzędów i organów.

Starostę zastępuje jeden z urzędników starostwa, wyznaczony przez wojewodę.

Art. 69. Minister Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z innymi zainteresowanymi ministrami wydaje przepisy ogólne, dotyczące wewnętrznej organizacji starostw i trybu ich urzędowania, z uwzględnieniem następujących zasad:

1) łączenia w rękę poszczególnych referentów spraw jednorodnych pod względem prawnym i faktycznym;

2) zastrzeżenia pewnych kategorii spraw ze szczególnym uwzględnieniem spraw wojskowych i karno-administracyjnych urzędnikom posiadającym specjalne przygotowanie;

3) ustalenia zakresu odpowiedzialności urzędników poszczególnych kategorii i stanowisk ze specjalnym uwzględnieniem urzędników fachowych;

4) zastępstwa starosty.

Na podstawie tych ogólnych przepisów wojewoda ustala organizację podległych mu starostw z uwzględnieniem warunków miejscowych. [...]

Art. 73. Miasta liczące na podstawie powszechnego spisu ludności więcej niż 75 000 mieszkańców tworzą odrębne powiaty miejskie dla celów administracji państwowej. [...]

Rada Ministrów w drodze rozporządzenia tworzyć wyjątkowo powiaty miejskie dla celów administracji państwowej z miast liczących mniej aniżeli 75 000 mieszkańców.

Art. 74. Na czele powiatu miejskiego (art. 73) stoi starosta grodzki mianowany przez Ministra Spraw Wewnętrznych. [...]

Art. 78. Rada Ministrów na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych, przedstawiony po porozumieniu się z właściwymi ministrami, może w drodze rozporządzenia poruczać do odwołania wszystkim lub niektórym wydziałom powiatowym oraz magistratom miast wydzielonych z powiatowych związków komunalnych, funkcje powiatowych władz administracji ogólnej w dziedzinie administracji drogowej (nie wyłączając dróg państwowych i wojewódzkich), administracji zdrowia publicznego, weterynaryjnej, budowlanej, opieki społecznej i pośrednictwa pracy, o ile odnośnie powiatowe związki komunalne i gminy miejskie zobowiążą się ustanowić odpowiednich funkcjonariuszy, których sposób przyjmowania i kwalifikacje określi rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami.

Z chwilą przejścia powyższych funkcji, wydziały powiatowe względnie magistraty mają obowiązek spełniać je tak długo, dopóki w drodze rozporządzenia Rady Ministrów funkcje te nie zostaną im odjęte. [...]

ROZDZIAŁ V

Powiatowe organy kolegialne

Art. 80. Do współdziałania ze starostą powiatowym w wykonywaniu zadań administracji ogólnej powołany jest, w zakresie ustalonym przez rozporządzenie ni-

niejsze i przepisy specjalne, czynnik obywatelski, reprezentowany przez organa samorządu powiatowego.

Art. 81. Do powiatowych organów kolejalnych mają analogiczne zastosowanie przepisy art. 44, 45, 46, 47, 52 ust. 1 i 3, 54, 57 ust. 1, 58, 59, 60, 61, 62 i 63 z tą zmianą, że radzie wojewódzkiej odpowiada sejmik powiatowy, wydziałowi wojewódzkiemu - wydział powiatowy, a wojewodzie - starosta. W wypadku przewidzianym w ust. 2 art. 59 rozstrzyga wojewoda.

Dotychczasowe przepisy o nadzorze nad samorządem gmin miejskich i wiejskich, wykonywanym w instancji powiatowej, pozostają bez zmiany.

Art. 82. Wydział powiatowy współdziała z głosem stanowczym w wypadkach przewidzianych w ustawach.

Art. 83. Do trybu obradowania i urzędowania powiatowych organów kolejalnych mają zastosowanie przepisy obowiązujące w tej mierze w stosunku do organów samorządu powiatowego, o ile rozporządzenie niniejsze nie stanowi inaczej (art. 81). [...]

Dz.U. RP 1928, nr 11, poz. 86.

J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe*, s. 153-166.

Nr 71

27 III 1928, Warszawa - Przemówienie J. Piłsudskiego wygłoszone w imieniu Prezydenta RP, otwierające pierwsze posiedzenie nowo wybranego sejmu drugiej kadencji i powtórzone w czasie otwarcia senatu

W imieniu Pana Prezydenta Rzeczypospolitej!

Po raz trzeci od chwili odzyskania wolności zbiera się Sejm Rzeczypospolitej, a po raz drugi jej Senat. Pierwszy Sejm zaczynał obradować wtedy, gdy losy naszego państwa były jeszcze bardzo niepewne, gdy o mury tego gmachu biły echa wojny, prowadzonej o nasze granice, i odgłosy krwawych zmagania się naszych żołnierzy o prawo Polski do samodzielnego życia. U kolebki drugiego Sejmu stała błada jeszcze jutrzienka pokoju, ciężka troska o stan skarbu państwa, a chmury coraz to czarniejsze i coraz bardziej groźne zbierały się wówczas nad naszym życiem gospodarczym.

Panowie macie rozpocząć swą pracę w momencie po wielokroć szczęśliwszym. Pierwszy Sejm obradował podczas wojny, drugi rozpoczynał swą działalność wtedy, gdy nasza praca pokojowa była dopiero w zarodku. Dziś bardzo znacznie i skutecznie praca ta została naprzód posunięta.

Przez ogólną opinię została należycie oceniona nasza gorliwa współpraca w utrwaleniu i wzmocnieniu dzieła powszechnego pokoju. Przyjaźń specjalna, która łączy Polskę z Francją i Rumunią, daje nam tym większą pewność w naszej pracy pokojowej, że nikomu ona nie zagraża, a daje rękojmię dłuższej, wspólnej pracy w zawiłych i ciężkich zagadnieniach.

Rząd nasz za swe specjalne zadanie postanowił sobie biec z wysiłkiem pokojowego i zgodnego współżycia tam, gdzie o to ułożenie stosunków najtrudniej, gdyż

prawem było dotąd, że najwięcej jest sporów nie gdzie indziej, jak między sąsiedami. Utrwalenie się stosunków międzynarodowych, zniknięcie tak jeszcze do niedawna usprawiedliwionych obaw o stan skarbu państwa, usunięcie grozy, ciężącej jeszcze przed dwoma laty nad naszym życiem gospodarczym, stwarzają pomyślne warunki dla rozważnej i spokojnej pracy panów. Tym łatwiej będzie więc panom zużyć swe siły dla podniesienia moralnej i materialnej kultury, tak silnie u nas zaniedbanej, nie z naszej, lecz z obcej winy.

Życzę panom, byście czas umieli wyzyskać dla poprawienia powszechnie odczuwanych wad naszego ustroju państwowego, bez którego siły z żadnymi trudnościami uporać się nie będziemy w stanie.

Życzę panom, byście z najlepszą wolą, licząc się z realnymi potrzebami życia, szukali rozwiązania wielkiego zagadnienia harmonijnego współdziałania władz państwa i to zarówno przez położenie nowych podstaw prawnych w tej dziedzinie, jak i przez zdrowe obyczaje codziennego życia. Wreszcie życzę panom w waszej pracy owocności, którą osiągnąć można, jak w każdej zresztą ludzkiej działalności, tylko wtedy, gdy wysiłki swoje i uwagę kieruje się na rzeczy istotne.

Podpisane przez Pana Prezydenta.

W imieniu Pana Prezydenta ogłaszam Sejm za otwarty.

Według ustanowienia Pana Prezydenta porządek dzienny dzisiejszego posiedzenia ma być:

- 1) przeprowadzenie ślubowania posłów,
- 2) wybór Marszałka Sejmu.

Według woli i mniemania pana Prezydenta przewodniczyć zebraniu będzie p. poseł Bojko. Proszę p. posła o zajęcie miejsca.

Jako prezes gabinetu zaświadczam, że p. poseł Bojko złożył i podpisał ślubowanie poselskie na ręce Pana Prezydenta w mojej obecności dzisiaj na Zamku.

J. Piłsudski: *Pisma zbiorowe*. Warszawa 1937, t. IX, s. 108-109.

Nr 72

30 IV 1929, Warszawa - Dekret Prezydenta RP o wprowadzeniu zmian do dekretu z dn. 6 VIII 1926 o sprawowaniu dowództwa nad siłami zbrojnymi

Na zasadzie art. 46 Konstytucji i art. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 sierpnia 1926 r. o wydawaniu dekretów w zakresie najwyższego zwierzchnictwa sił zbrojnych Państwa (Dz.U. RP nr 79, poz. 444) postanawiam co następuje:

Art. 1. W dekrete Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 sierpnia 1926 r. o sprawowaniu dowództwa nad siłami zbrojnymi w czasie pokoju i ustanowieniu Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych (Dz.U. RP nr 79, poz. 445) wprowadza się następujące zmiany:

a) w art. 1 ust. a) skreśla się słowa: „Szefa Sztabu Generalnego” i wstawia się w ich miejsca słowa: „Szefa Sztabu Głównego”;

b) w art. 4 po dwukropku skreśla się słowa: „Sztab Generalny z Szefem Sztabu Generalnego na czele” i wstawia się w ich miejsce słowa: „Sztab Główny z Szefem Sztabu Głównego na czele”.

Art. 2. Wykonanie niniejszego dekretu polecam Ministrowi Spraw Wojskowych.

Art. 3. Dekret niniejszy wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

M. Adamczyk, S. Pastuszka: *Konstytucje polskie*, s. 265.

Nr 73

31 X 1929, Warszawa - List marszałka sejmu Ignacego Daszyńskiego do prezydenta Ignacego Mościckiego w sprawie zajęcia gmachu sejmowego przez oficerów Wojska Polskiego

Panie Prezydencie Rzeczypospolitej!

Zarządzenia Pana Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października rb., kontrasygnowanego przez p. Premiera Dr. Kazimierza Świtalskiego (L. Prez. Rady Min. 14882) o zwołaniu sesji Sejmu, nie mogę wykonać, ponieważ o godz. 4 po południu wdarło się przemocą do gmachu sejmowego przeszło 90 uzbrojonych oficerów WP, którzy na moje żądanie opuszczenia gmachu Sejmu odpowiadają odmownie i pozostają w pobliżu sali posiedzeń Izby poselskiej.

I. Daszyński
Marszałek Sejmu

Druga Rzeczpospolita, s. 316.

Nr 74

16 XII 1930, Warszawa - Interpelacja Stronnictwa Centrolewu w sprawie aresztowania posłów z naruszeniem ich immunitetów

W nocy z dnia 9 na 10 września 1930 r. aresztowani zostali przez policję państwową i żandarmerię wojskową obywatele cywilni:

1. p. Norbert Barlicki, b. poseł na Sejm, b. członek Rady Obrony Państwa i delegat do zawarcia traktatu pokojowego z Rosją Sowiecką, przewodniczący Centralnego Komitetu Wykonawczego Polskiej Partii Socjalistycznej;

2. p. Kazimierz Bagiński, b. poseł na Sejm, członek organizacji wojskowych, oficer Wojska Polskiego odznaczony orderem Virtuti Militari;

3. p. Adam Ciołkosz, b. poseł na Sejm, czynny działacz stronnictwa PPS w Tarnowie;

4. p. Kazimierz Celewicz, b. poseł na Sejm;

5. p. Aleksander Dębski, b. poseł na Sejm, b. wojewoda i znany działacz społeczny Stronnictwa Narodowego;

6. p. Stanisław Dubois, b. poseł na Sejm, członek redakcji „Robotnika”, działacz w organizacjach młodzieży;

7. dr Władysław Kiernik, b. poseł na Sejm, b. minister spraw wewnętrznych i członek delegacji polskiej dla zawarcia traktatu pokojowego z Rosją Sowiecką;

8. p. Jan Kwiatkowski, b. poseł na Sejm;

9. p. Osyp Kohut, b. poseł na Sejm;

10. dr Herman Lieberman, b. poseł na Sejm, obrońca legionistów w znanym procesie Marmaros-Sziget, prokurator z ramienia Sejmu w sprawie pociągnięcia przed Trybunał Stanu p. ministra Czechowicza;

11. p. Jan Leszczyński, b. poseł na Sejm;

12. p. Mieczysław Mastek, b. poseł na Sejm, zastępca przewodniczącego Związku Zawodowego Pracowników Kolejowych;

13. dr Józef Putek, b. poseł na Sejm i znany działacz ludowy;

14. dr Adam Pragier, b. poseł na Sejm, profesor Wolnej Wszechnicy, znany działacz społeczny;

15. p. Karol Popiel, poseł na Sejm do r. 1928, znany działacz Narodowej Partii Robotniczej;

16. p. Dymitr Palijew, b. poseł na Sejm;

17. p. Adolf Sawicki, b. poseł na Sejm;

18. p. Aleksander Wislocki, b. poseł na Sejm;

19. p. Wincenty Witos, b. poseł na Sejm, dwukrotny premier rządu polskiego, członek Rady Obrony Państwa, przywódca Stronnictwa Ludowego „Piast”.

Wreszcie dnia 26 września 1930 r. po zamknięciu Sejmu Śląskiego:

20. p. Wojciech Korfanty, b. poseł na Sejm, znany działacz narodowy w b. zaborze pruskim, b. wiceminister rządu [aresztowany] w domu swym w Katowicach.

Do aresztowanych dodano b. posła na Sejm, członka Klubu BBWR, wydanego przez Sejm poprzedni na żądanie Prokuraturii, a za jego zgodą pod zarzutem popełnionych rzekomo zbrodni kradzieży i sprzeniewierzenia -

21. p. Baćmagę.

Zamierzone aresztowanie zostało postanowione przez członków rządu znacznie wcześniej, gdyż stwierdza to w swym wywiadzie z dnia 14 września 1930 r. p. premier rządu, twierdząc, że kazał zebrać poruszone przez Prokuraturę sprawy oraz fakt, że już na parę dni przed aresztowaniem zarządzane zostało przygotowanie cel więziennych w twierdzy wojskowej w Brześciu n. B. i zarządzane przeniesienie w charakterze komendanta twierdzy brzeskiej płk. 38 p. piech. w Przemyślu, p. Kostka-Biernackiego. Aresztujące władze miały więc dostatecznie czasu i możliwości do odniesienia się w tej sprawie do właściwych władz sądowych i osiągnięcia od nich nakazu aresztowania obwinionych.

Mimo to aresztowanie dokonane zostało bez nakazu sądu, wyłącznie na podstawie pisemnego polecenia p. ministra spraw wewnętrznych, Składkowskiego, wystawionego bez daty i bez podania powodu aresztowania.

Tego rodzaju sposób aresztowania, sprzeczny z obowiązującymi przepisami procedury karnej, jest jaskrawym pogwałceniem prawa ze strony ówczesnego rządu.

II

Aresztowanych w ten niezwykle sposób policja państwowa i żandarmeria wojskowa w zamkniętych karetkach uwiozła w niewiadomym dla nich kierunku. Cała droga odbywała się wśród przezwoisk i groźb pod adresem aresztowanych. Aresztowanego dr H. Liebermana w drodze poza Siedlcami asystujące władze policyjne i żandarmeria zbiły do nieprzytomności. W pewnym momencie eksportujący komisarz PP zatrzymał auto, nakazał dr Liebermanowi wysiąść z niego, a po chwili żandarm wojskowy rozkazał udać mu się do lasu, gdzie czekać miał na niego komisarz PP. Dr Lieberman podejrzewając w tym zasadzkę, iść nie chciał, mimo to został tam zagnany kolbami żandarmów. Gdy stanął w lesie przed komisarzem PP, ten ze słowami: „Dlaczego drabie nie idziesz, gdzie cię wołam”, uderzył go dwa razy w kark, nadwerężając mu ścięgno. Pod tymi razami dr Lieberman padł na ziemię, a wówczas własnym jego płaszczem obwinęto mu głowę, na której jeden z eksportujących usiadł, zdarto z niego ubranie i wśród wyzwisk i krzyków: „ty śmiesz oskarżać Czechowicza, ty śmiesz podnosić głos przeciwko panu marszałkowi”, zbito go do nieprzytomności, zadając mu dwadzieścia przeszło krwawych ran, które później jeszcze stwierdził na jego ciele siedzący z nim w celi współaresztowany p. Karol Popiel. Po tej masakrze dr Lieberman odzyskał przytomność dopiero na drodze, wleczony z powrotem do auta przez dwóch eksportujących go ludzi.

III

Aresztowani zostali bezprawnie osadzeni w wojskowym więzieniu w Brześciu n. B., podlegającym władzom wojskowym, a specjalnie delegowanemu w tym celu p. płk. Kostkowi-Biernackiemu - jakkolwiek wszyscy byli oni osobami cywilnymi i wszyscy pociągnięci byli do odpowiedzialności karnej na podstawie zarządzeń władz cywilnych. Pomieszczonych w ten sposób wbrew istniejącemu prawu w twierdzy wojskowej, poddano w charakterze podkomendnych władzy wojskowej, a specjalnie p. płk. Kostki-Biernackiego i usunięto ich przez to spod ingerencji właściwych władz sądowych, jakkolwiek obowiązujące prawo przypisuje wyraźnie, że więzienia wszelkiego rodzaju i więźniowie cywilni podlegają ministrowi sprawiedliwości (Rozp. RP z dnia 17 marca 1928 r. Dz.U. 29/28), a więzienia wojskowe służą jedynie do przetrzymywania osób podlegających Sądowi Wojskowemu (Rozkaz Min. Spr. Wojsk. z dnia 29 października 1919 r. L. 4996/19).

Ta bezprawnie zastosowana ingerencja władz wojskowych odnośnie do aresztowanych rozciągnięta została również na prowadzenie śledztwa wobec aresztowanych. Kiedy bowiem dnia 11 września 1930 r. wezwany został przez sędziego śledczego dr Lieberman, w pokoju obok sędziego znajdował się płk Kostek-Biernacki, kilku oficerów i prokurator Michałowski. Dr Lieberman, po zeznaniu generalii i oświadczeniu, że do winy się nie poczuwa, na zapytanie, w jaki sposób miał się dopuścić zarzuconej zbrodni, otrzymał od sędziego śledczego odpowiedź: „przez przygotowanie kongresu Centrolewu, który miał przemocą obalić rząd”. Wówczas pomiędzy aresztowanym a sędzią śledczym nastąpiła następująca wymiana zdań i odpowiedzi:

- „Która prokuratura mnie o ten czyn obwinia?”
- „Warszawska”.

- „Dlaczego więc znajduję się w Brześciu w więzieniu wojskowym?”
- „Tego nie wiem - to nie moja rzecz”.
- „A co mam uczynić, by skomunikować się z sędzią lub prokuratorem?”
- „Wnieście Pan podanie do prokuratora”.

Na to wtrącił się Kostek-Biernacki, oświadczając: „Muszę to stwierdzenie sprostować - żadne podanie - będzie się pan musiał zgłosić do raportu”.

Oświadczenie to, sprzeczne z przepisami kodeksu postępowania karnego, zarówno sędziego śledczego, jak i prokuratora, przyjęli w milczeniu.

Aresztowani, w nieznanym dotąd w sądownictwie sposób, zostali zupełnie odcięci od świata i nie zezwolono im nie tylko na komunikowanie się z ich obrońcami, lecz również z najbliższymi członkami rodzin, jakkolwiek czując się bliskimi śmierci, prosili o to zarówno dr Lieberman jak i p. Korfanty. Czym dyktowana była ta izolacja, trudno pojąć, zwłaszcza dziś, gdy aresztowani zostali puszczeni na wolność za kaucją bez obawy, że będą mogli oni wpływać na świadków lub zacierać ślady swoich „zbrodni”. Przypuszczać więc należy, że została ona poddyktowana innymi względami, aniżeli celowość przeprowadzenia samego śledztwa, tym bardziej że wobec rodzin interweniujących p. sędzia śledczy oświadczył, że decyzja w tej mierze nie do niego należy.

IV

Do aresztowanych zastosowano zaostrowany regulamin wojskowy, nie stosowany nawet do dezertów. Niesłychanie ostre przepisy regulaminowe - w praktyce zaostrowane zostały przez sprawujących nadzór więzienny oficerów i żandarmów WP.

Do ludzi zajmujących wysokie stanowiska w społeczeństwie polskim zarówno żandarmi, jak i oficerowie odzywali się z reguły przez „ty”, obrzucali ich najordynarniejszymi wyzwiskami i używali do najbardziej ciężkich i ordynarnych robót. Premier rządu polskiego Witos; długoletni poseł, obrońca legionistów, podpułkownik WP w rezerwie, dr H. Lieberman; profesor Wolnej Wszechnicy, dr Pragier i inni używani byli do czyszczenia szmatą lub krótką miotłą, a więc prawie gołymi rękami, ustępów, do mycia podłóg i korytarzy pod nadzorem żołnierzy do tego stopnia, że nie przyzwyczajeni do tych robót omdlewali wprost ze znużenia. Dr Lieberman przy tego rodzaju pracy dostał silnego ataku sercowego i dopiero przy pomocy swego współtowarzysza niedoli, p. Witosy, został z powrotem doprowadzony do sali. Aresztowanym odmówiono kąpieli, a tylko wyjątkowo, za poprzednim zgłoszeniem się do raportu, zezwalano na mycie nóg.

Do dnia 9 listopada 1930 r. aresztowani otrzymali wikt, który obliczony był na specjalne ich głodzenie i nie odpowiadał ani żadnemu w tej mierze przepisowi, ani dotychczasowym zwyczajom. Sędzia śledczy odmawiał rodzinom prawa dostarczenia żywności, motywując swoją odmowę tym, że porcje żywnościowe, otrzymywane przez więźniów są wystarczające.

V

Za łada przestępstwo regulaminu więziennego lub jakiegokolwiek bądź uchybienie wobec personelu nadzorczego stosowane były wobec aresztowanych nieludzkie kary dyscyplinarne.

Ciemnica, do której wrzucano poszczególnych aresztowanych w odosobnieniu, nie dając im nawet kubła dla spełnienia naturalnych potrzeb, twarde łoże, które polegało na tym, że usuwano siennik i pozostawiano tylko rozłożone w pewnej odległości od siebie drewniane okrajki, wreszcie post, w czasie którego podawano jedynie trochę chleba i ciepłą osoloną wodę.

Mniej więcej raz na tydzień stosowano wobec aresztowanych stałe rewizje, jakkolwiek nie mieli oni możliwości ani komunikowania się między sobą, ani ze światem zewnętrznym, także podejrzania o posiadanie przez nich jakichkolwiek niedozwolonych przedmiotów nie mogły być niczym uzasadnione. Rewizje te więc stosowane w nocy były tylko jedynym ze sposobów łamania ducha i fizycznego znęcania się nad aresztowanymi. Do rewizji aresztowani wyprowadzani byli ze swych cel do osobnej ubikacji półciemnej na dole, rozbierali się do naga i musieli stać bosymi nogami na zimnej posadzce, przy czym traktowani byli w urągliwy sposób przez rewidujących strażników.

VI

Najstraszniejszym jednak ze wszystkiego było wyrafinowane znęcanie się fizyczne i moralne nad aresztowanymi.

W nocy z dnia 9 na 10 października 1930 r. klucznik wyprowadził p. Karola Popiela przez oświetlony korytarz do kancelarii, za którą znajdowała się ciemna, pusta sala. W drzwiach stał kapitan Dep. Uzbr. M. S. Wojsk. Gdy p. Popiel na rozkaz kapitana wszedł na próg ciemnego pokoju, porwany został przez kilka rąk. Jeden żandarm chwycił go za głowę, drugi za nogi pod kolana i w ten sposób rzucano go na stół. Na krzyż narzucano mu mokrą płachtę, a gdy krzyknął: „bójcie się Boga” - otrzymał pierwsze uderzenie jakimś żelaznym narzędziem, prawdopodobnie stemplem od karabina i słyszał głos: „to za Sikorskiego, to za Żymierskiego”. Uderzeń takich otrzymał p. Popiel co najmniej trzydzieści. W trakcie bicia bowiem zemdłał, a odzyskawszy chwilowo świadomość, słyszał jeszcze liczenie „dwadzieścia pięć”, a następnie po paru sekundach rozkaz „stać” - potem bicie przerwano. Towarzyszący tej egzekucji kapitan odezwał się do skatowanego: „cieszyć się, że tak mało, następnym razem marszałek Piłsudski każe kulę w łeb”.

Skatowanego p. Popiela podając z rąk do rąk sprowadzono z kilkunastu stopni do celi piwnicznej, gdzie został przetrzymany przez kilka dni.

Egzekucji nad p. Popielem towarzyszył kapitan Mieczysław Kędziński. Do celi, do której został p. Popiel wtrącony po pobiciu, wchodził ponadto mjr Edward Gorczyński z dawnych drużyn strzeleckich.

W podobny sposób pobici zostali pp. Bagiński i Korfanty, poszturchany ponadto przez żandarma został dr Putek i Barlicki, obity w barbarzyński sposób po twarzy został p. Kohut i inni.

Wyliczenia te nie wyczerpują jednak wszystkich ofiar barbarzyńskiego postępowania wojskowego personelu strażniczego.

W czasie stosowania bicia z reguły puszczano w ruch motor dla wyciągu wody, aby jego warkotem stłumić jęki katowanych ofiar. Doszło do tego, że odezwanie się warkotu motoru było oznaką dla uwięzionych, że któryś z nich poddany jest znowu katuszom bicia.

VII

Obok tych fizycznych tortur przechodzili aresztowani cięższe bodaj jeszcze tortury duchowe. Odcięci zupełnie od świata, nie wiedząc co się dzieje w kraju, o co ich oskarża się i jaki los może ich czekać - aresztowani pozostawali pod ustawiczną grozą śmierci. Wobec dr. Pragiera p. płk Biernacki oświadczył wprost: „Pan obraziłeś mojego przełożonego, tak jakbyś Pan obraził mnie samego, mógłbym Pana kazać tu pod tą ścianą rozstrzelać i nikt by mi słowa nie powiedział”. W ten sposób wyrażał się płk Biernacki wobec dr. Liebermana, twierdząc, że wszyscy aresztowani zależą od rozkazu marszałka Piłsudskiego i tylko rozkaz marszałka Piłsudskiego rozstrzygać będzie o ich losie. Jeden zaś z oficerów, nie znany z nazwiska, oświadczył wobec dr. Liebermana: „los aresztowanych zależy wyłącznie od decyzji marszałka Piłsudskiego, gdy on każe ich zabić, to oni ich zabijają, gdy każe okaleczyć, to ich okaleczą”. P. Barlickiemu oświadczył p. płk Biernacki: „Pan tak zelżył marszałka Piłsudskiego, że Pan nie ma co liczyć na sądy, prawo jest prawem wprawdzie, ale Pan zelżył marszałka zanadto”.

Ażeby świadomość tej groźby podtrzymać w uwięzionych, inscenizowano od czasu do czasu fikcyjne egzekucje. I tak w pierwszych dniach października 1930 r. do celi, w której siedział dr. Lieberman i p. Popiel, wszedł oficer i wydając rozkaz: „ubrać płaszcze”, kazał im pójść za sobą. Na zapytanie p. Popiela, czy może zabrać ze sobą chleb, oficer odpowiedział: „nie będzie wam już nic więcej potrzeba”, przy czym wykonał odpowiedni ruch ręką. Obaj więźniowie przeprowadzeni zostali do celi na dole, w której odbywały się normalne rewizje. Cella była pusta, siennik z łóżka wyjęty, na podłodze rozrzucona słoma. Wprowadzeni tam dr. Lieberman i p. Popiel przekonani byli, że czekają na wykonanie egzekucji. Po chwili usłyszeli w sąsiedniej celi ruch i kroki, a potem donośny głos: „odwrócić się do ściany” i dwukrotny suchy trzask, jakby dwa wystrzały. W najwyższym przedśmiertnym zdenerwowaniu czekali teraz na swą kolej. Po upływie dość długiego czasu w powolny sposób zaczęto otwierać ich celę, do której weszły trzy osoby z oficerem. Znowu zabrzmiał głos: „odwrócić się do ściany” byli przekonani, że nastąpią strzały. Skończyło się tylko na rewizji.

VIII

Do stosowania tych tortur lub dozoru nad ich stosowaniem używani byli oficerowie Wojsk Polskich, którzy w tym celu specjalnie odkomenderowani zostali ze swych oddziałów do Brześcia n. B.

W ten sposób odkomenderowani zostali: 1. płk Kostek-Biernacki, d-ca 38 pp z Przemyśla; 2. ppłk Ryzanek z Wyższej Szkoły Wojskowej; 3. mjr Gorczyński Edward ze służby łączności; 4. mjr sap. Perko Stanisław, zastępca komendanta szkoły oficerów rezerwy w Modlinie; 5. kpt. Majta z 20 pułku artylerii polowej; 6. kpt. Kędziński Mieczysław z Departamentu Uzbrojenia Min. Spr. Wojskowych.

Przez powyżej opisane bezprawne uwięzienie aresztowanych, przez podanie ich bezprawnie jako osób cywilnych pod dyscyplinę wojskową i zatrzymanie sprzeczne z prawem w więzieniu wojskowym, przez opisane powyżej traktowanie ich w tym więzieniu i nieludzkie znęcanie się nad nimi, wreszcie przez użycie do tego

oficerów Armii Polskiej - naruszone zostały przez ówczesny rząd nie tylko obowiązujące prawa, lecz zdeptyany został honor i godność państwa i narodu polskiego.

Wobec tego podpisani zapytują:

1. Co Pan Premier zamierza uczynić, by winnych pociągnąć do odpowiedzialności i wymierzyć im zasłużoną karę.

2. Jakie kroki zamierza przedsięwziąć, by na przyszłość uniknąć podobnego pogwałcenia prawa wobec obywateli państwa.

Warszawa, dnia 16 grudnia 1930 r.

„Robotnik” nr 393, 18 XII 1930 r.
Druka Rzeczpospolita, s. 325-332.

Nr 75

15 XI 1932, Warszawa - Obwieszczenie ministra sprawiedliwości o ustroju sądów powszechnych

DZIAŁ I

Sądy

ROZDZIAŁ I Przepisy ogólne

Art. 1. § 1. Wymiar sprawiedliwości w sprawach cywilnych i karnych sprawują sądy powszechne: sądy grodzkie oraz sędziowie pokoju, sądy okręgowe, sądy apelacyjne i Sąd Najwyższy. [...]

Art. 3. § 1. Minister Sprawiedliwości może w drodze rozporządzenia w siedzibie sądu grodzkiego tworzyć dla okręgów jednego lub kilku sądów grodzkich stałe wydziały zamiejscowe sądu okręgowego. [...]

Art. 4. Minister Sprawiedliwości może w drodze rozporządzenia tworzyć w sądach osobne sądy dla nieletnich w siedzibie i poza siedzibą sądu okręgowego oraz określać granice okręgów sądów dla nieletnich.

§ 2. Minister Sprawiedliwości może w drodze rozporządzenia przekazać rozpoznawanie spraw karnych dotyczących nieletnich jednemu sądowi grodzkiemu dla kilku okręgów tych sądów. [...]

ROZDZIAŁ II Sądy grodzkie

Art. 12. Sądy grodzkie rozpoznają sprawy powierzone im przez ustawy postępowania sądowego i ustawy szczególne, oraz - o ile ustawy inaczej nie stanowią - środki odwoławcze od orzeczeń sędziów pokoju. [...]

Art. 14. Sprawy, należące do zakresu działania sądów grodzkich, rozpoznaje jeden sędzia. [...]

ROZDZIAŁ III

Sądy okręgowe

Art. 18. Sądy okręgowe rozpoznają sprawy powierzone im przez ustawy postępowania sądowego i ustawy szczególne, oraz o ile ustawy inaczej nie stanowią - środki odwoławcze od orzeczeń sądów grodzkich wydanych w pierwszej instancji i od postanowień sędziów śledczych.

Art. 19. Sądy okręgowe rozpoznają w pierwszej instancji sprawy nie należące do właściwości innych sądów. [...]

Art. 21. § 1. Sądy okręgowe, którym podlegają miejscowości o znaczniejszym ruchu handlowym, rozpoznają w pierwszej instancji sprawy handlowe, wymienione w ustawach, w składzie jednego sędziego okręgowego, który przewodniczy, i dwóch sędziów handlowych. [...]

Art. 22. § 1. Sprawy karne, należące do zakresu działania sądów dla nieletnich, rozpoznaje jeden sędzia.

§ 2. W sprawach osób nieletnich sędzia ten bierze udział w składzie sądu okręgowego rozpoznającego środki odwoławcze od orzeczeń sądów grodzkich. [...]

Art. 24. § 1. Sąd okręgowy z udziałem przysięgłych, jako sąd przysięgłych, składa się z trybunału i ławy przysięgłych.

§ 2. Trybunał składa się z przewodniczącego i dwóch sędziów okręgowych.

§ 3. Ława przysięgłych składa się z dwunastu przysięgłych. [...]

ROZDZIAŁ IV

Sądy apelacyjne

Art. 33. Sądy apelacyjne rozpoznają środki odwoławcze od orzeczeń sądów okręgowych, o ile ustawy inaczej nie stanowią, oraz orzekają w sprawach przekazanych im przez ustawy.

Art. 34. Sądy apelacyjne orzekają w składzie trzech sędziów, o ile ustawy inaczej nie stanowią.

ROZDZIAŁ V

Sąd Najwyższy

Art. 35. Sąd Najwyższy składa się z pierwszego prezesa, prezesów i sędziów.

Art. 36. Sąd Najwyższy dzieli się na izby: cywilną i karną.

Art. 37. Sąd Najwyższy rozpoznaje środki odwoławcze od orzeczeń sądów apelacyjnych, o ile ustawy inaczej nie stanowią, oraz w wypadkach wskazanych w ustawach - środki odwoławcze od orzeczeń sądów okręgowych i sądów przysięgłych; nadto Sąd Najwyższy orzeka w innych sprawach przekazanych mu przez ustawy. [...]

Art. 39. § 1. Sąd Najwyższy orzeka w składzie trzech sędziów. [...]

Art. 40. § 1. Skład sądowny może przedstawić zasadę prawną budzącą wątpliwość do rozstrzygnięcia składowi siedmiu sędziów, po czym uchwaloną zasadę można wpisać do księgi zasad prawnych.

§ 2. Jeżeli w innej sprawie jakkolwiek skład sądzący zamierza odstąpić od zasady prawnej, wpisanej do księgi, wówczas przedstawia daną zasadę do rozstrzygnięcia całej izbie, po czym uchwaloną zasadę wpisuje do księgi zasad prawnych. Do powzięcia uchwał izby wymagana jest obecność przynajmniej połowy jej członków, a w każdym razie nie mniej niż dziesięciu sędziów.

§ 3. Jeżeli skład sądzący w jednej izbie zamierza odstąpić od zasady prawnej, wpisanej do księgi innej izby, rozstrzygnięcie następuje na zgromadzeniu ogólnym. Uchwały zgromadzenia ogólnego wpisuje się do ksiąg obu izb.

§ 4. Odstąpienie od zasady prawnej, ustalonej przez izbę lub zgromadzenie ogólne nastąpić może tylko w drodze ponownego rozstrzygnięcia izby względnie zgromadzenia ogólnego.

Art. 41. § 1. Sąd Najwyższy w składzie całej izby, na wniosek Ministra Sprawiedliwości, pierwszego prezesa lub prezesa danej izby, wyjaśnia przepisy prawne, które budzą wątpliwości lub których stosowanie wywołało rozbieżność w orzecnictwie; izba może przedstawić zagadnienie prawne pod rozpoznanie zgromadzenia ogólnego.

§ 2. Uchwały izby lub zgromadzenia ogólnego wpisuje się do ksiąg prawnych. [...]

ROZDZIAŁ X

Administracja sądowa i nadzór

Art. 65. Czynności administracji sądowej pełnią kierownicy sądów. Mogą oni powoływać do współdziałania w czynnościach administracyjnych, nie wyłączając nadzorczych, swoich zastępców, a w poszczególnych wypadkach - sędziów.

Art. 66. Kierownikami sądów są:

w Sądzie Najwyższym - pierwszy prezes;

w sądach apelacyjnych i okręgowych - prezesi tych sądów;

w sądach grodzkich - sędziowie sprawujący kierownictwo tych sądów. [...]

Art. 70. Nadzór nad sądami i sędziami pełnią:

a) kierownik sądu - nad swoim sądem; sędzia grodzki, sprawujący kierownictwo sądu grodzkiego - także nad sędziami pokoju swego okręgu;

b) prezes sądu okręgowego - nad sądami grodzkimi wraz z sędziami pokoju swego okręgu;

c) prezes sądu apelacyjnego - nad sądami okręgowymi i grodzkimi wraz z sędziami pokoju swego okręgu.

Art. 71. § 1. Naczelny nadzór nad wszystkimi sądami i sędziami sprawuje Minister Sprawiedliwości.

§ 2. Minister Sprawiedliwości wykonywa nadzór ten osobiście przez Podsekretarza Stanu lub przez delegowanych sędziów instancji równorzędnych lub wyższych.

Art. 72. § 1. Osoby powołane do nadzoru (art. 65, 70, 71) mają prawo żądać wyjaśnień, wglądać w czynności i usuwać oczywiste usterki, oraz z powodu dostrzeżonych przewinień kierować sprawy do sądu dyscyplinarnego, nadto Minister Sprawiedliwości oraz prezesi, co do sądów podległych ich nadzorowi, mają prawo

uchylać zarządzenia administracyjne niezgodne z prawem oraz zarządzenia niezgodne z regulaminami lub innymi przepisami porządkowymi.

§ 2. Osoby powołane do nadzoru mogą być obecne na rozprawie toczącej się przy drzwiach zamkniętych.

§ 3. Kierownicy sądów, w granicach służącego im nadzoru, tudzież Minister Sprawiedliwości mogą, w razie dostrzeżenia uchybienia, zwrócić na nie uwagę oraz żądać usunięcia skutków uchybienia.

§ 4. Nadzór nie może wkraczać w dziedzinę, w której myśl art. 77 Konstytucji sędziowie są niezawisli. [...]

DZIAŁ II

Sędziowie [...]

ROZDZIAŁ I

Niezawisłość sędziowska

Art. 79. Sędziowie są w sprawowaniu swego urzędu sędziowskiego niezawisli i podlegają tylko ustawom.

Art. 80. Niezawisłość sędziego nie wyłącza obowiązku spełnienia zleceń w zakresie administracji sądowej, wydanych w granicach uprawnień władzy dającej zlecenie. Sędzia ma prawo żądać, ażeby mu zlecenie doręczono na piśmie.

Art. 81. § 1. Pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej, zarówno sądowej jak i administracyjno-karnej, tudzież pozbawienie go wolności, dopuszczalne jest tylko za poprzednią zgodą właściwego sądu dyscyplinarnego, o ile sędzia nie jest schwytany na gorącym uczynku. Aż do wydania uchwały w tym przedmiocie, wolno przedsięwziąć tylko czynności niecierpiące zwłoki.

§ 2. Właściwy sąd dyscyplinarny władny jest zażądać niezwłocznego uwolnienia zaaresztowanego sędziego, schwytanego na gorącym uczynku.

§ 3. W ciągu siedmiu dni od doręczenia uchwały, odmawiającej zgody przewidzianej w § 1, służy władzy lub osobie, która żądała wyrażenia zgody oraz prokuratorowi dyscyplinarnemu, skarga do sądu dyscyplinarnego drugiej instancji.

§ 4. Sądy dyscyplinarne wydają uchwały, przewidziane w niniejszym artykule, na posiedzeniu niejawnym po wysłuchaniu prokuratora dyscyplinarnego.

ROZDZIAŁ II

Objęcie stanowiska

Art. 82. Na stanowisko sędziego może być mianowany ten, kto:

a) posiada obywatelstwo polskie i korzysta w pełni z praw cywilnych i obywatelskich;

b) jest nieskazitelnego charakteru;

c) ma dwadzieścia pięć lat skończonych;

d) włada językiem polskim w słowie i piśmie;

e) ukończył uniwersyteckie studia prawnicze z przepisanimi w Polsce egzaminami;

f) odbył aplikację sądową;

g) złożył egzamin sędziowski. [...]

Art. 84. Nikt nie może zostać sędzią w tym sądzie, w którym jest już sędzią lub prokuratorem jego krewny do czwartego pokolenia lub powinowaty do drugiego stopnia włącznie. W razie późniejszego powstania powinowactwa pomiędzy sędziami lub prokuratorami jednego sądu, ten, który zawarł związek małżeński tworzący powinowactwo, powinien być przeniesiony na inne równorzędne stanowisko. [...]

Art. 90. Sędziów mianuje Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Ministra Sprawiedliwości, przedstawiony w porozumieniu z Prezesem Rady Ministrów. [...]

ROZDZIAŁ VI Obowiązki

Art. 120. § 1. Sędzia obowiązany jest zachować w tajemnicy okoliczności sprawy, o których poza jawną rozprawą sądową powziął wiadomość ze względu na swoje stanowisko sędziowskie.

§ 2. Obowiązek zachowania tajemnicy ustaje, gdy sędzia składa zeznanie, jako świadek przed sądem, chyba że ujawnienie tajemnicy zagraża dobru Państwa albo takiemu ważnemu interesowi prywatnemu, który nie jest sprzeczny z celami wymiaru sprawiedliwości.

§ 3. Od obowiązku zachowania tajemnicy może zwolnić sędziego tylko Minister Sprawiedliwości.

§ 4. Obowiązek zachowania tajemnicy trwa także po opuszczeniu służby. [...]

Art. 125. § 1. Sędziemu nie wolno oddawać się zajęciom ubocznym, które by przeszkadzały w pełnieniu jego obowiązków sędziowskich albo mogły uchybiać jego godności lub zachwiać zaufanie do jego bezstronności.

§ 2. Sędziemu nie wolno brać osobistego udziału w prowadzeniu przedsiębiorstwa finansowego, przemysłowego lub handlowego ani należeć do rady nadzorczej takiego przedsiębiorstwa, choćby stanowiło w całości lub w części jego własny majątek. [...]

DZIAŁ III Sędziowie pokoju

Art. 189. § 1. Sędziego pokoju i jego zastępcę wybierają mieszkańcy danego okręgu na pięć lat.

§ 2. Jeżeli wybór nie dojdzie do skutku lub liczba głosów oddanych przy wyborze nie dochodzi jednej trzeciej części ogólnej liczby wyborców, sędziego pokoju i jego zastępcę mianuje Minister Sprawiedliwości. [...]

Art. 191. Sędzią pokoju może być ten, kto posiada obywatelstwo polskie, korzysta w pełni z praw cywilnych i obywatelskich, mieszka przynajmniej od roku w danym okręgu, jest nieskazitelnego charakteru, ukończył trzydzieści lat życia, włada językiem polskim w słowie i piśmie oraz otrzymał wykształcenie przynajmniej w zakresie sześciu klas państwowej szkoły średniej.

Art. 192. § 1. Nie może być sędzią pokoju:

a) poseł do Sejmu lub senator;

b) funkcjonariusz państwowy lub gminny w służbie czynnej;

c) wojskowy w służbie czynnej;

d) duchowny lub zakonnik;

e) adwokat;

f) notariusz.

§ 2. Nie może być sędzią pokoju osoba, przeciwko której toczy się postępowanie sądowe o przestępstwo z chęci zysku lub o zbrodnię.

Art. 193. Prawo wybierania posiada każdy, kto w dniu ogłoszenia wyborów mieszka w danym okręgu i posiada prawo wybierania do Sejmu. [...]

DZIAŁ IV Sędziowie handlowi

Art. 209. § 1. Sędziów handlowych mianuje Minister Sprawiedliwości na trzy lata, po wysłuchaniu opinii Ministra Przemysłu i Handlu, spośród osób proponowanych przez właściwe izby przemysłowo-handlowe. [...]

DZIAŁ V Przysięgli

Art. 214. Do sprawowania obowiązków przysięgłego powołuje się osoby płci męskiej, które:

a) posiadają obywatelstwo polskie i korzystają w pełni z praw cywilnych i obywatelskich;

b) w dniu 1 stycznia tego roku, w którym układa się listę pierwotną, ukończyły nie mniej niż trzydzieści lat i nie więcej niż siedemdziesiąt lat życia;

c) w dniu 1 stycznia tego roku, w którym układa się listę pierwotną, mieszkają przynajmniej od dwóch lat na obszarze danej gminy;

d) rozumieją po polsku;

e) umieją czytać i pisać. [...]

Art. 218. § 1. Listę pierwotną osób, które w myśl art. 214, 215, 216, można powołać do sprawowania obowiązków przysięgłych, układa w sierpniu każdego roku zarząd gminy dla swej gminy. [...]

Art. 221. § 1. Zarząd gminy przesyła listę pierwotną w dwóch egzemplarzach na dzień pierwszego października powiatowej władzy administracji ogólnej, w której okręgu gmina jest położona. [...]

Art. 222. § 1. Władza administracyjna przesyła prezesowi sądu okręgowego przed dniem piątym października po jednym egzemplarzu list pierwotnych. [...]

Art. 223. § 1. Na podstawie list pierwotnych komisja okręgowa sądu ułoży przed dniem pierwszym grudnia każdego roku listy roczne główne oraz dodatkowe.

§ 2. Lista roczna główna winna zawierać sześćdziesiąt razy, a lista dodatkowa - trzydzieści razy tyle nazwisk, ile lat przysięgłych ma się odbyć w danej miejscowości w ciągu roku.

Art. 227. Przynajmniej na miesiąc przed rozpoczęciem każdego roku prezes sądu okręgowego w obecności dwóch sędziów tego sądu, prokuratora, przedstawi-

ciela izby adwokackiej oraz protokolanta, wylosuje trzydziestu przysięgłych z listy i piętnastu z listy dodatkowej, o czym niezwłocznie zawiadamia wylosowanych. [...]

DZIAŁ VI Prokuratura

Art. 231. Prokurator stoi na straży ustaw. W czynnościach swoich prokurator podlega zleceniom swej zwierzchności, kierując się równą dla wszystkich bezstronnością.

Art. 232. Naczelnym Prokuratorem jest Minister Sprawiedliwości.

Art. 233. § 1. Przy Sądzie Najwyższym są czynni: pierwszy prokurator i prokuratorowie Sądu Najwyższego; przy sądach apelacyjnych - prokuratorowie i wiceprokuratorowie apelacyjni; przy sądach okręgowych - prokuratorowie, wiceprokuratorowie i podprokuratorowie okręgowi.

§ 2. Minister Sprawiedliwości może ustanowić przy poszczególnych sądach grodzkich podprokuratorów okręgowych. [...]

Art. 236. Na stanowisko prokuratora może być mianowany ten, kto odpowiada warunkom określonym w art. 82 i 83.

Art. 237. Nikt nie może zostać prokuratorem przy tym sądzie, w którym jest już sędzią lub prokuratorem jego krewny do czwartego lub powinowaty do drugiego stopnia włącznie. W razie późniejszego powstania powinowactwa pomiędzy sędzią lub prokuratorami jednego sądu, ten, który zawarł związek małżeński tworzący powinowactwo, winien być przeniesiony na inne równorzędne stanowisko.

Art. 238. § 1. Podprokuratorów okręgowych mianuje Minister Sprawiedliwości.

§ 2. Wszystkich innych prokuratorów mianuje Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Ministra Sprawiedliwości, przedstawiony w porozumieniu z Prezesem Rady Ministrów. [...]

Art. 249. Prokurator obowiązany jest z całą ścisłością wykonywać polecenia swej zwierzchności, może jednak odstąpić od nich przy składaniu ustnych wniosków i oświadczeń na rozprawie, o ile na niej ujawniły się nowe okoliczności, które zmieniły dotychczasowy stan prawny. W tych wypadkach powinien jednak w miarę możliwości uzyskać uprzednio zgodę swego bezpośredniego zwierzchnika. [...]

Art. 252. § 1. Prokuratorowi nie wolno oddawać się zajęciom ubocznym, które by przeszkadzały w pełnieniu jego obowiązków urzędowych, albo mogły uchybiać jego godności lub zachwiać zaufanie w jego bezstronność. [...]

DZIAŁ VII Aplikanci sądowi

Art. 255. § 1. Aplikantów sądowych mianuje i zwalnia prezes sądu apelacyjnego. [...]

Dz.U. RP 1932, nr 102, poz. 863.

J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe...*, s. 183-192.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej z jednej strony i Centralny Komitet Wykonawczy Związku Socjalistycznych Republik Rad z drugiej,

Ożywieni pragnieniem utrwalenia istniejącego między ich krajami pokoju i przekonani o tym, że utrzymanie pokoju między nimi jest wybitnym czynnikiem w dziele utrzymania pokoju powszechnego;

Uznając, że Traktat Pokoju z 18-go marca 1921 r. stanowi, jak dotychczas, podstawę ich wzajemnych stosunków i zobowiązań;

Przekonani, że pokojowe załatwienie sporów międzynarodowych i usuwanie wszystkiego, co mogłoby się sprzeciwiać normalnemu stanowi stosunków między Państwami, jest najpewniejszym środkiem do osiągnięcia zamierzonego celu.

Oświadczając, że żadne z zaciągniętych do chwili obecnej przez Każdą ze Stron zobowiązań nie stoi na przeszkodzie pokojowemu rozwojowi ich wzajemnych stosunków i nie jest w sprzeczności z niniejszym Traktatem;

Postanowili zawrzeć niniejszy Traktat celem rozwinięcia i uzupełnienia Traktatu, podpisanego w Paryżu 27-go sierpnia 1928 roku, a wprowadzonego w życie Protokółem, podpisanym w Moskwie 9-go lutego 1929 roku, i wyznaczyli w tym celu swych Pełnomocników, a mianowicie: [następują nazwiska pełnomocników].

Którzy po wymianie swych pełnomocników uznanych za dobre i w należytej formie wystawione, zgodzili się na następujące postanowienie:

Art. 1. Obie Umawiające się Strony stwierdzają, że wyrzekły się wojny jako narzędzia polityki narodowej w ich wzajemnych stosunkach, zobowiązują się wzajemnie do powstrzymywania się od wszelkich działań agresywnych lub od napaści jedna na drugą, zarówno samodzielnie, jak łącznie z innymi mocarstwami.

Za działania sprzeczne z zobowiązaniami niniejszego artykułu uznany będzie wszelki akt gwałtu, naruszający całość i nietykalność terytorium lub niepodległość polityczną drugiej Umawiającej się Strony, nawet gdyby te działania były dokonane bez wypowiedzenia wojny i z uniknięciem wszelkich jej możliwych przejawów.

Art. 2. W razie, gdyby jedna z umawiających się Stron została napadnięta przez państwo trzecie lub przez grupę państw trzecich, druga umawiająca się Strona zobowiązuje się nie udzielać ani bezpośrednio, ani pośrednio pomocy i poparcia państwu napadającemu przez cały czas trwania zatargu.

Jeżeli jedna z umawiających się Stron podejmie napad na państwo trzecie, to druga Strona będzie miała prawo wypowiedzieć niniejszy traktat bez uprzedzenia.

Art. 3. Każda z umawiających się Stron zobowiązuje się nie brać udziału w żadnych porozumieniach z punktu widzenia agresji jawnie dla drugiej Strony wrogich.

Art. 4. Zobowiązania, wymienione w artykułach pierwszym i drugim niniejszego traktatu, nie mogą w żadnym razie ograniczać lub zmieniać praw międzynarodowych i zobowiązań wyływających dla każdej z obu umawiających się Stron z

umów, które ona zawarła przed wejściem w życie niniejszego traktatu, o ile umowy nie zawierają w sobie elementu napaści.

Art. 5. Obie umawiające się Strony, dążąc do załatwienia i rozstrzygnięcia wyłącznie za pomocą środków pokojowych wszelkich sporów i zatargów, bez względu na ich charakter i pochodzenie, które mogłyby między nimi wyniknąć, zobowiązują się kwestie sporne, co do których nie udało się osiągnąć porozumienia w czasie właściwym na drodze dyplomatycznej, przekazać do postępowania pojednawczego, zgodnie z postanowieniami konwencji o stosowaniu postępowania koncyliacyjnego, która to konwencja stanowi część integralną niniejszego traktatu i winna być podpisana oddzielnie i ratyfikowana możliwie najprędzej łącznie z traktatem o nieagresji.

Art. 6. Traktat niniejszy będzie ratyfikowany w możliwie bliskim terminie i dokumenty ratyfikacyjne będą wymienione w Warszawie w ciągu trzydziestu dni od dnia ratyfikowania go przez Polskę i Związek Socjalistycznych Republik Rad, po czym traktat wejdzie natychmiast w życie.

Art. 7. Traktat zawiera się na trzy lata, przy czym, o ile jedna z umawiających się Stron nie wymówi go na sześć miesięcy przed upływem terminu, to będzie się uważało, że okres mocy traktatu został przedłużony automatycznie na dalszy okres dwuletni.

Art. 8. Traktat niniejszy został sporządzony w języku polskim i rosyjskim i oba teksty będą uważane za autentyczne.

Na dowód czego wyżej wymienieni pełnomocnicy podpisali niniejszy traktat i opatrzili go swymi pieczęciami.

Sporządzono w Moskwie w dwóch egzemplarzach, dnia 22 lipca 1932 r.

Protokół podpisania nr 1

Umawiające się Strony oświadczają, że artykuł 7 traktatu z dnia 25 lipca 1932 r. nie może być rozumiany w taki sposób, że upływ terminu lub przedterminowe wypowiedzenie zgodnie z art. 7 mogłoby pociągnąć za sobą ograniczenie lub uchYLENIE się od wykonania zobowiązań, wypływających z Traktatu Pokojowego z 1928 roku.

Sporządzono w Moskwie w dwóch egzemplarzach, dnia 25 lipca 1932 r.

Protokół podpisania nr 2

Podpisując w dniu dzisiejszym Pakt Nieagresji, obie Strony, po wymianie poglądów z okazji złożenia przez Stronę sowiecką projektu konwencji koncyliacyjnej, wyrażają przekonanie, że nie istnieje między Stronami zasadnicza rozbieżność zdań.

Sporządzono w Moskwie w dwóch egzemplarzach, dnia 25 lipca 1932 r.

Dz.U.RP 1932, nr 115, poz. 951.
Druga Rzeczpospolita, s. 346-347.

26 I 1934, Berlin - Deklaracja między Polską a Niemcami o niestosowaniu przemocy

Deklaracja

Rząd Polski i Rząd Niemiecki uważają, że nastąpił moment, aby rozpocząć nowy okres w stosunkach politycznych polsko-niemieckich przez bezpośrednie porozumienie się jednego państwa z drugim. Wobec tego zdecydowały się one przez niniejszą Deklarację położyć podstawę dla przyszłego kształtowania się tych stosunków.

Oba Rządy wychodzą przy tym z założenia, że utrzymanie i utrwalenie stałego pokoju pomiędzy ich krajami stanowi istotny warunek dla powszechnego pokoju w Europie. Wobec tego są one zdecydowane opierać swoje wzajemne stosunki na zasadach zawartych w Pakcie Paryskim z dnia 27 sierpnia 1928 r. i pragną określić bliżej zastosowanie tych zasad, o ile chodzi o stosunki polsko-niemieckie.

Przy tym każdy z obu Rządów stwierdza, że przyjęte przezeń dotychczas w stosunku do innych zobowiązania międzynarodowe nie stoją na przeszkodzie pokojowemu rozwojowi ich wzajemnych stosunków, nie są w sprzeczności z niniejszą Deklaracją i przez tę Deklarację nie są naruszone. Poza tym oba Rządy stwierdzają, że niniejsza Deklaracja nie dotyczy takich zagadnień, które zgodnie z prawem międzynarodowym należy uważać za należące wyłącznie do spraw wewnętrznych jednego z obu państw.

Oba Rządy oświadczają, że jest ich zamiarem porozumiewać się bezpośrednio we wszelkiego rodzaju zagadnieniach dotyczących ich wzajemnych stosunków. W razie gdyby wynikły pomiędzy nimi kwestie sporne, których by się nie dało załatwić w drodze bezpośrednich rokowań, oba Rządy będą szukały tych rozwiązań, w każdym poszczególnym wypadku we wzajemnym porozumieniu przy pomocy innych sposobów pokojowych, przy czym, w razie potrzeby, nie uchybia to możliwości zastosowania tych rodzajów postępowania, które są przewidziane dla takiego wypadku w innych obowiązujących je wzajemnie porozumieniach. W żadnym jednak wypadku nie będą się one uciekały do stosowania przemocy w celu załatwienia tego rodzaju spraw spornych.

Stworzona na powyższych zasadach gwarancja pokoju ułatwi obu Rządom donieść zadanie znajdowania dla zagadnień politycznych i kulturalnych rozwiązań opartych na sprawiedliwym i słusznym wyrównaniu obustronnych interesów.

Oba Rządy są przeświadczone, że stosunki pomiędzy ich krajami będą się w ten sposób owocnie rozwijały i doprowadzą do ugruntowania dobrego sąsiedzkiego pożycia, co nie tylko dla ich obu krajów, ale i dla pozostałych narodów Europy będzie miało zbawienne następstwa.

Niniejsza Deklaracja będzie ratyfikowana i dokumenty ratyfikacyjne zostaną możliwie szybko wymienione w Warszawie. Deklaracja pozostanie w mocy w ciągu okresu dziesięciu lat, licząc od dnia wymiany dokumentów ratyfikacyjnych. W razie, jeżeli żaden z Rządów nie wymówi jej na sześć miesięcy przed upływem

tego okresu czasu, zachowa ona w dalszym ciągu moc; potem jednak każdy Rząd będzie mógł ją wypowiedzieć w każdym czasie z terminem sześciomiesięcznym. [...]

Dz.U. RP 1934, nr 16, poz. 102.

J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe...*, s. 200-201.

Nr 78

17 VI 1934, Warszawa - Rozporządzenie prezydenta RP w sprawie osób zagrażających bezpieczeństwu, spokojowi i porządkowi publicznemu

Na podstawie art. 44 ust. 6 Konstytucji i ustawy z dnia 15 marca 1934 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy (Dz.U. RP nr 28 poz. 221) postanawiam co następuje:

Art. 1. Osoby, których działalność lub postępowanie daje podstawę do przypuszczenia, że grozi z ich strony naruszenie bezpieczeństwa, spokoju lub porządku publicznego, mogą ulec przytrzymaniu i przymusowemu umieszczeniu w miejscach odosobnienia, nie przeznaczonych dla osób skazanych lub aresztowanych z powodu przestępstw.

Art. 2. (1) Zarządzenie co do przytrzymania i skierowania osoby przytrzymanej do miejsca odosobnienia wydają władze administracji ogólnej.

(2) Postanowienia o przymusowym odosobnieniu wydaje sędzia śledczy na wniosek władzy, która zarządziła przytrzymanie; uzasadniony wniosek tej władzy jest wystarczającą podstawą do wydania postanowienia.

(3) Odpis postanowienia będzie doręczony osobie przytrzymanej w ciągu czterdziestu ośmiu godzin od chwili jej przytrzymania.

(4) Na postanowienie sędziego środki odwoławcze nie służą.

Art. 3. O odosobnieniu orzeka sędzia śledczy, wyznaczony w tym celu przez kolegium administracyjne właściwego sądu okręgowego. Właściwym jest sąd, w którego okręgu położone jest miejsce odosobnienia.

Art. 4. (1) Odosobnienie może być orzeczone na trzy miesiące; może być przedłużane w związku z zachowaniem się odosobnionego na dalsze trzy miesiące, w trybie określonym w art. 2.

(2) Odosobnieni mogą być zatrudnieni wyznaczoną im pracą.

Art. 5. Wykonanie rozporządzenia niniejszego porucza się Ministrom: Spraw Wewnętrznych i Sprawiedliwości.

Art. 6. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia i traci moc obowiązującą w terminie i na obszarach, które określa rozporządzenie Rady Ministrów.

Prezydent Rzeczypospolitej I. Mościcki

Prezes Rady Ministrów i Minister Spraw Wewnętrznych L. Kozłowski

Minister Spraw Zagranicznych J. Beck

Minister Spraw Wojskowych J. Piłsudski

Minister Skarbu W. Zawadzki

Minister Sprawiedliwości Cz. Michałowski

Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego W. Jędrzejewicz

Minister Rolnictwa i Reform Rolnych B. Nakoniecznikoff-Klukowski

Minister Przemysłu i Handlu H. Floyar-Rajchman

Minister Komunikacji M. Butkiewicz

Minister Opieki Społecznej J. Paciorkowski

Minister Poczty i Telegrafów E. Kaliński

Druga Rzeczpospolita, s. 354-355.

Nr 79

23 IV 1935, Warszawa - Ustawa konstytucyjna uchwalona przez Sejm 23 marca 1935 r.

I. Rzeczpospolita Polska

Art. 1. 1) Państwo polskie jest wspólnym dobrem wszystkich obywateli.

2) Wskrzeszone walką i ofiarą najlepszych swoich synów ma być przekazywane w spadku dziejowym z pokolenia w pokolenie.

3) Każde pokolenie obowiązane jest wysiłkiem własnym wzmoczyć siłę i powagę państwa.

4) Za spełnienie tego obowiązku odpowiada przed potomnością swoim honorem i swoim imieniem.

Art. 2. 1) Na czele państwa stoi prezydent Rzeczypospolitej.

2) Na nim spoczywa odpowiedzialność wobec Boga i historii za losy państwa.

3) Jego obowiązkiem naczelnym jest troska o dobro państwa, gotowość obroną i stanowisko wśród narodów świata.

4) W jego osobie skupia się jednolita i niepodzielna władza państwowa.

Art. 3. 1) Organami państwa pozostającymi pod zwierzchnictwem prezydenta Rzeczypospolitej są: rząd, sejm, senat, siły zbrojne, sądy, kontrola państwowa.

2) Ich zadaniem naczelnym jest służenie Rzeczypospolitej.

Art. 4. 1) W ramach państwa i w oparciu o nie kształtuje się życie społeczeństwa.

2) Państwo zapewnia mu swobodny rozwój, a gdy tego dobro powszechne wymaga, nadaje mu kierunek lub normuje jego warunki.

3) Państwo powoła samorząd terytorialny i gospodarczy do udziału w wykonywaniu zadań życia zbiorowego.

Art. 5. 1) Twórczość jednostki jest dźwignią życia zbiorowego.

2) Państwo zapewnia obywatelom możliwość rozwoju ich wartości osobistych oraz wolności sumienia, słowa i zrzeszeń.

3) Granicą tych wolności jest dobro powszechne.

Art. 6. Obywatele winni są państwu wierność oraz rzetelne spełnienie nakładanych przez nie obowiązków.

Art. 7. 1) Wartością wysiłku i zasług obywatela na rzecz dobra powszechnego mierzone będą jego uprawnienia do wpływania na sprawy publiczne.

2) Ani pochodzenie, ani wyznanie, ani płeć, ani narodowość nie mogą być powodem ograniczenia tych uprawnień.

Art. 8. 1) Praca jest podstawą rozwoju i potęgi Rzeczypospolitej.

2) Państwo roztacza opiekę nad pracą i sprawuje nadzór nad jej warunkami.

Art. 9. Państwo dąży do zespolenia wszystkich obywateli w harmonijnym współdziałaniu na rzecz dobra powszechnego.

Art. 10. 1) Żadne działanie nie może stanąć w sprzeczności z celami państwa, wyrażonymi w jego prawach.

2) W razie oporu państwo stosuje środki przymusu.

II. Prezydent Rzeczypospolitej

Art. 11. Prezydent Rzeczypospolitej, jako czynnik nadrzędny w państwie, harmonizuje działania naczelnych organów państwowych.

Art. 12. Prezydent Rzeczypospolitej:

a) mianuje według swego uznania prezesa Rady Ministrów, a na jego wniosek mianuje ministrów;

b) zwołuje i rozwiązuje sejm i senat;

c) zarządza otwarcie, odroczenie i zamknięcie sesji sejmu i senatu;

d) jest zwierzchnikiem sił zbrojnych;

e) reprezentuje państwo na zewnątrz, przyjmuje przedstawicieli państw obcych i wysyła przedstawicieli państwa polskiego;

f) stanowi o wojnie i pokoju;

g) zawiera i ratyfikuje umowy z innymi państwami;

h) obsadza urzędy państwowe, jemu zastrzeżone.

Art. 13. 1) Prezydent Rzeczypospolitej korzysta z uprawnień osobistych, stanowiących jego prerogatywy.

2) Do prerogatyw tych należy:

a) wskazywanie jednego z kandydatów na prezydenta Rzeczypospolitej i zarządzenie głosowania powszechnego;

b) wyznaczanie na czas wojny następcy prezydenta Rzeczypospolitej;

c) mianowanie i odwoływanie prezesa Rady Ministrów, pierwszego prezesa Sądu Najwyższego i prezesa Najwyższej Izby Kontroli;

d) mianowanie i zwalnianie Naczelnego Wodza i generalnego Inspektora Sił Zbrojnych;

e) powoływanie sędziów Trybunału Stanu;

f) powoływanie senatorów, piastujących mandat z wyboru prezydenta Rzeczypospolitej;

g) mianowanie i zwalnianie szefa i urzędników Kancelarii Cywilnej;

h) rozwiązywanie sejmu i senatu przed upływem kadencji;

i) oddawanie członków rządu pod Sąd Trybunału Stanu;

j) stosowanie prawa łaski.

Art. 14. 1) Akty urzędowe prezydenta Rzeczypospolitej wymagają do swej ważności podpisu prezesa Rady Ministrów i właściwego ministra.

2) Akty urzędowe, wypływające z prerogatyw prezydenta Rzeczypospolitej, nie wymagają kontrasygnaty.

Art. 15. 1) Prezydent Rzeczypospolitej za swe akty urzędowe nie jest odpowiedzialny.

2) Za czyny, nie związane ze sprawowaniem urzędu, prezydent Rzeczypospolitej nie może być pociągnięty do odpowiedzialności w okresie urzędowania.

Art. 16. 1) Wybór prezydenta Rzeczypospolitej odbywa się w sposób następujący:

2) Kandydata na prezydenta Rzeczypospolitej wybiera Zgromadzenie Elektorów.

3) Ustępującemu prezydentowi Rzeczypospolitej służy prawo wskazania innego kandydata.

4) Jeżeli ustępujący prezydent Rzeczypospolitej z tego uprawnienia skorzysta, wyboru prezydenta Rzeczypospolitej dokonują obywatele w głosowaniu powszechnym spośród dwóch kandydatów: Zgromadzenia Elektorów i ustępującego prezydenta Rzeczypospolitej.

5) Jeżeli ustępujący prezydent Rzeczypospolitej oświadczy, że nie zamierza skorzystać z prawa wskazania kandydata albo w ciągu siedmiu dni od dokonania przez Zgromadzenie Elektorów wyboru nie wskaże innego kandydata i nie zarządzi głosowania powszechnego - kandydat Zgromadzenia Elektorów uznany będzie za obranego na prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 17. 1) Zgromadzenie Elektorów składa się z marszałka senatu, jako przewodniczącego, marszałka sejmu, jako jego zastępcy, z prezesa Rady Ministrów, pierwszego prezesa Sądu Najwyższego, Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych oraz z 75 elektorów, wybranych spośród obywateli najgodniejszych w 2/3 przez sejm i w 1/3 przez senat.

2) Mandaty elektorów wygasają z mocy samego prawa w dniu objęcia urzędu przez nowo obranego prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 18. 1) Zgromadzenie Elektorów zwołuje prezydent Rzeczypospolitej najpóźniej na piętnasty dzień przed upływem swego urzędowania.

2) Na trzy dni przed terminem zgromadzenia, sejm i senat zbiorą się, każdy z osobna, na zaproszenie swych marszałków, celem dokonania wyboru elektorów.

3) Jeżeli sejm i senat są rozwiązane, a wynik wyborów do izb ustawodawczych w nowym składzie nie jest jeszcze ogłoszony - wyboru elektorów dokonają posłowie i senatorowie, wchodzący w skład poprzedniego sejmu i senatu.

Art. 19. 1) Prezydent Rzeczypospolitej składa przed objęciem urzędu przysięgę treści następującej:

Świadom odpowiedzialności wobec Boga i historii za losy państwa, przysięgam Panu i Bogu Wszechmogącemu, w Trójcy Świętej Jedynemu, na urządzie prezydenta Rzeczypospolitej: praw zwierzchniczych państwa bronić, jego godności strzec, ustawę konstytucyjną stosować, względem wszystkich obywateli równą kierować się sprawiedliwością, zło i niebezpieczeństwo od państwa odwracać, a troskę o jego dobro za naczelny poczytywać sobie obowiązek. Tak mi dopomóż Bóg i Święta Syna Jego Męka. Amen.

2) Akt złożenia przysięgi stwierdzają podpisem: nowo obrany prezydent Rzeczypospolitej oraz osoby urzędowe, obecne przy zaprzysiężeniu.

Art. 20. 1) Okres urzędowania prezydenta Rzeczypospolitej trwa lat siedem, licząc od dnia objęcia urzędu.

2) Okres ten przedłuża się o czas niezbędny do ukończenia postępowania wyborczego w przypadku, gdy dla dokonania wyboru nowego prezydenta Rzeczypospolitej będzie zarządzane głosowanie powszechne.

Art. 21. Jeżeli przed upływem siedmioletniego okresu urzędowania nastąpi zgon prezydenta Rzeczypospolitej albo prezydent zrzeknie się urzędu - marszałek senatu zwoła niezwłocznie Zgromadzenie Elektorów celem wskazania przez nie kandydata na prezydenta Rzeczypospolitej, a w razie wskazania ze swej strony innego kandydata, zarządzi głosowanie powszechne.

Art. 22. 1) Jeżeli prezydent Rzeczypospolitej nie może trwale sprawować urzędu, marszałek senatu zwoła połączone izby ustawodawcze celem rozstrzygnięcia, czy urząd prezydenta należy uznać za opróżniony.

2) Uchwała, uznająca urząd za opróżniony, zapada większością 3/5 ustawowej liczby członków izb połączonych.

3) W przypadku powzięcia powyższej uchwały marszałek senatu zwoła niezwłocznie Zgromadzenie Elektorów.

Art. 23. W czasie, gdy urząd prezydenta Rzeczypospolitej jest opróżniony, funkcje prezydenta sprawuje zastępczo marszałek senatu, a gdyby senat był rozwiązany - marszałek rozwiązanego senatu; korzysta on wówczas ze wszystkich uprawnień z urzędem prezydenta Rzeczypospolitej związanych.

Art. 24. 1) W razie wojny okres urzędowania prezydenta Rzeczypospolitej przedłuża się do upływu trzech miesięcy od zawarcia pokoju; prezydent Rzeczypospolitej osobnym aktem, ogłoszonym w gazecie rządowej, wyznaczy wówczas swego następcę na wypadek opróżnienia się urzędu przed zawarciem pokoju.

2) W razie objęcia przez następcę urzędu prezydenta Rzeczypospolitej, okres jego urzędowania trwa do upływu trzech miesięcy od zawarcia pokoju.

III. Rząd

Art. 25. 1) Rząd kieruje sprawami państwa, nie zastrzeżonymi innym organom władzy.

2) Rząd składa się z prezesa Rady Ministrów i ministrów.

3) Prezes Rady Ministrów reprezentuje rząd, kieruje jego pracami oraz ustala ogólne zasady polityki państwowej.

4) Ministrowie kierują poszczególnymi działami administracji państwowej albo spełniają poruczone im zadania szczególne.

5) Organizacja rządu, a w szczególności zakres działania prezesa Rady Ministrów, Rady Ministrów i ministrów - określi dekret prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 26. Ministrowie dla rozstrzygnięcia spraw, wymagających uchwały wszystkich członków rządu, tworzą Radę Ministrów pod przewodnictwem prezesa Rady Ministrów.

Art. 27. 1) Prezes Rady Ministrów, Rada Ministrów i ministrowie mają prawo wydawać rozporządzenia celem wykonania aktów ustawodawczych i z powołaniem się na nie.

2) Rozporządzenia te nie mogą stać w sprzeczności z aktami ustawodawczymi i będą ogłaszane w „Dzienniku Ustaw”.

Art. 28. Prezes Rady Ministrów i ministrowie są odpowiedzialni politycznie przed prezydentem Rzeczypospolitej i mogą być przez niego w każdym czasie odwołani.

Art. 29. 1) Sejm, w wykonaniu prawa kontroli parlamentarnej nad działalnością rządu, może zażądać ustąpienia rządu lub ministra.

2) Wniosek taki może być ogłoszony tylko podczas sesji zwyczajnej, a głosowanie nad nim nie może się odbyć na posiedzeniu, podczas którego został zgłoszony.

3) Jeżeli za wnioskiem wypowie się sejm zwykłą większością głosów, a prezydent Rzeczypospolitej w ciągu trzech dni nie odwoła rządu lub ministra ani też izb ustawodawczych nie rozwiąże - wniosek będzie rozpatrzony przez senat na najbliższym posiedzeniu.

4) Jeżeli senat wypowie się za wnioskiem, uchwalonym przez sejm, prezydent Rzeczypospolitej odwoła rząd lub ministra, chyba, że rozwiąże sejm i senat.

Art. 30. 1) Niezależnie od odpowiedzialności politycznej przed prezydentem Rzeczypospolitej i parlamentarnej przed sejmem, prezes Rady Ministrów i ministrowie ponoszą odpowiedzialność konstytucyjną przed Trybunałem Stanu za umyślne naruszenie konstytucji lub innego aktu ustawodawczego, dokonane w związku z urzędowaniem.

2) Prawo pociągnięcia prezesa Rady Ministrów lub ministra do odpowiedzialności konstytucyjnej służy prezydentowi Rzeczypospolitej, a także sejmowi i senatowi w izbach połączonych.

3) Uchwała izb połączonych, oddająca prezesa Rady Ministrów lub ministra pod sąd Trybunału Stanu, zapada większością 3/5 głosów przy obecności co najmniej połowy ustawowej liczby członków izb połączonych.

IV. Sejm

Art. 31. 1) Sejm sprawuje funkcje ustawodawcze i kontrolę nad działalnością rządu; nadto do sejmu należy ustalenie budżetu i nakładanie ciężarów na obywateli.

2) Kontrola nad działalnością rządu wyraża się w prawie sejmu:

a) żądania ustąpienia rządu lub ministra;

b) pociągania wespół z senatem prezesa Rady Ministrów lub ministra do odpowiedzialności konstytucyjnej;

c) interpelowania rządu;

d) zatwierdzenia corocznie zamknięć rachunków państwowych i udzielania rządowi absolutorium;

e) udział w wykonywaniu kontroli nad długami państwa.

3) Funkcje rządzenia państwem nie należą do sejmu.

Art. 32. 1) Sejm składa się z posłów, wybranych w głosowaniu powszechnym, tajnym, równym i bezpośrednim.

2) Kadencja sejmów trwa lat pięć, licząc od dnia zwołania.

3) Rozwiązanie sejmów przed upływem kadencji wymaga wskazania powodu.

4) Nowe wybory zarządza prezydent Rzeczypospolitej w ciągu trzydziestu dni od rozwiązania sejmów.

5) Głosowanie odbędzie się nie później, niż sześćdziesiątego dnia po zarządzeniu wyborów.

6) W głosowaniu nie biorą udziału wojskowi, należący do zmobilizowanej części wojska lub marynarki wojennej.

Art. 33. 1) Prawo wybierania ma każdy obywatel bez różnicy płci, który przed dniem zarządzenia wyborów ukończył lat 24 oraz korzysta w pełni z praw cywilnych i obywatelskich.

2) Prawo wybieralności ma każdy obywatel, mający prawo wybierania, jeżeli ukończył lat 30.

3) Ordynacja wyborcza do sejmów ustali podział państwa na okręgi wyborcze, określi liczbę posłów, unormuje postanowienia wyborcze tudzież oznaczy kategorie osób, pozbawionych prawa wybierania i wybieralności z braku dostatecznych przysług moralnych lub umysłowych.

Art. 34. 1) Sejm wybiera ze swego grona marszałka na okres kadencji.

2) Do czasu ukonstytuowania się następnego sejmów, marszałek zachowuje uprawnienia, służące mu przy wyborze prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 35. 1) Sejm będzie zwołany na pierwsze posiedzenie w nowej kadencji nie później niż trzydziestego dnia po ogłoszeniu wyniku wyborów do izb ustawodawczych.

2) Sesja zwyczajna sejmów będzie otwarta corocznie najpóźniej w listopadzie i nie może być zamknięta przed upływem czterech miesięcy, chyba że budżet będzie uchwalony w terminie wcześniejszym.

3) Sesja zwyczajna może być odroczone na dni trzydzieści.

4) Odroczenie na okres dłuższy lub ponowienie odroczenia wymaga zgody sejmów.

5) Okres przerwy, spowodowanej odroczeniem sesji, nie wlicza się do biegu terminów, przepisanych konstytucją dla czynności sejmów.

Art. 36. 1) Prezydent Rzeczypospolitej według swego uznania może w każdym czasie zarządzić otwarcie sesji nadzwyczajnej sejmów, a uczyni to w ciągu trzydziestu dni na wniosek co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.

2) Podczas sesji nadzwyczajnej przedmiotem obrad sejmów mogą być wyłącznie sprawy, wymienione w zarządzeniu prezydenta Rzeczypospolitej albo we wniosku o otwarcie takiej sesji, ogłoszonym przez posłów, oraz sprawy, których załatwienie na najbliższej sesji wymagają ustawy lub regulamin albo które prezydent Rzeczypospolitej na wniosek prezesa Rady Ministrów lub marszałka sejmów uzna za nagłe.

Art. 37. Uchwały sejmów zapadają zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej 1/4 ustawowej liczby posłów, jeżeli konstytucja inaczej nie stanowi.

Art. 38. 1) Posiedzenia sejmów są jawne.

2) Sejm może uchwalić tajność obrad.

3) Protokół i stenogram, wydawany z polecenia marszałka, są wyłącznym stwierdzeniem przebiegu obrad sejmów.

4) Nikogo nie można pociągać do odpowiedzialności za ogłoszenie i rozpowszechnianie sprawozdań z jawnych obrad sejmów, jeżeli odtwarzają one w pełni i ściśle przebieg tych obrad.

Art. 39. Posłowie składają przed objęciem mandatu ślubowanie treści następującej:

Świadom obowiązku wierności wobec państwa polskiego, ślubuję uroczyście i zaręczam honorem, jako poseł na sejm Rzeczypospolitej, w pracy na rzecz dobra państwa nie ustawać, a troskę o jego godność, zwartość i moc za pierwsze mieć sobie przykazanie.

1) Odmowa ślubowania lub ślubowanie z zastrzeżeniem równoznaczne jest z nieprzyjęciem mandatu.

Art. 40. Posłowie otrzymują diety i mają prawo do bezpłatnego korzystania z państwowych środków komunikacji w granicach państwa.

Art. 41. 1) Posłowie korzystają tylko z takich rękopisów nietykalności, jakich wymaga ich uczestnictwo w pracach sejmów.

2) Za treść wygłoszonych w sejmie przemówień lub zgłoszonych wniosków i interpelacji oraz za niewłaściwe zachowanie się podczas obrad - posłowie odpowiadają tylko przed sejmem.

3) Jednakże za wystąpienie sprzeczne z obowiązkiem wierności wobec państwa polskiego albo zawierające znamiona przestępstwa, ściganego z urzędu, poseł może być uchwałą sejmów albo na żądanie sejmów lub ministra sprawiedliwości oddany pod Sąd Trybunału Stanu i orzeczeniem tego Trybunału pozbawiony mandatu poselskiego.

4) Za naruszenie praw osoby trzeciej podczas obrad sejmów poseł może być pociągnięty do odpowiedzialności sądowej tylko za zezwoleniem sejmów.

Art. 42. 1) Posłowie odpowiadają za działalność nie związaną z uczestnictwem w pracach sejmów na równi z innymi obywatelami.

2) Jednakże karne postępowanie sądowe lub administracyjne, a także postępowanie dyscyplinarne, wszczęte przeciw posłowi przed lub po uzyskaniu mandatu, należy na żądanie sejmów zawiesić do wygaśnięcia mandatu.

3) Przedawnienie nie biegnie w czasie zawieszenia postępowania karnego lub dyscyplinarnego.

4) Poseł, zatrzymany w czasie trwania sesji nie z nakazu sądu, będzie na żądanie marszałka sejmów niezwłocznie wypuszczony na wolność.

Art. 43. 1) Poseł nie może sprawować mandatu senatorskiego.

2) Ustawa oznaczy urzędy i stanowiska, których przyjęcie pociąga za sobą utratę mandatu poselskiego.

3) Posłowie nie wolno wykonywać czynności, nie dających się pogodzić ze sprawowaniem mandatu, pod skutkami określonymi w ustawie.

Art. 44. 1) Posłowie nie wolno na swoje ani na obce imię, ani też w imieniu przedsiębiorstw, spółek lub towarzystw na zysk obliczonych nabywać dóbr państwowych, ani uzyskiwać ich dzierżaw, podejmować się dostaw i robót rządowych ani otrzymywać od rządu koncesji lub innych korzyści osobistych.

2) Za naruszenie powyższych zakazów poseł będzie na żądanie marszałka sejmiku lub prezesa Najwyższej Izby Kontroli oddany pod sąd Trybunału Stanu i orzeczeniem tego trybunału pozbawiony mandatu poselskiego i korzyści osobistych, od rządu otrzymanych.

3) Marszałek sejmiku może na podstawie uchwały Komisji Regulaminowej, powziętej większością 3/5 głosów, udzielić posłowi w poszczególnym przypadku zezwolenia na wejście z rządem w stosunek prawny, jeżeli stosunek ten nie jest sprzeczny z dobrymi obyczajami.

Art. 45. 1) Prezes Rady Ministrów, ministrowie i delegowani przez nich urzędnicy mają prawo brać udział w posiedzeniach sejmiku oraz przemawiać poza koleją mówców.

2) Posłowie mogą zwracać się do prezesa Rady Ministrów i ministrów z interpelacjami w sprawach dotyczących ich zakresu działania, w sposób określony regulaminem.

3) Prezes Rady Ministrów lub interpelowany minister obowiązany jest udzielić odpowiedzi w ciągu 45 dni albo podać powody, uzasadniające odmowę udzielenia wyjaśnień.

V. Senat

Art. 46. 1) Senat jako druga izba ustawodawcza, rozpatruje budżet i projekty ustaw, uchwalone przez sejm oraz uczestniczy w wykonywaniu kontroli nad długami państwa.

2) Nadto senat na równi z sejmem, choć bez prawa początkowania, bierze udział w rozstrzygnięciu następujących spraw:

- a) o wniosku żądającym ustąpienia rządu lub ministra;
- b) o ustawach, zwróconych izbom ustawodawczym przez prezydenta Rzeczypospolitej do ponownego rozpatrzenia;
- c) o zmianie konstytucji;
- d) o uchylaniu zarządzeń wprowadzających stan wyjątkowy.

Art. 47. 1) Senat składa się z senatorów, powołanych w 1/3 przez prezydenta Rzeczypospolitej, a w 2/3 w drodze wyborów.

2) Kadencja senatu rozpoczyna się i kończy jednocześnie z kadencją sejmiku.

3) Ordynacja wyborcza do senatu określi liczbę senatorów oraz sposób ich powoływania, tudzież oznaczy kategorie osób, którym służyć będzie prawo wybierania i wybieralności.

Art. 48. Art. 34-45 dotyczące sejmiku, stosuje się odpowiednio do senatu.

VI. Ustawodawstwo

Art. 49. 1) Aktami ustawodawczymi są:

- a) ustawy,

b) dekrety prezydenta Rzeczypospolitej

2) Żaden akt ustawodawczy nie może stać w sprzeczności z konstytucją.

Art. 50. 1) Prawo inicjatywy ustawodawczej służy rządowi i sejmowi.

2) Inicjatywa ustawodawcza w sprawach budżetu, kontyngentu rekruta i ratyfikacji umów międzynarodowych należy wyłącznie do rządu.

3) Sejm nie może bez zgody rządu ustalić ustawy, pociągającej za sobą wydatki ze skarbu państwa, dla których nie ma pokrycia w budżecie.

Art. 51. Zaciągnięcie pożyczki państwowej, zdobycie lub obciążenie nieruchomości państwowego, oszacowanego na kwotę ponad 100 000 złotych, nałożenie podatków lub opłat publicznych, ustanowienie ceł lub monopolu, ustalenie systemu monetarnego, jak również przyjęcie gwarancji finansowej przez skarbu państwa - może nastąpić tylko na mocy aktu ustawodawczego.

Art. 52. 1) Umowy z innymi państwami: handlowe, celne obciążające stale skarbu państwa, zawierające zobowiązanie, nałożenie nowych ciężarów na obywateli albo powodujące zmianę granic państwa - wymagają przed ratyfikacją zgody izb ustawodawczych, wyrażonej w ustawie.

2) Prezydent Rzeczypospolitej w przypadkach nie cierpiących zwłoki może przed ratyfikacją, na wniosek Rady Ministrów, wprowadzić tymczasowo w życie wszystkie lub niektóre postanowienia, zawarte w umowach handlowych lub celnych.

Art. 53. 1) Każdy projekt ustawy, przez sejm uchwalony, będzie przekazany senatowi do rozpatrzenia.

2) Uchwałę senatu odrzucającą projekt lub wprowadzającą w nim zmiany, uważa się za przyjętą, jeżeli sejm nie odrzuci jej większością 3/5 głosów.

Art. 54. 1) Prezydent Rzeczypospolitej stwierdzi podpisem moc ustawy konstytucyjnej uchwalonej oraz zarządzi jej ogłoszenie w „Dzienniku Ustaw”.

2) Prezydent Rzeczypospolitej może w ciągu trzydziestu dni od otrzymania projektu ustawy zwrócić go sejmowi z żądaniem ponownego rozpatrzenia, które może nastąpić nie wcześniej niż na najbliższej sesji zwyczajnej.

3) Jeżeli izby ustawodawcze większością ustawowej liczby posłów i senatorów uchwalą ponownie projekt bez zmian, prezydent Rzeczypospolitej, stwierdziwszy podpisem moc ustawy, zarządzi jej ogłoszenie.

Art. 55. 1) Ustawa może upoważnić prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania dekretów w czasie i zakresie przez nią oznaczonym; upoważnieniem tym nie może być objęta zmiana konstytucji.

2) Prezydent Rzeczypospolitej ma prawo w czasie, gdy sejm jest rozwiązany, wydawać w razie konieczności państwowej dekrety w zakresie ustawodawstwa państwowego z wyjątkiem:

- a) zmiany konstytucji,
- b) ordynacji wyborczej do sejmiku i senatu,
- c) budżetu,
- d) nakładania podatków i ustanowienia monopolu,
- e) systemu monetarnego,
- f) zaciągania pożyczek państwowych,

g) zbywania i obciążania nieruchomości państwowego, oszacowanego na kwotę ponad 100 000 złotych.

3) Dekrety oparte na przepisach artykułu niniejszego będą wydawane na wniosek Rady Ministrów i mogą być zmieniane lub uchylane tylko aktem ustawodawczym.

Art. 56. Dekrety, dotyczące organizacji rządu, zwierzchnictwa sił zbrojnych oraz organizacji administracji rządowej, mogą być wydawane w każdym czasie, a zmieniane lub uchylane tylko przez także dekrety prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 57. 1) Dekrety prezydenta Rzeczypospolitej mają moc ustawy i będą z powołaniem się na podstawę konstytucyjną ogłaszane w „Dzienniku Ustaw”.

2) Niekroć konstytucja lub ustawy dla unormowania poszczególnej dziedziny z zakresu ustawodawstwa wymagają ustawy, dziedzina ta może być unormowana również dekretem prezydenta Rzeczypospolitej, wydanym w warunkach konstytucją oznaczonych.

VII. Budżet

Art. 58. 1) Ustawa ustala corocznie budżet państwa.

2) Rząd składa sejmowi na sesji projekt budżetu nie później niż na cztery miesiące przed rozpoczęciem roku budżetowego.

3) Na rozpatrzenie budżetu pozostawia się sejmowi dziewięćdziesiąt dni od złożenia projektu przez rząd, senatowi - dwadzieścia dni od upływu terminu, przepisane dla sejmu.

4) Na rozpatrzenie zmian, zaproponowanych przez senat, pozostawia się sejmowi dziesięć dni od upływu terminu, przepisane dla senatu.

5) Prezydent Rzeczypospolitej zarządzi ogłoszenie budżetu:

a) w brzmieniu nadanym mu przez izby ustawodawcze, jeżeli sejm i senat w przepisanych terminach budżet rozpatrzyły,

b) w brzmieniu nadanym mu przez sejm, jeżeli senat w przepisany terminie budżetu nie rozpatrzył,

c) w brzmieniu nadanym mu przez senat, jeżeli sejm w przepisany terminie budżetu lub zmian senatu nie rozpatrzył,

d) w brzmieniu projektu rządowego, jeżeli ani sejm, ani senat w przepisanych terminach budżetu nie rozpatrzyły.

Art. 59. 1) Wydatki nie zaprojektowane w budżecie nie mogą być uchwalone, a zaprojektowane nie mogą być podwyższone bez zgody rządu.

2) Rząd nie może czynić wydatków bez upoważnienia ustawowego, chyba że zachodzi konieczność państwowa, w tym przypadku rząd, na podstawie uchwały Rady Ministrów, dokona niezbędnego wydatku, przesyłając do sejmu w terminie siedmiodniowym od powzięcia uchwały projekt ustawy o przyznaniu dekrétów dodatkowych. Uchwała Rady Ministrów będzie jednocześnie ogłoszona w gazecie rządowej i podana do wiadomości Najwyższej Izby Kontroli.

Art. 60. 1) Państwo nie może pozostawać bez budżetu.

2) Jeżeli z powodu rozwiązania izb ustawodawczych budżet lub przynajmniej prowizorium budżetowe do dnia, w którym rozpoczyna się nowy okres budżetowy

nie jest uchwalony - rząd ma prawo pobierać dochody i czynić wydatki w granicach zeszłorocznego budżetu aż do czasu uchwalenia prowizorium budżetowego lub budżetu, który rząd złoży nowo obranemu sejmowi na pierwszym posiedzeniu.

3) Zasadę powyższą stosuje się odpowiednio w przypadku, gdy sejm złożony mu projekt budżetu w całości odrzuci, z tym, że rząd w ciągu dni siedmiu od odrzucenia prześle do sejmu nowy projekt budżetu lub prowizorium budżetowego i że wydatki, czynione przez rząd według zeszłorocznego budżetu, nie mogą być wyższe w poszczególnych pozycjach od zaprojektowanych w budżecie odrzuconym.

VIII. Siły zbrojne

Art. 61. 1) Siły zbrojne stoją na straży bezpieczeństwa i praw zwierzchniczych Rzeczypospolitej.

2) Wszyscy obywatele są obowiązani do służby wojskowej i świadczeń na rzecz obrony państwa.

Art. 62. 1) Prezydent Rzeczypospolitej zarządza corocznie pobór rekruta w granicach ustalonego kontyngentu.

2) Zmiana kontyngentu wymaga aktu ustawodawczego.

Art. 63. 1) Prezydent Rzeczypospolitej wydaje dekrety w zakresie zwierzchnictwa sił zbrojnych, a w szczególności określi dekretem organizację naczelnich władz wojskowych, oznaczając w nim sposób kontrasygnowania aktów, wydawanych przez siebie, jako zwierzchnika sił zbrojnych.

2) Prezydent Rzeczypospolitej postanawia o użyciu sił zbrojnych do obrony państwa.

3) W razie mianowania Naczelnego Wodza prawo dysponowania siłami zbrojnymi przechodzi na niego.

4) Za akty, związane z dowództwem, Naczelnny Wódz odpowiada przed prezydentem Rzeczypospolitej, jako zwierzchnikiem sił zbrojnych.

IX. Wymiar sprawiedliwości

Art. 64. 1) Sądy wymierzają sprawiedliwość w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

2) Przez wymiar sprawiedliwości sądy strzegą ładu prawnego w państwie i kształtują poczucie prawne społeczeństwa.

3) Sędziowie są w sprawowaniu swego urzędu sędziowskiego niezawisli.

4) Orzeczenia sądowe nie mogą być zmieniane ani uchylane przez inne organa władzy.

5) Sądy nie mają prawa badać ważności aktów ustawodawczych, należycie ogłoszonych.

Art. 65. 1) Sędziów mianuje prezydent Rzeczypospolitej, jeżeli ustawy inaczej nie stanowią.

2) Organizację sądów tudzież odrębne stanowisko sędziów, ich prawa i obowiązki oraz uposażenie - określają ustawy.

Art. 66. 1) Sędzia może być złożony z urzędu zawieszony w urzędowaniu, przeniesiony na inne miejsce lub w stan spoczynku wbrew swojej woli jedynie mocą orzeczenia sądowego i tylko w przypadkach ustawą przewidzianych.

2) Zasada ta nie dotyczy przypadku, gdy przeniesienie sędziego na inne miejsce urzędowania lub w stan spoczynku jest wywołane zmianą w organizacji sądów, postanowioną przez akt ustawodawczy.

Art. 67. Sędzia nie może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej bez zezwolenia właściwego sądu dyscyplinarnego ani zatrzymany bez nakazu sądu, chyba że został schwytyany na gorącym uczynku.

Art. 68. 1) Żadna ustawa nie może zamykać obywatelowi drogi sądowej dla dochodzenia krzywdy lub szkody.

2) Poręcza się wolność osobistą, nietykalność mieszkania i tajemnicę korespondencji.

3) Ustawy określają warunki, w jakich może być dokonana rewizja osobista lub domowa albo naruszona tajemnica korespondencji.

4) Nikt nie może być pozbawiony sądu, któremu z prawa podlega, ani karany za czyn nie zabroniony przez prawo, przed jego popełnieniem, ani też zatrzymany bez nakazu sądu dłużej niż czterdzieści osiem godzin.

5) Sądy wyjątkowe są dopuszczalne tylko w przypadkach przewidzianych w ustawie.

6) Ustawy przeprowadzają zasadę, że sprawy, w których karę orzeka władza administracyjna, będą na żądanie strony przekazane na drogę postępowania sądowego.

Art. 69. 1) Prezydent Rzeczypospolitej władny jest aktem łaski darować lub złagodzić skazanemu karę, wymierzoną orzeczeniem prawomocnym, tudzież uchylić skutki skazania.

2) Amnestia wymaga aktu ustawodawczego.

Art. 70. 1) Powołuje się:

a) Sąd Najwyższy do spraw sądowych, cywilnych i karnych,

b) Najwyższy Trybunał Administracyjny do orzekania o legalności aktów administracyjnych, oraz

c) Trybunał Kompetencyjny do rozstrzygania sporów o właściwość między sądami a innymi organami władzy.

2) Odrębną organizację sądów wojskowych, ich właściwość, tok postępowania oraz prawa i obowiązki członków tych sądów określają ustawy.

Art. 71. 1) Do orzekania w sprawach ministrów, senatorów i posłów pociągniętych do odpowiedzialności konstytucyjnej, powołuje się Trybunał Stanu, złożony z pierwszego prezesa Sądu Najwyższego, jako przewodniczącego, oraz 5 sędziów.

2) Sędziów Trybunału Stanu i ich zastępców powołuje na okres trzyletni prezydent Rzeczypospolitej spośród sędziów sądów powszechnych, przedstawionych w liczbie podwójnej w połowie przez sejm, a w połowie przez senat, z równomiernym uwzględnieniem kandydatów każdej z izb ustawodawczych.

X. Administracja państwowa

Art. 72. 1) Administracja państwowa jest służbą publiczną.

2) Administrację państwową sprawuje:

a) administracja rządowa,

b) samorząd terytorialny,

c) samorząd gospodarczy.

Art. 73. 1) Dla celów administracji ogólnej państwo będzie podzielone pod względem terytorialnym na obszary administracyjne, a mianowicie województwa, powiaty, oraz gminy miejskie i wiejskie.

2) Podział na województwa wymaga aktu ustawodawczego.

3) Gminy miejskie mogą w warunkach, oznaczonych ustawą, tworzyć powiat lub województwo grodzkie.

Art. 74. Organizację administracji rządowej, a w szczególności zakres działania jej organów, określi dekret prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 75. 1) Stosownie do podziału państwa na obszary administracyjne powołuje się do urzeczywistnienia zadań administracji państwowej w zakresie potrzeb miejscowych samorząd wojewódzki, powiatowy i gminny.

2) Samorzady mają prawo w zakresie, ustawą oznaczonym, wydawać dla swego obszaru normy obowiązujące pod warunkiem zatwierdzenia tych norm przez powołaną do tego władzę nadzorczą.

3) Samorzady mogą być łączone w związki dla wykonywania zadań szczególnych.

4) Ustawa może nadać związkom osobowość publiczno-prawną.

5) Nadzór nad działalnością samorządu sprawuje rząd przez swoje organa lub przez organa samorządu wyższego stopnia.

Art. 76. 1) Dla poszczególnych dziedzin życia gospodarczego powołuje się samorząd gospodarczy obejmujący izby rolnicze, przemysłowo-handlowe, rzemieślnicze, pracy, wolnych zawodów oraz inne zrzeszenia publiczno-prawne.

2) Ustawy mogą łączyć izby w związki i nadawać im osobowość publiczno-prawną.

3) Do rozważania zagadnień, dotyczących całokształtu życia gospodarczego, opiniowania o projektach ustaw gospodarczych, tudzież harmonizowania poczynań w poszczególnych gałęziach gospodarstwa narodowego - może być ustawą powołana Naczelna Izba Gospodarcza.

4) Nadzór nad działalnością samorządu gospodarczego sprawuje rząd przez powołane do tego organa.

XI. Kontrola państwowa

Art. 77. 1) Do kontroli pod względem finansowym gospodarki państwa oraz związków publiczno-prawnych, badania zamknięć rachunków państwa, przedstawiania sejmowi corocznie wniosków o absolutorium dla rządu - powołuje się Najwyższą Izbę Kontroli opartą na zasadzie kolegialności i niezawisłości członków jej kolegium.

2) Najwyższa Izba Kontroli jest niezależna od rządu.

3) Prezydent Rzeczypospolitej mianuje i odwołuje prezesa Najwyższej Izby Kontroli, a na jego wniosek i z jego kontrasygnatą mianuje i odwołuje członków jej kolegium.

4) Prezes Najwyższej Izby Kontroli jest za sprawowanie swego urzędu odpowiedzialny według zasad, ustalonych dla odpowiedzialności ministrów.

XII. Stan zagrożenia państwa

Art. 78. 1) W razie zagrożenia państwa z zewnątrz, jak również w razie rozruchów wewnętrznych lub rozległych kłowań o charakterze zdrady stanu, zagrażających ustrojowi lub bezpieczeństwu państwa albo bezpieczeństwu obywateli - Rada Ministrów za zezwoleniem prezydenta Rzeczypospolitej zarządzi stan wyjątkowy na obszarze całego państwa lub części zagrożonej.

2) Zarządzenie takie będzie przesłane do sejmu w ciągu siedmiu dni od ogłoszenia.

3) Jeżeli sejm jest rozwiązany, zarządzenie o ogłoszeniu stanu wyjątkowego będzie złożone nowo obranemu sejmowi na pierwszym posiedzeniu.

4) Sejm może zażądać uchylenia zarządzenia.

5) Wniosek taki nie może być głosowany na posiedzeniu, podczas którego został zgłoszony.

6) Jeżeli senat wypowie się za uchwałą sejmu, rząd niezwłocznie uchyli zarządzenie.

7) Ogłoszenie stanu wyjątkowego daje rządowi prawo zawieszania na czas trwania tego stanu swobód obywatelskich oraz możliwość korzystania z uprawnień szczególnych, przewidzianych ustawą o stanie wyjątkowym.

Art. 79. 1) W razie konieczności użycia sił zbrojnych do obrony państwa, prezydent Rzeczypospolitej zarządzi stan wojenny na obszarze całego państwa lub jego części.

2) Podczas trwania stanu wojennego prezydent Rzeczypospolitej ma prawo bez upoważnienia izb ustawodawczych wydać dekry w zakresie ustawodawstwa państwowego z wyjątkiem zmiany konstytucji, przedłużyć kadencję izb ustawodawczych do czasu zawarcia pokoju oraz otwierać, odraczać i zamykać sesje sejmu i senatu w terminach, dostosowanych do potrzeb obrony państwa, jak również powoływać do rozstrzygania spraw wchodzących w zakres działania izb ustawodawczych sejm i senat w zmniejszonym składzie, wyłonionych przez te izby.

3) W czasie trwania stanu wojennego rząd korzysta z uprawnień przewidzianych ustawą o stanie wyjątkowym, a nadto z uprawnień szczególnych, określonych ustawą o stanie wojennym.

XIII. Zmiana konstytucji

Art. 80. 1) Zmiana konstytucji może być dokonana z inicjatywy prezydenta Rzeczypospolitej, rządu lub 1/4 ustawowej liczby posłów.

2) Wniosek postawiony przez prezydenta Rzeczypospolitej może być głosowany tylko w całości i bez zmian lub ze zmianami, na które rząd imieniem prezydenta Rzeczypospolitej wyrazi zgodę.

3) Ustawa, zmieniająca konstytucję z inicjatywy prezydenta Rzeczypospolitej, wymaga zgodnych uchwał sejmu i senatu, powziętych zwykłą większością głosów, z inicjatywy zaś rządu lub sejmu - zgodnych uchwał, powziętych większością ustawowej liczby posłów i senatorów.

4) Prezydent Rzeczypospolitej może w ciągu trzydziestu dni od otrzymania projektu ustawy, zmieniającego konstytucję, zwrócić go sejmowi z żądaniem ponownego rozpatrzenia, które może nastąpić nie wcześniej niż na następnej kadencji.

5) Jeżeli izby ustawodawcze uchwalą ponownie projekt bez zmian prezydent Rzeczypospolitej stwierdziwszy podpisem moc ustawy, zarządzi jej ogłoszenie, chyba że rozwiąże sejm i senat.

XIV. Przepisy końcowe.

Art. 81. 1) Niniejsza ustawa konstytucyjna wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

2) Jednocześnie uchyla się ustawę z dnia 17 marca 1921 r. (Dz.U. RP nr 44, poz. 267) wraz ze zmianami wprowadzonymi ustawą z dnia 2 sierpnia 1926 r. (Dz.U. RP nr 78, poz. 442) z wyjątkiem art. 99, 109-118 oraz 120.

3) Ustawa konstytucyjna z dnia 15 lipca 1920 roku, zawierająca statut organiczny województwa śląskiego (Dz.U. RP nr 73, poz. 497), wraz ze zmianami wprowadzonymi ustawami z dnia 8 marca 1921 r. (Dz.U. RP nr 26, poz. 146), z dnia 30 lipca 1921 r. (Dz.U. RP nr 69, poz. 449), z dnia 18 października 1921 r. (Dz.U. RP nr 85, poz. 608) oraz z dnia 18 marca 1925 r. (Dz.U. RP nr 36, poz. 240) zachowuje swą moc z tym, że art. 44 ustawy z dnia 15 lipca 1920 r. (Dz.U. RP nr 73, poz. 497) nadaje brzmienie:

„Zmiana niniejszej ustawy konstytucyjnej wymaga ustawy państwowej” i że uchyla się art. 2 ustawy z dnia 8 marca 1921 r. (Dz.U. RP nr 26, poz. 146).

Dz.U. RP 1935, nr 30, poz. 227.

M. Adamczyk, S. Pastuszka: *Konstytucje polskie*, 628-289.

Nr 80

8 VII 1935, Warszawa - Ustawa o ordynacji wyborczej do Sejmu

ROZDZIAŁ I

Skład Sejmu

Art. 1. Sejm składa się z 208 posłów.

ROZDZIAŁ II

Prawo wybierania

Art. 2. Prawo wybierania do Sejmu ma każdy obywatel bez różnicy płci, który przed dniem zarządzenia wyborów ukończył lat 24.

Art. 3. 1. Nie ma prawa wybierania:

a) pozbawiony lub ograniczony w zdolności do działań prawnych;

- b) pozbawiony praw rodzicielskich lub opiekuńczych;
 - c) wydany na mocy wyroku sądu dyscyplinarnego ze służby państwowej lub samorządowej albo pozbawiony wyrokiem takiego sądu stanowiska publicznego lub prawa wykonywania zawodu, a to w ciągu lat 5 od uprawomocnienia się wyroku;
 - d) wykluczony od pełnienia czynnej służby wojskowej, służby w rezerwie lub pospolitym ruszeniu;
 - e) pozbawiony orzeczeniem Trybunału Stanu mandatu poselskiego lub senatorskiego albo urzędu ministra, a to w ciągu lat 10 od orzeczenia Trybunału;
 - f) skazany wyrokiem sądowym, choćby nieprawomocnym, na utratę praw publicznych bądź na karę wydalenia z wojska lub marynarki wojennej albo z korpusu oficerskiego;
 - g) skazany wyrokiem sądowym na karę zasadniczą pozbawienia wolności za przestępstwa popełnione z chęci zysku lub innych niskich pobudek, a to w ciągu lat 5 od uprawomocnienia się wyroku;
 - h) utrzymujący się z nierządu;
 - i) umieszczony przez sąd w zakładzie leczniczym, w domu pracy przymusowej lub w zakładzie niepoprawnych;
 - j) umieszczony w zakładzie dla psychicznie chorych.
2. Utrata prawa wybierania, nie orzeczona wyrokiem sądowym, trwa aż do ustania przyczyny, która ją spowodowała, jeżeli przepis ustępu poprzedzającego nie stanowi inaczej.

ROZDZIAŁ III

Prawo wybieralności

Art. 4. Prawo wybieralności na całym obszarze Państwa ma każdy obywatel mający prawo wybierania, który przed dniem zarządzenia wyborów ukończył lat 30.

Art. 5. Nie mają prawa wybieralności w okręgach wyborczych, na obszarze których pełnią służbę:

- a) wojewodowie (Komisarz Rządu m.st. Warszawy) oraz podlegli im urzędnicy;
- b) prokuratorzy sądów powszechnych z wyjątkiem prokuratorów Sądu Najwyższego;
- c) kuratorzy okręgów szkolnych oraz podlegli im naczelnicy wydziałów, wizytatorzy i inspektorzy szkolni;
- d) dyrektorzy izb skarbowych oraz podlegli im urzędnicy;
- e) oficerowie i szeregowi Policji Państwowej z wyjątkiem pełniących służbę we władzach centralnych.

ROZDZIAŁ IV

Okręgi wyborcze i obwody głosowania

Art. 6.1. Obszar Państwa dzieli się na 104 okręgi wyborcze: wykaz okręgów zawiera załącznik do ustawy niniejszej. [...]

Art. 7. Na każdy okręg wyborczy przypadają dwa mandaty poselskie. [...]

ROZDZIAŁ VII

Generalny Komisarz Wyborczy i komisje wyborcze

Art. 12. Do przeprowadzenia wyborów powołuje się:

- a) Generalnego Komisarza Wyborczego,
- b) okręgowe komisje wyborcze,
- c) obwodowe komisje wyborcze.

Art. 13. Generalnego Komisarza Wyborczego i jego zastępcę powołuje, nie później niż następnego dnia po zarządzeniu wyborów do Sejmu, Prezydent Rzeczypospolitej spośród sędziów lub osób odpowiadających warunkom wymaganym do objęcia stanowiska sędziowskiego.

Art. 14.1. Okręgowa komisja wyborcza składa się:

- a) z przewodniczącego, powołanego przez Generalnego Komisarza Wyborczego, spośród sędziów sprawujących urząd w okręgu wyborczym na wniosek Prezesa tego sądu apelacyjnego, w którego okręgu mieści się siedziba komisji;
- b) z czterech członków, powołanych przez wydział wojewódzki tego województwa, w którym komisja ma swoją siedzibę. [...]

ROZDZIAŁ IX

Ustalenie listy kandydatów na posłów

Art. 31. Listę kandydatów na posłów ustala w każdym okręgu wyborczym zgromadzenie okręgowe.

Art. 32.1. Zgromadzenie okręgowe składa się:

- a) z okręgowego komisarza wyborczego jako przewodniczącego;
- b) z delegatów samorządu terytorialnego wybranych: przez rady powiatowe - po jednym delegacie na 20 000 mieszkańców, a po jednym delegacie w pozostałych gminach, przez rady miejskie - po jednym delegacie na 4 000 mieszkańców miasta, wydzielonego z powiatowego związku samorządowego, a na 6 000 mieszkańców w pozostałych miastach;
- c) z delegatów samorządu gospodarczego i organizacji zawodowych, wybranych przez Izbę Rolniczą - po jednym delegacie na dwóch delegatów rad powiatowych, wchodzących w skład danego zgromadzenia okręgowego, przez Izbę Przemysłowo-Handlową - po jednym delegacie na 500 wyborców do Izby, zamieszkałych na obszarze okręgu, przez Izbę Rzemieślniczą - po jednym delegacie na 500 wyborców do Izby, zamieszkałych na obszarze okręgu, przez organizacje zawodowe pracowników fizycznych - po jednym delegacie na dwóch delegatów rad miejskich oraz rad gminnych w gminach utworzonych z osad przemysłowych, przez organizacje zawodowe pracowników umysłowych - po jednym delegacie na dwóch delegatów pracowników fizycznych.

2. Przy ustalaniu liczby delegatów do zgromadzenia okręgowego każde rozpoczęte 20 000, 6 000, 4 000, 500 bądź 2 liczy się za pełne.

3. W okręgach wyborczych, liczących ponad 75 000 ludności miejskiej, w skład zgromadzenia okręgowego wchodzi nadto:

a) delegaci samorządu zawodowego wybrani przez: Izbę Lekarską - po 3 na okręg, przez Izbę Adwokacką - po dwóch na okręg, Izbę Notarialną - po jednym na okręg;

b) delegaci zrzeszeń technicznych - po trzech na okręg;

c) delegaci organizacji kobiecych - po pięć na okręg; w okręgach zaś, na których obszarze znajduje się szkoła akademicka;

d) delegaci szkół akademickich - po trzech delegatów na szkołę wielowydziałową i po jednym delegacie na szkołę jednowydziałową.

Art. 33.1. W skład zgromadzenia okręgowego wchodzi poza tym delegaci zgłoszeni po jednym przez co najmniej 500 wyborców zamieszkałych w okręgu wyborczym. [...]

Art. 34. Delegatem do zgromadzenia okręgowego może być tylko wyborca do Sejmu zamieszkały w okręgu wyborczym co najmniej rok przed zarządzeniem wyborów do Sejmu.

Art. 35.1. Wybory do zgromadzenia okręgowego zarządza wojewoda, oznaczając jednocześnie terminy zebrania się organów, mających dokonać wyboru delegatów w ten sposób, aby wybory do zgromadzenia okręgowego zostały ukończone nie później niż 20 dnia po zarządzeniu wyborów do Sejmu. [...]

Art. 39.1. Zgromadzenie okręgowe zbierze się w 30 dniu po zarządzeniu wyborów do Sejmu celem ustalenia listy kandydatów na posłów.

2. Lista ma zawierać co najmniej czterech kandydatów.

3. Uchwały zgromadzenia okręgowego, przewidziane ustawą niniejszą, ważne bez względu na ilość obecnych delegatów.

4. Wszelkie obrady są niedopuszczalne, a uchwały - nieprzewidziane ustawą niniejszą - z mocy samego prawa nieważne.

Art. 40.1. Po otwarciu zgromadzenia okręgowego przewodniczący powoła spośród obecnych delegatów trzech sekretarzy, po czym wezwie obecnych do zgłaszania kandydatów na posłów.

2. Prawo zgłaszania kandydatów na posłów służy każdemu uczestnikowi zgromadzenia okręgowego, nie wyłączając przewodniczącego.

Art. 41. Przewodniczący zgromadzenia okręgowego ustali na podstawie oświadczeń uczestników zgromadzenia wykaz zgłoszonych kandydatów na posłów, po czym, jeśli liczba zgłoszonych kandydatów przewyższa czterech, zarządzi głosowanie. [...]

Art. 44.1. Spośród zgłoszonych kandydatów na posłów zostaną wpisani na listę:

a) wszyscy zgłoszeni kandydaci, jeżeli liczba ich nie przewyższa czterech, albo,

b) gdyby liczba ich przewyższała czterech, ci spośród zgłoszonych kandydatów, którzy uzyskali głosy co najmniej 1/4 głosujących w zgromadzeniu okręgowym; przy ustalaniu liczby głosujących za podstawę bierze się tylko karty ważne. [...]

Art. 49.1. Kandydować można tylko w jednym okręgu wyborczym. [...]

ROZDZIAŁ X

Zatwierdzenie listy kandydatów na posłów

Art. 50.1. Okręgowa komisja wyborcza w 36 dniu po zarządzeniu wyborów do Sejmu przystąpi do zatwierdzenia listy kandydatów na posłów. [...]

ROZDZIAŁ XII

Głosowanie

[...]

Art. 62.1. Głosowanie odbywa się w następujący sposób: wyborca wymienia wobec komisji obwodowej swe imię, nazwisko i adres; gdy zostanie sprawdzone, że jest wciągnięty do spisu, wyborca otrzymuje kopertę urzędową i kartę do głosowania; wyborca oznaczy następnie kreskami na karcie nazwiska dwóch kandydatów, na których pragnie oddać głos, po czym po włożeniu karty do koperty wręczy kopertę przewodniczącemu komisji obwodowej, który w jego obecności wrzuci ją do urny. [...]

ROZDZIAŁ XIII

Ustalenie wyniku głosowania w obwodzie

[...]

3. Karty do głosowania nie wypełnione przez wyborcę są ważne, przy czym uważa się, że wyborca oddał głos na kandydatów umieszczonych na liście na pierwszym i drugim miejscu. [...]

ROZDZIAŁ XIV

Ustalenie wyniku głosowania w okręgu wyborczym i przyznanie mandatów kandydatom na posłów

[...]

Art. 73. Okręgowa komisja wyborcza po ustaleniu wyniku głosowania przyzna mandaty dwóm kandydatom na posłów, którzy otrzymali największe ilości głosów, nie mniej jednak niż po 10 000.

Art. 74.1. Jeżeli żaden z kandydatów na posłów nie otrzymał co najmniej 10 000 głosów, Minister Spraw Wewnętrznych zarządzi ponowne wybory w okręgu w ciągu trzech miesięcy od ogłoszenia wyniku wyborów do Izb Ustawodawczych, ogłaszając jednocześnie w Dzienniku Ustaw o dniu głosowania. [...]

ROZDZIAŁ XVII

Sprawdzenie ważności wyborów

Art. 78.1. Każdy obywatel, mający prawo wybierania do Sejmu, może w ciągu dni siedmiu od ogłoszenia wyniku wyborów wnieść do Sądu Najwyższego protest przeciwko wyborom w okręgu, do którego należy. [...]

Art. 81.1. Sąd Najwyższy na skutek protestu nieważni wybory w okręgu lub nieważni głosowanie w poszczególnym obwodzie:

a) jeżeli zostanie stwierdzone, że dopuszczono się przy wyborach przestępstw przeciwko głosowaniu w sprawach publicznych;

b) jeżeli wybory przeprowadzone zostały niezgodnie z przepisami ustawy. [...]

Dz.U. Rp 1935, poz. 319.

J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe*, s. 219-225.

ROZDZIAŁ I Skład Senatu

Art. 1.1. Senat składa się z 96 senatorów.

2. Prezydent Rzeczypospolitej powołuje 32 senatorów.

3. Obywatele mający z tytułu zasługi, wykształcenia lub zaufania prawo wybierania do Senatu, powołują przez swych delegatów w wojewódzkich kolegiach wyborczych 64 senatorów. [...]

ROZDZIAŁ II Prawo wybierania i wybieralności

Art. 2.1. Prawo wybierania do Senatu mają:

1) z tytułu zasługi osobistej: obywatele odznaczeni Orderem Orła Białego, orderem *Virtuti Militari*, Krzyżem lub Medalem Niepodległości, Krzyżem Walecznych, orderem Odrodzenia Polski lub Krzyżem Zasługi;

2) z tytułu wykształcenia:

a) obywatele, którzy ukończyli szkołę wyższą lub zawodową stopnia licealnego, liceum pedagogiczne albo szkołę podchorążych;

b) obywatele, którzy ukończyli jedną ze szkół równorzędnych z określonymi w ustępie poprzedzającym albo posiadają stopień oficerski;

3) z tytułu obywateli:

a) obywatele piastujący stanowiska z wyboru w samorządzie terytorialnym, a mianowicie członkowie rad (sejmików) wojewódzkich, powiatowych, gminnych i miejskich tudzież członkowie zarządów miejskich;

b) obywatele piastujący stanowiska we władzach samorządu gospodarczego oraz w zarządach organizacji gospodarczych i zawodowych, a mianowicie: radcowie izb rolniczych, przemysłowo-handlowych i rzemieślniczych, przewodniczący zarządów cechów oraz oddziałów tych zrzeszeń przemysłowych i rzemieślniczych związków gospodarczych, które objęte są prawem przemysłowym, przewodniczący zarządów kółek rolniczych zrzeszonych w Związku Izb i Organizacji Rolniczych, wreszcie przewodniczący zarządów oddziałów tych pracowniczych organizacji zawodowych, które liczą co najmniej 1 000 członków płacących składki;

c) przewodniczący zarządów kół miejscowych stowarzyszeń wyższej użyteczności;

d) członkowie zarządów wyższych szczebli organizacyjnych tych zrzeszeń, które określono w pkt. b) i c).

2. Prawo wybierania do Senatu z tytułu przewodnictwa lub uczestnictwa w zarządzie zrzeszenia, określonego w ustępie poprzedzającym, służy tylko wówczas, gdy zrzeszenie to, bądź odpowiednia jego jednostka organizacyjna działała co najmniej trzy lata przed zarządzeniem wyborów do Senatu.

Art. 3. Prawo wybierania do Senatu nie służy obywatelom, którzy przed dniem zarządzenia wyborów do Izb Ustawodawczych nie ukończyli lat 30, a także obywatelom nie mającym prawa wybierania do Sejmu.

Art. 4.1. Prawo wybieralności do Senatu służy każdemu obywatelowi, mającemu prawo wybierania do Sejmu, który przed dniem zarządzenia wyborów do Izb Ustawodawczych ukończył lat 40.

2. Kandydować można tylko w jednym wojewódzkim kolegium wyborczym. [...]

ROZDZIAŁ IV Wojewódzkie kolegia wyborcze i zebrania obwodowe

Art. 6.1. W każdym województwie i w m.st. Warszawie powstaje jedno wojewódzkie kolegium wyborcze.

2. Wojewódzkie kolegia wyborcze składają się z delegatów wybranych na zebraniach obwodowych.

3. Przewodniczących wojewódzkich kolegiów wyborczych i ich zastępców powołuje Generalny Komisarz Wyborczy, przewodniczących zaś zebrań obwodowych i ich zastępców powołuje przewodniczący okręgowej komisji wyborczej do Sejmu, na której obszarze odbędą się te zebrania.

4. Przewodniczącymi i ich zastępcami będą osoby mające prawo wybierania do Senatu. [...]

ROZDZIAŁ V Obwody wyborcze i spisy wyborców

Art. 8.1. Każdy powiat dzieli się na obwody wyborcze liczące 90-120 wyborców do Senatu.

2. Na każdy obwód przypada jeden delegat do wojewódzkiego kolegium wyborczego.

3. Podziału powiatu na obwody wyborcze dokonują władze administracji ogólnej.

Art. 9.1. Władze administracji ogólnej prowadzą spisy wyborców do Senatu oddzielnie dla każdego obwodu wyborczego. [...]

ROZDZIAŁ VII Wybór delegatów do wojewódzkich kolegiów wyborczych

Art. 14.1. Wybór delegatów do wojewódzkich kolegiów wyborczych odbywa się jednego dnia w całym Państwie.

2. W zebraniach obwodowych biorą udział obywatele mający prawo wybierania do Senatu, wpisani do spisu wyborców danych obwodów.

3. Uchwały zebrania obwodowego, przewidziane ustawą niniejszą, są ważne bez względu na ilość obecnych wyborców.

4. Wszelkie obrady są niedopuszczalne, a uchwały nie przewidziane ustawą niniejszą z mocy samego prawa nieważne.

Art. 15.1. Po otwarciu zebrania obwodowego przewodniczący powoła spośród obecnych wyborców trzech sekretarzy, po czym wezwie obecnych do zgłaszania kandydatów na delegata.

2. Każdy wyborca ma prawo zgłosić jednego kandydata spośród uprawnionych do udziału w zebraniu.

Art. 16. Przewodniczący podaje do wiadomości zebrania nazwiska zgłoszonych kandydatów, po czym zarządza głosowanie.

Art. 17.1. Po zarządzeniu głosowania jeden z sekretarzy odczytuje spis wyborców do Senatu, którzy podchodząc do prezydium, składają głosy.

2. Karty do głosowania zawierają mają imię i nazwisko jednego ze zgłoszonych kandydatów na delegata.

3. Karty wypełnione niezgodnie z przepisem ustępu poprzedzającego są nieważne.

Art. 18.1. Po zamknięciu głosowania sekretarze obliczają głosy.

2. Wynik głosowania przewodniczący podaje zebraniu do wiadomości.

Art. 19.1. Za wybranego na delegata uważa się kandydata, który uzyskał bezwzględną większość ważnie oddanych głosów. [...]

ROZDZIAŁ VIII

Powołanie senatorów w wojewódzkich kolegiach wyborczych

Art. 23.1. Zebrania wojewódzkich kolegiów wyborczych odbywają się jednego dnia w całym Państwie w miastach wojewódzkich.

2. Uchwały wojewódzkich kolegiów wyborczych przewidziane ustawą niniejszą są ważne bez względu na ilość obecnych delegatów.

3. Wszelkie obrady są niedopuszczalne, a uchwały, nie przewidziane ustawą niniejszą, z mocy samego prawa nieważne. [...]

Art. 24. Po otwarciu zebrania wojewódzkiego kolegium wyborczego, przewodniczący kolegium powoła spośród obecnych delegatów trzech sekretarzy, po czym kolegium na wniosek przewodniczącego wybierze komisję główną celem ułożenia przez nią listy kandydatów na senatorów.

Art. 25.1. Komisja główna wojewódzkiego kolegium wyborczego składa się z 15 członków powołanych zwykłą większością głosów spośród delegatów obecnych na zebraniu kolegium; przewodniczącym komisji głównej jest z urzędu przewodniczący kolegium.

2. Obrady komisji głównej są niejawné; uchwały jej zapadają zwykłą większością głosów; przewodniczący głosuje na równi z innymi członkami; w razie równości głosów rozstrzyga głos przewodniczącego. [...]

Art. 26.1. Po wznowieniu zebrania kolegium, przewodniczący ogłosi listę kandydatów na senatorów ułożoną przez komisję główną.

2. Na listę może być wpisany tylko kandydat, który wyraził zgodę na kandydowanie, choćby telegraficznie.

3. Liczba kandydatów na liście ułożonej przez komisję główną nie może przewyższać podwójnej ilości mandatów senatorskich przypadających na dane województwo.

4. O kolejności umieszczenia kandydatów na liście rozstrzyga przewaga głosów, a w razie równości głosów - los wyciągnięty przez przewodniczącego.

Art. 27.1. Po ogłoszeniu listy kandydatów na senatorów ułożonej przez komisję główną, grupa delegatów, złożona co najmniej z dwudziestu, ma prawo zażądać wpisania na listę również i jej kandydata.

2. Wniosek o uzupełnienie listy kandydatów ma być zgłoszony na piśmie na ręce przewodniczącego kolegium i wskazywać wyłącznie jednego kandydata na senatora; każdy delegat może podpisać jeden tylko wniosek; do wniosku będzie dołączona zgoda kandydata na kandydowanie.

3. Przewodniczący kolegium po zapoznaniu się z treścią wniosków i stwierdzeniu, że zgłoszeni kandydaci wyrazili zgodę na kandydowanie, uzupełni odpowiednio listę kandydatów na senatorów, po czym ogłosi ją ponownie jako ostatecznie ustaloną, zarządzając jednocześnie głosowanie.

4. Jeżeli liczba kandydatów na liście nie będzie wyższa od ilości mandatów przypadających na dane województwo głosowanie nie odbędzie się, a za wybranych uważa się wszystkich zgłoszonych kandydatów na senatorów. [...]

Art. 30.1. Za wybranych na senatorów uważa się kandydatów, którzy otrzymali w pierwszym głosowaniu głosy większości głosujących; przy ustaleniu liczby głosujących za podstawę bierze się tylko karty ważne.

2. Jeżeli pierwsze głosowanie nie da wyniku albo da wynik tylko częściowy, następuje głosowanie ściślejsze, przy czym skreśla się z listy kandydatów osoby, które w pierwszym głosowaniu otrzymały najmniejsze ilości głosów w ten sposób, żeby liczba pozostałych kandydatów nie była większa od podwójnej ilości mandatów pozostałych do obsadzenia; w głosowaniu ściślejszym każdy delegat ma prawo oddać głos na tylu najwyżej kandydatów, ile mandatów pozostaje do obsadzenia.

3. Głosowanie ściślejsze jest ostateczne; za wybranych w głosowaniu ściślejszym uważa się kandydatów, którzy otrzymali w tym głosowaniu najwyższe ilości ważnie oddanych głosów; w razie równości głosów rozstrzyga los wyciągnięty przez przewodniczącego.

Art. 31. Po ukończeniu czynności przewidzianych w artykule poprzedzającym, kolegium przystąpi do powołania zastępców senatorów w trybie określonym dla wyboru senatorów. [...]

Art. 36.1. Każdy delegat do wojewódzkiego kolegium wyborczego może w ciągu siedmiu dni od ogłoszenia wyniku wyborów wnieść do Sądu Najwyższego protest przeciwko wyborom w danym województwie; inne osoby mogą wnieść protest tylko na tej podstawie, że zaskarżona czynność pozbawiła je prawa udziału w postępowaniu wyborczym. [...]

ROZDZIAŁ IX

Powołanie senatorów przez Prezydenta Rzeczypospolitej

Art. 40.1. Prezydent Rzeczypospolitej powołuje senatorów spośród obywateli mających prawo wybieralności do Senatu.

2. Akt powołania senatorów będzie przesłany Generalnemu Komisarzowi Wyborczemu, który wyda im w ciągu trzech dni listy wierzytelne. [...]

Dz.U. RP 1935, nr 47, poz. 320.

J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe*, s. 225-230.

Nr 82

8 VII 1935, Warszawa - Ustawa o wyborze Prezydenta RP

CZĘŚĆ I Zgromadzenie elektorów

ROZDZIAŁ I

Zwołanie Zgromadzenia Elektorów

Art. 1.1. Zgromadzenie Elektorów zwołuje Prezydent Rzeczypospolitej. [...]

ROZDZIAŁ II Wybór elektorów

Art. 2.1. Na trzy dni przed terminem Zgromadzenia Elektorów Sejm i Senat zbiorą się, każdy z osobna na zaproszenie swych Marszałków, celem dokonania wyboru elektorów.

2. Wszelkie obrady są niedopuszczalne, a uchwały nie przewidziane ustawą niniejszą - z mocy samego prawa nieważne.

Art. 3.1. Sejm wybiera pięćdziesięciu elektorów, Senat zaś dwudziestu pięciu - w głosowaniu na listy.

2. Listy kandydatów na elektorów zgłaszane będą na piśmie na ręce Marszałka.

3. Lista ma być podpisana przez ośmiu co najmniej posłów bądź senatorów.

4. Liczba kandydatów na liście nie może być wyższa od ilości mandatów elektorów, przypadających na daną Izbę.

5. Każdy poseł lub senator może podpisać tylko jedną listę. [...]

Art. 7.1. Mandaty, przypadające poszczególnej liście, otrzymują kandydaci według kolejności, w której umieszczeni są na liście.

2. Jeżeli kandydata wybrano z kilku list - los rozstrzyga, z której listy otrzymuje mandat. [...]

ROZDZIAŁ III Wybór kandydata na Prezydenta Rzeczypospolitej przez Zgromadzenie Elektorów

Art. 11.1. Zgromadzenie Elektorów zajmuje się wyłącznie wyborem kandydata na Prezydenta Rzeczypospolitej.

2. Wszelkie obrady są niedopuszczalne, a uchwały nie przewidziane ustawą niniejszą z mocy samego prawa nieważne. [...]

Art. 17.1. Po złożeniu ślubowania przez elektorów przewodniczący wezwie obecnych do zgłaszania na piśmie kandydatów na Prezydenta Rzeczypospolitej.

2. Zgłoszenie ma być podpisane przez ośmiu co najmniej elektorów.

3. Każdy elektor może podpisać tylko jedno zgłoszenie.

Art. 18. Przewodniczący podaje do wiadomości Zgromadzenia nazwiska zgłoszonych kandydatów, po czym zarządza głosowanie. [...]

Art. 21. Za wybranego uważa się kandydata, który uzyskał bezwzględną większość ważnie oddanych głosów. [...]

Art. 28. Jeżeli ustępujący Prezydent Rzeczypospolitejłoży na ręce Prezesa Rady Ministrów oświadczenie na piśmie, że nie zamierza skorzystać z prawa wskazania kandydata albo w przepisany termin siedmiodniowy nie wskaże innego kandydata - Prezes Rady Ministrów ogłosi o tym w Dzienniku Ustaw, stwierdzając jednocześnie, że postępowanie wyborcze zostało ukończone i że kandydat Zgromadzenia Elektorów został obrany na Prezydenta Rzeczypospolitej.

CZĘŚĆ II Głosowanie Powszechne

ROZDZIAŁ I Wskazanie kandydata na Prezydenta Rzeczypospolitej przez ustępującego Prezydenta

Art. 29. Ustępujący Prezydent Rzeczypospolitej, korzystając z prawa wskazania przez siebie kandydata na Prezydenta Rzeczypospolitej, zarządzi głosowanie powszechne w ciągu siedmiu dni od wyboru kandydata przez Zgromadzenie Elektorów. [...]

ROZDZIAŁ II Prawo wybierania

Art. 31. W głosowaniu powszechnym biorą udział obywatele bez różnicy płci, którzy przed dniem zarządzenia głosowania powszechnego ukończyli lat 24 i nie są pozbawieni prawa wybierania do Sejmu. [...]

ROZDZIAŁ III Generalny Komisarz Wyborczy i komisje wyborcze

Art. 35. Głosowanie powszechne przeprowadzają:

- a) Generalny Komisarz Wyborczy;
- b) Państwowa Komisja Wyborcza;
- c) wojewódzkie komisje wyborcze;
- d) obwodowe komisje wyborcze.

Art. 36.1. Państwowa Komisja Wyborcza składa się:

- a) z Generalnego Komisarza Wyborczego jako przewodniczącego;
- b) z sześciu członków, powołanych w połowie przez ustępującego Prezydenta Rzeczypospolitej, a w połowie przez Przewodniczącego Zgromadzenia Elektorów. [...]

Art. 37. Wojewódzkie komisje wyborcze powołane będą z zastosowaniem przepisów ordynacji wyborczej do sejmów o powoływaniu komisji okręgowych, obwodowe zaś komisje wyborcze - z zastosowaniem przepisów o powoływaniu komisji obwodowych. [...]

ROZDZIAŁ IV Głosowanie

[...] Art. 45. Akt głosowania przeprowadza obwodowa komisja wyborcza z zastosowaniem przepisów ordynacji wyborczej do Sejmu o głosowaniu, jeżeli ustawa niniejsza inaczej nie stanowi. [...]

ROZDZIAŁ VII Ustalenie wyniku głosowania powszechnego

[...]

Art. 57.1. Po ustaleniu wyniku głosowania powszechnego, Państwowa Komisja Wyborcza stwierdzi wybór Prezydenta Rzeczypospolitej.

2. Za obranego na Prezydenta Rzeczypospolitej uznany będzie kandydat, który otrzymał większość głosów ważnych, oddanych w całym Państwie.

3. Gdyby obaj kandydaci na Prezydenta Rzeczypospolitej otrzymali równą liczbę głosów, o wyborze rozstrzyga los, wyciągnięty przez przewodniczącego Komisji Wyborczej.

ROZDZIAŁ VIII Sprawdzenie ważności głosowania powszechnego

Art. 58.1. Każdy z członków Państwowej Komisji Wyborczej może przed zamknięciem posiedzenia komisji zgłosić do protokołu protest przeciwko wyborowi Prezydenta Rzeczypospolitej. [...]

Art. 59.1. Protesty przeciwko wyborowi Prezydenta Rzeczypospolitej rozpoznaje Sąd Najwyższy w ciągu pięciu dni od zgłoszenia na posiedzeniu jawnym z udziałem prokuratora i zgłaszających protesty, jeżeli się stawiają na rozprawę. [...]

Art. 60.1. Sąd Najwyższy na skutek protestu unieważni wybór Prezydenta Rzeczypospolitej:

a) jeżeli zostanie stwierdzone, że dopuszczono się przy głosowaniu powszechnym przestępstw przeciwko głosowaniu w sprawach publicznych;

b) jeżeli głosowanie powszechne przeprowadzone zostało niezgodnie z przepisami ustawy.

2. Unieważnienie wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej może nastąpić jedynie w przypadku, gdy popełnione przestępstwo lub uchybienie mogło wpłynąć na wynik głosowania powszechnego w całym Państwie. [...]

J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe*, 230-234.

Nr 83

6 XI 1935, Warszawa - Ustawa o upoważnieniu Prezydenta RP do wydawania dekretów

Art. 1. Upoważnia się Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania dekretów do dnia 15 stycznia 1936 r. w zakresie spraw gospodarczych i finansowych, z wyjątkiem zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13 października 1927 r. o stabilizacji złotego (Dz.U. RP nr 88, poz. 790).

Dz.U. RP 1935, nr 81, poz. 501.J.
Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe*..., s. 234.

Nr 84

13 VII 1936, Warszawa - Pismo prezesa RM w sprawie uznania gen. Rydza-Śmigłego za pierwszego współpracownika Prezydenta

Prezes Rady Ministrów gen. Sławoj-Składkowski wystosował w dniu 13-ym bm. do wszystkich ministrów i wojewodów pismo treści następującej:

„Zgodnie z wolą Pana Prezydenta Rzeczypospolitej, Ignacego Mościckiego, zarządzam co następuje: Generał Rydz-Śmigły, wyznaczony przez Marszałka Józefa Piłsudskiego jako Pierwszy Obrońca Ojczyzny, Pierwszy Współpracownik Pana Prezydenta Rzeczypospolitej w rządzeniu Państwem, ma być uważany i szanowany jako Pierwsza w Polsce Osoba po Panu Prezydencie Rzeczypospolitej.

Wszyscy funkcjonariusze państwowi z Prezesem Rady Ministrów na czele okazywać Mu winni objawy honoru i posłuszeństwa”.

„Gazeta Polska” 16 VII 1936, nr 197, s. 1.

J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe*..., s. 234-235.

Nr 85

9 IV 1936, Warszawa - Dekret Prezydenta RP Ignacego Mościckiego o ustanowieniu Funduszu Obrony Narodowej

Na podstawie art. 55 ust. (1) ustawy konstytucyjnej i ustawy z dn. 30 marca 1936 r. o upoważnieniu Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania dekretów (Dz.U.RP Nr 23, poz. 186) postanawiam, co następuje:

Art. 1. Dla zasilenia środków przeznaczonych na cele obrony Państwa tworzy się Fundusz Obrony Narodowej.

Art. 2. Fundusz Obrony Narodowej tworzą:

1. Wpływy uzyskane ze sprzedaży nieruchomości i ruchomości, stanowiące własność Skarbu Państwa, a pozostających pod zarządem wojska.

2. Wpływy, które na podstawie szczególnych przepisów ustawowych przekazywane będą na rzecz Funduszu Obrony Narodowej.

3. Dary i zapisy na rzecz Funduszu Obrony Narodowej.

Art. 3. Plan użycia Funduszu Obrony Narodowej ustala Minister Spraw Wojskowych.

Art. 4. (1) Funduszem Obrony Narodowej zarządza Minister Spraw Wojskowych.

(2) Sposób administrowania Funduszem oraz zasady rachunkowości i sprawozdawczości określi Minister Spraw Wojskowych w porozumieniu z Ministrem Skarbu.

Art. 5. Wykonanie dekretu niniejszego porucza się Ministrowi Spraw Wojskowych w porozumieniu z Ministrem Skarbu, Ministrem Rolnictwa i Reform Rolnych oraz innymi zainteresowanymi ministrami.

Art. 6. Dekret niniejszy wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezes Rady Ministrów
Marian Zyndram-Kościałkowski

Prezydent Rzeczypospolitej
Ignacy Mościcki

Minister Spraw Wojskowych
Tadeusz Kasprzycki

*Wojna obronna Polski 1939, s. 44-45.
Druga Rzeczpospolita, s. 404.*

Nr 86

17 III 1938, Warszawa - Instrukcja dla posła polskiego w Tallinie w sprawie nawiązania stosunków dyplomatycznych z Litwą

Proszę natychmiast udać się do tamtejszego posła litewskiego i złożyć mu następującą notę formalną w tekście polskim z dołączeniem tłumaczenia francuskiego:

„Z polecenia mego rządu mam zaszczyt zakomunikować Waszej Excelencji co następuje:

1) Propozycja rządu litewskiego z dnia 14 bm. nie może być przyjęta, gdyż nie daje dostatecznej gwarancji bezpieczeństwa na granicy, zwłaszcza po ujemnym wyniku wszelkich dotychczasowych prób negocjacji polsko-litewskich.

2) Wobec tego rząd polski oświadcza, że za jedyne załatwienie odpowiadające powadze sytuacji uważa natychmiastowe nawiązanie normalnych stosunków dyplomatycznych, bez żadnych conditions prealables.

Jest to jedyna droga do regulowania spraw sąsiedzkich dla każdego rządu ożywionego rzeczywiście dobrą wolą uniknięcia wydarzeń niebezpiecznych dla pokoju.

3) Rząd polski pozostawia rządowi litewskiemu 48 godzin, licząc od chwili wręczenia niniejszej noty, dla przyjęcia powyższej propozycji, z tym że akredyto-

wanie przedstawicieli dyplomatycznych w Kownie i w Warszawie nie mogłoby nastąpić później niż do dnia 31 marca rb. Do tego czasu wszelkie porozumienia techniczne czy inne między rządem polskim i litewskim byłyby prowadzone przez odnośnych posłów w Tallinie. Wymiana załączonych not co do nawiązania stosunków dyplomatycznych miałyby nastąpić przed upływem wspomnianego terminu 48 godzin w Tallinie, między tamtejszymi posłami polskimi i litewskimi.

4) Powyższa propozycja nie może być przedmiotem dyskusji ani co do treści, ani co do formy - jest propozycją na varientur. Brak odpowiedzi lub jakiegokolwiek dodatki czy zastrzeżenia będą przez rząd polski uważane za odmowę.

W tym negatywnym wypadku rząd polski własnymi środkami zabezpieczy słuszne interesy swego państwa”.

Proszę Pana Posła załączyć do noty poniższe teksty:

„Z polecenia mego rządu mam zakomunikować, że rząd polski (litewski) postanowił nawiązać z dniem dzisiejszym normalne stosunki dyplomatyczne między Polską a Litwą (Litwą a Polską) i w tym celu ustanawia Poselstwo w Kownie (w Warszawie). Poseł polski (litewski) należycie akredytowany złoży swe listy uwierzytelniające w Kownie (Warszawie) najpóźniej do dnia 31 marca rb.

Rząd polski (litewski) zapewnia ze swej strony poselstwu litewskiemu (polskiemu) w Warszawie (w Kownie) warunki normalnego funkcjonowania i w związku z tym zagwarantuje od dnia 31 marca rb. możliwość bezpośredniej komunikacji lądowej, powietrznej, pocztowej, telegraficznej i telefonicznej między tym poselstwem a rządem litewskim (polskim)”.

AAN, MSZ P III sygn. 6120, k. 48-49.

*P. Lossowski: Litwa a sprawy polskie 1939-1940;
Druga Rzeczpospolita, s. 446-447.*

Nr 87

28 IV 1939, Berlin - Memorandum Rządu III Rzeszy do Rządu RP o anulowaniu Deklaracji Polsko-Niemieckiej

Z oświadczeń podanych do publicznej wiadomości przez stronę polską i brytyjską Rząd Rzeszy Niemieckiej dowiedział się o dotychczasowym wyniku i ostatecznym celu rokowań między Polską i Wielką Brytanią. Tak więc Rządy Polski i Brytyjski zawarły porozumienie tymczasowe, które zastąpione ma być następnie przez trwały układ. Porozumienie to zapewnić ma Polsce i Wielkiej Brytanii wzajemną pomoc na wypadek bezpośredniego lub pośredniego zagrożenia niepodległości jednego z tych dwóch państw.

Rząd Rzeszy Niemieckiej zmuszony jest zakomunikować Rządowi Polskiemu, co następuje: [...]

Rząd Niemiecki nie ograniczył się przy tym do ogólnych wzmianek, lecz zaproponował w najbardziej przyjazny sposób Rządowi Polskiemu, ostatnim razem w końcu marca br., uregulowanie oparte na następujących zasadach:

Powrót Gdańska do Rzeszy;
Eksterytorialne połączenie kolejowe i autostradę między Prusami Wschodnimi i Rzeszą.
W zamian za to uznanie całego polskiego korytarza i całej polskiej granicy zachodniej;

Zawarcie paktu o nieagresji na 25 lat;
Zagwarantowanie interesów gospodarczych Polski w Gdańsku jak również wszechstronne uregulowanie pozostałych zagadnień gospodarczych i techniczno-komunikacyjnych, wynikających dla Polski z połączenia Gdańska z Rzeszą.

Jednocześnie Rząd Niemiecki oświadczył, iż gotów jest uwzględnić również interesy Polski przy gwarantowaniu niepodległości Słowacji.

Nikt, kto zna stosunki w Gdańsku i w korytarzu i związane z tym problemy, nie może - oceniając je bez uprzedzenia - zaprzeczyć temu, że propozycja powyższa zawierała minimum tego, co należałoby żądać z punktu widzenia interesów niemieckich, z których nie można w żaden sposób zrezygnować i że uwzględniała ona wszystkie w jakikolwiek sposób dla Polski istotne interesy. Rząd Polski udzielił jednak na to odpowiedzi, która była wprawdzie ubrana w formę kontrpropozycji, jednak pod względem treści nie wykazywała żadnego zrozumienia dla niemieckiego stanowiska i była w rezultacie zwykłym odrzuceniem propozycji niemieckiej.

Przystępując równocześnie z udzieleniem tej odpowiedzi do mobilizacji znacznej części swej armii, Rząd Polski wykazał w równie zaskakujący jak drastyczny sposób, że i on sam nie uważa, aby odpowiedź ta mogła doprowadzić do przyjaznego porozumienia. Tym nie usprawiedliwionym niczym pociągnięciem Rząd Polski określił jednocześnie z góry sens i cel rokowań z Rządem Brytyjskim, do jakich bezpośrednio po tym przystąpił.

Rząd Niemiecki nie uważał za potrzebne odpowiadać na przeprowadzenie częściowej mobilizacji w Polsce podobnymi pociągnięciami militarnymi. Nie może jednak pominąć po prostu milczeniem innych decyzji Rządu Polskiego powziętych w ostatnim czasie. Przeciwnie, czuje się zmuszony stwierdzić z ubolewaniem co następuje:

1. Rząd Polski nie skorzystał z proponowanej przez Rząd Niemiecki okazji sprawiedliwego uregulowania sprawy Gdańska, ostatecznego zagwarantowania granicy z Rzeszą Niemiecką i trwałego umocnienia przez to przyjaznych sąsiedzkich stosunków między obu krajami. Przeciwnie, odrzucił on zmierzające do tego celu propozycje niemieckie.

2. Jednocześnie Rząd Polski przyjął na siebie zobowiązania polityczne wobec państwa, sprzeczne zarówno z duchem jak i z literą deklaracji niemiecko-polskiej z 25 stycznia 1934 r. Tym samym Rząd Polski samowolnie i jednoznacznie pozabawił tę deklarację mocy obowiązującej. [...]

L. Gelberg: *Prawo międzynarodowe*, t. II, s. 514, 517-518.

Nr 88

19 V 1939, Paryż - Protokół wojskowy polsko-francuski

Protokół

Ścisłe tajne

streszczający rozmowy przeprowadzone 15, 16 i 17 maja 1939 roku w Paryżu między

Generał Kasprzycki, Minister Spraw Wojskowych Polski, przedstawiciel Marszałka Śmigłego-Rydza, Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych Polski.

Generał Gemelin, Szef Sztabu Generalnego Francuskiej Obrony Narodowej.

Dowództwo Francuskie i Polskie działając w ramach decyzji powziętych przez obydwie Rządy i po wymianie:

a) poglądów na siły i możliwości strategiczne niemieckie,

b) wiadomości o siłach i możliwościach z punktu widzenia mobilizacji i koncentracji armii polskiej i armii francuskiej - ustaliły co następuje:

I. W wypadku niemieckiej agresji przeciw Polsce albo w wypadku zagrożenia jej interesów żywotnych w Gdańsku, które wywołałoby akcję zbrojną ze strony Polski, armia francuska rozpocznie automatycznie działania swych różnych sił zbrojnych w sposób następujący:

1) Francja przystąpi natychmiast do działań lotniczych według planu ustalonego poprzednio.

2) Gdy tylko część sił francuskich będzie gotowa (około trzeciego dnia), Francja rozwine stopniowo działania zaczepne o celach ograniczonych.

3) Gdy tylko zaznaczy się główny wysiłek niemiecki przeciw Polsce, Francja rozwine stopniowo działania ofensywne przeciwko Niemcom głównymi siłami (począwszy od 15 dnia).

II. W pierwszej fazie wojny Polska użyje wszystkie swe siły do działań obronnych wobec Niemiec, przechodząc do działań zaczepnych, gdy tylko pozwolą na to okoliczności i w warunkach ogólnych, ustanowionych między obydwoma dowództwami.

III. Odwrotnie, jeżeli główne siły niemieckie skierują się na Francję, w szczególności przez Belgię lub Szwajcarię, co wywoła wejście w akcję armii francuskiej, armia polska usiłować będzie związać przed sobą możliwie największe siły niemieckie w warunkach ogólnych, ustanowionych przez obydwie dowództwa.

IV. Dla zasilenia potencjału materiałowego armii polskiej obydwie wysokie dowództwa uznają, że we wspólnym interesie niezbędne jest udzielenie ze strony Francji rządowi polskiemu natychmiastowej pomocy materiałowej i finansowej. Pomoc ta pozwoli podnieść wydatnie siłę armii polskiej oraz rozwiniąć przemysł wojenny w Polsce zarówno dla potrzeb armii polskiej, jak dla potrzeb jej sprzymierzeńców na wschodnim teatrze operacyjnym.

V. Obydwie wysokie dowództwa uznają za niezbędne kontynuować rozmowy bardziej szczegółowe, mające na celu rozwinięcie zasad zawartych w niniejszym protokole.

Polskie Siły Zbrojne w II wojnie światowej, T. I, cz. 2, Londyn 1951, s. 99-100.
Druga Rzeczpospolita, s. 470-471.

25 VII 1939, Londyn - Układ o wzajemnej pomocy pomiędzy Polską, Wielką Brytanią i Irlandią Północną

Rząd Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii oraz Rząd Polski pragnąc oprzeć na stałej podstawie współpracę między swymi krajami, wynikającą z danego już zapewnienia o wzajemnej pomocy o charakterze obronnym:

postanowiły w tym celu zawrzeć układ i wyznaczyły na swych pełnomocników [następują nazwiska pełnomocników], którzy po wymianie swych pełnomocników, uznanych za dobre i we właściwej formie, zgodzili się na następujące postanowienia:

Art. 1

W razie gdyby jedna ze Stron umawiających się znalazła się w działaniach wojennych w stosunku do jednego z mocarstw europejskich na skutek agresji tego ostatniego przeciwko tejże Stronie umawiającej się, druga Strona umawiająca się udzieli bezzwłocznie Stronie umawiającej się, znajdującej się w działaniach wojennych wszelkiej pomocy i poparcia, będących w jej mocy.

Art. 2

1. Postanowienia artykułu 1 stosują się również w razie jakiegokolwiek bądź akcji jednego z mocarstw europejskich, która by zagrażała wyraźnie, pośrednio lub bezpośrednio, niezawisłości jednej ze Stron umawiających się, a która by była tego rodzaju, że ta Strona umawiająca się uważałaby za żywotne przeciwstawić się jej siłami zbrojnymi.

2. Jeżeli jedna ze Stron umawiających się znalazłaby się w działaniach wojennych w stosunku do jednego z mocarstw europejskich na skutek akcji tego ostatniego, zagrażającej niezawisłości, albo neutralności jednego z trzech państw europejskich w ten sposób, że stanowiłaby wyraźną groźbę dla bezpieczeństwa tej Strony umawiającej się, postanowienia artykułu 1 będą się stosować, jednakże bez uszczerbku dla praw danego państwa trzeciego.

Art. 3

Jeżeli jedno z mocarstw europejskich czyniłoby próby podważenia niezawisłości jednej ze Stron umawiających się środkami gospodarczego przenikania, albo w jakikolwiek inny sposób Strony umawiające się udziela sobie wzajemnego poparcia w przeciwstawieniu się takim próbom. Jeżeli to mocarstwo rozpoczęło następnie działania wojenne przeciw jednej ze Stron umawiających się, postanowienia art. 1 będą się stosować.

Art. 4.

Sposoby stosowania zobowiązań pomocy wzajemnej przewidzianych w niniejszym układzie są określone między kompetentnymi władzami wojskowymi, morskimi i lotniczymi umawiających się Stron.

Art. 5

Bez uszczerbku dla sformułowanych wyżej zobowiązań umawiających się Stron udzielenia sobie natychmiast wzajemnej pomocy i poparcia w chwili rozpoczęcia działań wojennych, umawiające się Strony będą wymieniać pełne i szybkie informacje na temat każdego wydarzenia, które mogłoby zagrażać ich niezawisłości, a w szczególności na temat każdego zdarzenia mogącego grozić zastosowaniem powyższych zobowiązań.

Art. 6

1. Umawiające się Strony będą sobie wzajemnie komunikować teksty zobowiązań pomocy przeciw agresji, które zaciągnęły, albo mogły zaciągnąć w przyszłości w stosunku do państw trzecich.

2. W razie gdyby jedna ze Stron umawiających się zamierzała zaciągnąć nowe zobowiązanie tego rodzaju po wejściu w życie niniejszego układu, będzie zobowiązana, z uwagi na dobre działanie tego ostatniego, powiadomić o tym drugim umawiającą się Stronę.

3. Nowe zobowiązanie, które by Strony Umawiające się mogły zaciągnąć w przyszłości, nie powinny ani ograniczyć ich wzajemnych obowiązków, określonych niniejszym układem, ani stwarzać pośrednio nowych obowiązków między stroną umawiającą się, nie uczestniczącą w tych zobowiązaniach, a państwami trzecimi.

Art. 7

Jeżeliby Strony umawiające się znalazły się w działaniach wojennych na skutek zastosowania niniejszego układu, to nie zawrą one rozejmu ani traktatu pokoju, jak tylko za wspólnym porozumieniem.

Art. 8

Niniejszy układ jest zawarty na okres 5 lat.

Jeżeli nie będzie wypowiedziany na 6 miesięcy przed upływem tego okresu, pozostanie nadal w mocy, przy czym umawiająca się Strona będzie miała wówczas prawo wypowiedzieć go w każdej chwili za 6-miesięcznym uprzedzeniem.

Niniejszy układ wchodzi w życie w chwili podpisania. Na dowód czego wyżej wymienieni pełnomocnicy podpisali niniejszy układ i wycisnęli na nim swoje pieczęcie.

Sporządzono w języku angielskim w Londynie, w dwóch egzemplarzach oryginalnych dnia 25 sierpnia 1939 r. Polski tekst będzie następnie ustalony między Stronami umawiającymi się i oba teksty będą wówczas jednakowo miarodajne.

Sprawa polska w czasie drugiej wojny światowej, s. 35-36.
Druga Rzeczpospolita, s. 476-477.

Nr 90

23 VIII 1939, Moskwa - Tajny protokół do paktu o nieagresji między III Rzeszą a ZSRR

Z okazji podpisania paktu o nieagresji między Rzeszą Niemiecką a ZSRR podpisani pełnomocnicy obu stron przedyskutowali w ściśle poufnych rozmowach

sprawę rozgraniczenia ich wzajemnych stref interesów w Europie wschodniej. Rozmowy te doprowadziły do następujących ustaleń:

1. W wypadku przemian terytorialnych i politycznych na obszarach należących do państw bałtyckich (Finlandia, Estonia, Lotwa i Litwa) północna granica Litwy będzie stanowiła granicę stref wpływów Niemiec i ZSRR. Obie strony uznają interesy Litwy na obszarze Wilna.

2. W razie zmian terytorialnych i politycznych na obszarach należących do państwa polskiego, strefy interesów Niemiec i ZSRR będą rozgraniczone mniej więcej wzdłuż linii rzek Narwi, Wisły i Sanu. Zagadnienie, czy interesy obu stron czynią pożądanym utrzymanie odrębnego państwa polskiego i jakie mają być granice tego państwa, może być ostatecznie rozstrzygnięte dopiero w toku dalszych wydarzeń politycznych. W każdym razie oba rządy rozwiążą tę sprawę w drodze przyjaznego porozumienia.

3. Jeżeli idzie o Europę południowo-wschodnią, to strona radziecka podkreśla swoje zainteresowanie Besarabią. Ze strony niemieckiej stwierdza się zupełne désintéressement odnośnie tego terytorium.

4. Protokół niniejszy traktowany będzie przez obie strony jako ściśle tajny.

Podpisano:

Za rząd Rzeszy Niemieckiej
J. J. RIBBENTROP

Za rząd Związku Socjalistycznych
Republik Radzieckich
W. MOŁOTOW

Polska w polityce międzynarodowej, Warszawa 1989, s. 464;

J. Łojek (L. Jerzewski): Agresja 17 września 1939, Warszawa 1990, s. 183-184.

Nr 91

25 VIII 1939, Moskwa - Depesza ambasadora III Rzeszy w Moskwie w sprawie usterek w tajnym protokole z 23 sierpnia 1939 zawartym przez Mołotowa z Ribbentropem

Mołotow wezwał mnie dziś wieczorem i oświadczył, że z powodu wielkiego pośpiechu w przygotowaniu tajnego protokołu dodatkowego do tekstu wślizgnęła się niejasność. Koniec pierwszego zdania punktu 2 powinien brzmieć: „będą rozgraniczone mniej więcej wzdłuż linii rzek Pisy, Narwi, Wisły i Sanu”, zgodnie z przeprowadzonymi tutaj negocjacjami.

Niedokładność map użytych podczas negocjacji wywołała u wszystkich uczestniczących w nich wrażenie, jakoby górny bieg rzeki Narwi rozciągał się aż do granicy Prus Wschodnich, co faktycznie jest niezgodne z prawdą. Choć co do sensu zawartego porozumienia nie ma żadnych wątpliwości, prosił mnie, aby ze względów formalnych wzmiankowane zdanie zostało uzupełnione o nazwę rzeki Pisy, co może nastąpić w drodze wymiany listów między nim a mną.

Proszę o upoważnienie do wyrażenia zgody na prośbę Mołotowa w kwestii żądanego uzupełnienia, w imię dokładności.

SCHULENBURG

J. Łojek: Agresja 17 września 1939, s. 184.

Nr 92

25 VIII 1939, Londyn - Tajny protokół do brytyjskiego i polskiego układu o wzajemnej pomocy

Rząd Polski i Rząd Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii zgodziły się na następującą interpretację układu o wzajemnej pomocy, podpisanego w dniu dzisiejszym jako jedynie autentyczną i wiążącą:

1) A) Przez wyrażenie „mocarstwo europejskie” użyte w tym układzie należy rozumieć Niemcy.

B) Na wypadek działań, w znaczeniu artykułu pierwszego i drugiego układu, przez mocarstwo europejskie inne aniżeli Niemcy, umawiające się Strony będą się konsultować, w celu wspólnego podjęcia środków.

2) A) Oba Rządy od czasu do czasu określą przez wzajemne porozumienie przypuszczalne wypadki działalności Niemiec, które by wchodziły w zakres artykułu drugiego układu.

B) Zanim oba Rządy uzgodnią modyfikację następujących postanowień tego punktu, będą one uważały, że wypadek rozważany przez punkt 1 artykułu odnosi się do Wolnego Miasta Gdańska, a wypadki rozważane w punkcie 2 artykułu drugiego odnoszą się do Belgii, Holandii i Litwy.

C) Lotwa i Estonia będą uważane przez oba Rządy jako włączone do listy krajów rozważanych przez punkt 2 artykułu drugiego od chwili wejścia w moc przedsięwzięcia wzajemnej pomocy między Zjednoczonym Królestwem a trzecim państwem odnośnie do tych dwóch krajów.

D) Co się tyczy Rumunii, Rząd Zjednoczonego Królestwa powołuje się na gwarancję, której udzielił temu krajowi, a Rząd Polski powołuje się na wzajemne porozumienie wyrażone w sojuszu Polsko-Rumuńskim, którego Polska nigdy nie uważała za niezgodny z tradycyjną przyjaźnią z Węgrami.

3) Umawiające się Strony wspomniały w artykule szóstym układu, że gdyby jedna z umawiających się Stron weszła w porozumienie z trzecim państwem, porozumienie to byłoby z konieczności tak ukształtowane, że jego wykonanie nie naraziłoby ani suwerenności, ani nienaruszalności granic drugiej umawiającej się Strony.

4) Niniejszy protokół stanowi część integralną układu podpisanego w dniu dzisiejszym, którego zakresu nie przekracza.

Zgodnie z powyższym, podpisani pełnomocnicy złożyli swoje podpisy pod niniejszym protokołem.

Sporządzono w dwu egzemplarzach w języku angielskim w Londynie dn. 25 sierpnia 1939 r. Polski tekst będzie uzgodniony między umawiającymi się Stronami, po czym oba teksty będą uważane za autentyczne.

Sprawa polska, s. 37.
Druga Rzeczpospolita, s. 478-479.

Nr 93

1 IX 1939, Warszawa - Orędzie Prezydenta RP w związku z agresją III Rzeszy na Polskę

Obywatele Rzeczypospolitej!

Nocy dzisiejszej odwieczny wróg nasz rozpoczął działania zaczepne wobec państwa polskiego, co stwierdzam wobec Boga i historii.

W tej chwili dziejowej zwracam się do wszystkich obywateli państwa w głębokim przeświadczeniu, że cały naród w obronie swojej wolności, niepodległości i honoru skupi się dokoła wodza naczelnego i sił zbrojnych oraz da godną odpowiedź napastnikowi, jak to się już nieraz działo w historii stosunków polsko-niemieckich.

Cały naród polski, pobłogosławiony przez Boga, w walce o swoją świętą i słuszną sprawę, zjednoczony z armią pójdzie ramię przy ramieniu do boju i pełnego zwycięstwa.

Prezydent Rzeczypospolitej
Ignacy Mościcki

„Kurier Warszawski”, 1 IX 1939, nr 241.
Druga Rzeczpospolita, s. 499-480.

Nr 94

1 IX 1939, Berlin - Ustawa Reichstagu o wcieleniu Wolnego Miasta Gdańska do Rzeszy Niemieckiej

§ 1. Wydana przez głowę państwa Wolnego Miasta Gdańska zasadnicza ustawa państwowa o wcieleniu Gdańska do Rzeszy Niemieckiej nabiera niniejszym mocy ustawy Rzeszy. Brzmienie jej jest następujące:

Art. 1. Znosi się z mocą natychmiastową konstytucję Wolnego Miasta Gdańska.

Art. 2. Całą władzę ustawodawczą i wykonawczą sprawuje wyłącznie głowa państwa.

Art. 3. Wolne Miasto Gdańsk wraz ze swym terytorium i ludnością staje się - z mocą natychmiastową - częścią składową Rzeszy Niemieckiej.

Art. 4. Do czasu ostatecznego uregulowania przez Wodza sprawy wprowadzenia niemieckiego prawa Rzeszy - pozostają w mocy wszystkie postanowienia ustawowe - z wyjątkiem konstytucji - obowiązujące w chwili wydania niniejszej zasadniczej ustawy państwowej.

Gdańsk, 1 września 1939 r. Albert Forster

§ 2. Obywatele dotychczasowego Wolnego Miasta Gdańska są obywatelami niemieckimi zgodnie z przepisami szczegółowymi.

§ 3. Na terenie dotychczasowego Wolnego Miasta Gdańska pozostaje na razie w mocy prawo obowiązujące dotychczas - z wyjątkiem konstytucji Wolnego Miasta Gdańska.

§ 4. (1) W dotychczasowym Wolnym Mieście Gdańsku nabiera mocy obowiązującej od dnia 1 stycznia 1940 r. całe prawo Rzeszy oraz pruskie prawo krajowe.

(2) Właściwy minister Rzeszy w porozumieniu z ministrem spraw wewnętrznych Rzeszy może postanowić, że prawo Rzeszy lub pruskie prawo krajowe nie nabiera mocy obowiązującej w dotychczasowym Wolnym Mieście Gdańsku, albo że nabiera jej w terminie późniejszym, albo też nabiera jej zgodnie z przepisami szczególnymi. Takie postanowienie wymaga ogłoszenia w Dzienniku Ustaw Rzeszy.

(3) Minister spraw wewnętrznych Rzeszy w porozumieniu z właściwymi ministrami może w drodze rozporządzenia wprowadzić w życie prawo niemieckie i pruskie prawo krajowe do dnia 31 grudnia 1939 r.

§ 5. (1) Instancją centralną do spraw wcielenia Gdańska do Rzeszy Niemieckiej jest minister spraw wewnętrznych Rzeszy.

(2) Minister spraw wewnętrznych Rzeszy jest upoważniony do wydania rozporządzeń prawnych i administracyjnych, potrzebnych do wykonania i uzupełnienia niniejszej ustawy.

§ 6. Niniejsza ustawa obowiązuje od dnia 1 września 1939 r.

Sprawa polska, s. 52-53.
J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe*, s. 238-239.

Nr 95

17 IX 1939, Moskwa - Nota rządu radzieckiego w sprawie upadku państwa polskiego i wkroczenia ZSRR do Polski

Moskwa, 17 września 1939

Wojna polsko-niemiecka ujawniła wewnętrzne bankructwo państwa polskiego. W ciągu dziesięciu dni operacji wojennych Polska utraciła wszystkie swoje rejony przemysłowe i ośrodki kulturalne. Warszawa przestała istnieć jako stolica Polski. Rząd polski rozpadł się i nie przejawia żadnych oznak życia. Oznacza to, iż państwo polskie i jego rząd faktycznie przestały istnieć. Wskutek tego traktaty zawar-

te między ZSRR a Polską utraciły swą moc. Pozostawiona sobie samej i pozbawiona kierownictwa, Polska stała się wygodnym polem działania dla wszelkich poczynań i prób zaskoczenia, mogących zagrozić ZSRR. Dlatego też rząd radziecki, który zachowywał dotąd neutralność, nie może pozostać dłużej neutralnym w obliczu tych faktów.

Rząd radziecki nie może również pozostać obojętnym w chwili, gdy bracia tej samej krwi, Ukraińcy i Białorusini, zamieszkujący na terytorium Polski i pozostawieni swemu losowi, znajdują się bez żadnej obrony.

Biorąc pod uwagę tę sytuację, rząd radziecki wydał rozkazy naczelnemu dowództwu Armii Czerwonej, aby jej oddziały przekroczyły granicę i wzięły pod obronę życie i mienie ludności zachodniej Ukrainy i zachodniej Białorusi.

Rząd radziecki zamierza jednocześnie podjąć wszelkie wysiłki, aby uwolnić lud polski od nieszczęsnej wojny, w którą wpędzili go nierozsądni przywódcy i dać mu możliwość egzystencji w warunkach pokojowych.

Podpisano: komisarz ludowy spraw zagranicznych

WIACZESŁAW MOŁOTOW

J. Łojek: *Agresja 17 września 1939*, s. 186.

Nr 96

20 IX 1939, Rumunia - Rozkaz marszałka E. Rydza-Śmigłego do Polskich Sił Zbrojnych

Z terytorium Rumunii, 20 września 1939

Żołnierze!

Najazd bolszewicki na Polskę nastąpił w czasie wykonywania przez wojsko nasze manewru, którego celem było skoncentrowanie się w południowo-wschodniej części Polski, tak by mając dla otrzymywania zaopatrzenia i materiału wojennego komunikację i łączność przez Rumunię z Francją i Anglią móc dalej prowadzić wojnę. Najazd bolszewicki uniemożliwił wykonanie tego planu.

Wszystkie nasze wojska zdolne do walki były związane działaniem przeciw Niemcom. Uważałem, że w tej sytuacji obowiązkiem moim jest unikać bezcelowego przelewu krwi w walce z bolszewikami i ratować to, co da się uratować. Strzały oddane przez KOP do bolszewików stwierdziły, że nie oddajemy naszego terytorium dobrowolnie. A ponieważ w pierwszym dniu bolszewicy do naszych oddziałów nie strzelali, ani też ich nie rozbrajali, więc sądziłem, że możliwym będzie przez pewien czas wycofać dość dużo wojska na terytorium Węgier i Rumunii. A chciałem to zrobić w tym celu, by móc was następnie przewieźć do Francji i tam organizować armię polską. Chodziło mi o to, by polski żołnierz brał w dalszym ciągu udział w wojnie i by przy zwycięskim zakończeniu wojny istniała Armia Polska, która by reprezentowała Polskę i Jej interesy.

O tym najważniejszym dziś celu musicie pamiętać. Choćby warunki waszego życia były najcięższe, musicie przetrwać nie zapominając, że jesteście żołnierzami, których obowiązuje dyscyplina i honor żołnierski. Ci, którzy ulegając słabości du-

cha albo podszeptom obcych agentów sięją wśród was zwątpienie i chcą w wasze szeregi wprowadzić rozprężenie, ci ludzie są na usługach wroga.

Trzeba zacisnąć zęby i przetrwać. Położenie się zmieni, wojna jeszcze trwa. Będziecie jeszcze bić się za Polskę i wrócić do Polski, przynosząc Jej zwycięstwo.

Naczelny Wódz
EDWARD ŚMIGŁY-RYDZ
Marszałek Polski

J. Łojek: *Agresja 17 września 1939*, s. 194-195.

Nr 97

28 IX 1939, Moskwa - Poprawka do tajnego dodatkowego protokołu z 23 sierpnia, wspominająca o strefie wpływu ZSRR na terytorium państwa polskiego

Niżej podpisani pełnomocni przedstawiciele oświadczają, że Rząd Niemiec i Rząd ZSRR porozumiały się w następującej sprawie:

Tajny dodatkowy protokół, podpisany 23 sierpnia 1939 roku, musi być poprawiony w punkcie 1, uwzględniając ten fakt, że terytorium Państwa Litewskiego odeszło do sfery wpływów ZSRR, podczas gdy, z drugiej strony, województwo lubelskie i część województwa warszawskiego odeszły do strefy wpływów Niemiec (patrz. mapę, załączoną do podpisanego dzisiaj Układu o Przyjaźni i Granicy). Gdy tylko Rząd ZSRR podejmie specjalne posunięcia na terytorium litewskim dla ochrony swych interesów, niniejsza granica niemiecko-litewska, w celu ustalenia naturalnego i prostego opisu granicznego, musi być poprawiona w ten sposób, aby terytorium litewskie, położone na południowy zachód od linii, zaznaczonej na załączonej mapie, odeszło do Niemiec.

Moskwa, 28 września 1939 r.

W imieniu Rządu
Niemiec
J. Ribbentrop

Z upoważnienia
Rządu ZSRR
W. Mołotow

Białe plany ZSRR-Niemcy, 1939-1941. Wilno 1990, s. 106.

Nr 98

28 IX 1939, Moskwa - Dodatkowy tajny protokół uzgodnień W. Mołotowa i J. Ribbentropa w sprawie polskiej agitacji

Niżej podpisani pełnomocni przedstawiciele, po zawarciu Niemiecko-Rosyjskiego Układu o Przyjaźni i Granicy, oświadczają, że zgadzają się co do następującego:

Obydwie Strony nie będą pozwalały na swoich terytoriach na żadną agitację polską, dotyczącą terytorium drugiej strony. Będą one likwidowały na swych terytoriach wszystkie źródła takiej agitacji i informowały się wzajemnie o środkach, podejmowanych w tym celu.

Moskwa, 28 września 1939 r.

W imieniu Rządu
Niemiec
J. Ribbentrop

Z upoważnienia
Rządu ZSRR
W. Mołotow

Białe plamy ZSRR-Niemcy, s. 106.

Nr 99

29 IX 1939, Kutry - Zarządzenie prezydenta I. Mościckiego wyznaczające W. Raczkiewicza na prezydenta RP

Na podstawie art. 24 ust. 1 Ustawy Konstytucyjnej wyznaczam p. Władysława Raczkiewicza b. marszałka Senatu na następcę Prezydenta Rzeczypospolitej na wypadek opróżnienia się urzędu Prezydenta Rzeczypospolitej przed zawarciem pokoju.

Z chwilą ogłoszenia niniejszego zarządzenia, zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 17 września 1939 r. o wyznaczeniu generała Bolesława Wieniawy-Długoszewskiego na następcę Prezydenta Rzeczypospolitej traci moc obowiązującą.

Kutry, 17 września 1939 r.

Sprawa polska, s. 98.

Nr 100

30 IX 1939, Paryż - Powołanie W. Sikorskiego na stanowisko premiera RP

Do Pana Generała Dywizji
Władysława Sikorskiego
Naczelnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych we Francji

Mianuję Pana Generała Prezesem Rady Ministrów.

Paryż, dnia 30 września 1939 r.

Prezydent Rzeczypospolitej Władysław Raczkiewicz

Sprawa polska, s. 101

Nr 101,

5 X 1939, Lipiny (Kock) - Rozkaz pożegnalny gen. F. Kleeberga

SGO „Polesie”
Ldz. 1/5/Op
M.p. 5.10.1939, godz. 19.30

Żołnierze

Z dalekiego Polesia, znad Narwi, z oddziałów, które się oparły demoralizacji, zabrałem was pod swą komendę, by walczyć do końca. Chciałem iść najpierw na południe, gdy to stało się niemożliwe - nieść pomoc Warszawie.

Warszawa padła, nim doszliśmy.

Mimo to nie straciliście nadziei i walczyliście dalej. Wykazaliście hart i odwagę w masie zwątpień i dochowaliście wierności Ojczyźnie do końca. Dziś jesteśmy otoczeni, a amunicja i żywność są na wyczerpaniu.

Dalsza walka nie rokuje nadziei, tylko rozleje krew żołnierską, która jeszcze przydać się może. Przywilejem dowódcy jest brać odpowiedzialność na siebie. Dziś biorę ją w tej najcięższej chwili - każę zaprzestać walki, by nie przelewać krwi nadaremnie. Dziękuję wam za wasze męstwo i waszą karność - wiem, że staniecie, gdy będzie potrzeba.

Jeszcze Polska nie zginęła i nie zginie.

Powyższy rozkaz przeczytać przed frontem wszystkich oddziałów.

Dowódca SGO „Polesie”
Kleeberg, gen. bryg.

A. Sikorski: Kampania wrześniowa na Lubelszczyźnie w 1939 r. Lublin 1966, s. 163-164.

Nr 102

8 X 1939, Berlin - Dekret kanclerza A. Hitlera o organizacji i administracji terenów włączonych do Rzeszy

§ 1. 1) W toku reorganizacji wschodnich terytoriów okręgi Rzeszy (Reichsgaue) Zachodnich Prus i Poznania zostaną włączone do Niemieckiej Rzeszy.

2) Na czele okręgu stanie namiestnik Rzeszy (Reichsstatthalter).

3) Oficjalną siedzibą namiestnika Rzeszy Prus Wschodnich będzie Gdańsk; oficjalną siedzibą namiestnika Rzeszy Poznania będzie Poznań.

§ 2. 1) Okręg Prus Zachodnich zostanie podzielony na okręgi administracyjne Gdańsk, Kwidzyń i Bydgoszcz.

2) Okręg Poznania podzielony zostanie na okręgi administracyjne: Inowrocław, Poznań i Kalisz.

§ 3. 1) Przepisy prawne dotyczące organizacji administracji w Reichsgau Sudetenland z 14 kwietnia 1939 r. znajdują zastosowanie przy powoływaniu do życia administracji tych okręgów, z wyjątkiem zmian określonych w tym dekrete.

2) Wszystkie działy administracji podlegać będą jurysdykcji namiestnika.

Minister spraw wewnętrznych Rzeszy zadecyduje w porozumieniu z właściwym ministrem Rzeszy o przeniesieniu poszczególnych działów administracji do istniejących wyspecjalizowanych agencji Rzeszy. Specjalne biura dla spraw okręgów regionalnych podlegać będą jurysdykcji komisarza okręgowych (Landrate) aż do odwołania.

§ 4. Jeśli chodzi o części terytoriów, które leżą na granicach, administracyjny okręg Katowic włączony zostanie do prowincji Śląsk, a administracyjny okręg Ciechanów do prowincji Prusy Wschodnie.

§ 5. 1) O przebiegu linii granicznych okręgów administracyjnych (sekcje 1, 2 i 4) zadecyduje minister spraw wewnętrznych Rzeszy w porozumieniu z pruskim premierem, o ile chodzić będzie o granice administracyjne między terytoriami przywróconymi ojczyźnie oraz prowincje przyległe.

2) O rozmieszczeniu obszarów miejskich i wiejskich zadecyduje minister spraw wewnętrznych Rzeszy tam, gdzie wymagać tego będzie reorganizacja.

§ 6. 1) Mieszkańcy włączonych terytoriów, którzy są pochodzenia niemieckiego lub pokrewnego Niemcom, staną się obywatelami niemieckimi, zgodnie ze szczegółowymi przepisami, jakie mają być wydane.

2) Volksdeutsche na tych terytoriach staną się obywatelami Rzeszy, zgodnie z ustawą o obywatelstwie Rzeszy.

§ 7. Obowiązujące dotychczas ustawy pozostaną w mocy, o ile nie koliduje to z włączeniem do Rzeszy Niemieckiej.

§ 8. Minister spraw wewnętrznych Rzeszy może, w porozumieniu z właściwym, zainteresowanym ministrem Rzeszy, wprowadzić w drodze dekretu ustawodawstwo Rzeszy i ustawodawstwo pruskie.

§ 9. Jeśli chodzi o terytorium byłego Wolnego Miasta Gdańska, przepisy zawarte w § 3 i 4 ustawy dotyczącej połączenia Wolnego Miasta Gdańska z Rzeszą Niemiecką z 1 września 1939 r., pozostają bez zmian.

§ 10. Minister finansów Rzeszy będzie podejmować decyzje w porozumieniu z ministrem spraw wewnętrznych Rzeszy w sprawach dotyczących przepisów finansowych, jakie należy wydać w związku z reorganizacją.

§ 11. 1) Oświadczenia w sprawach finansowych, jakich wymaga reorganizacja oraz wynikające stąd ustawy, będą wydawane z upoważnienia ministra spraw wewnętrznych Rzeszy oraz ministra finansów Rzeszy lub przez departamenty określone przez tych ministrów.

2) Polecenia dotyczące paragrafu (1) określą prawa i obowiązki zainteresowanych stron oraz ustalą szczegóły przenoszenia, ograniczenia i anulowania praw własności.

§ 12. 1) Odpowiedzialność za reorganizację wschodnich terytoriów spoczywać będzie na ministrze spraw wewnętrznych Rzeszy, jako na głównym przedstawicielu centralnej władzy.

2) Minister spraw wewnętrznych Rzeszy wyda takie rozporządzenia z dziedziny sądownictwa i ustawodawstwa, jakie będą potrzebne dla wprowadzenia w życie oraz rozszerzenia niniejszego dekretu.

§ 13. 1) Dekret niniejszy wejdzie w życie z dniem 1 listopada 1939 r.

2) Minister spraw wewnętrznych Rzeszy może oświadczyć, że na niektórych obszarach rozporządzenia tego dekretu staną się prawomocne wcześniej.

J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe*, 241-242.

Nr 103

12 X 1939, Berlin - Dekret kanclerza Rzeszy A. Hitlera o administracji okupowanych ziem polskich

Celem przywrócenia i utrzymania porządku i życia publicznego na okupowanych polskich obszarach postanawiam:

§ 1. Zajęte przez Wojska Niemieckie obszary, o ile nie są włączone do Rzeszy Niemieckiej, podlegają władzy Generalnego Gubernatora dla okupowanych polskich obszarów.

§ 2. (1) Generalnym Gubernatorem dla okupowanych polskich obszarów mianuję Ministra Rzeszy D-ra Frank.

(2) Zastępcą Generalnego Gubernatora mianuję Ministra Rzeszy D-ra Seyss-Inquart.

§ 3. (1) Generalny Gubernator podlega mi bezpośrednio.

(2) Generalnemu Gubernatorowi porucza się wszystkie dziedziny administracji.

§ 4. Prawo dotychczas obowiązujące pozostaje w mocy, o ile nie sprzeciwia się objęciu administracji przez Rzeszę Niemiecką.

§ 5. (1) Rada Ministrów dla Obrony Rzeszy, Pełnomocny dla planu czteroletniego oraz Generalny Gubernator mogą ustanawiać prawo w drodze rozporządzeń.

(2) Rozporządzenia będą ogłaszane w „Dzienniku rozporządzeń dla okupowanych polskich obszarów”.

§ 6. Prezes Rady Ministrów dla Obrony Rzeszy oraz Pełnomocny dla planu czteroletniego, jak również naczelne władze Rzeszy mogą wydawać zarządzenia, konieczne dla planowania niemieckiej przestrzeni życiowej i gospodarczej, z mocą obowiązującą także na obszarach podległych Generalnemu Gubernatorowi.

§ 7. (1) Koszty administracji ponosi obszar okupowany.

(2) Generalny Gubernator ustala budżet. Budżet wymaga zatwierdzenia Ministra Skarbu Rzeszy.

§ 8. (1) Urzędem centralnym dla okupowanych polskich obszarów jest Minister Spraw Wewnętrznych Rzeszy.

(2) Konieczne dla wykonania i uzupełnienia niniejszego dekretu przepisy prawne i administracyjne wyda Minister Spraw Wewnętrznych Rzeszy.

§ 9. (1) Dekret niniejszy wchodzi w życie z chwilą i w zakresie cofnięcia przeze mnie udzielonego Głównemu Dowódcy Wojska polecenia do wykonywania zarządu wojskowego.

(2) Prawo sprawowania władzy wykonawczej pozostaje zastrzeżone uregulowaniu osobnemu.

Berlin, dnia 12 października 1939 r.

Führer i Kanclerz Rzeszy
Adolf Hitler

Prezes Rady Ministrów dla Obrony Rzeszy
i Pełnomocny dla planu czteroletniego
Göring

Generał-Feldmarszałek.
Minister Spraw Wewnętrznych Rzeszy
Frick

Zastępca Führer'a
R. Hess

Szef Naczelnej Komendy Sił Zbrojnych
Keitel

Naczelnny Dowódca Wojska
von Brauchitsch

Minister Spraw Zagranicznych Rzeszy
von Ribbentrop

Minister Skarbu Rzeszy
Hrabia Schwerin von Krosigk

Minister i Szef Kancelarii Rzeszy
Dr. Lammers

Prawo Generalnego Gubernatorstwa. Kraków 1940, s. 29-30.

Nr 104

26 X 1939, Warszawa - Proklamacja generalnego gubernatora adresowana do Polaków

Führer i Kanclerz Rzeszy Niemieckiej, Adolf Hitler, powierzył mi rozporządzeniem z dnia 12 października 1939 r. z mocą od 26 października 1939 r. władzę Gubernatorstwa Generalnego na okupowanych obszarach polskich.

Z utworzeniem Gubernatorstwa Generalnego obecnie, po przeprowadzeniu wojkowego zabezpieczenia obszarów polskich w zakresie niemieckiego obszaru interesów, zakończony został epizod historyczny, za który odpowiedzialność ponosić muszą zarówno zaślepieni klika rządowa byłego kraju polskiego jak i też obłudni podżegacze wojenni w Anglii. Oddziały armii niemieckiej przywróciły porządek na

obszarach polskich. Ponowne zagrożenie pokoju europejskiego nieuzasadnionymi żądaniem tworu państwowego, który powstał ongiś z Wersalskiego Traktatu przemocy i nigdy już nie będzie odnowiony, zostało raz na zawsze usunięte.

Polscy obywatele i obywatelki!

Führer polecił mi jako Generalnemu Gubernatorowi dla okupowanych obszarów polskich dbać we formie stanowczej o to, aby w przyszłości zapewniony był w tym kraju stan pokoju i aby się organicznie rozwinęły sąsiedzkie stosunki Polaków do potężnego Mocarstwa światowego narodu niemieckiego.

Życie Wasze prowadzić możecie nadal według wiernie zachowanych obyczajów; Waszą polską własność będzie Wam wolno zachować we wszystkich objawach społeczności. Jednakże kraj zniszczony doszczętnie zbrodniczą winą Waszych dotychczasowych władców, wymaga najbardziej stanowczego organizacyjnego podciągnięcia Waszej wspólnej pracy. Uwolnieni od przymusu polityki awanturniczej Waszej intelektualnej warstwy rządzącej, pod potężną ochroną Wielkoniemieckiej Rzeszy, spełniając powszechny obowiązek pracy, uczynicie dla tego celu to, co leży w Waszych siłach.

Pod sprawiedliwą władzą zapracuje każdy na swój chleb powszedni. Dla podżegaczy politycznych, hien gospodarczych i wyzyskiwaczy żydowskich nie będzie jednak miejsca na obszarze stojącym pod zwierzchnictwem niemieckim.

Wszelkie próby oporu przeciwko wydanym rozporządzeniom oraz przeciwko spokojowi i porządkowi na obszarach polskich stłumione będą bezwzględnie surowością za pomocą potężnego oręża Wielkoniemieckiej Rzeszy. Każdy podporządkowujący się jednak sprawiedliwym zarządzeniom naszej Rzeszy, odpowiadającym w zupełności Waszym zwyczajom życiowym, spokojnie będzie mógł pracować. Zarządzenie nasze uwolni Was od wielu strasznych braków, nad którymi cierpieć musicie dziś jeszcze w następstwie niesłychanej gospodarki Waszych dotychczasowych władców.

Generalny Gubernator dla okupowanych polskich obszarów
Frank

Prawo Generalnego Gubernatorstwa, s. 31.

Nr 105

26 X 1939, Warszawa - Pierwsze rozporządzenie o odbudowie administracji okupowanych ziem polskich

Na podstawie § 5 ust. 1 Dekretu Führera i Kanclerza Rzeszy Niemieckiej o Administracji okupowanych polskich obszarów z dnia 12 października 1939 r. (Dz.U. Rzeszy Niem. I str. 2077) rozporządzam:

§ 1. Generalne Gubernatorstwo dla okupowanych polskich obszarów obejmuje obszary okupowane przez Wojska Niemieckie, o ile nie zostały włączone do Rzeszy Niemieckiej.

§ 2. Siedzibą Generalnego Gubernatora jest miasto Krakau (Kraków).

§ 3. (1) Generalnemu Gubernatorowi i jego zastępcy bezpośrednio podlegają Szef Urzędu Generalnego Gubernatora i Wyższy Dowódca SS (Schutzstaffel) i Policji.

(2) W Urzędzie Generalnego Gubernatora powstają dla opracowania poszczególnych działów administracji wydziały.

(3) Wyższemu Dowódcy SS (Schutzstaffel) i Policji podlegają Dowódca Policji Porządkowej i Dowódca Policji Bezpieczeństwa.

§ 4. Generalne Gubernatorstwo dzieli się na cztery Okręgi: Krakau (Kraków), Lublin (Lublin), Radom (Radom) i Warschau (Warszawa).

§ 5. (1) Na czele Okręgu stoi Szef Okręgowy. Szef Okręgowy kieruje w imieniu Generalnego Gubernatora całą administracją Okręgu.

(2) Szefowi Okręgowemu podlegają bezpośrednio Szef urzędu Szefa Okręgowego i Dowódca SS (Schutzstaffel) i Policji.

§ 6. (1) Okręgi dzieli się na Powiaty i Miejskie Powiaty. Na czele powiatu stoi starosta. Starosta kieruje całą administracją powiatu.

(2) Administrację miast i gmin regulują specjalne zarządzenia.

§ 7. Generalne Gubernatorstwo jest osobą prawną o własnych prawach i zobowiązaniach. Generalny Gubernator i przez niego upoważnione urzędy zastępują je na zewnątrz.

§ 8. (1) Dotychczasowe prawo polskie zachowuje moc swoją, o ile nie jest w sprzeczności z przejęciem administracji przez Rzeszę Niemiecką i wykonaniem wojskowych praw niemieckich.

(2) Rozporządzenia wydane przez Naczelnego Dowódcę Wojska i przez niego upoważnione urzędy, pozostają nadal w mocy, o ile przez powołanie w życie Generalnego Gubernatorstwa nie stały się bezprzedmiotowe.

§ 9. Językiem urzędowym w Generalnym Gubernatorstwie jest język niemiecki. Język polski jest dopuszczalny.

§ 10. (1) Rozporządzenia Generalnego Gubernatora ogłoszone będą w Dzienniku rozporządzeń dla okupowanych polskich obszarów w języku niemieckim i polskim. Dla interpretacji miarodajny jest tekst niemiecki.

(2) Rozporządzenia wchodzi w życie w dniu po ogłoszeniu, o ile się inaczej nie postanawia.

Warschau (Warszawa), dnia 26 października 1939 r.

Generalny Gubernator dla okupowanych polskich obszarów

Frank

Prawo Generalnego Gubernatorstwa, s. 32-33.

Nr 106

26 X 1939, Warszawa - Rozporządzenie w sprawie wymiaru sprawiedliwości w Generalnym Gubernatorstwie

Na podstawie § 5 ust. 1 Dekretu Führer'a i Kanclerza Rzeszy Niemieckiej o Administracji okupowanych polskich obszarów z dnia 12 października 1939 r. (Dz. U. Rzeszy Niem. I str. 2077) rozporządzam:

§ 1. W Generalnym Gubernatorstwie ma miejsce sądownictwo niemieckie i polskie.

§ 2. (1) Zadaniem sądownictwa niemieckiego jest ściganie zamachów na bezpieczeństwo i autorytet Rzeszy i Narodu Niemieckiego, oraz życie, zdrowie i własności obywateli narodowości niemieckiej.

(2) Obywatele narodowości niemieckiej podlegają w całości ich stosunków prawnych sądownictwu niemieckiemu.

(3) Wyroki sądów niemieckich będą wydane w imieniu Narodu Niemieckiego.

§ 3. Sędzia niemiecki może prawomocne wyroki sądu polskiego poddać sprawdzeniu. Sędzia niemiecki może sprawę z uchyleniem wyroku przekazać sądownictwu niemieckiemu.

§ 4. Sądy podejmą swoją działalność po ostatecznym ustaleniu granic obszaru Generalnego Gubernatorstwa.

§ 5. Przepisy potrzebne do wykonania niniejszego rozporządzenia wyda Kierownik Wydziału Sprawiedliwości przy Urzędzie Generalnego Gubernatora.

Warschau (Warszawa), dnia 26 października 1939 r.

Generalny Gubernator dla okupowanych polskich obszarów

Frank

Prawo Generalnego Gubernatorstwa, s. 76-77.

Nr 107

30 X 1939, Berlin - Zarządzenie H. Himmlera w sprawie przesiedlenia ludności polskiej

ZARZĄDZENIE 1/II

W miesiącach listopadzie i grudniu 1939 r., jak również w miesiącach styczniu i lutym 1940 r. należy przeprowadzić następujące przesiedlenia:

1) Z dawnych polskich, obecnie niemieckich prowincji i terenów Rzeszy wszystkich Żydów.

2) Z prowincji Gdańsk - Prusy Wschodnie wszystkich Polaków z Kongresówki.

3) Z prowincji Poznań, Prusy Południowe i Prusy Wschodnie oraz Wschodni Górny Śląsk szczególnie wrogo usposobione [elementy] spośród ludności polskiej, których liczba zostanie podana później.

4) Wyższy Dowódca SS i Policji Wschód poda do wiadomości możliwości przyjęcia przez Gubernatorstwo [osób] podlegających wysiedleniu, osobno według starostw powiatowych i większych miast.

5) Wyżsi Dowódcy SS i Policji Wisła, Warta, Północny Wschód, Południowy Wschód i Wschód (Generalne Gubernatorstwo) lub Inspektorzy i Dowódcy Policji Bezpieczeństwa ustalą wspólnie plan przesiedlenia. Należy ustalić dla każdej prowincji specjalny dystrykt Generalnego Gubernatorstwa, dla każdego miasta nie-

mieckiej prowincji specjalne miasto lub specjalny powiat dystryktu jako teren przesiedlenia.

6) Za wysłanie i za transport odpowiedzialny jest Wyższy Dowódca SS i Policji w obrębie swego obszaru; za ulokowanie na nowym miejscu zamieszkania odpowiedzialny jest polski zarząd lub samorząd.

J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe*, s. 243-244.

Nr 108

31 X 1939, Warszawa - Rozporządzenie w sprawie kar za czyny wymierzone przeciwko władzy i porządkowi niemieckiemu

Na podstawie § 5 ust. 1 Dekretu Führer'a i Kanclerza Rzeszy Niemieckiej o Administracji okupowanych polskich obszarów z dnia 12 października 1939 r. (Dz.U. Rzeszy Niem. I str. 2077) rozporządzam:

§ 1. Kto dopuszcza się czynu gwałtu przeciw Rzeszy Niemieckiej lub Niemieckiej władzy zwierzchniej, wykonywanej w Generalnym Gubernatorstwie, ulega karze śmierci.

§ 2. Kto umyślnie uszkadza urządzenia władz Niemieckich, rzeczy, służące do pracy władzom Niemieckim lub urządzenia użyteczności publicznej, ulega karze śmierci.

§ 3. Kto nawołuje lub zachęca do nieposłuszeństwa rozporządzeniom lub zarządzeniom władz Niemieckich, podlega karze śmierci.

§ 4. Kto dopuszcza się czynu gwałtu przeciw Niemcowi z powodu jego przynależności do Narodu Niemieckiego, podlega karze śmierci.

§ 5. Kto dopuszcza się umyślnego podpalenia i przez to uszkodzi majątek Niemca, ulega karze śmierci.

§ 6. Podżegacz i pomocnik karani będą jak sprawca, czyn usiłowany karany będzie jak czyn dokonany.

§ 7. Przepisy § 3 rozporządzenia Naczelnego Dowódcy Wojska o posiadaniu broni z dnia 12 września 1939 r. (Dz. rozp. dla obsz. okup. w Polsce, str. 8) pozostają w mocy.

§ 8. Kto umawia się do popełnienia przestępstwa, określonego w §§ 1-5, kto w tym celu wchodzi w poważne porozumienie z innymi, kto ofiaruje się do pełnienia takiego przestępstwa lub zaofiarowanie takie przyjmuje, ulega karze śmierci.

§ 9. Kto otrzymał wiadomość o zamiarze popełnienia przestępstwa, określonego §§ 1-5, zaniecha władzy lub osobie, której przestępstwo to grozi, niezwłocznie lub w takim czasie donieść o nim, aby można było zamierzonemu przestępstwu zapobiec, ulega karze śmierci.

§ 10. (1) Przepisy §§ 1 i 2 rozporządzenia Naczelnego Dowódcy Wojska o posiadaniu broni z dnia 12 września 1939 r. (Dz. rozp. dla obsz. okup. w Polsce, str. 8) pozostają w mocy.

(2) Kto otrzymał wiadomość o nielegalnym posiadaniu broni przez innego zaniecha bezzwłocznie uwiadomić o tym władzę, ulega karze śmierci.

(3) Wyższy Dowódca SS (Schutzstaffel) i Policji jest upoważniony do określenia rozporządzeniem, jak dalece sprawa osiągnąć może bezkarność czynnym złem.

§ 11. (1) Skazanie oraz wykonanie wyroku przedsiębiorą sądy doraźne.

(2) Jeżeli nie jest właściwy sąd doraźny według § 4 rozporządzenia Naczelnego Dowódcy Wojska o posiadaniu broni z dnia 12 września 1939 r. (Dz. rozp. dla obsz. okup. w Polsce, str. 8) wówczas sąd doraźny składa się z pułkownika lub komendanta batalionu Policji Porządkowej lub Dowódcy Odkomenderowanego Oddziału Policji Bezpieczeństwa oraz z dwóch urzędników odnośnej formacji.

Sąd doraźny składać się może także z Dowódcy Totenkopfstandarten w randze pułkownika lub Dowódcy Totenkopfsturmbanne w randze komendanta batalionu oraz z dwóch członków odnośnej formacji.

(3) Jeżeli sprawa nie nadaje się do zawyrokowania w postępowaniu przed sądem doraźnym, szczególnie z powodu obszernego lub uciążliwego postępowania dowodowego, wówczas sąd doraźny sprawę przekazać może władzy oskarżającej przy Sądzie Specjalnym.

§ 12. Należy zanotować na piśmie nazwiska sędziów, skazanego oraz świadków, na których zeznaniach skazanie opiera się, a również czyn karny oraz dzień skazania i wykonania wyroku.

§ 13. O ile Generalny Gubernator uważa w poszczególnym wypadku za wskazane sprawdzenie, zarządzić może, aby wyrok policyjnego sądu doraźnego był przedłożony Wyższemu Dowódcy SS (Schutzstaffel) i Policji do sprawdzenia.

§ 14. Dzień, z którym niniejsze rozporządzenie traci moc, zostanie przeze mnie specjalnie oznaczony.

Warschau (Warszawa), 31 października 1939 r.

Generalny Gubernator dla okupowanych polskich obszarów
Frank

Prawo Generalnego Gubernatorstwa, s. 79-81.

Nr 109

31 X 1939, Warszawa - Rozporządzenie w sprawie szkolnictwa w Generalnym Gubernatorstwie

Na podstawie § 5 ust. 1 Dekretu Führer'a i Kanclerza Rzeszy Niemieckiej o Administracji okupowanych polskich obszarów z dnia 12 października 1939 r. (Dz.U. Rzeszy Niem. I str. 2077) rozporządzam:

§ 1. Dzieci narodowości niemieckiej uczęszczać mogą tylko do szkół niemieckich, dzieci polskie tylko do szkół polskich.

§ 2. W szkołach niemieckich uczą tylko nauczyciele niemieccy. We wszystkich miejscowościach, w których zamieszkuje więcej niż 10 dzieci niemieckich podlegających obowiązkowi szkolnemu, należy natychmiast założyć szkoły niemieckie.

§ 3. Polskie szkoły powszechne winny, o ile to jeszcze nie nastąpiło, podjąć swoją działalność.

§ 4. Polskie szkoły fachowe winny podjąć ponownie swoją działalność. Nazwa „Gimnazjum” lub „Liceum” dla szkół fachowych jest zakazana.

§ 5. Dalsze prowadzenie i założenie polskich szkół prywatnych wymaga zezwolenia. Zezwolenia udziela Szef Okręgowy.

§ 6. O wyższych polskich zakładach naukowych i uczelniach wydane będą specjalne przepisy.

§ 7. Przepisy wykonawcze do niniejszego rozporządzenia wyda Kierownik Wydziału Oświaty przy Urzędzie Generalnego Gubernatora.

Warschau (Warszawa), 31 października 1939 r.

Generalny Gubernator dla okupowanych polskich obszarów
Frank

Prawo Generalnego Gubernatorstwa, s. 64-65.

Nr 110

13 XI 1939, Francja - Zarządzenie prezesa RM gen. Wł. Sikorskiego powołujące Komitet Ministrów dla Spraw Kraju.

Zgodnie z uchwałą Rady Ministrów z dn. 8 listopada br. powołuję Komitet Ministrów dla Spraw Kraju. Jego zadanie, określone tą uchwałą polega na czuwaniu nad wszystkimi sprawami związanymi z krajem i tajnymi wysiłkami narodu zmierzającymi do wyzwolenia Rzeczypospolitej z okupacji wroga. Przygotowania do walki czynnej z okupantami leżą w kompetencji Związku Walki Zbrojnej, ściśle tajnej organizacji wojskowej, której powstanie i zależność służbową zatwierdziła Rada Ministrów. Na przewodniczącego Komitetu Ministrów dla Spraw Kraju desygnuję Pana Generała Broni Kazimierza Sosnkowskiego, powołując równocześnie do jego składu Panów Ministrów: Aleksandra Ładosia, Mariana Seydę i Jana Stańczyka oraz pierwszego zastępcę Ministra Spraw Wojskowych Generała Brygady Mariana Kukiela.

Zasadnicze wskazania polityczne dla kraju wypracowane przez Komitet będą wydawane przez Szefa Rządu albo też w jego imieniu po wstępnej z jego strony aprobacie.

Równocześnie desygnuję Pana Generała Broni Kazimierza Sosnkowskiego na stanowisko Komendanta Głównego Związku Walki Zbrojnej. Działać on będzie na tym posterunku jako zastępca Naczelnego Wodza i z jego rozkazu. Bardziej szczegółowe prace tej specjalnej organizacji ujmie regulamin zatwierdzony przez Naczelnego Wodza.

Polskie Siły Zbrojne. T. III, Armia Krajowa. Londyn 1950, s. 101.

Nr 111

30 XI 1939, Paryż - Dekret prezydenta W. Raczkiewicza o nieważności aktów prawnych władz okupacyjnych

Na podstawie art. 79 ust. (2) ustawy konstytucyjnej stanowią, co następuje:

Art. 1. Wszelkie akty prawne i zarządzenia władz okupujących terytorium Państwa Polskiego, jeżeli wykraczają poza granice tymczasowej administracji okupowanym terytorium, są, zgodnie z postanowieniami IV Konwencji Haskiej z 1907 roku o prawach i zwyczajach wojny lądowej, nieważne i niebyłe. [...]

Art. 7. Nieważne i niebyłe są wszelkie akty prawne, zdziałane przez obywateli polskich pod przymusem bezpośrednim lub pośrednim władz okupacyjnych. Akty te mogą być zgłaszane do rejestracji władzom polskim z umotywowanym zastrzeżeniem osób poszkodowanych. Każda osoba poszkodowana ma prawo wnieść do sądu skargę o uznanie tych aktów za nieważne. [...]

Art. 9. Przepisy niniejszego dekretu stosują się do już wydanych aktów prawnych i zarządzeń władz okupacyjnych, jak również do wszelkich, sprzecznych z postanowieniami niniejszego dekretu, aktów prawnych i zarządzeń tychże władz, które zostaną wydane po wejściu w życie niniejszego dekretu.

Dz.U. RP 1939, nr 102, poz. 1006.

J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe*, s. 246.

Nr 112

30 XI 1939, Paryż - Oświadczenie radiowe prezydenta W. Raczkiewicza w sprawie rezygnacji z prerogatyw ujętych w konstytucji 1935 r.

W ramach konstytucji kwietniowej postanowiłem te jej przepisy, które uprawniają mnie do samodzielnego działania, wykonywać jedynie w ścisłym porozumieniu z Prezesem Rady Ministrów. Postanowienie to nie tylko zamierzam wykonywać osobiście, lecz tę moją wolę przekazałem również gen. Kazimierzowi Sosnkowskiemu, wyznaczonemu przeze mnie na następcę Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w razie opróżnienia się urzędu przed zawarciem pokoju.

Sprawa polska, s. 103.

Nr 113

9 XII 1939, Paryż - Dekret prezydenta W. Raczkiewicza o powołaniu Rady Narodowej

Na podstawie art. 79 ust. (2) Ustawy Konstytucyjnej stanowią, co następuje:

Art. 1. Na czas trwania wyjątkowych okoliczności, wywołanych wojną, powołuję Radę Narodową, jako organ doradczy Prezydenta Rzeczypospolitej i Rządu.

Art. 2. Prezydent Rzeczypospolitej zwołuje, otwiera i zamyka sesję Rady Narodowej.

Art. 3. (1) Rada Narodowa wydawać będzie opinię we wszystkich wniesionych przez Rząd na jej sesję sprawach.

(2) Rząd wnosić będzie w szczególności na sesję Rady Narodowej budżet państwowy.

Opinie swe wyrażać może Rada Narodowa również w postaci wniosków dotyczących potrzeby wydania odpowiednich dekretów i rozporządzeń.

Art. 4. Rada Narodowa może zarówno na wniosek Rządu, jak z własnej inicjatywy, opracowywać zagadnienia przyszłego ustroju państwa, zwłaszcza ordynacji wyborczej do Izb Ustawodawczych.

Art. 5. Rada Narodowa składa się najmniej z dwunastu, najwyżej z dwudziestu czterech członków mianowanych przez Prezydenta Rzeczypospolitej na wniosek Prezesa Rady Ministrów.

Art. 6. Siedzibą Rady Narodowej jest siedziba Rządu. Rada Narodowa może jednak odbywać posiedzenia również w innych miejscowościach na podstawie zarządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej, wydanego na wniosek Prezesa Rady Ministrów.

Art. 7. Członkowie Rady Narodowej wybierają ze swego grona przewodniczącego i dwóch wiceprzewodniczących oraz sekretarza.

Art. 8. Rada Narodowa opracuje regulamin dotyczący jej czynności. Regulamin ten wejdzie w życie po zatwierdzeniu go przez Prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 9. Uchwały Rady Narodowej zapadają zwykłą większością głosów przy udziale co najmniej dwóch trzecich ogólnej liczby członków.

Art. 10. Członkowie Rady Narodowej składają na ręce Prezydenta Rzeczypospolitej przyrzeczenie zgodnego z sumieniem pełnienia swych obowiązków.

Art. 11. Wydatki, związane ze sprawowaniem funkcji członków Rady Narodowej, zostaną na wniosek Rządu określone dekretem Prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 12. (1) Ministrowie, podsekretarze stanu, urzędnicy i funkcjonariusze państwowi oraz wojskowi w służbie czynnej nie mogą być jednocześnie członkami Rady Narodowej.

(2) Członkowie Rządu mogą brać udział w posiedzeniach Rady Narodowej, jednak bez prawa głosowania.

Dz.U. RP 1939, nr 104, poz. 1008.

J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe...*, s. 247-248.

Nr 114

8 III 1940, Kraków - Rozporządzenie Generalnego Gubernatora H. Franka zakazujące używania godła polskiego

Na podstawie § 5 ust. 1 Dekretu Führer'a i Kanclerza Rzeszy Niemieckiej o Administracji okupowanych polskich obszarów z dnia 12 października 1939 r. (Dz. U. Rzeszy Niem. I str. 2077) rozporządzam:

§ 1. Godła byłego państwa polskiego nie wolno używać lub pokazywać na obszarze Generalnego Gubernatorstwa.

§ 2. Gminom oraz innym korporacjom prawa publicznego wolno dalej używać udzielonych im herbów, o ile Kierownik Wydziału Spraw Wewnętrznych przy Urzędzie Generalnego Gubernatora inaczej nie postanowi.

§ 3. Kto wykracza przeciw przepisom niniejszego rozporządzenia, podlega karze więzienia i grzywny lub jednej z tych kar, o ile na podstawie innych przepisów nie zasłużył na karę surowszą.

§ 4. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem 1 kwietnia 1940 r.
Krakau (Kraków), dnia 8 marca 1940 r.

Generalny Gubernator dla okupowanych polskich obszarów
Frank

Prawo Generalnego Gubernatorstwa, s. 40.

Nr 115

5 VIII 1940, Londyn - Polsko-brytyjska umowa wojskowa

Art. 1. Polskie siły zbrojne (składające się z lądowych, morskich i powietrznych) będą organizowane i użyte pod brytyjskim dowództwem, w jego charakterze wysokiego dowództwa sprzymierzonych, jako siły zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej sprzymierzonej ze Zjednoczonym Królestwem.

Art. 2. Jednostki polskich sił powietrznych, o których mowa w artykule I, zostaną zorganizowane, aby działać z królewskimi siłami powietrznymi. Organizacja polskich sił powietrznych w Zjednoczonym Królestwie zostanie rozszerzona zgodnie z warunkami załącznika 1 tej umowy w ten sposób, aby personel polskich sił powietrznych, przebywający w Zjednoczonym Królestwie, był użyty tak, jak to będzie potrzebne do wykonania tych warunków.

Art. 3. Rząd Zjednoczonego Królestwa dostarczy pomocy w odbudowie polskich sił lądowych, zgodnie z warunkami zawartymi w załączniku z obecnej umowy.

Art. 4. Wszystkie koszty poniesione przez czy w imieniu każdego departamentu rządowego Zjednoczonego Królestwa, w związku z wykonaniem niniejszej umowy będą spłacone z kredytu udzielonego przez rząd Jego Królewskiej Mości rządowi polskiemu, celem pokrycia kosztów związanych z polskim wysiłkiem wojennym.

W poświadczeniu powyższego niżej podpisani, upoważnieni przez swe rządy podpisali powyższą umowę i przyłożyli swoje pieczęcie.

Sporządzono w Londynie w języku angielskim piątego sierpnia 1940 r. Tekst polski zostanie później uzgodniony między układającymi się rządami i wówczas oba teksty będą równie autentyczne.

Sprawa polska, s. 173-174.

14 VIII 1941, Moskwa - Polsko-brytyjska umowa wojskowa w sprawie zorganizowania Armii Polskiej na terytorium ZSRR

1) Umowa wojskowa jest naturalnym następstwem układu politycznego z 30 lipca 1941 r.

2) Armia Polska będzie zorganizowana w możliwie najkrótszym czasie na terytorium ZSRR, przy czym:

- a) będzie stanowić część sił zbrojnych suwerennej Rzeczypospolitej Polskiej;
- b) żołnierze tej armii będą składać przysięgę wierności Rzeczypospolitej;
- c) będzie przeznaczona do wspólnej walki z wojskami ZSRR oraz innych państw sojusznicznych przeciw Niemcom;
- d) po zakończeniu wojny powróci ona do Polski;
- e) w ciągu całego czasu wspólnych działań będzie ona podporządkowana pod względem operacyjnym - Naczelnemu Dowództwu ZSRR. W sprawach organizacyjnych i personalnych będzie podlegać Naczelnemu Wodzowi Polskich Sił Zbrojnych, który przez Dowódcę Polskich Sił Zbrojnych na terytorium ZSRR będzie koordynował rozkazy i zarządzenia dotyczące organizacji i personelu z Naczelnym Dowództwem ZSRR.

3) Dowódca Armii Polskiej na terytorium ZSRR wyznaczony zostanie przez Naczelnego Wodza Polskich Sił Zbrojnych; kandydatura na to stanowisko powinna być zaaprobowana przez Rząd ZSRR.

4) Armia Polska Na terytorium ZSRR składać się będzie tylko z jednostek lądowych. Ich siła i liczebność będą zależały od zasobów ludzkich, ekwipunku i zapotrzebowania materiałowego.

5) Poborowi i ochotnicy, którzy poprzednio służyli w polskim lotnictwie i marynarce, będą skierowani do W. Brytanii celem uzupełnienia istniejących już tam odpowiednich jednostek polskich.

6) Tworzenie jednostek polskich będzie przeprowadzone w miejscach wskazanych przez Naczelną Dowództwo ZSRR. Kadra oficerów i szeregowych będzie się składać z obywateli polskich znajdujących się na terytorium ZSRR, w drodze poboru i ochotniczego zaciągu. W celu przeprowadzenia poboru zostaną utworzone komisje poborowe przy współudziale władz ZSRR w miejscowościach przez nie wskazanych.

7) Polskie jednostki będą przesunięte na front dopiero po osiągnięciu pełnej gotowości bojowej. Z reguły będą one działać w związkach nie mniejszych od dywizji i będą wykorzystane zgodnie z planami operacyjnymi Naczelnego Dowództwa ZSRR.

8) Wszyscy żołnierze Armii Polskiej na terytorium ZSRR będą podlegać prawu wojskowemu i ustawom. Przy jednostkach będą ustanowione polskie sądy wojskowe dla przestępstw i zbrodni przeciwko wewnętrznemu ustrojowi, bezpieczeństwu, regulaminowi i dyscyplinie Armii Polskiej. Za zbrodnie przeciwko państwu żołnierze Armii Polskiej na terytorium ZSRR odpowiadać będą przed sądami wojskowymi ZSRR.

9) Organizacja i ekwipunek wojskowy jednostek polskich będą, w miarę możliwości, odpowiadać wzorom ustalonym dla Armii Polskiej w W. Brytanii. Sztandary i insygnia różnych rodzajów broni i stopni wojskowych będą bezwarunkowo odpowiadać wzorom ustalonym dla Armii Polskiej w W. Brytanii.

10) Uposażenie, wyżywienie, zaopatrzenie oraz inne zagadnienia gospodarcze uregulowane będą zgodnie z obowiązującymi przepisami ZSRR.

11) Uzbrojenie, ekwipunek, umundurowanie, sprzęt motorowy itd. będą dostarczone, w miarę możliwości przez:

- a) Rząd ZSRR z jego własnych zasobów;
- b) Rząd Rzeczypospolitej Polskiej z dostaw przyznawanych „Lend and Lease Bill”. W tym ostatnim wypadku Rząd ZSRR okaże pomoc w transporcie.

13) Wydatki związane z organizacją, ekwipunkiem i utrzymaniem Armii Polskiej na terytorium ZSRR będą kredytowane przez Rząd ZSRR i zostaną zwrócone przez Rząd Polski po zakończeniu wojny. Zagadnienie to będzie przedmiotem odrębnego porozumienia finansowego.

14) Dla celów łączności ustanawia się:

- a) Polską Misję Wojskową akredytowaną przy Naczelnym Dowództwie ZSRR;
- b) Radziecką Misję Wojskową akredytowaną przy Polskim Naczelnym Dowództwie w Londynie.

Oficerowie łącznikowi przy innych sztabach zostaną mianowani po wzajemnym porozumieniu się stron.

15) Wszystkie zagadnienia i szczegóły nie uregulowane niniejszą umową będą regulowane bezpośrednio między Dowództwem Armii Polskiej na terytorium ZSRR i odpowiednimi władzami ZSRR.

16) Niniejsza umowa sporządzona została w dwóch egzemplarzach w języku polskim i rosyjskim przy czym obydwie teksty mają jednakowe znaczenie.

Sprawa polska, s. 230-232.

J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe...*, s. 249-250.

Nr 117

14 II 1942, Londyn - Rozkaz Naczelnego Wodza gen. W. Sikorskiego, przemianowujący ZWZ w AK

1. Znoszę dla użytku zewnętrznego nazwę Z.W.Z. Wszyscy żołnierze w czynnej służbie wojskowej w kraju stanowią Armię Krajową podległą Panu Generałowi jako jej dowódcy.

2. Stanowisko Pana Generała nosi nazwę Dowódcy Armii Krajowej.

3. Pewne specjalne uprawnienia Pana Generała w powyższym charakterze zostaną określone w osobnej instrukcji.

4. Nazwa ZWZ lub inne nazwy konspiracyjne mogą być zachowane na użytek wewnętrzny według uznania Pana Generała.

5. Rozkaz powyższy proszę podać do wiadomości Delegata Rządu.
Naczelny Wódz: Sikorski, generał broni.

Polskie Siły Zbrojne, t. III, s. 108.

Nr 118

30 V 1943, Warszawa - Rozkaz Komendanta Sił Zbrojnych w sprawie wcielenia oddziałów taktycznych BCh w skład AK

Rozkaz Nr 90

I. W ścisłym porozumieniu z Centralnym Kierownictwem Rocha zarządzam wcielenie do szeregów Sił Zbrojnych w Kraju oddziałów taktycznych Chłostry z dniem 1 VII 43 według obowiązujących norm.

Do przeprowadzenia wcielenia mianuję swego pełnomocnika ob. Rota.

II. 1) Z chwilą złożenia przysięgi wojskowej członkowie Chłostry stają się żołnierzami czynnej służby w obliczu npla.

2) Wcielone plutony Chłostry obok numeracji wojskowej zachowują swą tradycyjną nazwę „Chłostra”.

3) Utworzone oddziały taktyczne i ich kadra dowódcza zostają w zasadzie nie naruszone. Zmiany mogą być wynikiem konieczności przydzielenia oddziału bądź dowódców według zadań bojowych.

4) Centralne kierownictwo Rocha ma prawo do dalszego oddziaływania ideowo-wychowawczego na wcielone oddziały i prawo dostarczania im prasy ideologicznej Rocha.

III. Mój pełnomocnik:

1) zbada stan organizacyjny i wyszkolenie oddziałów Chłostry,

2) określi oddziały, które nadają się do wcielenia do oddziałów liniowych bądź ochronnych, przewidzianych w ramach S.Z. w Kraju,

3) ustali termin i sposób przekazania oddziałów Chłostry komendantom okręgowym S.Z. w Kraju,

4) zarządzi bieżące szkolenie dowódców i oddziałów na podstawie obowiązujących programów i instrukcji bojowych,

5) przydzielili do komend okręgowych i komend obwodowych tam, gdzie istnieją oddziały Chłostry, po jednym członku przedstawionym przez odnośną komendę Chłostry jako starszych referentów dla przyspieszenia i usprawnienia wcielenia. Po ukończonym wcieleniu należy wykorzystać tych referentów na innych etatowych funkcjach w komendach okręgów i komendach obwodów bądź jako dublantów.

IV. Załączam okólnik Centralnego Kierownictwa Rocha z 30 V 43 r. Rozkaz niniejszy i okólnik Rocha przekazać komendantom obwodów S.Z. w Kraju tam, gdzie są oddziały Chłostry.

Komendant Sił Zbrojnych w Kraju
Grot

Polskie Siły Zbrojne, t. III, s. 145-146.

Nr 119

1 VIII 1944, Warszawa - Odezwa dowódcy AK w sprawie początku Powstania Warszawskiego

Żołnierze Stolicy!

Wydałem dziś upragniony przez Was rozkaz do jawnej walki z odwiecznym wrogiem Polski - najeźdźcą niemieckim.

Po pięciu blisko latach nieprzerwanej i twardej walki, prowadzonej w podziemiach konspiracji, stajecie dziś otwarcie z bronią w rękę, by Ojczyźnie przywrócić Wolność i wymierzyć zbrodniarzom niemieckim przykładną karę za terror i zbrodnie dokonane na ziemiach Polski.

Warszawa, 1 sierpnia 1944 r.

Dowódca Armii Krajowej
Bór

Polskie Siły Zbrojne, t. III, s. 874.

Nr 120

3 VIII 1944, Warszawa - Odezwa Delegata na Kraj, przewodniczącego Rady Jedności Narodowej i dowódcy AK do Polaków walczących w Warszawie

Polacy!

Walka zbrojna o wyzwolenie stolicy rozpoczęta!

Delegat na Kraj - Wicepremier Rządu Rzeczypospolitej i Przewodniczący Rady Jedności Narodowej w porozumieniu z Dowódcą Armii Krajowej zdecydowali wystąpić zbrojnie w dniu 1 sierpnia br.

Trzy dni walki z okupantem przyniosły nam wielkie sukcesy taktyczne i moralne.

Oddziały Armii Krajowej opanowały, łamiąc opór okupanta, większą część stolicy, wyzwalając jednocześnie w duszach Polaków entuzjazm dla walki i wiarę w jej powodzenie.

Całe społeczeństwo polskie a przede wszystkim lud Warszawy śpieszy ofiarnie z pomocą walczącym. Wszyscy podporządkowali się kierownictwu powstania, oddając do jego dyspozycji swe siły, wykazując dyscyplinę moralną i wysoką ofiarność w działaniu.

Niejedną przeszkodę napotkamy jeszcze na drodze do zupełnego wyzwolenia, ale zespolone siły całego narodu polskiego, podporządkowane Rządowi polskiemu w Londynie, Krajowej Radzie Ministrów i Dowódcy Armii Krajowej przezwyciężą je - tak, jak łamią dziś opór okupanta na ulicach Warszawy.

Masy ludu pracującego - chłopów, robotników i inteligencji walczą o Polskę demokratyczną, Polskę sprawiedliwości społecznej, Polskę ludzi pracy.

Niech żyje Polska Niepodległa!
Warszawa, dn. 3 sierpnia 1944 r.

Delegat na Kraj - Wicepremier Rządu Rzeczypospolitej
Przewodniczący Rady Jedności Narodowej
Dowódca Armii Krajowej

Polskie Siły Zbrojne, t. III, s. 875-876.

Nr 121

12 VIII 1944, Warszawa - Odezwa Rady Jedności Narodowej do Narodów Sprzymierzonych

Do Narodów Sprzymierzonych.

Przemawiamy do Was z barykad płonącej Warszawy.

Postawiliśmy wszystko na jedną kartę. Polska poniosła już dla wspólnej sprawy olbrzymie ofiary. Nie chcemy czynić krwi poległych atutem politycznym, musimy jednak stwierdzić, że procentowo najcięższe straty poniosła w tej wojnie Polska. Gdy tylko powstały możliwości zbrojnego powstania, Armia Krajowa wystąpiła do otwartej walki jako jedna z armii sprzymierzonych. Biliśmy się o polskie Wilno, ale chcąc je oddać Litwinom, biliśmy się o polski Lwów - obiecują go sowieckiej Ukrainie. A trzeba stwierdzić, że ani Litwini, ani Ukraińcy nie wzięli udziału w tej rozprawie z Niemcami. Ułatwiliśmy pochód armii sowieckiej wypędzając okupanta z szeregu miejscowości na ziemiach Rzeczypospolitej. Paraliżowano naszą akcję aresztowaniami, rozbrajaniem oddziałów Armii Krajowej. Wreszcie ruszyła do boju Warszawa. Bez broni, niemal z gołymi rękoma rzuciła się Armia Krajowa i ludność Warszawy na czołgi, działa, karabiny maszynowe. Miasto zostało okrutnie zbombardowane, spłonęły, całe dzielnice, wymordowano tysiące ludności cywilnej, nie szczędząc kobiet, dzieci, sanitariuszy, lekarzy, rannych.

Podjęliśmy walkę - nakazywał nam to honor, godność, odwieczna polska uczciwość. I oto wzywana raz po raz do wystąpienia zarówno przez Sowiety jak przez Demokrację Zachodnią Polska znalazła się znowu samotna bez pomocy, opuszczona przez sprzymierzeńców.

Armie sowieckie z chwilą wybuchu powstania powstrzymały swój marsz na Warszawę, nie współdziałając z nami nawet lotniczo. Od Zachodu nie otrzymaliśmy dotąd większej pomocy w materiale wojennym. Od pierwszego dnia wojny aż do chwili obecnej Polska pozostała wierna swym sprzymierzeńcom. Cały naród polski zachował granitową jedność, czym nie może się poszczycić żaden inny z narodów przez Niemców okupowanych. Nie powstał u nas rząd gadzinowy, popierający Niemców. Spotkały nas za to okrutne prześladowania, jakich nie doznał w takiej mierze żaden inny naród. Mimo to poddano w wątpliwość całość naszego państwa, próbując okroić nas o połowę terytorium. Dziś zamienia się w stos ofiar ny miasto, które pierwsze stanęło do walki z hitleryzmem, stolica Polski, zwana natchnieniem świata.

Nie możemy powstrzymać się od uwagi, że w stosunku do narodu polskiego zanadto przeciąga się strunę. W konsekwencji tego bohaterstwo ludu Warszawy zaczyna nabierać przekonania, że jest przedmiotem jakiejś gry politycznej. Bracia nasi w Londynie czuwają i działają. W heroicznym wysiłku przygotowują dla nas pomoc. Otrzymaliśmy wiadomość, że pomoc ta nadejdzie w najbliższych godzinach. Mamy do niej niezaprzeczone prawo, jako równouprawniony aliant Narodów Zjednoczonych. Polska podjęła bój i będzie walczyć dalej. Lud polski dziwi się jednak, że gdy poszedł za wezwaniem Aliantów, armia sowiecka wstrzymała swe działania.

Lud polski nie może też zrozumieć, na czym polegały trudności w uzyskaniu od Demokracji Zachodniej natychmiastowej pomocy.

Apelujemy gorąco o usunięcie tych trudności i wprowadzenie w czyn dotychczasowych obietnic i zapowiedzi. Nie chcemy od Was ludzi. Mamy własną armię na obczyźnie, walczącą ramię w ramię z Aliantami na wszystkich frontach. Mamy własną Armię Krajową. Ofiarujemy swą krew, chcemy walczyć sami. Dajcie nam tylko broń i amunicję!

Warszawa, dn. 12 sierpnia 1944 r.

Rada Jedności Narodowej

Polskie Siły Zbrojne, t. III, s. 876-877.

Nr 122

15 VIII 1944, Warszawa - Odezwa Rady Jedności Narodowej do Narodu Polskiego wskazująca na cele przyszłego ustroju

Do Narodu Polskiego!

Już dwa tygodnie trwa bój śmiertelny o Warszawę. Przetrwaliśmy najcięższe dni, w których Warszawa walczyła samotnie bez żadnej pomocy z zewnątrz. Mamy za sobą ataki samolotów, niszczycielskie pożary całych dzielnic - Warszawa okrzepła i żyje. Już nie jesteśmy sami. Zapowiadana pomoc nadchodzi w postaci rzutów z Londynu. W rocznicę „Cudu nad Wisłą” wreszcie słońce wyjrzało zza chmur i dymu. Warszawa własnym wysiłkiem w oparciu o polską pomoc zbrojną z zachodu zrywa jarzmo, tworzy wojsko i kładzie fundamenty pod organizację państwa polskiego.

Korpus generała Andersa odnosi zwycięstwa na ziemi włoskiej. Polski Korpus Pancerny w Normandii łamie opór niemiecki i przebiega w kierunku Paryża. Wojska alianckie lądują w południowej Francji. Program armii niemieckiej zamienia się w katastrofę. Front wschodni w dalszym ciągu w odwrocie. Niemcy są ustawicznie bombardowane. Finlandia wycofuje się z wojny. Turcja zerwała stosunki z Niemcami. Antonescu ustąpił. Oddziały niemieckie w Jugosławii przechodzą na stronę powstańców. Budzą się wszędzie ruchy wolnościowe ujarzmionych narodów. Rozpada się w proch i w pył krzyżacka zawierucha.

Z cierpień i krwi bohaterstwa Warszawy, z posiewu krwi bojowników konspiracji i żołnierzy Armii Krajowej rodzi się nowa Polska, Wielka i Sprawiedliwa. Państwo Polskie buduje się. Legalny Rząd działa. Premier Mikołajczyk zapowiedział swój przyjazd do oswobodzonej stolicy. Żadna moc nie zdoła narzucić nam rządu, ustroju, którego nie zechce naród. Premier Mikołajczyk stwierdził, że do kierowania narodem polskim powołani są ci, którzy przeszli pięć lat okupacji niemieckiej, zbudowali armię i administrację podziemną.

W powstaniu warszawskim zbratała się Armia Krajowa z ludnością cywilną stolicy. Utrzymajmy nadal ten węzeł. W powstaniu warszawskim dokonano się zjednoczenie wszystkich Polaków bez różnicy stronnictw i warstw społecznych. Zdała egzamin jedność polityczna tych obozów, które wzięły na siebie ciężar kierownictwa walki konspiracyjnej w czasie okupacji. Symbolem tej unifikacji jest Rada Jedności Narodowej.

Polska w tej wojnie walczy nie tylko o byt i niepodległość, ale i o wyższe cele. W ramach karty atlantyckiej, określającej cele wojenne Narodów Sprzymierzonych, Polska ma swoje własne dążenia i konieczności dziejowe. Zagrożona powtarzając się raz po raz agresją imperializmów, Polska musi mieć zapewnione bezpieczeństwo i możliwość spokojnej pracy na wiele pokoleń. Polska chce się rządzić według własnych zasad i praw. Zasady te zostały już ogłoszone w odezwie z dn. 26 lipca b.r. Stanowią one gwarancję, że ustrój przyszłej Rzeczypospolitej oparty będzie o wolność polityczną i sprawiedliwość społeczną.

Podstawami ustroju Polski, jako Rzeczypospolitej demokratycznej będą:

- a) Przyszła konstytucja zapewniająca sprawne rządy, zgodne z wolą ludu.
- b) Demokratyczna ordynacja wyborcza do ciał ustawodawczych i samorządowych, dająca wierne odzwierciedlenie opinii społeczeństwa.
- c) Przebudowa ustroju rolnego przez parcelację przeznaczonych na ten cel posiadłości niemieckich i obszarów ziemskich ponad 50 ha, oraz skierowanie nadmiaru ludności rolnej do pracy w przemyśle i rzemiośle.
- d) Uspołecznienie kluczowych gałęzi przemysłu.
- e) Współudział pracowników i robotników w kierownictwie i kontroli produkcji przemysłowej.
- f) Zagwarantowanie wszystkim obywatelom pracy i dostatecznych warunków bytu.
- g) Sprawiedliwy podział dochodów społecznych.
- h) Upowszechnienie oświaty i kultury.

W dążeniu do urzeczywistnienia tych celów będziemy walczyć aż do zwycięstwa. Jest ono już bliskie. Musimy tylko wszyscy dać z siebie największy wysiłek.

Wytrwamy - Zwycięzimy!

Rada Jedności Narodowej

Warszawa, 15 sierpnia 1944 r.

Polskie Siły Zbrojne, t. III, s. 877-888.

Nr 123,

24 VIII 1944, Londyn - Depesza prezydenta RP W. Raczkiewicza w sprawie sytuacji politycznej Polski

Delegat Rządu i Przewodniczący R.J.N.

Ponieważ Rząd zdecydował zwrócić się do Panów o rozstrzygnięcie różnicy zdań powstałej w stosunku do koncepcji wyjazdu Premiera do Polski celem sformowania nowego rządu uważam za bezwzględny obowiązek podzielić się z panami swoją oceną sytuacji i obawami o mogące wyniknąć przy realizacji projektu konsekwencje.

1. Przybycie do kraju nieuznanego przez Sowiety rządu polskiego i bez reprezentantów głównych państw sprzymierzonych dałoby w ewentualnych pertraktacjach w kraju wielką przewagę Komitetowi W.N. oficjalnie uznanemu przez Sowiety jako władza na terenie kraju. Podstawą koncepcji są rozmowy w Moskwie, jest ona zatem niezmiernie krucha wobec braku jakiegokolwiek gwarancji i niehonorowania przez Sowiety zarówno umów zawartych jak i prawa międzynarodowego i niespełnienia nawet ostatnio danych w Moskwie obietnic Premierowi - uznania poza linią Curzona Armii Krajowej i dania pomocy Warszawie. Naodwrot Sowiety przeszkodziły w realizacji uzgodnionej już z Aliantami pomocy lotnictwa amerykańskiego dla Warszawy.

Zdaniem moim, dążenie Sowietów do zerwania ciągłości władz państwowych polskich jest fundamentem propozycji moskiewskich. Forma czy ustosunkowanie liczbowe nowej koalicji rządowej w kraju okupowanym przez Sowiety ma znaczenie drugorzędne, gdyż koalicja ta nie miałaby możliwości stania się niezależnym wyrazem myśli politycznej polskiej. Rząd, uzależniony od czynników sowieckich pod okupacją, nie miałby ani możliwości oparcia się dalszym ustępstwom, ani nąświetlania prawdy o faktycznej sytuacji w Polsce i działalności władz okupacyjnych, którą znamy zarówno z niedawnej przeszłości jak i teraźniejszości.

Nacisk brytyjski w kierunku uregulowania stosunków polsko-sowieckich może w praktyce doprowadzić do dobrowolnej kapitulacji wobec Sowietów. W konsekwencji mogło by to być uznane za zwolnienie W. Brytanii od zaciągniętych wobec Polski zobowiązań.

Nie ma też i złudzeń co do sposobu przeprowadzania i rezultatu projektowanych wyborów przeprowadzanych podczas okupacji sowieckiej. Ich bezwzględnym warunkiem musiałoby być odbycie ich po okupacji, która winna ustać niezwłocznie po zakończeniu działań wojennych przeciw Niemcom.

2. Uważam za najzupełniej uzasadnioną obawę, że ofiarowana w propozycji sowieckiej za zabrane Polsce ziemie wschodnie rekompensata przez dalekie rozszerzenie granic zachodnich nie zostanie zaaprobowana przez Narody Zjednoczone, które dotychczas nie zajęły wyraźnego stanowiska nawet w stosunku do Prus Wschodnich.

Nie mniej od innych doceniam krytyczną sytuację kraju i względy zabezpieczenia biologicznej substancji narodu, przeżywam też tragizm niemożności, mimo najusilniejszych zabiegów, uzyskania dostatecznej pomocy dla walczącej ostatnimi

siłami Warszawy, lecz nakaz sumienia zmusza mnie do podzielenia się z Panami obawą, by pójście po drodze ustępstw nie groziło przekreśleniem niepodległości państwa bez żadnej możliwości jej obrony nawet w przyszłości.

24 sierpnia 1944 r.

Władysław Raczkiewicz

Polskie Siły Zbrojne, t. III, s. 852-853.

Nr 124

30 VIII 1944, Londyn - Deklaracja rządu brytyjskiego o uznaniu AK jako części sojusznicznych sił zbrojnych

Rząd Jego Królewskiej Mości czynił stale wszystko, co było w jego mocy, aby zabezpieczyć wszystkim członkom Sił Zbrojnych mocarstw walczących przeciwko Niemcom traktowanie ich przez niemieckie władze wojskowe zgodnie z prawami i zwyczajami wojennymi. Rząd Jego Królewskiej Mości otrzymuje jednak liczne raporty, świadczące o tym, że członkowie polskiej Armii Krajowej, która prowadzi czynną akcję przeciwko wspólnemu wrogowi, traktowani są przez niemieckie władze wojskowe w sprzeczności z prawami i zwyczajami wojennymi. Rząd Jego Królewskiej Mości ogłasza wobec tego następującą oficjalną deklarację:

- 1) Polska Armia Krajowa obecnie zmobilizowana stanowi siłę kombatancką, będącą integralną częścią Polskich Sił Zbrojnych.
- 2) Członkowie Polskiej Armii Krajowej otrzymali instrukcje prowadzenia swych operacji wojennych zgodnie z zasadami wojny i postępując w ten sposób używają swego oręża jawnie przeciw nieprzyjacielowi. Działają oni w jednostkach pozostających pod odpowiedzialnym dowództwem. Zaopatrzeni są w wyraźną odznakę i polskie mundury.
- 3) W tych warunkach represje wobec członków Polskiej Armii Krajowej są pogwałceniem przepisów wojennych obowiązujących Niemcy.

Wobec tego Rząd Jego Królewskiej Mości ostrzega wszystkich Niemców, którzy biorą jakikolwiek udział w tych gwałtach, albo są w jakikolwiek sposób za nie odpowiedzialni, że czynią tak na własne ryzyko i że będą pociągnięci do odpowiedzialności za swe zbrodnie.

J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe*, s. 261-262.

Nr 125

20 IX 1944, Warszawa - Rozkaz dowódcy AK w sprawie Powstania Warszawskiego

Żołnierze!

Od 50 dni prowadzimy w Warszawie śmiertelny bój z naszym odwiecznym wrogiem. Jest to dalszy ciąg naszej walki, rozpoczętej w 1939 r. o największą i najświętszą wartość; o prawo wolnego życia narodu polskiego. Dla osiągnięcia te-

go celu żadne ofiary i straty nie mogą być za duże. W tej chwili groza wojny, śmierć i zniszczenie przesłaniają wielu z nas rzeczywistość i ogromną wartość naszej walki w Warszawie dla dalszego życia Polski. Musicie wszyscy wyraźnie wiedzieć, że walcząc w stolicy, nie bijemy się o samą Warszawę, bijemy się o całą, wolną, niepodległą i szczęśliwą Polskę. Dla osiągnięcia tego celu walczy żołnierz polski na wszystkich polach bitew.

Walkę w Warszawie zdecydowałem rozpocząć w chwili gdy mieliśmy do wyboru albo pozostać biernymi i zgodzić się na rolę bezwolnego narzędzia w niemieckich rękach, albo wystąpić czynnie. W pierwszym wypadku, nie unikając ofiar i zniszczeń, stracilibyśmy ponadto największą naszą wartość, prawo do wolnego i od nikogo nie zależnego życia w przyszłości.

Stwierdzam, że Rząd polski zrobił wszystko co mógł zrobić, aby nawiązać porozumienie z rządem ZSRR i na tej drodze uzgodnić z władzami sowieckimi współdziałanie walczącej Polski z Armią Czerwoną. Niezależnie od tego ze swej strony od pierwszego dnia walki w Warszawie staram się nawiązać łączność z dowództwem Armii Czerwonej. Łączność ta została obecnie nawiązana. Jakikolwiek inne przedstawianie tej sprawy nie jest robione w dobrej wierze i nie odpowiada prawdzie.

Wszyscy chcemy dobrych, sąsiedzkich stosunków z ZSRR, ale pod jednym warunkiem - pod warunkiem uznania przez rząd sowiecki naszego prawa do całkowicie niezależnego życia państwowego i narodowego.

Żołnierze!

Dotychczasowa walka w Warszawie i całej Polsce kosztowała nas bardzo dużo. Schylamy czoła i pomyślmy z czcią najgłębszą o tych spośród nas, którzy oddali życie za wielką, świętą Sprawę.

Walka z Niemcami w Warszawie dobiega końca. To, co wydawało się niemożliwym, staje się faktem. Wytrwaliśmy przez 7 tygodni i wytrwamy do czasu wkroczenia do stolicy zwycięskiej Armii Czerwonej.

Polska w wiecznej pamięci zachowa bohaterstwo żołnierza i ludności Warszawy.

Z chwilą ukończenia walk w Warszawie nasza praca żołnierska dla przyszłości i szczęścia narodu nie zostanie zakończona. Musimy możliwie szybko odtworzyć Polskie Siły Zbrojne i na niemieckiej ziemi wziąć odwet za wszystkie krzywdy, pohańbienia i straty, jakie nam zadali germańscy zbrodniarze. Dla osiągnięcia tego przemóc musicie zmęczenie walką, utrzymać zwarte i mocne duchowo jednostki wojskowe, które stać się muszą pełnowartościową kadrą Wojska Polskiego.

Ostatnia chwila walki jest najcięższa i równocześnie najważniejsza. Z wiarą w wielką przyszłość naszego narodu i słuszność naszej sprawy, utrzymując zwarec swe szeregi - zwyciężymy.

Niech żyje wolna, potężna i szczęśliwa Polska!

Bór

Polskie Siły Zbrojne, t. III, s. 882.

29 IX 1944, Warszawa - Depesza dowódcy AK do Wodza Naczelnego o sytuacji w Warszawie

1) Ustaliliśmy, że głodowe racje żywnościowe starczą tylko na trzy dni. Nie widać szans, by w tym terminie Armia Czerwona mogła zająć Warszawę lub zapewnić jej taką ochronę od bombardowania i takie wsparcie żywnościowe, by można było przetrwać do czasu zajęcia miasta.

2) Zawiadomiłem marsz. Rokossowskiego o sytuacji prosząc o pomoc. Jeśli jej jednak w potężnej postaci i zaraz nie otrzymam, będę zmuszony kapitulować na warunkach kombatanckiego traktowania, które Niemcy gwarantują.

3) Ponieważ po upadku Mokotowa Niemcy wystąpili z inicjatywą podjęcia rozmów o rozładowanie miasta z ludności cywilnej i ewentualnego przerwania dalszej walki, którą uważają już za bezcelową, rozmowy te podjąłem. Ewakuacja ludności cywilnej ze Śródmieścia przewidziana od 1 X rano i potrwa - sędzę - trzy dni.

4) Żoliborz od 29 IX silnie bombardowany. Niemcy liczą, że za trzy dni przestanie istnieć. W związku z tym problemem rozładowanie tej dzielnicy z ludności cywilnej jest bardzo trudne.

5) W razie natarcia Armii Czerwonej w najbliższych dniach ewakuację przerwie się i wówczas walkę jeszcze podejmę.

Polskie Sity Zbrojne, t. III, s. 869-870.

2 X 1944, Ożarów - Umowa kapitulacyjna podpisana w kwaterze gen. von dem Bacha przez pełnomocników dowódcy AK

W dniu 2 X 1944 został zawarty w Ożarowie układ o zaprzestaniu działań wojennych w Warszawie. Pełnomocnikiem kontrahentem ze strony niemieckiej jest dowodzący w obszarze Warszawy SS-Obergruppenführer Gen. leutn. der Polizei von dem Bach. Pełnomocnikami kontrahentami ze strony AK są upoważnieni na podstawie pisemnego pełnomocnictwa dowódcy AK gen. dyw. Komorowskiego (Bora): 1) płk dypl. Kazimierz Iranek-Osmecki (Jarecki), 2) ppłk. dypl. Zygmunt Dobrowolski (Zyndram).

Układ brzmi:

I. 1) W dniu 2 X 1944 o godz. 20 czasu niemieckiego (21 czasu polskiego) ustają działania wojenne między polskimi oddziałami wojskowymi, walczącymi na obszarze miasta Warszawy, a oddziałami niemieckimi. Za polskie oddziały wojskowe uważa się wszystkie polskie formacje podległe taktycznie dowódcy AK w okresie walk od 1 VIII 44 do dnia podpisania układu. Oddziały te zwane będą poniżej „Oddz. AK”.

2) Żołnierze powyższych polskich oddziałów składają broń w terminie ustalonym w rozdziale drugim niniejszego układu i udają się zwartymi formacjami ze

swymi dowódcami na punkty zborne. Miejsca składania broni i punktów zbornych zostaną określone dodatkowo. Oficerowie mają prawo zachować białą broń boczną.

3) Równocześnie AK wydaje władzom wojskowym niemieckim wziętych do niewoli niemieckich żołnierzy i internowane przez polskie władze osoby narodowości niemieckiej.

4) Dla zapewnienia ładu i bezpieczeństwa na terenie miasta Warszawy zostaną wyznaczone przez dowództwo AK specjalne jednostki. Jednostki te zostaną zwolnione od obowiązku natychmiastowego złożenia broni i pozostaną w mieście aż do czasu zakończenia swych zadań. Dowództwo niemieckie ma prawo kontroli stanu liczebnego tych jednostek.

5) Z chwilą złożenia broni żołnierze AK korzystają z wszystkich praw konwencji genewskiej z dnia 27 VII 1929, dotyczącej traktowania jeńców wojennych. Z takich samych uprawnień korzystają żołnierze AK, którzy dostali się do niewoli na terenie miasta Warszawy w roku walk od 1 VIII 1944.

6) Prawa jeńców wojennych przysługują też osobom niewalczącym, towarzyszącym A.K. w rozumieniu art. 81 konwencji genewskiej o traktowaniu jeńców wojennych, bez różnicy płci. W szczególności dotyczy to pracowniczek sztabów i łączności, zaopatrzenia i pomocy żołnierzowi, służby informacyjno-prasowej, korespondentów wojennych itp.

7) Przy stosowaniu konwencji genewskiej o traktowaniu jeńców wojennych miarodajne będą stopnie uznane przez dowództwo AK Legitymacje opiewające na pseudonimy są wystarczającym dowodem przynależności do AK Prawdziwe nazwiska będą podane do wiadomości niemieckich władz wojskowych. Członkowie AK, którym zaginęły legitymacje, będą identyfikowani przez komisje AK, które zostaną ustanowione. Komisje takie powoływane będą w miarę potrzeby przez komendę AK. Postanowienie niniejszego artykułu stosuje się też do osób wymienionych w art. 6.

8) Osoby, będące w myśl poprzednich artykułów jeńcami wojennymi, nie będą ścigane za swoją działalność wojenną ani polityczną tak w czasie walk w Warszawie jak i w okresie poprzednim, nawet w wypadku zwolnienia ich z obozu jeńców. Nie będą ścigane przekroczenia niemieckich przepisów prawnych, w szczególności nierejestrowanie się oficerów, uprzednia ucieczka z obozu jeńców, nielegalne przybycie do Polski itp.

9) W stosunku do ludności cywilnej, znajdującej się w okresie walk w mieście Warszawie, nie będzie stosowana odpowiedzialność zbiorowa. Nikt z osób, znajdujących się w okresie walki w Warszawie, nie będzie ścigany za wykonywanie w czasie walk działalności w organizacji władz administracji, sprawiedliwości, służby bezpieczeństwa, opieki publicznej, instytucji społecznych i charytatywnych ani za współudział w walkach i propagandzie wojennej. Członkowie wyżej wymienionych władz i organizacji nie będą ścigani też za działalność polityczną przed powstaniem.

10) Żądana przez dowództwo niemieckie ewakuacja miasta Warszawy z ludności cywilnej zostanie przeprowadzona w czasie i w sposób oszczędzający ludności zbędnych cierpień. Umożliwi się ewakuację przedmiotów posiadających wartość artystyczną, kulturalną i kościelną. Dowództwo niemieckie dołoży starań, by za-

bezpieczeń pozostałe w mieście mienie publiczne i prywatne. Szczegóły ewakuacji uregulowane będą osobnym porozumieniem.

II. 1) Dowództwo AK zobowiązuje się w dniu 3 X 44, począwszy od godziny 7 czasu niemieckiego (godz. 8 czasu polskiego) usuwać barykady, leżące przede wszystkim najbliższej linii niemieckich.

2) Dowództwo AK wyda jeszcze w dniu 2 X 44 najpóźniej do godziny 24 czasu niemieckiego (1-3 X czasu polskiego) na liniach niemieckich wszystkich jeńców niemieckich, jak również według możliwości niemieckie internowane osoby cywilne przedstawicielom niemieckich sił zbrojnych.

3) Gdyby usuwanie barykad nie zostało rozpoczęte na czas, niemieckie dowództwo zastrzega sobie prawo wypowiedzenia niniejszego układu w dniu 3 X 44 począwszy od godziny 12 czasu niemieckiego (13 czasu polskiego), przy czym wypowiedzenie staje się skuteczne w dwie godziny od chwili doręczenia pisma wypowiadającego układ na liniach polskich.

4) Dowództwo AK zobowiązuje się wyprowadzić z Warszawy dla złożenia broni w dniu 4 X 44, jeden pułk względnie 3 baony z różnych pułków. Przekroczenie linii niemieckich przez czoła tych oddziałów musi nastąpić 4 X 44 o godz. 9 czasu niemieckiego (godz. 10 czasu polskiego).

5) Pozostałe oddziały AK, z wyjątkiem jednostek wymienionych w rozdz. I p. 4 niniejszego układu, opuszczą Warszawę dla złożenia broni w dniu 5 X 44.

6) Oddziały A.K. wychodzą poza polską linię z bronią, ale bez amunicji, następującymi trasami:

a) ze Śródmieścia pld. - 72 p.p. ulicami: Śniadeckich, 6 Sierpnia (Szuch Str.), Suchą, Filtrową,

b) ze Śródmieścia pfn. - aa) 36 p.p. plac Napoleona - aleja Sikorskiego (Reich Str.) - Grójecka (Radomer Str.), bb) 13 p.p. ulicami: Grzybowską, - Chłodną (Eisgruben Str.) - Wolską (Litzmannstadt Str.).

7) W mieście pozostaną następujące siły AK:

a) dla czynności porządkowych 3 komp. piech. uzbrojone w pistolety, pistolety maszynowe i karabiny ręczne

b) dla ochrony i przekazania trzech magazynów pułkowych z amunicją i sprzętem 30 ludzi uzbrojonych jak wyżej

c) jednostki sanitarne dla opieki i transportu rannych i ewakuacji szpitala - nieuzbrojone.

8) Ewakuację rannych i chorych żołnierzy AK, jak też materiału sanitarnego ustali szef sanitarny wojsk niemieckich z szefem sanitarnym AK W ten sam sposób nastąpi ewakuowanie rodzin personelu sanitarnego.

9) Żołnierzy AK poznaje się po biało-czerwonej opasce naramiennej lub proporczykach względnie orzełku polskim niezależnie od tego, czy noszą jakiegokolwiek mundury czy też ubrania cywilne.

10) Układające się strony stwierdzają, że transport, pomieszczenie, straż i opieka nad jeńcami wojennymi pozostaje wyłącznie w kompetencji niemieckich sił zbrojnych (der Deutschen Wehrmacht). Strona niemiecka zapewnia, że zadania te w stosunku do żołnierzy AK nie będą powierzone formacjom obcych narodowości.

11) Kobiety, które w rozumieniu rozdziału I pktu 6 są jeńcami wojennymi, będą umieszczone w obozach odpowiadających „oflagom” względnie „stalagom”. Za kobiece stopnie oficerskie uważa się młodszą komendantkę, komendantkę, starszą komendantkę, inspektorę. Kobiety - jeńcy wojenni - mogą na własne życzenie być traktowane, jak pozostała ludność Warszawy.

12) Władze wojskowe niemieckie powiadomią bezzwłocznie Auswartige Gefangenenhilfe der YMCA w Sagan o miejscu i ilości umieszczonych w obozach żołnierzy AK i osób towarzyszących.

13) Dla pomocy technicznej w wykonaniu niniejszego układu dysponuje SS-Obergruppenführer und gen. der Polizei von dem Bach trzema polskimi oficerami.

III. Przy wykroczeniach przeciw postanowieniom niniejszego układu pociągani będą do odpowiedzialności ci sprawcy, którym wykazano winę.

Podpisy:

von dem Bach
Iranek Kazimierz płk
Dobrowolski ppłk

Polskie Siły Zbrojne, t. III, s. 871-873.

Nr 128

3 X 1944, Warszawa - Odezwa Rady Jedności Narodowej i Krajowej Rady Ministrów do Narodu Polskiego

Do Narodu Polskiego.

Idea wolności kształtowała w ciągu wieków duszę narodu polskiego. Wolności tej nie kupowaliśmy za pieniądze. Walczyliśmy o nią, nie oglądając się na sprzymierzeńców, bezkompromisowo i w każdych warunkach. Bojownicy polscy rozsyпали swe kości po całym świecie. Taka jest nasza historyczna tradycja.

Wierni tej tradycji podjęliśmy we wrześniu 1939 r. samotną walkę z przeciwnikiem, który rozporządzał ilościową i techniczną przewagą. Staliśmy się pierwszym szansem, przez który przewaliła się machina wojenna Niemiec i rozpałała drugą wojnę światową. Zostaliśmy pokonani, ale nie daliśmy się ujarzmić. Walczymy dalej jawnie na Zachodzie, broniąc wolności innych, i tajnie w kraju, budując przyszłość Nowej Polsce.

W dniu 1 sierpnia 1944 r. podjęliśmy w Warszawie jawną walkę z Niemcami. Uczyniliśmy to w momencie, gdy wojska rosyjskie znalazły się na przedpolach Warszawy, gdy nasi Alianci Zachodni rozpoczynali zdecydowany marsz na Berlin, gdy Armia Krajowa z powodu zaangażowania w niej wielkich mas stawała się niemożliwą do ukrycia, gdy pragnienie wolności, nagromadzone w ciągu długich lat okupacji, stało się nie do powstrzymania, gdy wreszcie na tyłach frontu niemieckiego groziły nam masowe łapanki i wywożenie młodzieży polskiej oraz niszczenie miasta.

Podjęliśmy jawną walkę w Warszawie nie w tej intencji, abyśmy sami mieli Niemców pobić. Byliśmy na to za słabi liczbą i uzbrojeniem. Liczyliśmy na pomoc Rosji i naszych Aliantów Zachodnich.

Mieliśmy prawo na tę pomoc liczyć w czasie gdy walki oddziałów Armii Krajowej na Wołyniu, Wileńszczyźnie, we Lwowie, Lublinie przyczyniały się walecznie do ułatwienia sukcesów armii rosyjskiej, gdy polskie dywizje walczyły i krwawiły w imię wspólnej sprawy na polach Italii i Francji, na ziemi, morzach i w powietrzu.

Zawiedliśmy się. Skutecznej pomocy nie otrzymaliśmy. Zrzuty, które przysły od Aliantów Zachodnich, zdobycie Pragi przez wojska ZSRR, rosyjska osłona lotnicza, rosyjskie zrzuty żywności, broni i amunicji - wszystko to nie było w porę i na miarę naszych potrzeb i nie było skuteczne. Wskutek olbrzymiej przewagi ilościowej i technicznej Niemcy zdobywali jedną po drugiej opanowane przez nas dzielnice, a sytuacja nasza stawała się powoli beznadziejna.

Tak wygląda prawda. Potraktowano nas gorzej, niż sprzymierzeńców Hitlera: Italię, Rumunię, Finlandię.

Walczyliśmy więc samotnie przez dziewięć tygodni. Walczyliśmy na gruzach Warszawy, na gruzach tego wszystkiego, co kochamy, co jest pamiątką naszej wielowiekowej przeszłości. Krew nasza wsiąkała obficie w świętą ziemię polską.

A kiedy żołnierze nasi wystrzelili ostatnie zdobyte na nieprzyjacielu pociski, kiedy matki dzieci naszych nie miały ich czym nakarmić, ani napoić, kiedy długie kolumny ludzi nie znajdowały już wody w wypróżnionych studniach, kiedy trupy umarłych z głodu zaczęliśmy wyciągać z piwnic - nie mieliśmy żadnych możliwości prowadzenia dalszej walki, i przerywamy walkę.

Sierpniowe powstanie warszawskie z powodu braku skutecznej pomocy upada w tej samej chwili, gdy Armia nasza pomaga wyzwolić się Francji, Belgii i Holandii. Powstrzymujemy się dziś od sądzenia tej tragicznej sprawy.

Niech Bóg sprawiedliwy oceni straszliwą krzywdę, jaka Naród Polski spotyka i niech wymierzy słuszną karę jej sprawcom.

Z wojskowego punktu widzenia ponieśliśmy porażkę, przegraliśmy bowiem bitwę o Warszawę. Nie upadajmy jednak na duchu. Wprawdzie głównym celem powstania warszawskiego było opanowanie stolicy, co nam się udało tylko częściowo, jednak powstanie miało jeszcze inny, nie mniej ważny cel moralno-polityczny. I ten został przez nas osiągnięty.

Powstanie bez pomocy z zewnątrz, bez ciężkiej broni, amunicji, światła, wody, żywności, w walce z przeciwnikiem nowocześnie uzbrojonym i stosującym brutalnie wszelkie środki walki przetrwało dziewięć tygodni. Nie była to więc niepoważna ruchawka wojskowa, lecz zbrojna manifestacja polityczno-wojskowa całego społeczeństwa, zdecydowanego walczyć do ostatniego tchu.

Powstanie warszawskie postawiło ponownie w końcowej fazie wojny przed światem problem Polski, nie jako problem przetargów dyplomatycznych gabinetów, ale jako zagadnienie wielkiego narodu, walczącego krwawo i bezkompromisowo o wolność, całość i sprawiedliwość społeczną w życiu ludzi i narodów, o szlachetne zasady karty atlantyckiej, o wszystko to, o co walczy dziś lepsza część świata.

Bezcenna krew, którą przelaliśmy, straty, jakie ponieśliśmy, nie pójdą na marne. Stanowią one olbrzymi kapitał polityczno-moralny, który przelamuje obojętność świata i na naszą korzyść przechyli szalę, gdy będą się decydowały wyniki polityczne tej wojny.

Sierpniowe powstanie warszawskie niech stanie się cementem, stapiającym naród nasz w jednolitą bryłę. Zespolenie żołnierzy, robotników, chłopów i inteligencji, braterstwo losu, i barykady w walce przeciwko wspólnemu wrogowi, wspaniała dojrzałość i determinacja ludzi prostych - niech przypieczętuje wewnętrzną zwarłość i moc narodu naszego, istotną konsolidację naszego życia politycznego, niech nas zjednoczy na przyszłość tak, abyśmy mogli sprostać trudnym zadaniom, jakie przed nami postawi twarda rzeczywistość. Gdy taki jeszcze będzie rezultat sierpniowych walk w Warszawie, będziemy mogli spokojnie myśleć o przyszłości Polski.

Warszawa, Warszawa - legendarna stolica Polski, jak wiele razy w historii, tak i teraz bohatercko zdała straszliwy egzamin na swych dymiących gruzach.

Bohaterami są żołnierze, których jedyną bronią przeciw czołgom, samolotom i działom były pistolety i butelki z benzyną. Bohaterami są kobiety, które pod kulami opatrywały rannych i przenosiły meldunki, które w zawalonych przez bomby lub pociski piwnicach gotowały posiłki, karmiły dzieci i dorosłych i wśród ginących ludzi zachowywały pogodę i spokój. Bohaterami są dzieci, które bawiły się spokojnie na dymiących gruzach i w piwnicach. Bohaterem jest lud Warszawy.

I nieśmiertelny jest naród, którego stać na takie powszechne bohaterstwo. Bo ci, którzy umarli, już zwyciężyli, a ci, którzy żyją - walczyć będą dalej, zwyciężą i dadzą ponowne świadectwo prawdzie, że Polska żyje, gdy żyją Polacy.

Warszawa, dnia 3 października 1944 r.

Rada Jedności Narodowej
Krajowa Rada Ministrów

Polskie Siły Zbrojne, t. III, s. 884-886.

Nr 129

11 II 1945, Jalta - Oświadczenie przedstawicieli rządu ZSRR, W. Brytanii i Stanów Zjednoczonych o wynikach konferencji Jaltańskiej w sprawie Polski

[...]

Przybyliśmy na Konferencję Krymską zdecydowani załatwić nasze różnice zdań co do Polski. Przedyskutowaliśmy dokładnie wszystkie strony tego zagadnienia. Ponownie stwierdzamy nasze wspólne pragnienie ujrzenia Polski jako państwa silnego, wolnego, niepodległego i demokratycznego. W wyniku naszych rozmów uzgodniliśmy warunki, na jakich może być utworzony nowy Polski Rząd Tymczasowy Jedności Narodowej, tak aby uzyskał uznanie trzech głównych mocarstw.

Osiągnięte porozumienie brzmi jak następuje:

W Polsce nowa sytuacja powstała na skutek jej zupełnego oswobodzenia przez Armię Czerwoną. Wymaga to utworzenia Tymczasowego Rządu Polskiego, który będzie mógł być oparty na szerszej podstawie, niż to było możliwe przed niedawnym oswobodzeniem Polski zachodniej. Działający obecnie w Polsce Rząd Tymczasowy powinien być wobec tego przekształcony na szerszej podstawie demokratycznej z włączeniem przywódców demokratycznych z samej Polski i od Polaków z zagranicy. Ten nowy rząd powinien wtedy otrzymać nazwę Polskiego Rządu Tymczasowego Jedności Narodowej.

W. M. Mołotow, p. Harriman i sir Clark Kerr są upoważnieni, żeby, jako Komisja, porozumieli się przede wszystkim w Moskwie z członkami obecnego Rządu Tymczasowego i z innymi polskimi przywódcami demokratycznymi z samej Polski i z zagranicy, w celu przekształcenia obecnego Rządu w powyższym duchu. Ten polski Rząd Tymczasowy Jedności Narodowej będzie miał obowiązek przeprowadzenia możliwie najprędzej wolnych i nieskrępowanych wyborów, opartych na głosowaniu powszechnym i tajnym. W wyborach tych będą miały prawo brać udział i wystawiać kandydatów wszystkie partie demokratyczne i antyrasistowskie.

Z chwilą, gdy zgodnie z powyższym zostanie ustalony w należyty sposób Polski Rząd Tymczasowy Jedności Narodowej, Rząd Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, który utrzymuje stosunki dyplomatyczne z obecnym Rządem Tymczasowym Polski, oraz rządy Zjednoczonego Królestwa i Stanów Zjednoczonych Ameryki nawiążą stosunki dyplomatyczne z nowym Polskim Rządem Tymczasowym Jedności Narodowej i wymienią ambasadorów, których relacje będą informowały odnośnie rządu o sytuacji w Polsce.

Szefowie trzech rządów uważają, że wschodnia granica Polski powinna bieć wzdłuż linii Curzona z odchyleniem od niej w pewnych okolicach o pięć do ośmiu kilometrów na korzyść Polski. Uznają oni, że Polska powinna uzyskać znaczny przyrost terytorialny na północy i na zachodzie. Sądzą oni, że we właściwym czasie trzeba będzie zasięgnąć opinii nowego polskiego Rządu Tymczasowego Jedności Narodowej co do wielkości tego przyrostu, oraz że z ostatecznym wyznaczeniem zachodniej granicy Polski należałoby zaczekać aż do Konferencji Pokojowej.

J. Ciągwa, A. Lityński: *Teksty źródłowe*, s. 268-269.

Nr 130

2 VIII 1945, Berlin - Sprawozdanie z trójstronnej konferencji w Berlinie

IV. Odszkodowania ze strony Niemiec

Zgodnie z decyzją krymską, iż Niemcy będą zmuszone do wynagrodzenia w możliwie największym rozmiarze strat i cierpień wyrządzonych Narodom Zjednoczonym, z powodu których naród niemiecki nie może uchylić się od odpowiedzialności, osiągnięto następujące porozumienie w sprawie odszkodowań:

1. Roszczenia odszkodowawcze ZSRR będą zaspokojone z odpowiednich niemieckich aktywów zagranicznych oraz w drodze wywozu ze strefy Niemiec okupowanej przez ZSRR.

2. ZSRR zobowiązuje się załatwić odszkodowawcze roszczenia Polski ze swej własnej części odszkodowań.

3. Roszczenia odszkodowawcze Stanów Zjednoczonych, Zjednoczonego Królestwa i innych krajów mających prawo do odszkodowań będą zaspokojone ze stref zachodnich i z odpowiednich niemieckich aktywów zagranicznych.

4. Poza odszkodowaniami uzyskanymi przez ZSRR ze swej własnej strefy okupacyjnej ZSRR otrzyma dodatkowo ze stref zachodnich:

A. W zamian za równowartość w żywności, węgla, potasu, cynku, budulcu, produktach glinowych, produktach naftowych i w innych artykułach, co do których porozumiano by się - po 15 procent takiego zdatnego do użytku i zupełnego wyposażenia kapitałowego, przede wszystkim z przemysłu metalurgicznego, chemicznego i maszynowego, jaki nie jest konieczny dla niemieckiej gospodarki pokojowej, a jaki ma być usunięty z zachodnich stref Niemiec.

B. 10 procent wyposażenia kapitałowego, jakie nie jest konieczne dla niemieckiej gospodarki pokojowej, a jakie ma być usunięte ze stref zachodnich, zostanie przekazane Rządowi Radzieckiemu na rachunek odszkodowań bez zapłaty bądź jakiegokolwiek zamiany. [...]

IX. Polska

Konferencja rozważyła zagadnienie odnoszące się do Polskiego Rządu Tymczasowego i zachodniej granicy Polski. [...]

B. Osiągnięto następujące porozumienie w sprawie zachodniej granicy Polski:

Zgodnie z porozumieniem w sprawie Polski, osiągniętym na konferencji krymskiej, trzej szefowie rządów zasięgnęli opinii Polskiego Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej w odniesieniu do nabytków terytorialnych na północy i na zachodzie, jakie Polska ma otrzymać. Prezydent Krajowej Rady Narodowej i członkowie Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej zostali przyjęci na konferencji i w pełni przedstawili swe poglądy. Trzej szefowie rządów potwierdzają swe żądanie, że z ostateczną delimitacją zachodniej granicy Polski trzeba by czekać aż do zawarcia pokoju.

Trzej szefowie rządów zgadzają się, że do chwili ostatecznego wyznaczenia zachodniej granicy Polski dawne obszary niemieckie na wschód od linii biegnącej od Morza Bałtyckiego, bezpośrednio na zachód od Świnoujścia i stąd wzdłuż Odry do miejsca, gdzie wpada zachodnia Nysa i wzdłuż zachodniej Nysy do granicy czeskosłowackiej, włączając w to część Prus Wschodnich, nie pozostającą pod zarządem Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, zgodnie z porozumieniem osiągniętym na tej konferencji łącznie z obszarem dawnego Wolnego Miasta Gdańska - pozostaną pod zarządem Państwa Polskiego i dla tych celów nie będą traktowane jako część radzieckiej strefy okupacyjnej w Niemczech. [...]

XIII. Uporządkowane przesiedlenia ludności niemieckiej

Konferencja osiągnęła następujące porozumienie w sprawie Niemców z Polski, Czechosłowacji i Węgier:

Trzy Rządy rozważywszy wszystkie aspekty kwestii uznają, że należy przystąpić do przesiedlenia do Niemiec ludności niemieckiej lub jej elementów pozosta-

łych w Polsce, Czechosłowacji i na Węgrzech. Uzgodniono, że wszelkie przesiedlenia jakie nastąpią, winny odbywać się w sposób uporządkowany i ludzki.

Ponieważ napływ do Niemiec wielkiej ilości Niemców powiększyłby ciężar już spoczywający na władzach okupacyjnych, uważają, że Sojusznicza Rada Kontroli w Niemczech winna przede wszystkim zbadać zagadnienie ze szczególnym uwzględnieniem kwestii sprawiedliwego rozdzielenia tych Niemców między poszczególne strefy okupacyjne. Stosownie do tego wydają one instrukcje swym odnośnym przedstawicielom w Radzie Kontroli, by zważywszy obecne położenie w Niemczech możliwie najwcześniej złożyli swym Rządom sprawozdanie, w jakim stopniu te osoby przybyły już do Niemiec z Polski, Czechosłowacji i Węgier, oraz by w przybliżeniu podali czas i rozmiary, w jakich nastąpią dalsze przesiedlenia.

O powyższym zawiadamia się rząd Czechosłowacki, Polski Rząd Tymczasowy i Radę Kontroli na Węgrzech oraz prosi się je, by tymczasem zawiesiły dalsze wydalania aż do chwili zbadania przez zainteresowane Rządy sprawozdania złożonego przez ich przedstawicieli w Radzie Kontroli.

A. Klafkowski: *Umowa poczdamska z dnia 2 VIII 1945 r. Podstawy prawne likwidacji skutków wojny polsko-niemieckiej z lat 1939-1945*. Warszawa 1960, s. 578, 580-582, 584.

225578

Źródła opublikowane drukiem

Adamczyk M., Pastuszka S.: *Konstytucje polskie w rozwoju dziejowym 1791-1982*. Warszawa 1985.

Białe plamy ZSRR - Niemcy, 1939-1941. Wilno 1990.

Ciągwa J., Lityński A.: *Teksty źródłowe z historii państwa i prawa Polski (1864-1945)*. Katowice 1924.

Dokumenty Narodowego Komitetu Narodowego, 1914-1917. Kraków 1917.

Gelberg L.: *Prawo międzynarodowe, historia dyplomatyczna. Wybór dokumentów*. Warszawa 1958.

Janowska J., Jędruszczak T.: *Powstanie II Rzeczypospolitej. Wybór dokumentów 1866-1925*. Dokumenty zebrali i opracowali: H. Janowska, T. Jędruszczak, H. Kiepuska, J. Molenda, M. Nowak-Kiełbikowa, I. Spustek, A. Zakrzewski. Warszawa 1984.

Klafkowski A.: *Umowa poczdamska z dnia 2 VIII 1945 r. Podstawy prawne likwidacji skutków wojny polsko-niemieckiej z lat 1939-1942*. Warszawa 1960.

Kumaniecki K. W.: *Odbudowa państwowości polskiej. Najważniejsze dokumenty 1912 - styczeń 1924*. Warszawa 1924.

Lojek J. (L. Jerzewski): *Agresja 17 września 1939*. Warszawa 1990.

Łuczak A., Szaflik J. R.: *Druga Rzeczpospolita*. Warszawa 1988.

Madajczyk C.: *Dramat Katyński*. Warszawa 1989.

Polska w polityce międzynarodowej (1939-1945). Zbiór dokumentów 1939. Wybrał, przedmową i przypisami opatrzył W. Kowalski. Warszawa 1989.

Polskie Siły Zbrojne w II wojnie światowej. T. I, III. Londyn 1950, 1951.

Prawo Generalnego Gubernatorstwa. Kraków 1940.

Sprawa polska w czasie drugiej wojny światowej na arenie międzynarodowej. Zbiór dokumentów. Warszawa 1965.

Teheran-Jahta-Poczdami. Dokumenty konferencji szefów rządów trzech wielkich mocarstw. Warszawa 1972.

Spis dokumentów

Nr 1, 11 XI 1918, Warszawa - Dekret Rady Regencyjnej o przekazaniu władzy wojskowej Józefowi Piłsudskiemu	7
Nr 2, 14 XI 1918, Warszawa - Pismo Rady Regencyjnej do Naczelnego Dowódcy Wojsk Polskich Józefa Piłsudskiego w sprawie przekazania mu władzy państwowej	7
Nr 3, 14 XI 1918, Warszawa - Dekret Tymczasowego Naczelnika Państwa o powierzeniu misji tworzenia rządu Ignacemu Daszyńskiemu	8
Nr 4, 16 XI 1918, Warszawa - Telegram Józefa Piłsudskiego zawiadamiający o powstaniu państwa polskiego, skierowany do państw Zachodu	9
Nr 5, 18 XI 1918, Warszawa - Protokół pierwszego posiedzenia Rady Ministrów RP	9
Nr 6, 22 XI 1918, Warszawa - Dekret o organizacji najwyższych władz w Republice Polskiej	11
Nr 7, 23 XI 1918, Warszawa - Dekret o ośmiogodzinnym dniu pracy	12
Nr 8, 28 XI 1918, Warszawa - Dekret Tymczasowego Naczelnika Państwa o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego	13
Nr 9, 28 XI 1918, Warszawa - Dekret Tymczasowego Naczelnika Państwa o wyborach do Sejmu Ustawodawczego	17
Nr 10, 8 I 1919, Warszawa - Dekret Tymczasowego Naczelnika Państwa o wykroczeniach przeciwko wyborom do Sejmu Ustawodawczego i posłom	20
Nr 11, 10 I 1919, Warszawa - Statut Komisji Rządzącej dla Galicji i Śląska Cieszyńskiego oraz Górnej Orawy i Spiszu	22
Nr 12, 8 II 1919, Warszawa - Dekret Tymczasowego Naczelnika Państwa o związkach zawodowych	23
Nr 13, 10 II 1919, Warszawa - Przemówienie J. Piłsudskiego, otwierające pierwsze posiedzenie Sejmu Ustawodawczego	25
Nr 14, 20 II 1919, Warszawa - Uchwała Sejmu Ustawodawczego o powierzeniu J. Piłsudskiemu urzędu Naczelnika Państwa, zwana Małą Konstytucją	27
Nr 15, 25 II 1919, Londyn - Nota Rządu Wielkiej Brytanii uznająca rząd Rzeczypospolitej Polskiej	27
Nr 16, 27 III 1919, Warszawa - Uchwała Rady Ministrów w sprawie przejmowania władzy w byłym zaborze pruskim	28
Nr 17, 8 IV 1919, Warszawa - Ustawa o immunitacie posłów Sejmu Ustawodawczego	28
Nr 18, 22 IV 1919, Wilno - Odezwa Józefa Piłsudskiego do mieszkańców Litwy w sprawie powołania Zarządu Cywilnego Ziemi Wileńskiej	29
Nr 19, 28 IV 1919, Lida - Rozkaz J. Piłsudskiego wydany po zdobyciu Wilna	30

Nr 20, 1 VIII 1919, Warszawa - Ustawa o godłach i barwach Rzeczypospolitej Polskiej	31
Nr 21, 1 I 1920, Warszawa - Rozkaz J. Piłsudskiego powołujący członków Kapituły Tymczasowej Orderu Virtuti Militari	33
Nr 22, 20 I 1920, Warszawa - Ustawa Sejmu Ustawodawczego o obywatelstwie polskim	34
Nr 23, 21 IV 1920, Warszawa - Umowa między rządami Rzeczypospolitej Polskiej a Ukraińskiej Republiki Ludowej	36
Nr 24, 9 V 1920, Warszawa - Komunikat Sztabu Generalnego Wojsk Polskich o zajęciu Kijowa	37
Nr 25, 19 V 1920, Warszawa - ustawa o obowiązkowym ubezpieczeniu na wypadek choroby	38
Nr 26, 1 VII 1920, Warszawa - Ustawa o utworzeniu Rady Obrony Państwa	40
Nr 27, 3 VII 1920, Warszawa - Odezwa Rady Obrony Państwa	41
Nr 28, 10 VII 1920, Spa - Układ mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych z Polską w sprawie rozejmu z RSFRR	42
Nr 29, 11 VII 1920, Spa - Nota N. Curzona do G. Cziczera w sprawie zawarcia rozejmu z Polską	42
Nr 30, 15 VII 1920, Warszawa - Ustawa konstytucyjna regulująca odrębności funkcjonowania województwa śląskiego w ramach Rzeczypospolitej Polskiej .. 44	
Nr 31, 15 VII 1920, Warszawa - Ustawa o wykonaniu reformy rolnej	52
Nr 32, 7 X 1920, Suwałki - Umowa między Polską a Litwą w sprawie uregulowania stosunków między obu państwami	60
Nr 33, 12 X 1920, Wilno - Dekret gen. Lucjana Żeligowskiego w sprawie organizacji władzy na Litwie Środkowej	62
Nr 34, 12 X 1920, Ryga - Umowa rozejmowa między Polską a RSFRR	62
Nr 35, 27 X 1920, Paryż - Decyzja Konferencji Ambasadorów w sprawie Wolnego Miasta Gdańsk	64
Nr 36, 9 XI 1920, Paryż - Konwencja między Polską a Wolnym Miastem Gdańskiem	65
Nr 37, 19 II 1921, Paryż - Umowa polityczna między Polską a Francją	73
Nr 38, 19 II 1921, Paryż - Tajna konwencja wojskowa między Polską a Francją	73
Nr 39, 17 III 1921, Warszawa - Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej	76
Nr 40, 18 V 1921, Warszawa - Ustawa przechodnia do Ustawy Konstytucyjnej z dn. 17 marca 1921 r. w sprawie organizacji władzy zwierzchniej w okresie Sejmu Ustawodawczego	89
Nr 41, 18 III 1921, Ryga - Traktat pokojowy między Polską a Rosją i Ukrainą	89
Nr 42, 15 V 1922, Genewa - Konwencja niemiecko-polska dotycząca Górnego Śląska	95

Nr 43, 20 VI 1922, Warszawa - Oświadczenie rządu polskiego w sprawie objęcia władzy na Górnym Śląsku	106	Nr 66, 2 VIII 1926, Warszawa - Ustawa o uprawnieniach prezydenta RP	169
Nr 44, 27 VII 1922, Warszawa - Regulamin Zgromadzenia Narodowego ustalający tryb wyboru prezydenta Rzeczypospolitej	106	Nr 67, 2 VIII 1926, Warszawa - Ustawa o prawie właściwym dla stosunków prywatnych wewnętrznych (prawo prywatne międzydzielnicowe)	170
Nr 45, 28 VII 1922, Warszawa - Ordynacja wyborcza do Sejmu	108	Nr 68, 6 VIII 1926, Warszawa - Rozporządzenie prezydenta RP w sprawie wydawania dekretów w zakresie najwyższego zwierzchnictwa sił zbrojnych	172
Nr 46, 28 VII 1922, Warszawa - Ordynacja wyborcza do Senatu	124	Nr 69, 6 VIII 1926, Warszawa - Dekret Prezydenta RP o sprawowaniu dowództwa nad siłami zbrojnymi i o ustanowieniu Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych	173
Nr 47, 5 VIII 1922, Warszawa - Ustawa w sprawie wolności zgromadzeń przedwyborczych	125	Nr 70, 19 I 1928, Warszawa - Rozporządzenie Prezydenta RP o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej	173
Nr 48, 14 IX 1922, Warszawa - Rozporządzenie Rady Ministrów o organizacji sądownictwa na Spiszu i Orawie	126	Nr 71, 27 III 1928, Warszawa - Przemówienie J. Piłsudskiego wygłoszone w imieniu Prezydenta RP, otwierające pierwsze posiedzenie nowo wybranego sejm drugiej kadencji, powtórzone w czasie otwarcia senatu	184
Nr 49, 26 IX 1922, Warszawa - Ustawa o zasadach powszechnych samorządu wojewódzkiego, m.in. lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego	127	Nr 72, 30 IV 1929, Warszawa - Dekret Prezydenta RP o wprowadzeniu zmian do dekretu z dn. 6 VIII 1926 o sprawowaniu dowództwa nad siłami zbrojnymi	185
Nr 50, 14 XII 1922, Warszawa - Przemówienie J. Piłsudskiego wygłoszone na cześć nowo wybranego Prezydenta RP - G. Narutowicza	131	Nr 73, 31 X 1929, Warszawa - List marszałka sejm I. Daszyńskiego do prezydenta I. Mościckiego w sprawie zajęcia gmachu sejmowego przez oficerów Wojska Polskiego	186
Nr 51, 3 II 1923, Genewa - Uchwała Rady Ligi Narodów w sprawie podziału pasa neutralnego między Polską a Litwą	131	Nr 74, 16 XII 1930, Warszawa - Interpelacja Stronnictw Centrolewu w sprawie aresztowania posłów z naruszeniem ich immunitetów	186
Nr 52, 24 III 1922, Warszawa - Uchwała Sejmu Ustawodawczego o włączeniu ziemi wileńskiej do Rzeczypospolitej Polskiej	132	Nr 75, 15 XI 1932, Warszawa - Obwieszczenie ministra sprawiedliwości o ustroju sądów powszechnych	192
Nr 53, 17 XII 1922, Warszawa - Odezwa ministra spraw wojskowych gen. K. Sosnkowskiego w związku z zabójstwem prezydenta G. Narutowicza	134	Nr 76, 25 XI 1932, Moskwa - Pakt nieagresji pomiędzy Polską a ZSRR	199
Nr 54, 27 IV 1923, Warszawa - Ustawa sejmowa o Trybunale Stanu	135	Nr 77, 26 I 1934, Berlin - Deklaracja między Polską a Niemcami o niestosowaniu przemocy	201
Nr 55, 13 XII 1923, Warszawa - Nota ministra spraw zagranicznych R. Dmowskiego w sprawie stosunków dyplomatycznych z rządem ZSRR	139	Nr 78, 17 VI 1934, Warszawa - Rozporządzenie prezydenta RP w sprawie osób zagrażających bezpieczeństwu, spokojowi i porządkowi publicznemu	202
Nr 56, 11 I 1924, Warszawa - Ustawa o naprawie skarbu i reformie walutowej	140	Nr 79, 23 IV 1935, Warszawa - Ustawa konstytucyjna uchwalona przez Sejm 23 III 1935	203
Nr 57, 20 I 1924, Warszawa - Rozporządzenie prezydenta RP w sprawie systemu monetarnego	142	Nr 80, 8 VII 1935, Warszawa - Ustawa o ordynacji wyborczej do sejm	217
Nr 58, 20 I 1924, Warszawa - Rozporządzenie Prezydenta RP S. Wojciechowskiego ustalające system monetarny w Polsce	145	Nr 81, 8 VII 1935, Warszawa - Ustawa o ordynacji wyborczej do senatu	222
Nr 59, 31 VII 1924, Warszawa - Ustawa o zasadach organizacji szkolnictwa w Polsce	145	Nr 82, 8 VII 1935, Warszawa - Ustawa o wyborze prezydenta RP	226
Nr 60, 10 II 1925, Rzym - Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską	147	Nr 83, 6 XI 1935, Warszawa - Ustawa o upoważnieniu prezydenta RP do wydawania dekretów	229
Nr 61, 16 X 1925, Locarno - Traktat wzajemnej gwarancji między Polską a Francją	156	Nr 84, 13 VII 1936, Warszawa - Pismo prezesa RM w sprawie uznania gen. Rydza-Śmigłego za pierwszego współpracownika prezydenta	229
Nr 62, 16 X 1925, Locarno - Traktat rozjemczy polsko-niemiecki	157	Nr 85, 9 IV 1936, Warszawa - Dekret prezydenta RP I. Mościckiego o ustanowieniu Funduszu Obrony Narodowej	229
Nr 63, 28 XII 1925, Warszawa - Ustawa o wykonaniu reformy rolnej	161	Nr 86, 17 III 1938, Warszawa - Instrukcja dla posła polskiego w Tallinie w sprawie nawiązania stosunków dyplomatycznych z Litwą	230
Nr 64, 12 V 1926, Warszawa - Odezwa prezydenta RP S. Wojciechowskiego do wojska	165		
Nr 65, 2 VII 1926, Warszawa - Nowela sierpniowa zmieniająca konstytucję RP z 17 III 1921	166		

Nr 87, 28 IV 1934, Berlin - Memorandum Rządu III Rzeszy do Rządu RP o anulowaniu Deklaracji Polsko-Niemieckiej z 1934 r.	231
Nr 88, 19 V 1939, Paryż - Protokół wojskowy polsko-francuski	233
Nr 89, 25 VII 1939, Londyn - Układ o wzajemnej pomocy pomiędzy Polską, Wielką Brytanią i Irlandią Północną	234
Nr 90, 23 VIII 1939, Moskwa - Tajny protokół do paktu o nieagresji między III Rzeszą a ZSRR	235
Nr 91, 25 VIII 1939, Moskwa - Depesza ambasadora III Rzeszy w Moskwie w sprawie usterek w tajnym protokole z 23 sierpnia 1939 zawartym przez Mołotowa z Ribbentropem	236
Nr 92, 25 VIII 1939, Londyn - Tajny protokół do brytyjskiego i polskiego układu o wzajemnej pomocy	237
Nr 93, 1 IX 1939, Warszawa - Orędzie prezydenta RP w związku z agresją III Rzeszy na Polskę	238
Nr 94, 1 IX 1939, Berlin - Ustawa Reichstagu o wcieleniu Wolnego Miasta Gdańska do Rzeszy Niemieckiej	238
Nr 95, 17 IX 1939, Moskwa - Nota rządu radzieckiego w sprawie upadku państwa polskiego i wkroczenia ZSRR do Polski	239
Nr 96, 20 IX 1939, Rumunia - Rozkaz marszałka E. Rydza-Śmigłego do Polskich Sił Zbrojnych	240
Nr 97, 28 IX 1939, Moskwa - Poprawka do tajnego dodatkowego protokołu z 23 sierpnia, wspominająca o strefie wpływu ZSRR na terytorium państwa polskiego	241
Nr 98, 28 IX 1939, Moskwa - Dodatkowy tajny protokół uzgodnień W. Mołotowa i J. Ribbentropa w sprawie polskiej agitacji	241
Nr 99, 29 IX 1939, Kutry - Zarządzenie prezydenta I. Mościckiego wyznaczające W. Raczkiewicza na prezydenta RP	242
Nr 100, 30 IX 1939, Paryż - Powołanie W. Sikorskiego na stanowisko premiera RP	242
Nr 101, 5 X 1939, Lipiny (Kock) - Rozkaz pożegnalny gen. F. Kleeberga ...	243
Nr 102, 8 X 1939, Berlin - Dekret kanclerza A. Hitlera o organizacji i administracji terenów włączonych do Rzeszy	243
Nr 103, 12 X 1939, Berlin - Dekret kanclerza A. Hitlera o administracji okupowanych ziem polskich	246
Nr 104, 26 X 1939, Warszawa - proklamacja generalnego gubernatorstwa adresowana do Polaków	246
Nr 105, 26 X 1939, Warszawa - Pierwsze rozporządzenie o odbudowie administracji okupowanych ziem polskich	247
Nr 106, 26 X 1939, Warszawa - Rozporządzenie w sprawie wymiaru sprawiedliwości w Generalnym Gubernatorstwie	248
Nr 107, 30 X 1939, Berlin - Zarządzenie H. Himmlera w sprawie przesiedlenia ludności polskiej	249
Nr 108, 31 X 1939, Warszawa - Rozporządzenie w sprawie kar za czyny wymierzone przeciwko władzy i porządkowi niemieckiemu	250

Nr 109, 31 X 1939, Warszawa - Rozporządzenie w sprawie szkolnictwa w generalnym Gubernatorstwie	251
Nr 110, 13 XI 1939, Francja - Zarządzenie prezesa RM gen. W. Sikorskiego powołujące Komitet Ministrów do Spraw Kraju	252
Nr 111, 30 XI 1939, Paryż - Dekret prezydenta W. Raczkiewicza o nieważności aktów prawnych władz okupacyjnych	253
Nr 112, 30 XI 1939, Paryż - Oświadczenie radiowe prezydenta W. Raczkiewicza w sprawie rezygnacji z prerogatyw ujętych w konstytucji 1935 r.	253
Nr 113, 9 XII 1939, Paryż - Dekret prezydenta W. Raczkiewicza o powołaniu Rady Narodowej	253
Nr 114, 8 III 1940, Kraków - Rozporządzenie Generalnego Gubernatora H. Franka zakazujące używania godła polskiego	255
Nr 115, 5 VIII 1940, Londyn - Polsko-brytyjska umowa wojskowa	255
Nr 116, 14 VIII 1941, Moskwa - Polsko-Brytyjska umowa wojskowa w sprawie zorganizowania Armii Polskiej na terytorium ZSRR	256
Nr 117, 14 II 1942, Londyn - Rozkaz Naczelnego Wodza gen. W. Sikorskiego, przemianowujący ZWZ w AK	257
Nr 118, 30 V 1943, Warszawa - Rozkaz Komendanta Sił Zbrojnych w sprawie wcielenia oddziałów taktycznych BCh w skład AK	258
Nr 119, 1 VII 1944, Warszawa - Odezwa dowódcy AK w sprawie Powstania Warszawskiego	259
Nr 120, 3 VIII 1944, Warszawa - odezwa Delegata na Kraj, przewodniczącego RJN i dowódcy AK do Polaków walczących w Warszawie	259
Nr 121, 12 VIII 1944, Warszawa - Apel RJN przekazany telegraficznie Rządowi polskiemu w Londynie skierowany do Narodów Sprzymierzonych	260
Nr 122, 15 VIII 1944, Warszawa - Odezwa RJN do Narodu polskiego wskazująca na cele przyszłego ustroju	261
Nr 123, 24 VIII 1944, Londyn - Depesza prezydenta RP W. Raczkiewicza w sprawie sytuacji politycznej Polski	263
Nr 124, 30 VIII 1944, Londyn - Deklaracja rządu brytyjskiego o uznaniu AK jako części sojuszniczych sił zbrojnych	264
Nr 125, 20 IX 1944, Warszawa - Rozkaz dowódcy AK w sprawie Powstania Warszawskiego	264
Nr 126, 29 IX 1944, Warszawa - Depesza dowódcy AK do Wodza Naczelnego o sytuacji w Warszawie	266
Nr 127, 2 X 1944, Ożarów - Umowa kapitulacyjna podpisana w kwaterze gen. von dem Bacha przez pełnomocników dowódcy AK	266
Nr 128, 3 X 1944, Warszawa - Odezwa Rady Jedności Narodowej i Krajowej Rady Ministrów do Narodu Polskiego po kapitulacji Warszawy	269

Nr 129, 11 II 1945, Jałta - Oświadczenie przedstawicieli rządu ZSRR, W. Brytanii i Stanów Zjednoczonych o wynikach konferencji jałtańskiej w sprawie Polski	271
Nr 130, 2 VIII 1945, Berlin - Sprawozdanie z trójstronnej konferencji w Berlinie	272